F. W. FOERSTER

AZ ÉLET MŰVÉSZETE

V. JAVITOTT KIADÁS

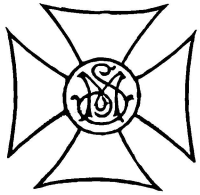

BUDAPEST, 1927.
A SZOCIÁLIS MISSZIÓTÁRSULAT KIADÁSA
I. Krisztina-körút 125.

Nihil obstat.

Dr. Theophilus Klinda
censorum praeses.

Nr. 2294.

Imprimatur.

Strigonii, die 14. Septembris 1927.

Dr. Julius Walter
vic. cap.

Felelős kiadó: Meleg Emilia S. M.

Ifj. Kellner Ernő könyvnyomdája Budapest, V., Csáky-utca 10. — 66441

OLVASÓIMHOZ.

Sok mindent megpróbál az ember a ti korotokban, hogy megmutassa az erejét meg a bátorságát: az uszodában fejest ugrik, a tornában megcsinálja a saslengést és boldog, ha valami új alkalmat talál erejének és bátorságának bebizonyítására.

De azt is tudjátok, hogy az akaraterő minden testi erőnél fontosabb, hogy — nem is szólva az ember belső erőinek kifejlesztéséről — kitartó akarat nélkül a testi képességek fejlesztésében sem érhetünk el eredményt.

Ezekben a megbeszélésekben arra akarom felhivni a figyelmeteket, hogy mennyi alkalom kinálkozik az akaraterő gyakorlására, nemcsak a tornateremben és uszodában, hanem minden percben és mindenütt. Csak meg kell találni és fölhasználni őket.

Mélyen az emberi lélekben él egy erő, mely arra képesíti, hogy az igazat mondja akkor is, ha egy kis hazugsággal nagy kellemetlenségnek lehetne elejét venni — az az erő, mely le tudja győzni a haragot akkor is, amikor az ember azt hiszi, hogy szétveti a düh, — az az erő, melynek következtében az ember le tud mondani a megrögzött kényelmességről, mintahogy a jó lovas megfékezi a legvadabb paripát, — az az erő, mely képesít a fájdalom legyőzésére és hallgatást parancsol a vágyaknak, ha olyan mohón követelőznek is, mint az éhes madárfiókák.

De az erőket gyakorolni kell, mert különben elsorvadnak és az ember gyenge bábbá lesz. Ne legyetek bábok!

A szeretet is erő. Aki csak magára gondol, csak magának él, az arról tesz bizonyságot, hogy kevés erő lakik benne, mert különben másoknak is jutna belőle. Akiben szeretet van, az erős, az adhat erőt másoknak is.

A szeretetben és a szeretetsugallta apró és nagy szolgálatokban van a nők ereje; ez az ő legcsodálatosabb adományuk és erősségük. De sokan nem tudják, hogyan keltsék fel szívükben, hogyan fejlesszék ki és használják fel ezeket az erőket; nem ismerik a gyakorlás alkalmait és mogorvákká, elégedetlenekké lesznek, mint a rabok. Mert mindenki rab, akinek a szívében a szeretet megkötözve és leláncolva alszik.

Ez a könyv utat akar mutatni mindazoknak, kik akaratukat edzeni akarják és a szeretetben magukat gyakorolni. Tartalma azokból a megbeszélésekből került ki, amelyeket néhány év óta Zürichben 11—15 éves fiúknak és leányoknak tartok. Szerettem volna, ha mindnyájan ott lehettetek volna. Minthogy azonban ez lehetetlen, hát leírtam nektek.

Zürich. *Fr. W. Foerster.*

I. Önnevelés.

1. Úttörők.

Ha úttörőről van szó, bizonyára mindnyájan a „Bőrharisnya“ bátor Uttörőjére gondoltok, aki a legjáratlanabb vadonban is meg tudta találni az utat, vagy azokra a fehér telepesekre, akik lépésről-lépésre törtek maguknak utat az őserdőben; vagy bátor fölfedezők jutnak eszetekbe, mint Kolumbus, akik ismeretlen földrészeket nyitottak meg a művelődés és a tudomány számára, akik bátran kitartottak magányos ösvényükön, míg be nem bizonyították a világnak, hogy nekik van igazuk. Vagy a legsötétebb Afrika kutatói járnak az eszetekben, vagy Nansen, aki bevilágított az örök jég és a sarki éjszaka borzalmaiba. Hanem én most másféle, sokkal szerényebb fajta úttörőkről akarok mondani egyetmást.

Volt egyszer egy kis leány, aki nagyon szeretett fölfedező utakat tenni a házban és eközben egyszer — szülei nem voltak otthon — a cselédek padlásszobácskájába is eljutott és megrémült a barátságtalan és sötét kamra láttán, melynek kopár falait egyetlen kép sem díszítette. Leszaladt a saját szobájába, kiválasztott két szép kis képet, fölvitte és fölakasztotta őket a cselédszobában. Látjátok, ez a kis lány is úttörő volt, megtalálta az utat a szív egy meleg cselekedetéhez, melyre eddig senki sem gondolt, még a szülei sem. Mert nehogy azt higyjétek, hogy a szívjóság teljesen ismert ország, amelyről már csak meg kell tanulni mindazt, amit mások már régen fölfedeztek. Ellenkezőleg, ez az

ország nagy, ismeretlen terület, melynek még csak a széleit művelik, a belseje pedig sötét és gondozatlan. Itt mindegyitek új világot fedezhet fel és nincs hozzá szüksége hadihajókra, se vérontásra, csak egy kis gondolkozó lélekre.

Ismerek más úttörőt is. Egy fiú hevesen összeszólalkozott egyik pajtásával és végre is hatalmas pofont kapott tőle. Dühösen ment haza és bosszút esküdött másnapra. Mikor azonban szobájában ült és sötéten bámult a szomszédos háztetőkre, hirtelen ez a gondolata támadt: Mi volna, ha kibékülnék vele és magamra venném az egész hibát? De mit szólnának ehhez a többiek? Kinevetnének és gyávának mondanának. Csakhogy nem gyávább dolog-e, ha nem merem megtenni, amit akarok, ha megijedek a nevetésüktől? És íme, megindult a nagylelkűség ismeretlen, sötét földjére, ahol nem tudhatta, mi vár rá. A szíve úgy dobogott, mint a nagy fölfedezőké. Fölszaladt a lépcsőn a barátja lakásához, kopogott, egy nagyot nyelt és — annak legnagyobb meglepetésére — így szólt: „Úgy-e csodálkozol, hogy eljöttem? Én is. De nagyon szerettem volna bocsánatot kérni tőled, amiért az előbb annyira fölingereltelek, hogy megütöttél." A másik egészen megzavarodott. „Hiszen én vagyok a hibás, — dadogta — kérlek, ne haragudjál!" Egy pillanatig csend volt a szobában, mialatt ők ketten zavartan néztek egymásra, mintha szégyelnék magukat, hogy a boxolásnál és durvaságnál jobb utat találtak. Azután kezet fogtak és játszottak, könyveket nézegettek, de olyan ünnepélyesen, mintha valami nagy dolgot éltek volna át az imént. Az úttörő fiú pedig könnyű és vidám szívvel ment haza este. Azt hiszem, Stanley sem volt emelkedettebb hangulatban, mikor végre megtalálta a sötét földrészen át vezető utat.

2. Mesterm̋.

Valóságos mesterm̋! — így mondja az ember, ha valami nagyon remek kerül elé, ha szép festményt lát, bátor hegymászást, vagy ha elragadó beszédet hall. Még a természet mesterm̋veiről is beszélnek, ha tökéletes szépségű emberről, vagy remeknövésű fáról van szó. Tudjátok honnan ered ez a szó? Régebben a mesterlegényeknek, mielőtt mesterekké lettek volna, egy próbamunkát kellett készíteni, hogy megmutassák, mit tudnak. Ez volt aztán a mesterm̋.

Nagy dolog az önuralom! Sajnos azonban, ebben a legtöbb ember egész életén át nem viszi többre a legénységnél, sohasem lesz belőle mester. Vannak olyanok is, akik még az inaskodáshoz is gyengék. Azt gondolják, hogy megjön az úgy magától is és ha nem jön, hát akkor nem jön. Nem is sejtik, mily végtelenül fontos az emberre nézve, bármily pályán és bármily körülmények között, hogy uralkodni tudjon magán. Fontosságban mindjárt a járni-tanulás után ez következik. Aki nem tud magán uralkodni, az olyan, mint aki nem áll szilárdan, — összeütközik mindenkivel és mindenki lök rajta egyet, sohasem tudja, hová fog jutni, mert nem tud irányt tartani sem beszédében, sem cselekedeteiben.

Bemutassam nektek az önuralomnak néhány mesterm̋vét? Persze, hogy az ember ezeket végh ez tudja vinni, sokáig kell előbb inaskodni és legénykedni és ti talán még gyengék vagytok hozzájuk. De azért elmesélem.

Frici későn kelt föl és borzasztóan kapkod, hogy idejében érjen az iskolába. A fölkelésnél persze minden ellene esküszik. Belebujik az ingébe, hát látja, hogy a fonákja van kifelé. Kénytelen

morogva kibújni. Cipőt húz, elszakad a zsinór. A mosdásnál a szappan kicsúszik a kezéből és az ágy alá gurul. Összeszíjazza a könyveit, egy könyv hiányzik. Dühöngve szaladgál a szobában, letaszít egy virágcserepet és a mama szigorúan rászól, hogy tisztítsa fel a földet és a cserepeket. Frici majd szétrobban. Végre elindul. De a lépcsőről még vissza kell fordulnia, mert elfelejtett reggelizni. Végre, lihegve és reszketve a sietségtől, lerohan a lépcsőn. De, amint az utcára ér, a feje fölött kinyílik egy ablak és aggódó édesanyja lekiált: „Frici, gyere hamar vissza és húzd fel a sárcipődet. Nagy lucsok van az utcán."

Mit szól vagy mit tesz ilyenkor a legtöbb fiú? Jobb arról nem is beszélni. A jónevelésűek talán szó nélkül fölmennének — de az elfojtott dühtől szinte megkövült arccal.

De Frici — nem mondom én, hogy ez a Frici igazán élt valaha, de valamikor feltétlenül fog élni — véghezviszi a mesterművet, a hallatlant: sarkon fordul, fölszalad a lépcsőn, vidám arccal lép be és így szól: „Köszönöm, hogy eszembe juttattad." Fölhúzza a sárcipőt, közben még vígan dúdol is, aztán barátságosan köszön és vidáman siet az iskolába, győzelme fölött való örömében természetesen mindig a legnagyobb pocsolyákba toccsanva bele.

Ime egy másik mesterműː

Paula dolgozni akar és asztalához ül. De az asztalon Gyuri új térképe van kiterítve. Paula akkorát lódít rajta, hogy az nagy csattanással lepotytyan és jelentékeny belső sérülésekkel terül el a földön. Gyuri bejön és látja, mi történt. No, mi lesz most? Mindnyájan tudjátok. Mióta a világ világ, mindig ugyanaz. Az egyik gorombáskodik, a másik duplán visszaadja, van recsegés, ropogás, vil-

lámlás és mennydörgés. Aki túltesz a másikon, az azt hiszi, mesteri munkát végzett. „Ennek aztán alaposan megadtam!“ — mondja büszkén. De Gyuri már nagyon megunta az efféle világtörténelmet. Már az iskolában is unja, hát csak nem fogja otthon elölről kezdeni. Csendesen odamegy a térképhez, megsímogatja, érdeklődik a hogyléte felől, helyére teszi szépen, aztán azt mondja Paulának: „Bocsáss meg, hogy olyan rendetlen voltam s az asztalodra tettem.“ Mit szól erre Paula? Harcrakészen ült az asztalnál. Már előre gyűjtögette magában a puskaporos szavakat, sőt egy pohár víz is állt a kezeügyében. És most Gyuri ilyen váratlanul viselkedik. Paula fülig pirul. Nem is tudja, mit feleljen. De előbb vagy utóbb ő is tesz valami jót és újat, mert egyik mestermű vonzza a másikat.

3. Süketnémák.

Voltatok már a süketnémák intézetében? Mit érezhetnek vajjon ezek a szegény teremtések? Számukra elvesztek a gyöngéd, meleg szavak, melyeket az emberek egymásnak mondhatnak. Csak nehézkes, kerülő utakon érintkezhetnek környezetükkel, mint a rab, aki börtönéből jeleket ad. Olvastam egyszer egy verset a süketnéma gyerekekről, amelyben ez állt:

Borzadály fog el, ha látod:
Sorsuk, ah! mi mostoha!
Nincs harangja templomuknak,
Nincs daluknak dallama.
Nyüg feszül a gondolatra,
Nem lel érzésük szavakra,
Nincs a hangnak szózata.
Sorsuk, ah! mi mostoha!

Ha ezt a verset olvasom, mindig azokra kell gondolnom, akik bár nem süketek, sem nem né-

mák, mégis szegényes süketnéma életet élnek, mert nem tanulták meg a fülüket és szájukat igazán használni. Annyira el vannak magukkal foglalva, hogy egyáltalán csak akkor hallanak, ha róluk van szó; ha mást illet a dolog, akkor hallásuk egyszerűen felmondja a szolgálatot. Nagyszerűen hallanak, mikor ebédelni hívják őket, de ha a mama a beszélgetésben arra céloz, hogy fáradt és segítségre volna szüksége, ezt sohogy sem értik meg. A kérést csak akkor veszik tudomásul, ha a fülükbe trombitálják, de a halk és szégyenlős kérést egyáltalán nem veszik észre. Ha kis húgukat megsértik és az hangosan sír, azt meghallják, de ha remeg a hangja, mert durvák voltak hozzá, akkor semmit sem éreznek. Kószálnak az erdőben, madárfészket keresnek. Értik a madarak minden hangját, meg tudják különböztetni a hivogató, figyelmeztető füttyöket a vidám vagy dühös hangoktól, — de az emberi hangok iránt nem bírnak érzékkel, ebben az irányban süketek. Fülük semmit sem mond nekik embertársaik lelkéről, nem tanulják megismerni azok kedélyállapotát és így nem is tudnak velök bánni; tehetetlenek, mint a süketek. Nem mondhatjuk-e ezekről is, hogy ugyancsak sivár lehet az életük!

Bizonyára hallottatok azokról az indiánokról, akiknek oly gyakorlott hallásuk van, hogy ha fülüket a földhöz nyomják, nagy messzeségből meghallják a lódobogást és a lomb rezgéséből észreveszik, ha ember közelít, mielőtt még a sápadt arc bármit is sejtene. Ilyesmire ma már nincs szükségünk, de azért nagyon jó volna egypár hasonló mesterfogást begyakorolnunk. Jó volna például, ha a hallásunkat annyira kiélesítenők, oly finommá tennők, hogy a hangok árnyalatából fölismerjük, mi megy végbe embertársunk szívében, hogy szomorú-e vagy izga-

tott, megbántott vagy lehangolt, fáradt vagy agyonhajszolt. Ezt épúgy meg lehet tanulni, mint ahogy az indián megtanulja a maga művészetét. Csak jól kell figyelni és mindent megjegyezni, mint ahogy a színészek szorgalmasan tanulmányozzák, hogyan lehet különböző érzelmeket különböző hangokkal kifejezni, mert enélkül nem lehetne színielőadásokat rendezni. Ti is azt kérditek magatoktól, ha színházat akartok játszani és pl. egy gőgös vagy félénk embert kell ábrázolnotok: „Hogyan beszél az ember, ha gőgös, vagy amikor fél?“ Az indián azért élesíti füleit, hogy az ellenségeit legyőzhesse, vagy hogy idejében elmenekülhessen — minekünk pedig azért van erre szükségünk, hogy azoknak, akiket szeretünk, akaratlanul fájdalmat ne okozzunk vagy terhükre ne essünk. Vagy nem szomorú látvány az olyan ember, aki magától képtelen meghallani, ha a másikat zavarja vagy fárasztja, hanem mindig megvárja, amíg egy adtateremtettével neki nem mennek?

Figyeljétek például egyszer pontosan meg, hogyan viselkedik valaki, mikor nem akarja észrevétetni, hogy valami kellemetlent mondtatok neki. Pl. ha valamelyik pajtástokról a többiek jelenlétében valami csúnya dolgot beszéltek, vagy elmondjátok, hogy büntetést kapott az iskolában. Azt mondják, lenyeli. És a hangján világosan észre is vehetitek a nyelést és azt, hogy fájdalmat okoztatok neki. Ha a fületek már elég éles, talán még beszédközben is észreveszitek közbeszólásából, milyen kínos neki és még idejében abbahagyjátok, másra terelve a beszédet; míg egy süket mindebből semmit sem vesz észre és vidáman kínozza a másikat. Ilyenkor gyakran a legjobb barátait veszti el az ember, viszont pedig újakat szerez ott, ahol nem is gondolta volna. Vagy figyeljétek meg, hogyan beszél valaki, aki-

nek más dolga van, vagy kimerült, amikor kérésekkel és kérdésekkel gyötrik. Nagyon sokan vannak, akik ilyenkor mit sem sejtenek és csak a kifakadásokra riadnak fel. Különösen beteglátogatásnál fontos a finom fül, hogy a fáradtságot kiérezzük, még mielőtt a beteg észrevenné — mint ahogy az indián meghallja a közeledő lódobogást, mikor még semmit sem látni. Vannak olyan jómodorú emberek, akik még olyankor is képesek a vendéget barátságosan fogadni, amikor épen készülnek valahova, vagy a legnehezebb munkában vannak; de akinek finom hallása van, az ki fogja érezni a hangjukból, hogy az örömük erőltetett és zavart. Aki ezt észre nem veszi, az természetesen órákig elüldögél, még akkor is, ha a másik sóhajt, ásít, sőt ha egyenesen el is mondja, hogy milyen hajszában van ma egész nap. Ne felejtsétek el, hogy senki sem lehet igazán művelt és előkelő ember, akinek szamárfüle van, hiszen nem azért van fülünk, hogy a kalap a nyakunkba ne csússzék, hanem hogy idejében jelentse, hol van szükség szeretetre, jó szóra, egy kézszorításra, bocsánatkérésre, esetleg gyors visszavonulásra.

Még egy szót a némákról. Ezeknek „nem lel érzésük szavakra." Úgy-e tudjátok. kikre gondolok? Azokra, akik soha egy barátságos vagy hálás szót idejében nem mondanak ki, akiknek lelkük mélyén sok bensőség és meleg van, de akik nem tartják érdemesnek, hogy abból valamit eláruljanak. Némelyek nehézkességből és lustaságból, mások szégyenkezésből vagy a gyakorlat hiánya miatt. Például meghívták őket valahova és pompásan mulattak, a búcsúzásnál mord arccal mondanak jó napot, vagy legfeljebb még „Köszönöm"-öt, de arra már nem képesek ráadni magukat, hogy a vendéglátónak valamivel többet mondanának ar-

ról, milyen örömet szerzett nekik, mi tetszett nekik különösen, mért érzik nála oly jól magukat és hogy már előre örülnek, ha hozzá jöhetnek stb. Természetesen, ha nem igaz, nem kell ilyesmit mondani, de ha az ember érzi, miért hallgassa el? Talán már is túl sok a melegség a világon? Én nem úgy találom. Ellenkezőleg. Hisz a barátságos szó oly ritka! Akinek jut belőle, az nem veszti el soha, hanem örömmel és gondosan hordja magával, mint az iskolásfiú a jó bizonyítványt, vagy a vőlegény menyasszonya levelét. És ha aztán másoktól kemény szavakat hall, titkon iszik egyet a szíves szó melegéből és mintegy leöblíti vele a keserűséget. Hányszor mulasztjuk el az alkalmat, hogy a részvét vagy vigasztalás egy-egy szavával enyhítsünk azokon, akik gondban vagy betegségben sinylődnek, vagy akik legkedvesebbjüket vesztették el. Némán és megkövülten állunk és szeretnénk ugyan mondani valamit, de az igazi kifejezés nem jut eszünkbe, hát inkább hallgatunk. Pedig minden vígasztaló szó olyan, mint a sírra helyezett virágkoszorú. Csak komolyan kell gondolkozni, mi enyhítené meg leginkább a másikat, és ha megvan, az ember hirtelen erőt vesz magán és kimondja. Mit mondanátok például, ha édesanyátok elvesztené nővérét vagy anyját? Azt hiszem, ilyesmit: „Édes jó anyám, ezentúl kétszeresen foglak szeretni.“ Vagy ha pajtástok először jön el az iskolába az édesapja temetése után? Az ember csendesen odamegy hozzá, megfogja a kezét és azt mondja: „Ha tudnád, mily borzasztóan fáj nekem, hogy oly szerencsétlen vagy! Nem látogatnál meg, kérlek és mesélnél valamit az édesatyádról?“ Vagy mondjatok mást, akármit, csak ezt a lomha hallgatást ne tűrjétek magatokon, hiszen az embernek szíve és hangja van. Az ember elutazik és a lelke mélyén

fáj neki elválni rokonaitól és barátaitól, de a világért sem szólna erről egy szót, úgy hogy a többiek nem gondolhatnak mást, mint hogy az illető nem sokat ad rájuk és az elutazás épen nem esik nehezére. Pedig mibe kerülne neki a száját kinyitni és így szólni: „Eleinte örültem ennek az utazásnak, de most úgy fáj, hogy egyedül kell téged hagynom, nagyon fogok utánad vágyódni és már előre örülök a viszontlátásnak.“ A másik aztán a távollét egész ideje alatt ebből él, büszke arra, hogy annyira ragaszkodnak hozzá, — hát miért ne mondanók ki ezt a pár szót? Vagy megbántottunk valakit és ezt jól érezzük, de hogy kinyitnók a szájunkat és megmondanók neki, hogy sajnáljuk és nem úgy gondoltuk, — azt már nem. Nem jön ki a szájunkon; inkább várunk, míg leapad a haragja, mint zivatar után az esővíz. Pedig — sajnos — a sértés nem tűnik el, mint az esővíz, hanem, mint a méreg, marja a szívet és sokszor minden szeretetet kimar belőle. És ezt mind a némaság okozza. A száj nemcsak arra való, hogy a levest bekanalazzuk és el se hiszitek, hogy milyen szép és finom vonalakat kap annál, aki megszokta, hogy ha a szívében melegség és szeretet van, mindig legyen egy-egy meleg és szerető szava is. Nem mondom én, hogy az ember a szívét mindig a száján viselje, — akkor a szív fázna meg, — csak meg kell szoknunk, hogy amikor itt az ideje, félretegyünk minden lustaságot és álszemérmet és megmutassuk a többieknek, hogy kedvesek és drágák nekünk és hogy hálásak vagyunk irántuk. Ezt csak meg kell tanulni, de szép és boldogító egy tudomány. Hiszen zongorázni, hegedülni, énekelni is azért tanultok, hogy másoknak örömet szerezzetek, hát akkor a barátságos beszéd művészetét mért ne tanulhatnátok meg? És ebben még az a szép, hogy azt mondhatjátok el, amit a ti

saját szívetek költött, míg a zenénél csak lejátszátok azt, amit más gondolt ki. Csak el kell egyszer kezdeni, aztán már mindig megmarad. Tudjátok, hogy hívják azt az izgatottságot, amit az énekesek és énekesnők az első fellépésnél érezni szoktak? Lámpaláznak. Ha ezen túl van az ember, meg van mentve. Épen így van, mikor az ember először kényszeríti magát néhány barátságos szóra vagy bocsánatkérésre. De mégis neki kell vágni, különben sohasem lesz belőlünk művész, mindig kontárok maradunk az igazi emberi beszédben. Néma emberek. Azért int a költő:

Ha szót sugallt a szeretet,
Szívedben el ne zárjad,
Mint bimbót tépd le s balzsamul
A búsaknak kínáljad.

A világ csupa gyülölet,
Mindenütt sebek sírnak.
A szeretetnek egy szava
Elég egy szívre írnak.

II. Önuralom.

1. Miért szükséges az önuralom?

Önuralom: milyen száraz szó! Hallatára a fiatalok úgy érzik magukat, mint a tüzes paripa, melyet a kantár tart féken. Vagy mint a szomjas ember, aki nem ihat az előtte gyöngyöző forrásból. Önuralom — úgy hangzik, mint valami keserű orvosság, amit a felnőttek írnak elő a gyermekeknek. Meg fogom mutatni, hogy ellenkezőleg áll a dolog. Sőt magatok is meg fogjátok látni. Még ha felnőttek egyáltalán nem is volnának és a gyerekek maguk élnének valami nagy szigeten és sehol a lát-

határon nem volna egyetlen tanító sem, néhány hét alatt belátnák, hogy az önuralom egyike az élet legnagyobb javainak. Az emberek nagyon jól meglehetnének vasút, telefon, gázfűtés és villanyvilágítás nélkül, de önuralom nélkül nem. Mondjátok meg magatok, miért?

Képzeljétek el, hogy ti valamennyien hajótörést szenvedtetek és — mint Robinson — egy magányos szigetre vetődtetek és most egyesült erővel kellene magatoknak lakást építeni és az élelemről gondoskodni, úgy, mint a vadaknak. Azt hiszitek, hogy az ilyen házépítéshez nem kell más, mint fa, kő, meg erős karok? Mindezeknél fontosabb, hogy uralkodni tudjatok magatokon. Miért? Mert különben félóra alatt minden veszekedésbe fúlna. Az emberek társas együttéléséhez époly szükséges az önuralom, mint az ég csillagainak a szigorú mozgási törvények, mert ha minden csillag szabadon röpködne az égen, mint valami fecske, csakhamar romokban heverne minden. A csilagok csak annyiban szerencsésebbek, hogy pályájukat nem maguknak kell megkeresniök, míg az ember rendszerint csak sok összeütközés árán tanul meg nagynehezen mozdulataiban tekintettel lenni arra, hogy nemcsak maga van a világon; azokat, akik ezt nem akarják megtanulni, úgy összezúzza a sok összeütközés, hogy végre már egyáltalán nem jutnak tovább.

Azért is beszéljük meg ezeket a dolgokat, hogy megtaláljátok a helyes utat, mielőtt még összeütközésekre kerül a dolog, mert bizony sohasem tudhatja az ember, vajjon épkézlábbal szabadul-e belőlük.

Bizonyára tudjátok a természetrajzból, hogy a növény- és állatvilágban minden elpusztul, ami környezetéhez és táplálékához nem alkalmazkodik

és hogy csak az marad meg, ami jól el van látva minden szükséges szervvel. Képzeljétek el például, hogy az oroszlán nem volna sárga, hanem kék: a sivatagban messziről észre lehetne venni és nem lopózhatnék a zsákmánya közelébe. Ha a pacsirta piros volna, nem szaladhatna át a szántóföldön anélkül, hogy a ragadozó madarak észre ne vegyék. Még a madártojások is alkalmazkodnak a környezethez. Vagy gondoljatok csak a ragadozó madarak csodálatosan éles szemeire. Ha gyönge szemük volna, éhen halnának. De az emberi társadalomban is kell az alkalmazkodás. Ami az oroszlánnak a fogazata, a ragadozó madárnak a szeme, a madárnak a szárnya, az az embernek az önuralom. Aki erre nem képes, az előbb-utóbb tönkremegy a társadalomban, épen úgy, mint ahogy az úszni nem tudó elmerül a vízben. Persze a társadalom nem olyan kegyetlen, mint a természet. Nem hagyja el mindjárt az önuralommal nem birót, hanem megpróbálja még utólag is nevelni. Az illető a javítóintézetbe kerül vagy valami szigorú tanítóhoz és még felnőtt korában is nagy türelmet tanusítanak iránta; de igazán becsülni senki sem fogja. Hanem végre elfogy a türelem is; aki mindig szabadjára engedi indulatait és nem tud azoknak parancsolni, csakhamar magára marad, mindenki azon igyekszik, hogy lehetőleg kevés dolga legyen vele: a társaság úgy dobja ki magából, mint a vér a beléje került idegen anyagot, vagy mint a gleccser a sziklákat. Hiszen már az iskolában is látjátok: Aki a többiek jóvoltára és kívánságaira való tekintetből nem fékezi magát, annak hamarosan nem lesz egyetlen barátja sem. Az ilyen rosszul fegyverkezett fel az életre és ha ezt idejében észre nem veszi és ha helyre nem hozza, amit elmulasztott, akkor nyomorult élet vár rá.

Látjátok tehát, hogy az emberek együttéléséhez époly szükséges az önuralom, mint az úszáshoz az úszóhártya, a repüléshez a szárny. Ha valaki azt mondja: „Én nem tűrök gyeplőt, én azt teszem, amit akarok!“ ez épen olyan, mint ha a sas így szólna: „Én szárnyak nélkül is tudok a levegőben lebegni.“

De necsak általánosságban beszéljünk az emberi társadalomról és arról, hogy az magában önuralom nélkül senkit meg nem tűr: hanem vegyünk az életből néhány esetet, amelyekben különösen megbánja az ember, ha nem tud magának parancsolni. Képzeljetek el valakit, aki nem tud az izmainak parancsolni. Egy gyermek a vízbe esik, ő szeretné megmenteni, de mikor már csak 1—2 méternyire van tőle, karjai kimerülnek és neki magának is segítségért kell kiáltania; és a gyermek a szeme láttára merül el. Még több sikertelenség és nyomorúság éri az olyan embert, akinek nincs ereje szenvedélyeit és rossz hajlamait kordában tartani és aki rabszolgája minden benne támadó indulatnak. Tudtok erre példát mondani? A legismertebb az iszákos esete, aki tisztán látja, hogy útja a romlásba vezet, de sokkal gyengébb, semhogy ellenállani bírna. Hanem inkább a saját életetekből keressetek példát. Úgy-e mindnyájan borzasztóan szeretnétek jó barátra vagy barátnőre szert tenni? Hogy szerez azonban az ember barátot? Talán hirdetést tesz közzé az ujságban: „Barát kerestetik!“? Mindnyájan tudjátok a módját: bizonyos vonzóerőre kell szert tenni. De hogyan? Némely embernek már a természet megadja ezt; de ez nem elég, ha aztán a végén mégis csak az derül ki, hogy az illető önző fráter. Nem, meg kell nyernünk a másik bizalmát, be kell bizonyítanunk, hogy nemcsak magunkra gondolunk, másokhoz is

van szívünk. Néha már valami apróság is elég. Pl. látom, hogy a társam, nem hozott gyümölcsöt az iskolába, nekem meg pompás, piros almám van. Megfelezhetem vele, vagy akár az egészet is neki adhatom. Ebből látja, hogy jó szívvel vagyok hozzá és cserébe az almáért talán szeretetet kapok: íme, mily jelentéktelen kiindulásból fejlődhet ki barátság. Gondoljatok csak vissza, hogyan választottatok barátot a pajtásaitok közül: bizonyára valami apróság volt az, ami megtetszett benne. De térjünk vissza az almára. Sajnos, sokszor legyőzhetetlen akadály gátol bennünket az alma odaajándékozásában. Az ember szeretné, de nem bírja. Vajjon miért? Mire van szükségem ahhoz, hogy az almámat odaajándékozzam? Önuralomra. Az, hogy magam szeretném megenni az almát, hogy nem tudok tőle megválni, a legnagyobb akadálya a barátságnak. Azért jó, ha az ember már idején begyakorolja, hogyan kell a torkosságot, sőt az étvágyat is legyőzni, hogy azután, ha arról van szó, hogy jó barátot szerezhet az ember, birjon magával.

Vagy más eset. Évekkel ezelőtt volt a kezem alatt egy kis francia gyerek, aki becsületesen iparkodott németül megtanulni, de beszéd közben persze mulatságos hibákat csinált. A többiek ilyenkor mindig harsogó kacagásban törtek ki és ez olyan félénkké tette, hogy végre már egyáltalán nem mert felelni. Mikor egyszer megint hibázott, figyelmeztettem a többieket, hogy képzeljék csak magukat az ő helyébe; mit éreznének ők, ha őket nevetnék így ki idegen földön; inkább mindent meg kellene tenniök a kisfiú fölbátorítására. Belátták, de azért a következő alkalommal egynéhányból megint kitört a kacagás. Nekik maguknak is roppant kellemetlen volt és sajnálták, de nem tudták visszafojtani. A nevető izmok nem engedelmeskedtek

a szívnek és így kacagniok kellett, habár maguk is szégyenkeztek miatta.

Tudjátok, mihez kell talán a legnagyobb önuralom, és mikor bántja az embert legjobban, ha nem tudott magának parancsolni? Ha titoktartást ígért valakinek. Emmának mondanak valamit a legmélyebb titoktartás pecsétje alatt — meg is igéri szentül, hogy megőrzi, — de alighogy haza ér, már sugdolódzik valami sarokban a hugával s csak annyit hallani: „De az Istenért, el ne mondd valahogy!“ A kis nővér persze még aznap este elmondja a barátnőjének, az elmeséli a bátyjának, az meg már egész hangosan kikiabálja az osztályában s ezzel aztán szépen körül is járt a titok. Pedig tudjátok-e, hogy nem egy kislány és fiú panaszkodik, hogy nem tud igazi jóbarátra vagy barátnőre szert tenni — és fogalmuk sincs róla, hogy ebben csakis a fecsegő nyelvecskéjük a bűnös. Figyeljétek csak meg magatokon: aki barátot akar, az olyan embert akar, akiben teljesen, minden dolgában megbízhat. Olyan biztosnak kell lennie a barátja titoktartásában, mint amilyen biztos abban, hogy a nap mindennap fölkel. Ha egyszer azt veszi észre, hogy az továbbadott valamit — legyen az még oly kicsiség — úgy érzi, mintha a szívében valami megszakadt volna; belátja, hogy ebben az emberben nem lehet megbízni. Mert ha egy dologban nincs önuralma, nem lehet rá számítani másban sem. És hogy bánkodik utólag az, aki a titkot elárulta. De az önuralmat sohasem gyakorolta, hát persze, hogy erősebb volt a pletykakedv a barátságnál.

Azért szükségesebb, hogy a hallgatásban tegyük magunkat gyakorlottá és erőssé, mint hogy a legvastagabb lábizmokra tegyünk szert bárminő sporttal. Mert erős lábbal legfeljebb díjat szerez-

hetünk valami versenyen, de az önuralommal bizalmat nyerhetünk, míg enélkül szegény és árva az ember.

Sok olyan példa fog még eszetekbe jutni, amelyből meglátszik, hogy mire kell az életben az önuralom. Valamennyit nem sorolhatjuk fel most. Az önuralom alapjában azt jelenti, hogy az ember az egyedüli úr testének házában és nem ő engedelmeskedik a szolgáknak és cselédeknek: a nevető izmoknak és gyomoridegeknek, a rágóizmoknak, a nyelvnek és az Isten tudja még mi mindennek. Kell, hogy a cselédek és a szolgák az úrnak engedelmeskedjenek, mert az tekinti át az egészet, az számítja össze a kiadást és bevételt és csak ő látja, hogy az egyes cselekvések hogyan illenek az egészbe. Aki rabszolgája hajlamainak, szenvedélyeinek és szeszélyeinek, az folytonosan keserű megbánást fog érezni, mert amit ezek fej nélkül csinálnak, az sohasem fog az egészhez illeni és azért csak zavart és rendetlenséget idézhet elő.

2. Küzdelem a nyelvvel.

A régi Görögországban volt a jámbor és gondolkozó embereknek egy rendje. Úgy hívták őket, hogy Pythagoreusok. Aki közéjük akart lépni, annak mindenekelőtt három évre hallgatást kellett fogadnia. S csak miután kiállta a próbát, tekintették méltónak arra, hogy maguk közé vegyék. El tudjátok-e gondolni, mire való volt ez a feltétel? Azt hiszem, azért szabták ki épen ezt, mert semmi sem olyan nehéz, mint a nyelvünkön uralkodni. Aki ezt meg tudja tenni, az lelkének és önuralmának olyan erejéről tesz tanuságot, hogy abban már nagy dolgokban is megbízhatunk. Az szabad ember és nem szolgája beszélő szerveinek. Mit ér

minden szívjóság, ha a zabolázatlan nyelv nem engedelmeskedik a jó szívnek. A világban a legtöbb szerencsétlenséget és a legnagyobb zavarokat a szabadjára eresztett nyelvek okozzák. Egy könnyelműen kiejtett sértő szóért egymást lövik agyon az emberek; hányszor vet régi barátságoknak véget valami buta pletyka! Mikor tavaly egy más osztálynak ezekről a dolgokról beszéltem, egy kislány nagyot sóhajtott és azt mondta: „Bizony, bizony!“ Bizonyára már maga is tapasztalta, mennyi bajt okoznak a vigyázatlan nyelvek és milyen hamar kimond az ember egy elhamarkodott szót és milyen soká bánkódik rajta. Hát nem tűrhetetlen, hogy ez a kis piros húsdarab sokszor az egész nagy emberen uralkodik? Ne tűrjük ezt, hanem követeljük meg, hogy a nyelv minden szót alapos vizsgálat végett elénk terjesszen, mielőtt kimondaná. Aki ezt nem teszi, az olyan, mint az a király, aki az inasai javára lemond az uralkodásról.

Érdemes megjegyezni ezt a verset:

Fékre vedd a nyelvedet jól.
Egy rossz szó könnyen kigördül,
Hiába, hogy nem akartad:
Nem lesz nyugtod csúnya pörtül.

Gondoljatok azokra a különféle esetekre, melyekben az embert az a veszély fenyegeti, hogy a nyelve elragadja. Leggyakrabban talán olyankor, ha ingerlik az embert és dühbe jön. Ilyenkor olyanokat is mond az ember dühében, hogy ki kell mondania azt a csúnya szót és akkor megkönnyebbül; valójában pedig csak még jobban megterheli vele magát és sokszor egész életében ki nem heveri és nyögi, amit egy szerencsétlen órában mondott.

Mit tegyünk hát? Persze a legjobb volna egyszer három esztendeig hallgatni. Akkor alaposan

megtanulnátok. Csakhogy az túlnehéz volna. De mi volna, ha legalább egy olyan kis rendet alapítanátok, amelyben minden új tagnak egy hónapig kell hallgatnia olyankor, amikor a düh és bosszúság forr benne? Vagy nem szabadna semmiféle sértésre felelni? Később aztán másféle nyelvgyakorlat is következhetnék. Olyan sokat tartotok arra, ha tízszer egymásután tudtok felhúzódzkodni a nyújtón és erős izmaitok vannak; higyjétek el, több férfierő kell ahhoz, hogy az embernek a nyelvizma legyen vasból, mint ahhoz, hogy a karjai és lábai olyanok legyenek, mint az atlétáknak.

Tudjátok mit csinált Julius Caesar, hogy elhamarkodva ne beszéljen? Valahányszor dühös volt, mielőtt megszólalt volna, 20-ig számolt. Ez pompás dolog, ajánlom mindegyiteknek, akinek szüksége van rá.

De vegyünk most más esetet. Gondoljatok ezekre a szavakra: „Nem lesz nyugtod csúnya pörtül!" Mikor történik ez? Akkor, ha valami rossz tréfa, vagy sértő szó csiklandoz bennünket, amin a többiek jót nevetnének, persze egynek a rovására. Vagy amikor kicsúfoljuk valakinek olyan fogyatkozását, amiről nem tehet, vagy olyan hibáját, ami miatt már úgyis eléggé szégyenli magát. Tudom a saját gyermekkoromból: az ember úgy érzi, hogy belehalna, ha ki nem mondana valami mulatságos ötletet csak azért, mert a másiknak rosszul esnék. Pedig sokszor a legjobb barátját veszti el az ember egy gonosz tréfa miatt, mert a nevetés sokszor szívtelenebb a gorombaságnál is. Inkább nyeljétek le, vagy legalább addig ne ereszszétek szabadjára a nyelveteket, mielőtt szét nem néztetek, hogy nem fogtok-e valakit megsebezni vagy megszomorítani. Ebből áll a szív műveltsége.

Még valamit a lányoknak.

Háromféle nyelv van. Marhanyelv, disznónyelv és — pletykanyelv. Az utóbbi a legnehezebben emészthető. Sajnos, a kislányoknál nagyon gyakori, bár az egész nagyoknál sem ritka. Vajjon ti is szoktatok néha pletykálni? Semmi kétség. Hiszen elhiszem, hogy nem gonoszságból teszitek, csak azért, mert a nyelvetek pörög, anélkül, hogy előbb tanácsot kérne a szívetektől. De hát a szívetek mit szól a fecsegéshez? Vajjon ez iránt érdeklődtetek már valaha? Vagy akad köztetek olyan, aki azt hiszi, hogy jó származik abból, ha csúnya dolgokat vagy beszédet tovább ad? „Ezáltal csak felhívjuk a figyelmet a rosszra.“ De kinek a rosszaságára? Talán a magunkéra? Nem, a pletyka mindig csak arról szól, hogy micsoda hibát követtek el vagy fognak elkövetni mások. Ugyan vajjon segít-e rajtunk valamit, ha valaki a fülünkbe sugdossa, hogy Eliz a multkor hazudott az édesanyjának, vagy hogy Emma fivére minden áldott nap éjfél után jár haza. Biz az nem segít rajtunk. Ellenkezőleg, minél több rosszat hallunk másokról, annál jobbnak képzeljük saját magunkat. És minél többet szaglászunk a mások dolgai után, annál kevésbé térünk magunkba. Vagy talán másokon segítünk a fecsegéssel? Hiszen az nem is tud róla, mert a pletyka titokban terjed. És tudjátok, mi itt a legrosszabb? Az, hogy a pletyka nem szeretetből jön és így nem is szent előtte semmi, nem marad meg az igazságnál, hanem elferdít mindent és elhisz mindenkinek mindent, minél rémesebb, annál inkább. Vannak szószátyárok, akik nem vétenének még a légynek sem, de nem egy embertársukat teszik tönkre lassan, mert elrabolják a jó hírét és minden kis hibájából rablóhistóriákat csinálnak. Mint örök igazságot adják tovább azt, amit az unokatestvérük barátja a fele-

ségétől halott, akinek a szolgáló mesélte el azt, amit a mosónő hallott, mikor egyszer az ajtórepedésnél hallgatódzott, s mikorra a história visszaérkezik az első forráshoz, az már rá sem ismer a saját találmányára. Persze, most nevettek. De tudjátok-e, hogy az ilyen szószátyároknak egész hadsereg áll a rendelkezésükre, azoknak a serege, akik nem gondolkoznak, hanem tovább adnak minden csúnyát, csak a maguk és a mások szórakoztatására gondolva.

Bizonyára mindnyájan láttatok már az újságban ilyenféle hirdetést: „Csúzos bántalmakat tökéletesen gyógyít...“ Tudjátok, hogyan lehet a traccsolásból tökéletesen kigyógyulni? Találjátok el! Ugy, hogy az ember véletlenül rájön, hogyan pletykáznak ő róla és hogy ferditenek el és hamisítanak mindent úgy, hogy szinte elsápad az ijedtségtől, mikor látja, hogy miféle fényképe forog közkézen.

Most nektek is ajánlok egy nyelvgyakorló szert, mint a fiúknak. Gondoljátok meg, hogy a szívetek és az eszetek elítéli a fecsegést. Csak a nyelvetek van mellette. Tehát ketten vannak egy ellen. Csak a nyelv húzhatja a rövidebbet; de csak ha eltökélitek, hogy vigyázni fogtok. Azoknak, akik tovább akarják képezni magukat, azt ajánlom, tegyék szabállyá azt, hogy soha senkiről rosszat nem mondanak el. És ha a barátnőjük mond ilyet, kérdezzék tőle: „Szegény Lujzám, te piszokhordásra vagy szerződtetve? Hát te sohasem teszel olyasmit, amit félreérthet, aki nem ismer jól és nem szeret?“

Szent Ágoston, a nagy egyházatya, írásaiban szól édesanyjáról, aki a nép egyszerű leánya volt, és azt mondja, hogy legszebb vonása az volt, hogy soha nem beszélt másról sértő vagy csúnya dolgo-

kat. Halljátok magatok; ezt mondja: „Ha a távollevő ellenség iránti szenvedélyes gyűlölet a barátnő jelenlétében heves szavakban tört ki, ő ebből a távollevőnek soha semmit el nem árult, inkább a lelkükre beszélt, hogy kibékítse őket.“

Látjátok, ennek már majdnem kétezer esztendeje és annak az időnek minden fecsegője el van feledve, de ennek a nemes anyának fia örök emléket állított és azt hiszem, valamennyien szeretnétek hozzá hasonlókká lenni.

3. A lélek befolyása a testre.

Naponta megfigyelhetjük, hogy testünk milyen befolyással van a lelkünkre. Ha testileg fáradtak, vagy épen betegek vagyunk, szellemünk sem akar működni. Míg, ha egészségesek és üdék vagyunk, akkor szellemünk is engedelmes és munkabíró. Testileg beteg embereknek gyakran beteg a szellemük is, a lélek olyan, mint maga az ember, annak a hangulatát is befolyásolja a lakás, amelyben egész nap tartózkodik.

Másfelől azonban megfigyelhetjük azt is, milyen óriási hatalma van a léleknek a testen. Hány férfi és nő van, akiből a legmagasabb kor és a törékeny test dacára, szinte sugárzik a szellem üdesége és tisztasága. Hány nehéz beteg, aki szenvedését derült türelemmel viseli, sőt állandóan másokra gondol és másokról gondoskodik. És magunkon nem tapasztaljuk-e eleget, hogyan kényszeríti az erős akarat továbbszolgálni a fáradt testet még olyankor is, mikor ereje már teljesen kimerült?

Csodálatos, hogyan felvidítja sokszor egyszerre egy jó hír a beteget úgy, hogy elfelejteti vele minden fájdalmát; egyáltalán csodálatos, hogyan

hat a testre az öröm. Aztán meg közismert dolog, hogy az orvosnál is fődolog az, hogy a beteg teljes bizalommal legyen iránta; az orvosba vetett bizalom sokszor jobban hozzájárul a fájdalom enyhítéséhez és a gyógyuláshoz, mint az előírt orvosságok.

Honnan van ez? Nagyrészt bizonyára onnan, hogy általános hangulatunk nagy befolyást gyakorol a vérkeringésre és így már ezáltal is eloszlathatja a szervezetben beállt pangást. Azután meg az idegeknek az összes szervekre való és most még meglehetősen ismeretlen hatásából. A legerősebb hatást azonban a lélek gyakorolja az idegekre. Nagyon jól tudjuk, mennyire elhagyhatja magát az ember az ijedezéssel és mindenféle testi állapotban az elpuhult kényeskedéssel, és azt is tudjuk, hogy ilyenkor elég a léleknek egy határozott szava és minden rendben van.

Ugyancsak ismeretes az is, hogy erős akarattal és nyugodt, bátor kedélyhangulattal hányszor ki lehet kerülni a fertőzést és megbetegedést. Nagy járványoknál azok betegednek meg legelőször, akik legjobban félnek. Pl. ha az ember mikor erős huzatban ül, hirtelen azt gondolja: „Jaj nekem, most biztosan megfáztam!“ — akkor bizonyára igaza is lesz, mert a félelem összehúzza a véredényeket, a vér megakad és lassabban kering, így aztán a test ellenálló képessége erősen megcsökken és a betegség könnyen erőt vesz a szervezeten.

Az emberre nézve az a legfontosabb, hogy minél előbb megtanulja használt venni a szellem e hatalmának és a testet rászoktassa az engedelmességre. Mert később, ha az emberen minden testi gyöngeség és lehangoltság erőt vesz és elrontja a maga és a mások kedvét, százszor is megbánja az ember, hogy elhagyta magát fiatalkorában, de

ilyenkor rendszerint késő már, mert a test már rabszolgájává tette az idegeket.

Aki ki akarja vívni magának a szabadságot és az életben valamirevaló dolgot akar véghezvinni, az próbálja meg, maradjon vidám és élénk, erős fejfájás vagy fogfájás mellett is, ne engedjen mindjárt a fáradtságnak, próbáljon feszesen ülni az asztalnál, amikor azt hiszi, hogy mindjárt összeesik, tántorgás helyett lépjen katonásan, ne engedjen meg magának holmi nyafogást, edzze meg magát a hideg ellen és hősiesen nyelje le az ételt, ha nem is ízlik.

4. „Csak azért se!“

A nagyon ingerlékeny emberek azt szokták mondani: „Nem tehetek róla, ideges vagyok, hát ne izgassatok.“ Hát persze, a test ideges, ez igaz, de azért van az embernek lelke, hogy ne legyen a test rabszolgája. Néha a legdüledezőbb hitvány parasztkunyhóból mosolyog ki vidám pirosképű lány és az ablak tele van virágokkal, épen így a legidegesebb, legszenvedélyesebb szervezetből is mosolyoghat vidám lélek, ha ugyan akar mosolyogni, vagy ha akad valaki, aki vidáman néz a szemébe és a fülébe súgja: „Ugyan ne tűrd ezt a zsarnokoskodást, mutasd meg, ki az úr a házban, hiszen több erőd van, mint az összes idegeknek együttvéve!“

Ismeritek Demosthenes történetét és azt a fogyatékosságát, hogy dadogott? Én így képzelem a dolgot: Gyerekkorában megkérdezhette valaki, mi akar lenni és ő azt felelte: „Nagy népszónok!“ Erre általános kacagás volt a válasz. „Te azzal a nehéz nyelveddel és a dadogásoddal?“ Erre dühbe jött a fiú és gondolta magában: „Eh, hát a nyel-

vem fogja eldönteni, hogy mi leszek és nem én? Csak azért se!" Azzal kiment a tengerpartra és hozzáfogott azokhoz a gyakorlatokhoz, amikről már mind hallottatok és véghez is vitte, amit akart. S épen ezáltal a testi hiba által lett nagygyá, mert az akadállyal megküzdeni kétszeres akaraterőre volt szüksége. Épen így van az idegességgel is. Az ingerlékeny idegek még nem kárhoztatják az embert arra, hogy állandóan idegeskedjen. Minden attól függ, azt mondjuk-e az idegeknek: „Csak azért se!" Ha igen, akkor még az önuralom hőse is lehet belőlünk, épen, mert annyi erőt, éberséget és gondolkozást kell a harcba vinnünk, hogy győztesek maradhassunk. És ez a győzelem sokszor olyan díjat is nyujt, amire nem számíthatunk. Mert az idegek is meggyógyulhatnak, ha a szellem nem enged nekik, hanem erős és nyugodt marad. A lélek a legjobb ideggyógyintézet. Ő teremti meg a belső békét és ez sokkal fontosabb a külső nyugalomnál. A lélek békéje még nemzedékeken át öröklődő súlyos terheltséget is meggyógyít. Üdv a győzőnek!

A német császárról van egy kis történet, amelyből tanulni lehet. A jobb karja kissé bénult és ez kétségessé tette, hogy lehet-e jó lovas belőle; mert ahhoz, hogy az ember egy lónak imponáljon, bizony valamennyi tagjára szüksége van. De a császár azt mondotta: „Csak azért is!" Kétszeres erőt fejtett ki, hogy a hibát kiegyenlítse és a hadsereg egyik legjobb lovasa lett belőle. Olyan könnyedséggel, biztonsággal ül a lovon, ahogy sok épkézláb ember nem tud lovagolni. Miért nem? Mert a szellemet és az akaratot épen a test ellenállása serkenti a legnagyobb tettekre.

Akinek testi hibái vagy gyengéi vannak, sohase gondolja, hogy most már az a hivatása, hogy

pipogya legyen belőle. Csak azért se. Inkább a hős hivatása szunnyad benne. Nagy feladat áll előtte, olyan, amilyenre az egészségesnek és hibátlan alkatúnak nem nyílik alkalom. Nagy feladatok nagy embereket nevelnek.

Csak azért is!

5. A rossz kedv.

Van egy rossz szokás, amivel, sajnos, ki kell mondanom, többnyire kislányoknál találkozik az ember és — ámbár csak egész kis, jelentéktelen szokás — mégis sok embernek elkeseríti az életét. A duzzogásra gondolok, a szeszélyeskedésre. „Úgy látszik, ma ballábbal keltél fel!“ — kérdezik az ilyen kislányt, mikor észreveszik, hogy mindent rossz néven vesz, sötét arcot vág, kelletlen és általában úgy viselkedik, mintha örökre eltünt volna belőle minden életöröm. Rosszkedvű és ilyenkor mindenki kitér az útjából. Ezt a rosszkedvet sokszor a legparányib apróságok okozzák. Talán nem jött meg a régvárt levél a barátnőjétől vagy odaégett a tej, vagy olyan utat kell tennie, ami terhére van, vagy a bátyja az öklével rávert az ajtóra, mikor még aludt, vagy a mama nem engedte meg, hogy uzsonnára a barátnőjéhez menjen egy kis fecsegésre. Mit tegyen az ember ilyenkor? Nem tartanám helyesnek, ha mindenki rárontana és még jobban felbosszantanák és a fiúk az asztalnál még meg is kérdeznék: „Miféle gyászos arcokat vágsz már megint? Hisz elrontod az ember étvágyát!“ és így tovább. Ez nem használ, mert azt ő maga legjobban tudja, hogy milyen kiállhatatlan és hogy elrontja a többiek étvágyát, sőt azt is nagyon jól tudja, milyen nevetséges és gyengeségre valló dolog ilyen kicsiségek miatt rosszked-

vűnek lenni, mikor annyi férfi, asszony és lány van, aki még a legnagyobb szerencsétlenségben és mindennapos nélkülözések között is derült és barátságos, sőt, tudja azt is, milyen veszedelmessé válhatik ránézve az a szokás, ha jobban belegyökerezik és az arcára kiül úgy, hogy mindenki elfordul tőle — és mégsem tud leszokni róla, mert nem tudja, mi ennek az orvossága. Megfogta valami gonosz varázslat, amely csak órák mulva enged, mint a fejfájás vagy más rosszullét. Hanem én adok nektek egy tanácsot, magatok, a barátnőitek, sőt a barátaitok számára is, — mert azt senki se gondolja ám, hogy szeszélyes fiúk és férfiak nincsenek.

A multkor egyszer mondtam nektek, hogy az önuralom olyan, mint a hegyi patakkal való küzdelem; nem mindig elég gátakat emelni, — mert ezeket sokszor áttöri a víz — hanem még fontosabb, hogy a forráshoz lássunk és gondoskodjunk róla, hogy a víz még idejében megoszoljon és ne zúduljon teljes erejével, mindent magával hurcolva omladékostul együtt az emberi lakásokra. Alkalmazzuk ezt most a szeszélyek leküzdésére. Mikor már itt van a kedvetlenség és elárasztja az egész lelket, akkor már nagyon nehéz barátságosnak lenni és az ilyen vidámságban van valami erőltetett. Inkább gondoskodjunk róla, hogy a rosszkedvnek és a bosszúságnak vadvize már a kezdeténél eloszoljon. Hogy gondolom ezt? Igy: Képzeljétek el, hogy kirándulásra készültök barátaitokkal. Mamátok fél, hogy megfáztok és olyan lassan keresgéli össze a meleg holmitokat, hogy elkéstek. Rohantok a pályaudvarra. A vonat épen fütyül és elrobog s ti ott álltok és bámultok utána. Hát nem kétségbeejtő ez? Megint a mama az oka, azzal a túlságos aggodalmaskodással! Ugy szakad ez a lélekre, mint va-

lami szürke zápor. Minden sarokból árad a bosszúság és hatalmas folyóvá fut össze. Az ember felteszi magában, hogy órák hosszat fog savanyú arcot vágni. Ilyen esetekre — példákat magatok is gondolhattok — ezt a receptet adom: Abban a pillanatban, mikor valami nem sikerül, vagy fonákul megy, hirtelen azt gondolja az ember: Hopp! Ez a kellemetlenség áldást hozzon rám és másokra! Kárpótlásul valami jó szokást fogok elsajátítani; pl. a koránkelést vagy a hidegvizes ledörzsöléseket; vagy elhagyok egy rossz szokást, pl. nem hagyom nyitva az ajtót, vagy nem másolom többet le a dolgozatokat, vagy valami meglepetést készítek valakinek, akit szeretek, vagy aki bánatban és szükségben van, vagy akár magamnak szerzek valami örömet. Próbáljátok csak meg és meglátjátok, a kedvetlenség már forrásában eloszlik. Mert az embernek egyszerre az az érzése van, hogy a kellemetlenség átváltozott valami kellemessé. Ha a kellemetlenség nem jött volna, talán eszetekbe sem jutott volna ilyen elhatározást tenni. Hála Istennek, hogy elment a vonat! Van egy olasz közmondás: „Akire az Isten az ajtót becsukja, annak kinyit egy ablakot.“ Mit jelent ez? Épen azt, hogy minden szerencsétlenséget a magunk és más javára fordíthatunk, ha gondolkozunk és nemcsak bámulunk a szerencsétlenségre.

A legnagyobb baj épen az, hogy többnyire csak a bezárt ajtót látjuk, azt döngetjük az öklünkkel, dühöngve és nem vesszük észre a tárt ablakot. Mily szomorú pl. épen karácsonyra betegen feküdni. Pedig hogy ki van tárva az ablak ilyenkor! Végre igazában gyakorolhatjuk a türelmet és ezáltal még kedvesebbé lehetünk szüleinknek és testvéreinknek. Aztán milyen szép nyugodt egy idő ez: egyszer amúgy igazában átgondolhatjuk a

tetteinket. A léleknek époly szükséges időnkint ez a kis elmélkedés, mint a testnek az álom.

Jó eszköz még, ha az embert szomorúság éri, és a súlya alatt már-már elmerül, gyorsan azokra gondolni, akik még sokkal szerencsétlenebbek, akik számára, mintha egyetlen csillag sem ragyogna az égen. Ha rájuk gondolunk, elszégyeljük magunkat, hogy olyan nagyra vagyunk a fájdalmunkkal.

Biztosan láttátok már, milyen erősen fűtik a mozdonyt, ha azt akarják, hogy hegynek föl menjen. Ha reggel ingerülten, rosszkedvűen ébredtek, kétszeresen kell fűtenetek: el kell határoznotok, hogy kétszeresen szeretetreméltóak és nyugodtak lesztek. Az előbbi gondolatok legyenek a szén, azzal kell lelketekben tüzelnetek — jó sokat rakjatok rá, hogy kitartson egész nap. De napközben is lehet rárakni. Hiszen a legtöbb ember elhagyja magát és minden oly könnyen kedvét szegi, — milyen pompás dolog tehát, ha legalább egy valaki van, akinél a többiek üdülést és jó példát meríthetnek. Zürich mellett van egy hegy, az „Ütlihegy", ez állandóan napfényben áll télen is, amikor a tengerről felszálló ködök egész nap elborítva tartják az utcákat. A ködök úgy körülveszik, mint a hullámok a szigetet, de a feje büszkén emelkedik a szürke ködtenger fölé. A város ilyenkor tele van vele: „Az Ütli-hegy napfényben" és mindenki fölfelé törekszik, gyönyörködni a napban és a kék égben. Legyetek olyanok, mint ez a hegy, emelkedjetek a bosszúságok, a balsors fölé, hogy a legsűrűbb ködben is napfényben ragyogjon a homlokotok.

Olvastam egyszer egy elbeszélést egy kis árva leányról, aki, bár az élete csupa koplalás és szomorúság volt, úgy tele volt vidámsággal és

olyan barátságos volt, hogy az egész falu úgy csüggött rajta, mint valami királynén. Ha dalolva végigment az utcán, a gyerekek elébe szaladtak, a felnőttek kijöttek a ház elé, a betegeknek pedig kinyitották az ablakot és úgy néztek utána mind. Mert az emberek mind szenvednek saját mogorvaságuktól és szívből hálásak annak, akitől magasabbrendű példát látnak. Igy aztán a legapróbb kis leány egész falu áldásává lehet. Legyetek királynőkké, a szív, a kedély királynőivé!

6. Virágok, leányok.

Micsoda különbség van a márciusi és a júliusi virágágyak között! Márciusban még nem látni mást, mint a megkapált és nem valami üdítő illatú fekete földet, meg a csupasz, szürkészöld tövet. Nyár közepén pedig ott áll a pompás, virágbaborult rózsafa, amelynek illata betölti az egész kertet!

Vajon gondoltatok-e már arra, micsoda nagyszerű bűvész egy olyan rózsatő, hogy a szemétből rózsát tud csinálni? A sötét és piszkos földből úgy tudja kiszívni a nedveket, hogy szinekké, illatokká válnak és nem mutatják eredetük legcsekélyebb nyomát se. Vagy nézzétek a kis ibolyát. Honnan ez az édes illat és ez a mélységes szín? A szürke földből! Minden növény egy-egy varázsló-műhely, amelyben a földből virágokat varázsolnak.

Hányszor megszégyenítenek bennünket a virágok átváltoztató képességükkel. A rózsaillatban a föld szagának legcsekélyebb nyoma sincs meg. Nálunk az arcnak kellene a rózsának lenni s a mi földünk az élet. Lelkünknek pedig az átalakítást kell véghezvinni és gondoskodni róla, hogy csakugyan édesillatú, bájos virág legyen mindenből,

ami ér bennünket, hogy ne kerüljön minden kellemetlenség, minden fájdalom és szomorúság azonnal és feldolgozás nélkül az arcunkra, mint valami hirdetés a ház falára. Pedig hány leány nem gondol rá, hogy a lélek átváltoztató munkája nélkül nem lesz belőle virág! Mert enélkül minden, ami visszataszítót, ami bosszantót a nap hoz, azonmód rákerül az arcra. Honnan legyen így virág és illat? Az ilyen ember csupa földszag és földszín.

Pedig épen az élet kellemetlenségei a legjobb anyag, azokból meríthetjük a nemes erőket, melyekből illat és virulás lesz. Csak az a kérdés, tudunk-e alakítani! Mit tudunk mindenből csinálni, mennyi türelmet, mennyi önuralmat tanulunk belőle.

Elképzelek egy olyan leánykát, aki épen olyankor szedi magát legjobban össze és olyankor a legszeretetreméltóbb és legvidámabb, mikor a legbosszantóbb dolog éri: csakhog a földszagból virágillatot varázsoljon. A vallás nyelvén azt mondják erre: „Fölülemelkedik a földieken".

Az emberek talán így szólnak: Úgy látszik, ma megint nagy nehézsége volt — azon venni nála ezt észre, hogy ilyenkor mindenkihez oly ragyogóan barátságos és oly megnyugtató hatással van mindenkire! Ért az átváltoztatás művészetéhez — igazi embervirág!

7. A drága hegedű.

Hallottátok már, hogy vannak régi, drága hegedűk, melyeken annyit és olyan szépen játszottak nagy hegedűművészek, hogy még ügyetlen kéz érintésére is édes és tiszta hangot adnak? Ugyan miért? Gondoljatok csak arra, amit az emberi arcról mondtam, arról, hogy hogyan érzi meg annak

minden ránca, minden vonása a lélek minden hangulatát és végül hogyan marad meg rajta az a kifejezés, mely leggyakrabban iródott a vonásokba. Igy van ez a hegedű finom farostjaival is. Ha mindig tiszta, szép hangok reszkettetik meg őket, akkor végül úgy kapcsolódnak egymásba, hogy a nem egész tiszta érintésre is nemes hullámzással felelnek.

De így van ez az emberi lélekben is. Ha a lélekben nincs egyéb, mint bosszús, makacs gondolatok, akkor nagyon nehéz, szinte lehetetlen barátságos, nyugodt feleletet adni goromba, neveletlen megszólításra és nem lenni ingerültté az ingerült viselkedésre. A lelketek a ti hegedűtök és ti vagytok a művészei. Ha sok barátságos, jó gondolatot hegedültetek bele és sokszor megrezegtettétek a nagylelkűség és részvét érzelmeiben minden rostját, akkor olyankor se fog csúf hangot adni, ha egyszer-egyszer másvalaki kaparász rajta. Ha nyög is talán szomorúan, de legalább nem recseg és nem sikít. Az a leghatalmasabb ember, aki annyi finomságot, annyi jóságot halmozott fel a lelkében, hogy senki ki nem hozhatja a sodrából, mert nyugodtan képes meghallgatni a legbosszantóbbat is és válasza mindig a saját lelke mélységes szeretetéből csordul ki. Persze, ezt ti még nem tudjátok. Én sem. Mert hát még nem elég régen hegedülünk és ahhoz elég sok esztendei munka kell, hogy annyi nemes gyűljék össze az ember szívében, hogy minden tisztátalant megsemmisítsen. De ha most bele nem fogtok, később egyre nehezebb lesz. Megmondom, mit kell csinálni. Nem kell előbb vad dühre gerjedni, aztán összeszorítani a fogatokat meg az öklötöket s ilyenformán szólni: „Ó, ha tudnád, hogy szeretnélek kékre verni, — de uralkodni akarok magamon“. Ez roppant megerőltető dolog és inkább csak

külső győzelem. Nem, sokkal előbb kell belefogni az önuralomba. Kérdezzük meg magunkat, vajjon annak, akin bosszankodunk, olyan jó dolga van-e, mint nekünk, vajjon annyi gyöngédségben, annyi gondoskodásban van-e része, nem beteges, gyenge idegzetű-e, vagy talán a szülei nem értek rá annyit foglalkozni vele, mint a mieink velünk, és nem tudták leszoktatni az ostoba szokásairól, vagy talán sohse kerül a kezébe jó, lélekemelő könyv? — szóval, ha az ember nem röstelli a fáradságot kissé körülnézni a másik kis életében, akkor sok minden világossá lesz előttünk és megbánjuk, hogy eddig oly türelmetlenül bántunk vele és a dühöt részvét váltja föl. Ha valami madárkát vagy valami apró állatkát kaptok a születésnapotokra, akkor is szerettek utánanézni, milyen égtáj alól való, hogy él, mit nem bir el és hogy kell vele bánni. Egy új játszótárssal pedig, azt hiszitek, boldogulhattok anélkül, hogy törődnétek vele, milyen környezetből való, mit nélkülözött idáig, hogy él, milyen táplálékot kapott a szíve eddig és más effélével. Igy aztán nem csoda, ha napokig haragban vagytok vele, megveritek, szidjátok, hiszen nem ismeritek a természetrajzát. S ez rátok nézve a legnagyobb kár, mert így szívetek üres marad, nem kerül bele barátságos gondolat, megbocsátás és arcotokról le lehet olvasni, hogy gyöngék vagytok a düh, a harag elleni küzdelemben — rossz hegedűjátékosok vagytok.

8. Férj és feleség.

Ma férj- és feleségről beszélgessünk. Azt gondoljátok: mi közünk hozzájuk? Hiszen mi nem házasodunk, nem megyünk még férjhez. Nos, majd

meglátjátok, hogy van-e közötök ahhoz, amit mondani akarok. Van egy szép vers, mely így szól:

Vonult a völgyön a nászmenet,
Víg madarak dala kísérte.
Zengett a kürt és csillogott
A fényes lovasok vértje.
Egyszer csak minden tovatünik,
Bús éj borul a tájra.
Csak az erdő zúg a hegyen. S a szívem
Elszorul remegve, fájva.

Mit gondoltok, miért? — Azt hiszem, azért, mert amint a boldog párt elvonulni látja, így szól magában: Ugyan meddig fog tartani ez a nagy boldogság? Meddig fogja a férj tenyerén hordani ifjú nejét és az meddig fog ily szelíden, ily gyöngéden nézni férje szemébe? Mert ezerszerte könnyebb sugárzó arccal hálásan lépegetni a násznép élén, mint vidámnak és szeretetteljesnek maradni a bánat és gondok között, akkor is, mikor sorba tünnek elő a másik hibái és mikor nem úgy megy minden, ahogy az ember álmodta. Hány jegyespár vonul virágok között és zenekisérettel be új otthonába és azt gondolja, hogy az egész életet olyan bensőséges szeretetben élik majd le együtt, mint az esküvő napját. De azután megsárgulnak az új otthon ajtain a virágfüzérek, utóbb ingerült hangokat hallani, heves szavakat, ajtócsapkodást, és a durvaság és nyakaskodás úgy elhervaszt minden bensőséget, mint a dér a tavaszi rügyet. Sokan aztán vissza se találnak többé az egymás szívéhez vezető útra s ha értük jön a halál, azt se tudják, miért is éltek tulajdonképen. Vagy így sóhajtanak a halálos ágyon: „Ó, bár újrakezdhetnők az életet, be másképen is fognánk hozzá!“ Látjátok, gyermekek, mindezt azért mondom el, hogy nektek sohase kelljen így sóhajtani. Hiszen a felnőtteknek nemcsak a jók példájából lehet tanulni, hanem a hibáikból,

tévedéseikből is, hogy legalább ne legyen egészen hiába az a sok késő bánat, az a sok könny, hanem segítségetekre legyen a saját életetek berendezésében. Az utolsó órákon sokat beszélgettünk az önmegtagadásról. Száraz szó ez bizony, pedig hát egész földi boldogságotok ezen múlik. Mert csak az ura az életének és az tudja jól irányítani, aki mindenekelőtt a maga ura. Vagy azt hiszitek, hogy ezek a házaspárok, akik civódással és nyakassággal szembekerülnek egymással és szétválnak és pokollá teszik maguknak az életet, hogy mindezek nem élnének ezerszer szívesebben egyetértésben és szeretetben, de, sajnos, képtelenek rá, mert nem tanulták, nem gyakorolták fiatalkorukban. Tehetetlenek a saját vadságukkal és ingerültségükkel szemben. Mert az önuralom nem jön meg a korral magától, mint a bajusz, vagy a kopaszság; az önuralom az ifjúkorban folytatott hosszú és nehéz küzdelmek díja. Ha tehát önuralomról beszélek, ezt nem azért teszem, hogy talán lépésről-lépésre mindent megtiltsak és minden életörömötöket elrontsam, hanem azért, mert igazán nyomorúságos dolog, ha az ember nem ura önmagának. Bizonyára sokszor hallottátok már, hogy jónak kell lenni, hogy a mennyországba jussunk; de a földön is van mennyország, még pedig mindenütt, ahol férj és feleség fölébe emelkedtek minden civódásnak, veszekedésnek és kölcsönös bizalomban, tökéletes egyesülésben élnek. De ebbe a mennyországba csak az jut, aki már fiatal korában megtanulta, hogy zsörtölődés, durcáskodás nélkül éljen együtt másokkal; és mások hibáit, gyengéit vidáman és barátságosan tudja elviselni. Akinek leánytestvérkéje van, ne gondolja ám, hogy most gorombáskodhatik, veszekedhetik vele bátran, aztán később majd egyszerre más emberré lehet. Nem, most, ameddig a szívetek

lágy, most kovácsoljátok a sorsotokat, mert minden goromba, kiméletlen szó és tett betelepszik a lelketek minden egyes kis rostjába és később pokollá teszi az életeteket, és minden kis diadal, amit magatokon arattok, megkönnyít minden további diadalt, míg végre egészen királlyá lesztek a hevességteken és soha se kell majd a királynőtöket zabolátlan viselkedéssel megijeszteni és megszomorítani.

Egyszer megkérdeztem egy kis fiút, mi akar lenni és azt felelte: „Papa szeretnék lenni". Talán azt gondolta, hogy ez az egyetlen olyan hivatás, amelyhez nem kell dolgozni, sem tanulni, sem vizsgákat tenni. Az ember felhúzza az arany karikagyűrűt, nászutazást tesz Olaszországba, aztán többszobás lakást bérel, vesz egy hálóköntöst, egy pipát, ezzel aztán már kész apa. Akármi más pályára készül az ember, már jó korán hozzá kell látni a tanuláshoz; folyton azt mondják az embernek: „Szedjétek össze az eszeteket, egy nap se muljon el hiába, készüljetek, hogy sikert arathassatok az életben". De, sajnos, azt ritkán mondják: „Gondolkozzatok, hogyan nemesítsétek és műveljétek magatokat, hogy valamikor használható apák és szeretett férjek lehessetek".

Pedig azt mindenki tudja, hogy a boldogsághoz sokkal, de sokkal jobban kell a finom szív, mint a tudománnyal tele fej vagy a világ minden művészi készségével bíró ujjak. Mert az ember akármennyi bosszúságot és gondot el tud viselni, csak azt tudja, hogy esténként békés családi kör várja; de ha otthon harag és háborúság uralkodik, akkor nem segít az ember titkos nyomorúságán semmiféle fényes pályafutás, világraszóló hírnév, mert belül egyre szól egy hang, amely azt mondja: „A te életed szegényes, elrontott élet és hozzá még magad vagy az oka, mert sokat tanultál, sokat buj-

tad a könyveket, csak egyet nem tanultál meg: embernek lenni".

Különösen egy szokás az, amire az ember kiskorában könnyen rászokik és ami az egész életet tönkre teheti. Ez a duzzogás és arcfintorgatás. Az az álszemérem és gyávaság, melynél fogva senki sem akar elsőnek bocsánatot kérni, mert azt gondolja, hogy aki először szól egy jó szót, az lealacsonyítja magát. Sok fiú és kislány napokig tartja a haragot és aki legtovább bírja, még büszke is rá. És ez végre annyira szokássá válik, hogy mint valami gonosz varázslat a kedves emberi arcot savanyú fancsali képpé változtatja. Ez aztán így megy napokig, míg végre már az ember maga se tudja, hogyan evickéljen ki belőle. A mesében rendszerint jön a szabadító, aki varázsvesszejével megérinti a szegény elátkozottat, mire a varázslat nagy mennydörgés közepett megszünik és minden rendben van, de a valóságban a szabadító gyakran hiányzik, vagy ő maga is savanyú képet vág, és így valahányszor egymásra néznek, csak jobban erőt vesz rajtuk a varázslat. Ez néha nagyon mulatságos, de egyszersmind mélységesen szomorú is. Mert hány szeretetet fagyasztott már meg a duzzogás örökre! Olvastam egyszer egy történetet egy svájci parasztházról, ahol a paraszt és felesége minden este lefekvés előtt együtt elimádkozta a Miatyánkot. Egyszer csak valami pénzdolog miatt összevesztek és egész nap nem szóltak egymáshoz. Este, amint lefeküdtek, mindegyik szívdobogva leste, vajjon elkezdi-e a másik. Akkor minden rendbe jött volna és megtört volna az ajkaikat lezáró varázs. De egyik sem bírta legyőzni magát és mindegyik a másiktól várta, hogy megváltsa. Végre életükben először szó nélkül aludtak el és a szaka-

dás egyre szélesebb lett köztük, míg végre úgy közlekedtek egymással, mint két idegen.

Látjátok-e már, hogy nagyon is rátok fér, ha egy kicsit a férjről és az asszonyról beszélgetünk? Azok is gyerekek voltak valaha és már akkor vetették el, amit most aratnak. És így lesz veletek is. Ma még urai vagytok a szokásaitoknak, ma még választhattok; ha már megnőttetek, akkor a szokások is megnőttek és hatalmasabbak nálatok.

Próbáljátok csak meg egyszer, micsoda büszke érzés: legyőzni magatokat és még akkor sem duzzogni, ha biztosan tudjátok, hogy nektek van igazatok. Ehhez hasonló pompás érzése csak akkor van az embernek, ha vad lovon ül és azt csöndes lábszorítással kormányozza, amerre akarja. Ehhez járul még az az öröm, hogy az ember a másikat is feloldozza a gonosz varázs alól. Micsoda nyomorúságos látvány is a férj és feleség, amint jönnek-mennek és mindegyik úgy szeretne békét kötni, de egyik sem tud a kis fölfuvalkodott énjének parancsolni és az első jó szót kimondani. Nincsen már saját akaratuk, hanem az együgyű gyermekkori szokásaik szolgáivá lettek. Vigyázzatok, ügyeljetek idejében a szokásaitokra, nehogy letépjétek fejetekről az önuralom királyi koronáját. Mert aki ezt a koronát nem viseli, az sohasem lehet igazi jó apa és soha a földön honára nem lel és soha embert boldoggá nem tehet.

9. Hogy viszonozzuk a rosszat?

a) *A pofon.*

Bizonyára emlékeztek az Úr Jézus szavaira a hegyi-beszédben, amikor így szólt: „Én pedig mondom nektek: Ne álljatok ellene a gonosznak, hanem aki megüti jobborcádat, fordítsd neki a másikat is".

Van-e köztetek valaki, aki ezt a parancsot valaha követte volna? Ugy-e, emberfölöttien nehéznek látszik? Egy híres festő azt mondta egyszer: „Ha valaki megüti a jobborcádat, duplán add neki viszsza a balra". Biztosan ti is így gondolkoztok valamennyien. Akit megütnek és hozzá még arcul ütnek, annak fejébe száll a düh és sötét erőszakkal kergeti megtorlásra. „Sötét erőszakot" mondok, mert talán hallottátok már, hogy olyan emberek, akik dühükben leszúrtak valakit, utólag beszélték, hogy úgy érezték, mintha valami nehéz álomban szinte öntudatlanul cselekedtek volna. Olyan volt ez, mintha nem is kérdezték volna a véleményüket, az ütés lecsapott és a karjuk azonnal megmozdult, hogy visszaüssön. Olyanok, mint a csokoládé-automaták: ha fölül bedobják a hatost, belül egy kis zörgés támad és lent kijön a csokoládé. Épen így vannak az ilyen hirtelenharagú emberek; az ember megüti őket, vagy csak egy rossz szót szól hozzájuk, a lelkükben egy pillanatig zörgés támad és rögtön jön a válasz. Méltó-e az emberhez az ilyen automata-viselkedés? Ha egyszer megpróbáltok ezen gondolkozni, talán jobban megértitek, hogyan jöhetett Krisztus arra a gondolatra, hogy azt tanítsa, hogy a rosszért jóval kell fizetni. Vagy nem rabszolgája-e az ember a többieknek, ha minden rosszat, amit azok tesznek, egyszerűen utánoz, csakhogy gyávának ne higyjék? Nem sokkal erősebb-e az, aki nem engedi, hogy ráragadjon a rossz, hanem azt teszi, amit ő maga jónak és szépnek lát? Képzeljétek el, hogy egy fiú elhatározta, hogy finom ember lesz belőle és többé sohasem fog mást megütni, sem szitkozódni. Egy pár gyerek összedugja a fejét és azt mondja: „Ez azt mondta a multkor, hogy gyűlöli a veszekedést és verekedést, de fogadjunk, hogy öt perc alatt cserbenhagyja az elveit."

Azzal az egyik odaszalad, hátulról pofonvágja és valami csúnya szót kiált a fülébe. És csakugyan, amaz egyszeriben elfelejti, amit az elébb feltett magában, visszaadja a kölcsönt, mire a fiúk persze diadalordításban törnek ki. Most aztán már látja, mit akartak és nagyon elszégyeli magát. Hűtlen lett önmagához, engedte, hogy mások eltérítsék az útjából. Ha tehát a pajtásaitok föl akarnak lovalni benneteket és azt mondják: „Ne hagyd magadon száradni, fizesd jól vissza!“ gondoljatok arra: ha most még azt a szívességet is megteszitek a goromba fiúnak, hogy a durvasága fog rajtatok és tanultok tőle, akkor még nagyobb kárt okozott és még jobban a markába nevet. „Igazán engedelmes tanítványaim vannak“, mondhatja, „mindent utánoznak, amit én csinálok. Én adom meg a hangot és ők úgy táncolnak, ahogy én fütyülök.“ Maradjatok önállóak és énekeljétek a saját nótátokat.

Mikor néhány évvel ezelőtt tanítás közben megkérdeztem, vajjon miért tiltotta meg Krisztus, hogy a rosszért rosszal és az ütésért ütéssel fizessünk, egészen helyesen felelt egy fiú: „Mert akkor mi is rosszá lennénk.“ Hogyan gondolta ezt? Bizonyára úgy, hogy a pofonok, amiket másoknak adunk, nekünk magunknak ártanak legtöbbet, mert durvaságra szoktatnak. Sajnos azonban, a legtöbb ember oly vak, hogy azt gondolja, hogy ha mással csúnyán bánik, az csak annak árt és neki magának nem. Pedig csak egyszer nézzétek meg magatokat hirtelen a tükörben, mikor dühösen csapkodtok, hadonásztok vagy kiabáltok. Akkor rögtön látni fogjátok, kinek van az egész dologban legnagyobb kára.

Most már látjátok, hogy Krisztus szavai a jobb- és balarcról épen nem oly érthetetlenek és használhatatlanok, mint eleinte látszik. És Krisztus-

nak mélyen meg kellett győződve lennie arról, hogy tanítása a legteljesebb igazság, különben nem halt volna meg érte. De most talán azt gondoljátok: belátjuk, hogy nekünk magunknak jobb, ha nem ütünk vissza és nem fizetünk rosszal a rosszért, de hogy az ember még a másik arcát is odatartsa, hogy megüssék, az már mégis sok. Hiszen ezzel egyenesen nevetségessé tenné magát az ember. Hát persze, ezt nem is kell egészen betűszerint érteni, de van több olyan mondás is, amit nem veszünk szószerint. Roppant mély értelme van, amely az életben segíthet és világíthat nekünk. Vajjon mi az értelme Krisztus e parancsának? Mindjárt rájöttök. Nézzétek, miért nem szabad a rosszat rosszal fizetni? Mert akkor ránk is ránkragad a rossz, úgy, hogy ezzel nem szüntetjük meg, sőt megkétszerezzük. Egy szív helyett kettőt foglal el. De mi volna, ha ahelyett, hogy mi kapnánk el a rosszat, tőlünk ragadna át a jó arra, aki velünk csúnyán bánt? Akkor a jó kétszereződne meg, az ülne két szívben egy helyett. De hogy csináljuk ezt? „Példával." Persze, csakis azzal, mert a jó époly ragadós, mint a rossz. Képzeljétek csak el, mily végtelen zavarba jönne az a fiú, aki megütötte a másikat, ha ez egészen nyugodtan így szólna: „Kérlek, ha neked örömet szerez, megüthetsz mégegyszer, csak azt ne hidd, hogy ilyesmiben utánozni foglak." Vagy ha egy kis lány megszólta, megszomorította a másikat és az feleletül valami kis örömet szerez neki, vagy épen mások előtt különösen kedvesen nyilatkozik róla. Nem találjátok ti is, hogy ez sokkal nagyobb erőnek és bátorságnak a jele, mint a gonoszságra és gorombaságra hasonlóval válaszolni? És nem gondoljátok, hogy az ilyen nagylelkűség és alázatosság a leggyorsabban téríti észre a gonoszkodót is és hogy ha kifelé nem is

mutatja, belsőleg szégyeli magát? De ha ti is úgy tesztek, mint ő, akkor semmit sem tanul tőletek és a legközelebbi alkalommal megint helytelenkedik. Most már tehát látjátok, mit akarok kihozni; aki jóval fizet a rosszért, nagyobb hűséggel és nyugalommal a sértésért, az se nem gyönge, se nem gyáva, ellenkezőleg, ő a győző, a hódító, mert ő győzi le a másikat és átviszi rá a finomságát. De aki visszaüt, visszaszid, az meg van hódítva, az gyenge, a gonosz példa varázsa legyőzte, szolgává tette, még pedig minél jobban szabadjára ereszti bosszúvágyát, annál inkább rabszolgává lesz.

b) *A döglött béka.*

Vannak fiúk, akik azzal dicsekednek, hogy semmit sem tűrnek el, hanem minden sértést, minden ütést, minden lökést kétszeresen, háromszorosan adnak vissza. Megmutassam nektek egy természetrajzi példával, hogy ugyan semmi okuk sincs rá, hogy az ilyen hősi viseletre büszkék legyenek? Ha a döglött békát, melyet ép az előbb öltek meg, a hátgerince bizonyos pontján megérintjük, akkor megmozdul a lába, hogy az ingert elhárítsa. Még akkor is védekezik, ha a fejét levágjuk. Ahhoz tehát még fej sem kell, hogy az ember üssön, ha boszszantják. Ahogy a szempillák, ha erős inger fenyegeti a szemet, gyorsan lezáródnak maguktól s azt sem kérdik, mit szól hozzá az agyvelő, — különben nagyon elkésnének, — épen így minden élőlény szervezete úgy van berendezve, hogy ha bántják vagy fenyegetik, mindjárt védekezik, visszavág. Ez az embernek az állattal közös vonása, nincs miért büszkélkedni vele, ép oly kevéssé, mint azzal, hogy enni-inni tudunk. Az ember ezzel hűtheti le magát: Ütni tud a döglött béka is, ha bántják. Ah-

hoz nem kell hősnek lenni. De bennünk emberekben van egy más képesség, amelyre már van okunk büszkének lenni. Hogy mi az? Épen az ellenkezője annak, hogy az ember mindjárt heveskedjék, visszaüssön: önuralom. Bizony — önuralom. Hát ez persze száraz egy szó, de ha mondok egyet-mást az önuralom természetrajzáról, meglátjátok, menynyi erő és élet van benne fölhalmozva. Talán hallottátok már, hogy az emberi agyvelőt sürgönyhivatalhoz hasonlítják, mely folytonosan veszi fel és adja le a sürgönyöket. Tudjátok, miféle sürgönyök jönnek-mennek itt? Először is pontos hírszolgálat működik, jelentés megy az agyvelőbe mindarról, amihez embernek csak köze van — sokszor amihez nincs is köze. Miért? Hát hogy az ember aszerint intézkedhessen, ami künn történik, hogy idejében óvakodhasson és hogy tudja, mit kell tennie. Egy fejet rajzolok ide a táblára; erre a helyre jelentés érkezik — mondjuk — egy pofonról; innen a másikról indul vissza a megtorló felelet. De mi történik az ember agyában akkor, ha nem adja vissza a pofont, vagy sértést? Megmagyarázom. Hallottatok már a cenzuráról, melyet a főparancsnokság háború esetén azért szokott létesíteni, hogy meggátolja az olyan sürgönyök továbbítását, melyek a hadsereg sikereit veszélyeztető dolgokat tartalmaznának? No hát, ép ilyen cenzuránk van az agyban is: mindenféle gondolat, mely meggátolja, hogy a sürgöny azonnal tovább menjen a pofonkiosztó hivatalba és gondoskodik róla, hogy a sértésre adandó felelet előbb jól meghányassék-vettessék, nehogy olyasmi történjen, amit később megbánunk. Mert a késő bánat akkor jön, ha az ember nem kér tanácsot a józan eszétől, mielőtt cselekszik, ha nem vagyunk különbek a fejetlen békánál, vagy a csokoládé-automatánál, amelyről az előbb beszéltem.

Csakhogy a jó gondolatokat nem hozzuk ám csak úgy magunkkal a világra, mint a fülünket vagy az orrunkat, azokat fáradságosan kell megszereznünk és ha már a fejünkben vannak is, soká tart, amíg tekintélyt szereznek maguknak és megszűnik a pecsétjeikkel el nem látott sürgönyök kicsempészése. A világtörténelemben nem a háborúk a legértékesebbek, hanem a fejnek ez a története: hogy miképen halmozódnak fel lassankint a jó és nemes gondolatok, amelyek önuralomra segítik az embert és meggátolják, hogy mindjárt engedjen a külső ingereknek. A vadaknál még így van, ott minden sértést szinte vakon torolnak meg; hiszen ti is olvastatok már a korzikai vérbosszúról és más efféle késelésről, mikor a sértett addig nem nyugszik, míg bosszút nem állt. De bizonyára arra is emlékeztek, hogy az önuralom még a legvadabb indiánok közt is roppant tiszteletben áll, élnek is vele, nevezetesen ha szenvedést, kínzást kell elviselniök. Hiszen, ha az embert kínozzák, az a legtermészetesebb, hogy kiabál, kézzel-lábbal védekezik — az állatok mind így tesznek. De az indiánnak egyetlen egy gondolat erőt ad, hogy a legborzasztóbb fájdalmat némán, szemhunyorítás nélkül tűrje el. Azt gondolja magában: „Megmutatom, micsoda hős vagyok, milyen erő lakik bennem"; mert azt már az indiánok is tudják, hogy az önuralomhoz több hősiesség kell, mint ahhoz, hogy az ember akár derékig gázoljon az ellenség vérében. Különben talán azt is olvastátok már könyvekben, hogy még azoknál a törzseknél is, melyeknél fennáll a vérbosszú, van egy magasabb törvény, mely a bosszúnak parancsol: a vendégszeretet. Pl. van egy elbeszélés, melyben a házigazda a nála megszálló idegenben, amint alvás közben jobban szemügyre veszi, apja gyilkosát ismeri fel. De vad bosszúvá-

gyát legyőzi a vendégszeretet szentségének gondolata. Ez az emberi akarat felséges szabadsága, hogy nem vagyunk a pillanat, a rövidlátó düh rabszolgái, hanem tudunk nagy, csillapító gondolatoknak engedelmeskedni. Ezek a megnyugtató gondolatok az emberiség legnagyobb kincsei, melyeket lassankint gyűjtött egybe gondolkozással, sok keserű tapasztalat árán, nagy férfiak, nagy nők életéből merített tanulság útján. Igy most már azt is megértitek, miért mondja Krisztus, hogy olyan kincseket gyűjtsünk, amelyeket, a moly meg nem esz, a rozsda meg nem emészt. Mert lelkiismeretünk nyugalma, egész boldogságunk függ attól, hogy a jó gondolatok kincse akkora legyen a fejünkben, hogy megvédjen a hevesség, a vágyak ellen, nehogy olyasmire ragadjanak, amit utólag keservesen megbánunk. Most aztán keressük meg együtt a feleletet arra a kérdésre: „Miféle gondolatok azok, amelyek az embert önuralomra segítik, rábírják, hogy megbocsásson, sőt hogy jótettel feleljen, ha sértegetik?“ Gyűjtsünk most közösen ilyen nagy gondolatokat s töltsük meg velök fejünk kincsestárát. Biztos vagyok benne, hogy a saját élményeitekből sok olyan gondolatot fogtok találni, amire én még nem is jöttem rá.

1. Már az is sokat segíthet az emberen, ha azzal tisztába jött, hogy az önuralom nagy erő jele és hogy minden önmegtagadás, melyet véghezviszünk, szabadabbá, acélosabbá teszi akaratunkat.

2. Jusson eszünkbe az is, hogy a saját arcunk szobrászai vagyunk, hogy minden dühös, bosszús arcrándulás bevéső dik a vonásainkba, úgy, hogy végül is az arcunk, de legfőkép a szemünk elárulja egész vadságunkat, akaratgyöngeségünket.

3. Gondoljatok arra, amit az elején mondtam: Minket ront, fertőz meg a csúnya tett, ha ránk is

átragad, ha mi is ugyanúgy fizetünk. Méltatlankodunk, hogy a másik milyen durva és mégis utánozzuk, csak azért, mert hajt a bosszúvágy, sarkantyúz az indulatosság. Azért jó, ha nyugodt perceinkben jól átgondoljuk, hogy a bosszúállás és a megtorlás voltaképen a legnagyobb ostobaság, amit csak tehetünk, mert nekünk igazi kárt épen csak azzal okozhat az, aki sérteget, ha rácsábíthat bennünket a durvaságra; a saját sértő, goromba viselkedése csak neki magának árt. Mert jól mondja a német közmondás: „A gyalázkodó önmagát gyalázza", azaz a saját műveletlenségéről tesz tanuságot.

4. Jegyezzünk meg még egy gondolatot, amelyet már előbb megbeszéltünk. Azt mondtam: Azzal védekezünk legjobban a nyerseség és rosszakarat ellen, hogy ha beoltjuk a nagylelkűség, a műveltség példájával. Ehhez már sokkal több erő kell, mint egyszerűen összeszorítani a fogakat. De mindig arra gondoljatok: Ha két nép közt megtörtént a hadüzenet, mindegyik siet a határra, ahogy csak bír, hogy a csatározások ellenséges területen folyjanak. Ti is így tegyetek, ha megsértenek benneteket. Siessetek megbocsátani, maradjatok nagylelkűek, türelmesek, hogy ti legyetek a hódítók, akik a másik lelkébe nyomulnak és ott új uralmat alapítanak, mert ha ugyanúgy fizettek vissza, ez annak a jele, hogy az ellenfél hatolt bele a ti lelketekbe és beszállásolta hozzátok saját nyerseségét, neveletlenségét.

5. A vendégszeretet is tanít valamire. Említettem már, hogy ennek parancsa némely népnél annyira szent volt, hogy ha a sértő a vendégjogra hivatkozott, a legvadabb bosszúvágy is elhallgatott. És ha most azt mondom: Minden embert, aki megsért vagy üldöz, szomorít vagy ingerel bennün-

ket, úgy tekinthetnénk, mint oltalmat keresőt, mint eltévelyedettet, akinek segítségre, tanításra van szüksége, mint idegent, aki a mi vendégszeretetünkre van utalva, — akkor bizonyára igazat adtok nekem. Eleinte talán nevetségesnek találjátok ezt a gondolatot, de ha gondolkoztok rajta, föltétlenül rájöttök, hogy aki a gyűlölet és irigység útjait járja, voltaképen sokkal inkább szorul segítségre, mint az, aki biztos lábbal jó úton jár s hogy ha az igazságtalanság és bántalom én ellenem irányul, nem az én kezembe került-e az illető, nem tőlem függ-e most, hogy még vadabbá, megátalkodottabbá válik-e, vagy lecsillapodik és belátja tévedését? Tehát az én vendégem és úgy kell vele bánnom, mint jó baráttal. Hallgasson el a bosszúvágy s lépjen helyébe a szerető gondoskodás, uralkodjék a vendégbarátság szent joga.

6. Azután, ha bosszantanak, kínoznak, üldöznek, rágalmaznak bennünket, nem szabad mindig arra gondolnunk, hogy mások rosszul bánnak velünk, mert ez lassankint úgy megmérgezi az embert, hogy maga is elveszti lelki egyensúlyát, előkelőségét. Nem — gondoljunk arra, hogy ellenségeink tulajdonkép jó szellemeink, mert türelemre, önuralomra kényszerítenek bennünket.

7. Krisztus így szólt a keresztfán: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek“. Ez a legszebb, de egyszersmind a legnehezebb gondolat. Sok gondolkozás kell hozzá, míg az ember minden irányban átérti. Ha az ember annyira van, hogy mindent meg tud bocsátani, mert látja, hogy az emberek csak tudatlanságból, műveletlenségből hibáznak és alapjában még a látszólagos gonoszság is csak szomorú vakság, amiről nem tehetnek, akkor már fölébe emelkedett minden keserűségnek, minden haragnak. „Nem tudják, mit

cselekszenek", azt jelenti ez, hogy oly rövidlátók, hogy nem ismerik fel a saját javukat. Bántanak mást és nem veszik észre, hogy ezzel mennyire ártanak önmaguknak. Mindig csak a legközelebbi dolgot látják és ennek mindent föláldoznak. Azért „nem tudják", mit cselekszenek. Ha tán annyira nem is jutunk el, hogy mindig eszerint a gondolat szerint éljünk, hagyjuk magunkra permetezni az áldást belőle s ha bosszant, haragít valaki, kiáltsuk be a lelkünkbe: „Nem tanult különbet, nem nevelték jobban, magának árt vele legtöbbet".

8. Az is jó segítség, ha az ember magát vonja felelősségre; ha megkérdezi: Mi részem van nekem abban, hogy ez így viselkedik, hogy gyűlöl engem, hogy bosszút forral? Talán van a viselkedésemben valami fennhéjázó vagy szeretetlen, vagy figyelmetlen, ami másokat úgy fölbosszant ellenem? Talán lehet, hogy gyakran csak gondatlanságból, nemtörődömségből, egy szóval, egy tekintettel súlyosan sértek másokat?

9. Más helyen is említettünk már egy gondolatot, mely erőt ad, ha rosszakarókkal, elvadultakkal szemben türelemre van szükségünk: Gondoljunk arra, hogy ennek is volt anyja és képzeljük el, hogy kimagyarázna az mindent és milyen hálás volna minden elnézésért, amit a fia iránt gyakorolunk. Nemcsak az egyház mennyországában, hanem a mindennapi életben is az eltévelyedettek és megátalkodottak közbenjárója az anya.

10. Aztán gondoljatok arra is, amit a mentésnél megbeszéltünk, hogy egy kis önuralommal és jósággal olyan könnyen megmentőjévé lehetünk valakinek. De csak akkor, ha nem arra a rosszra gondolunk, amit nekünk tesz, hanem arra a szomorú helyzetre, amelybe sodorja magát minden igazságtalanságával és arra az örömtelen életre, amellyel

az emberi sors törvényei sújtják büntetésül azokat, akik üldöznek és károsítanak másokat.

11. Azokkal szemben, akik sértenek, szomorítanak és ingerelnek benneteket, ezt ajánlom az önuralom utolsó segítő eszközéül: Kényszerítsétek magatokat arra, hogy a másik jótulajdonságaira gondoljatok, azokra a jótettekre, amikben talán valaha részesített benneteket, vagy általában minden jóra és örvendetesre, amit tanultatok tőle. Ha ezeket jól fölelevenítitek lelketekben, akkor engedni fog a harag sötétje.

Most aztán összehordtunk jó csomó gondolatot, amelyeken az ingernek először valamennyin át kell mennie, mielőtt elérne abba az irodába, ahonnan a megtorlás kiindul. Ez a gondolatcsoport műhely, ami valami magasabbrendű dologgá dolgozza fel az ingert, úgy, hogy még az is lehetséges, hogy a beszolgáltatott pofonból emberséges jó szó vagy szeretetteljes tett lesz. Ilyen nagy az ember szellemi ereje.

10. A győztes.

Beszélgetés iskolás fiúkkal.

Frici új iskolába kerül és az első tíz percben lemegy a lépcsőn az iskolaudvarra a többiekkel sétálni. Erre Pali és Misi összedugják a fejüket és azt mondják: „Kezdjünk ki vele!“, azzal mennek utána le a lépcsőn. Egyszerre Misi úgy meglöki Palit, hogy az alaposan nekilódul Fricinek. Ez aztán megint másokra dől, azok meg jól elverik. Mikor körülnéz, megpillantja a legfelső lépcsőn a mosolygó Palit és Misit, amint művükön gyönyörködnek. Mit csinál most Frici?

Gyuri: „Fölmegy és lelöki őket.“ Vili: „Per-

sze, hogy lelöki.“ Józsi: „Hát persze.“ Feri: „Én is azt hiszem.“ Hát a véleményeteket már tudom. De beszéljük csak meg kissé az esetet. A földrajzórákon hallottatok a csillagok és a föld járásáról, a folyók forrásairól és torkolatairól. Itt pedig az emberi cselekedetek útjáról, ezek eredetéről és végződéséről tanulunk. Bizonyára hallottatok róla, hogyan kutatta ki Stanley a Kongó folyam folyását, amely az elején északnak ömlik, úgy, hogy el nem tudták képzelni, hova torkollik, míg csak Stanley fel nem fedezte azt a nagy ívet, amellyel azután ismét a nyugati partok felé kanyarodik. Igy van sokszor az emberi cselekedetekkel is. Ha az ember csak eleinte követi az útját, sokszor erősen csalódik a hatásai felől. Gondoljatok pl. a hazugságra. Eleinte azt hinné az ember, hogy könynyebbséget szerez vele magának. De ha az ember pontosabban figyeli az útját, észreveszi a nagy ívet, mellyel a titkolózás völgyén át a megbízhatatlanság parttalan tengerébe torkollik, ahol csak hajótörés vár rá. Hogy állunk már most a lelökéssel? Kövessük csak egy kicsit ennek az útját. Ha Frici most lelöki Palit és Misit, akkor egyszersmindenkorra megszabadul az ilyen támadásoktól?

Feri: „Nem“. Miért nem? Feri: „Mert akkor még többen mennek neki és most jön csak a hadd-el-hadd!“ Józsi: „Persze! csak nem is tűrik nyugodtan.“

Most már megértitek Krisztus szavait: „Aki kardot fog, kard által vész el.“ A durvaság mindig nagyobb durvaságot csal ki a másikból és ha valaki egy darabig győz is a durvaságával, végre mégis lebírja a vadság, amit másokban létrehivott és megerősített.

De ha Frici nem löki vissza a két fiút, akik meglökték, csak a fejét csóválja és esetleg még

bocsánatot is kér azoktól, akiknek nekilökték, nos, mi történik akkor? Békét hagynak neki? Gyuri: „Igen, mert csak azon mulatnának, ha dühös lenne. Ha csendes, otthagyják.“ Vili: „Én azt hiszem, azt gondolnák, hogy mindent eltűr és csak akkor kezdenék igazán lökdösni és ingerelni.“ Józsi: „Én is azt hinném, hogy gyáva.“ Feri: „Én is!“ Hát jó. De ha szilárd maradna, nem gyöngeségből és gyávaságból, hanem elvből, t. i. mert erősen elhatározta, hogy sohasem felel nyersen a nyerseségre, nem gondoljátok, hogy ez végre is kitünne az iskolában és tekintélyt szerezne neki? Nem gondoljátok, hogy az iskolában hamarosan kitünik, kinek milyen a jelleme? Már ahhoz is nagy energia kell, hogy a rosszat rosszal ne viszonozzuk. Mert az embert kinevetik és félreértik s ettől a legtöbb ember jobban fél, mint a veréstől. De akiben megvan ez az energia, az nyugodt lehet, hogy előbb-utóbb napfényre jön. Nemsokára azt mondják róla: „Mégis csak derék fickó, senkit el nem árul, jó pajtás.“ És az iskolában is jól vitézkedik minden téren, mert akinek egy téren van akaratereje, az másutt is keresztülvágja magát. Végre már senki sem meri meglökni, nem félelemből, hanem valami csendes tiszteletből. Ő lett a győztes. És a legjobb a dologban az, hogy most Pali és Misi se fognak már oly szivesen lelökni másokat a lépcsőről, mert a Frici példája miatt szégyenkeznek; minden jó példa olyanféle, mint az útszéli szentkép: mindenki köszönti, meghajol előtte és megérzi: Mégis van az életben valami, ami különb dolog, mint kamaszkodni és énbennem is van ebből a valamiből egy kevés és bárcsak több lenne belőle.

De egy mégis igaz: Eleinte nehéz dolga lesz és talán csak hosszú idő mulva derül ki, hogy tulajdonképen miért nem fizet rosszal a rosszért.

Szenvednie kell, mert komolyan veszi a jót. Enélkül nem is volna mesterség igaznak lenni. Eleinte mindenkit kinevettek az életben, aki nem akart úgy viselkedni, mint a kecskebakok és a bivalyok. De végre is ők az erősebbek; lassanként összegyűlnek azok, akik a rendíthetetlen példa hatása alatt megtalálják a jobbik énjüket és ezek koszorút kötnek a győzőnek.

11. A jóság hatalma.

(Karácsonyra.)

Régesrégen volt egy hatalmas király, aki hadaival idegen országokba tört, falvakat, városokat égetett fel és a lakosokat fogságba hurcolta. Tetteit sziklába vésette és mikor közeledni érezte halálát, sírjául palotát építtetett hatalmas kövekből és holttestét drága kenőcsökkel kellett bekenni, hogy a halál ne fogjon rajta.

De a neve mégsem maradt fenn köztünk és senkinek sem ragyog fel az arca, nem dobog fel a szíve, ha emlegetni hallja. És majd eljön a nap, amikor a vihar és az eső a síremlék utolsó kövét is elmossa és a sivatag homokja úgy belepi a nyomát, mintha sohasem élt volna.

De élt régesrégen egy másik király is. Ennek nem voltak katonái, nem ontott vért és nem gyújtotta fel a házakat. A nevét nem véste sziklába, hanem az emberi szívekbe. Kézen fogta a bűnösöket, szeliden megsimogatta a betegek forró homlokát s a könyörület szent fényével bevilágította a szegények, nyomorgók éjszakáját, türelmes volt és irgalmasszívű állhatatosan egész a keresztig. Azokat szánta legmélységesebben, akik legjobban üldözték és csak arra vágyott, hogy példájával megváltsa őket szenvedélyük rabságából.

Nem építtetett magának síboltot, mint a régi királyok és mégis a nagy városban épúgy, mint a legkisebb faluban házat emeltek szent emlékének és magasan fenn, az emberi lakásoktól távol, az örök hó határán is az Ő szeretetének művére emlékeztet a kápolna kis harangjának csengése és ma az egész világon az Ő születésének szent éjszakáját ünneplik.

Látjátok, a szeretet hatalma örök és nagyobb a világ minden hadilármájánál. Úgy hivogatja a tévelygőt, mint sötét erdőben a szülői ház fénye. Ne féljetek soha attól, hogy a szeretet és jóság kárba vész. Minden szelid szó, minden nagy szeretet halhatatlan. Legyőzi a gúnyt, a csúfolódást és az elhagyott szívekben ül csendes ünnepet.

12. Az emberek győzelme a természeti erőkön.

Ha a történelmet olvassátok és látjátok, hogy mennyi vért ontottak Kanaán meghódításától a legújabb csatákig, és ha a világháborúról meg a véres forradalmi zavarokról beszélnek előttetek, talán azt is gondoljátok, hogy az egész világtörténelem nem más, mint örökös verekedés, szurkálás az utolsó ítéletig és hogy az emberek nem sokkal különbek az állatoknál, melyek vad üvöltéssel marják el egymást a legelőről, és azt mondjátok: Hát ha nem vagyunk különbek az állatoknál, akkor járjunk négykézláb, másszunk újra a fákra és menjünk vissza az őserdőbe, ott úgyis sokkal jobb levegő van, mint itt, ezekben a nagy városokban. Minek üljünk akkor naponta öt órát az iskolában és minek tanuljunk annyi jót és okosat, ha mindez úgyis csak arravaló, hogy egymást jobban le tudjuk mészárolni?

Hát persze, ha a világtörténelem csak abból állna, amit ti a történelmetekben olvastok, az kétségbeejtő volna. De biztosan van köztetek olyan, aki nemcsak háborús történeteket meg indiánus kalandokat olvasott, hanem ismeri a felfedezések és találmányok nagy könyvét is. Ebből azután meglátjátok, hogy az ember tulajdonképeni története a harcterektől távol játszódik le. Képzeljétek el, milyen tehetetlenül és reszketve áll szemben a vadember a természeti erőkkel és hogy lassankint hogyan hódítja meg fokról-fokra az emberi szellem és összetartás az elemeket, hogyan fedezi fel a mindenség törvényeit, hogyan tünnek el az őserdők és vadállatok s emelkednek hatalmas épületek és vashidak; hogy sodorják fonállá szinte percek alatt a zúgó gépek a nagy halom gyapjút, hogy lesz az ember urává a villamosság óriási erejének s hajtatja vele mindenütt ezer meg ezer gépét; hogyan világít a hófehér fény, amely azelőtt csak pillanatokra cikázott át az emberi lakások fölött a viharos fekete égbolton, ezentúl állandóan az utcákon, a műhelyekben és ünnepi csarnokokban nappallá varázsolva az éjszakát; hogyan engedelmeskedik a gőz a gépész könnyű kéznyomásának és mint cipeli hegynek föl és le a mérhetetlen terhet, vagy kint a tengeren alvó emberek százaival telt úszópalotákat hajt az éjszakában; hogyan nyitja meg a dinamit a hegyeket és sziklákat, hogy népeket kapcsoljon össze. Vajjon nem többet beszél-e ez az emberiség nagy erejéről, mint a nagy verekedések leírásai? Az emberiség igazi történelme a munka, a tudomány és a találmányok története.

Egy nagy hamburgi dinamitgyár udvarában áll egy női alakot ábrázoló szobor, mely jobbjában fáklyát tart és féllábát egy földön fetrengő és fo-

gát csikorgató démonra teszi, aki kezével egy szikla ába vájja be magát. Ez a szobor jelképe az ember győzelmének a természeti erők fölött, a fáklya pedig a tudomány világossága. Apáitok és nagyapáitok óriási munkát vittek végbe a természeti erők leigázásával az utolsó századok alatt Az egész földet behálózták a vasutak, gőzhajók, sürgönydrótok szálaival. És mindig új erőket állítanak munkába.

Mi lesz a ti dolgotok? Azt hiszem, rátok végtelenül nehezebb, de végtelenül fontosabb és nagyobb munka is vár. Ha ez a föladat nem sikerül, akkor nem ér az egész nagyszerű dicsőség semmit, hanem csak nyomora és átka lesz az emberiségnek. Nektek azon kell dolgozni, hogy végre az ember belsejében levő vad elemi erők is megszelidüljenek, mert ezek, mint gonosz szellemek, mindig újra szétrombolják, amit a szeretet és okosság létrehozott. Minden alagútépítésnél és új találmánynál sürgősebb az, hogy az ember saját bensejében hódítsa meg és hajtsa az ész hatalma alá a természeti erőket. Mert mit használ az embereknek, hogy Berlinből Párisba telefonálhatnak, automobilon járhatnak és központi fűtésük van, ha ők maguk vadállatokká lesznek? Nézzetek csak szét a világban, hogy uralkodik benne még mindig a legsötétebb kapzsiság s a népek a villamosvilágítás és a gyorsgőzösök dacára még most sem férnek össze, ha előbb egy pár évig nem gyilkolták egymást és nem tépték szét lövegekkel egymás testét.

Egy kínai diplomata azt mondta egyszer, hogy az európaiak a vasutaik és szállodáik dacára sem lettek jobb emberek, csakhogy tízszer annyi kárt tehetnek a találmányaikkal, mint a többi nép. Nincs igaza? Hiszen acsaládi asztalnál ti is eleget hallottatok a világ mostani folyásáról. Vegyétek szívetekbe és gondolkodjatok rajta. Képzeljétek

azt, hogy ifjú királyfiak vagytok s hogy valamikor uralkodni fogtok és addig ezer jó elhatározással kell készülnötök rá, hogy mikép fogtok a nagy hatalmatokkal áldásosan élni. Mert ha nem is fogtok palotában székelni, minden ember királyi trónon ül, aki nagy példát ad és az életben új világosságot gyujt, meglátják messziről és hatalma van az emberek fölött, még ha különben csak szegény szabó is.

Hiszen igaz, hogy ma is történik egy és más a fegyelmezetlen akarat s a féktelen kívánságok megszelidítésére és megfékezésére. Kezdődik a vesszővel, folytatódik a bottal és üdvös prédikációk kisérik az embert élete végéig. De mindnyájan tudjuk, mily keveset érnek verés, kérés és prédikálás. Mit nem adnának érte sokan, ha uralkodni tudnának a vadságukon, de hát épen az a baj, hogy nem tudják, hogyan kell hozzáfogni. Mert pontosan ki van számítva és megfigyelve, hogy mennyire szabad a gőzkazánt fűteni, hogy föl ne robbanjon és mennyi gőzt kell a szelepen kibocsátani, hogy a mozdony gyorsabban vagy lassabban menjen. De hogy az embert hogyan kell kezelni, hogy föl ne robbanjon és hogy saját maga hogyan őrizkedjék, hogy az egyensúlyt el ne veszítse és hogy miről veszi észre a veszélyt még idejében, ezt még senki sem figyelte meg és senki sem gondolkozott rajta. Ebben époly gyerekesek és tapasztalatlanok vagyunk, mint a Fidzsi-szigetlakók a természettudományokban.

Bizonyosan valamennyien ismeritek Schiller „Harangjá"-ból azt a részt, ahol a megfékezett természeti erők áldásos voltáról és a felszabadult elemek veszedelméről beszél. Ez nemcsak a külső világban égő tűzről áll, hanem az ember belsejében levő tűzről is. Naponta látjuk, milyen csodákat

tesznek a természeti erők, ha ész és előrelátás vezeti őket és milyen pusztitást visznek végbe önmagukra hagyva, de az sosem jut eszünkbe, hogy milyen naggyá tehetnők életünket és mennyivel boldogabbá önmagunkat, ha csak félannyi gondolkodást és észt szánnánk vágyainkra és szenvedélyeinkre, mint amennyit a többi természeti erők leigázására fordítunk. Külön nagy tudományunk van már a villamosságról és arról, hogyan fejleszthetjük s hogyan raktározhatjuk, hogyan alakíthatjuk át mozgássá és munkává, de arról, hogy az emberi lélekben rejlő nagy hajtóerőkkel hogyan kell bánni, hogyan keletkeznek és fejlődnek, hogyan lehet összegyűjteni és felhasználni őket arra, hogy előrevigyék az embert, ahelyett, hogy tönkretennék őt és másokat, arról még semmit sem tudunk.

Láttatok-e már olyan darabot a színházban, amelyben egyik félreértés a másikat követi, a szenvedélyek minden oldalon nőttön-nőnek, míg végre az utolsó jelenetben a szereplők fele meggyilkolva hever a földön? Nem olyan érzést kelt-e ez az emberben, mint a vihar, amely vadul vágtatva, fákat csavar ki, földeket pusztít el és házakat gyujt föl, utána aztán minden csendes és a fákról halkan csöpögnek az esőcsöppek? Ilyen a háború kitörése is; akkor is egyik félreértés és helytelen bánásmód követi a másikat, egyik sürgöny ingerültebb, mint a másik, míg a hadak dübörgő ágyúkkal csapnak össze. Igy van a családi életben is, sokszor a legközelebbi rokonok között. Hát vajjon itt lehetetlen volna villámhárítót találni, lehetetlen volna megtanulni a tájékozódást az emberi szívben és bölcs kézzel vezetni az erőket?!

Most roppant kutatásokat tesznek avégből, hogy vajjon nem lehetne-e a dinatmitban rejlő óriás erőt lassankint váltani ki, anélkül, hogy rob-

banna, hogy a fokozatosan fejlődő erőt a gőz hajtóereje helyett használhassák. De azon senki sem akarja a fejét törni, hogyan sikerülne az emberi akaratban és szenvedélyekben rejlő nagyszerű erőt úgy oldani fel és úgy vezetni, hogy ne pazarolódna el vad kitörésekben, hanem az ész uralma alatt nemes munkát végezzen és a szellemi életnek szolgáljon.

Gondoljatok csak arra, hogyan érzitek magatokat egy dühkitörés után? Egész elbágyadtok, pedig hát nem értetek el semmit, sőt minden még jobban összebonyolódott. Olyan ez, mintha a szenvedélyek, mint pusztító hegyipatak rohantak volna le a hegyről, köveket és homokot szórva a kertekre és földekre és minden utat elrontottak volna. Hogy védekeznek az emberek az árvíz ellen? Némely vidéken ostoba arccal nézik a veszedelmet vagy legfeljebb imádkoznak az isteneikhez s hagyják, hogy menjen minden a maga útján. Más országokban mérnököket hozatnak, szabályoztatják a folyót és gátakat emelnek. Gondoskodnak, hogy a víz mindjárt az elején szétoszolhasson és hogyha mégis egyszer várakozáson felül sok volna, ellentállásra találjon. Igy szelidítik meg gondolkodással, éberséggel a természeti erőket és használják fel azokat. Miért ne lehetne a szenvedélyekkel ugyanezt tenni? Mért tűrjük ellenállás nélkül, hogy mindig újra elöntsék a szeretet kertjét? Mondjátok meg magatok, mit tennétek ti, mint az önuralom mérnökei? Hogy lehet a szenvedélyeket már a forrásuknál eloszlatni és micsoda gondolatokat emelhetünk ellenük gátul, ha túlerősen áramlanak? Azokra az indítványokra gondolok, amelyeket a „Hogy fizessünk a rosszért?“ című fejezetben megbeszéltünk. Először is azzal jöjjünk tisztába, hogy a hevességgel és gorombasággal végeredményképen

mindig az ellenkezőjét érjük el annak, amit szeretnénk. Csodálatos, hogy már az iskolában megtanuljuk, milyen anyagok lépnek egymással összeköttetésbe és melyek nem, hogy a különböző savak milyen hatást gyakorolnak a fémek egyes nemeire; de arról, hogy az embereket milyen bánásmóddal lehet befolyásolni és különböző állapotban hogy kezelhetjük őket leghelyesebben, egy szót sem hallunk. Pedig hát ez a legfontosabb az életben és jobban hozzátartozik a műveltséghez, mint a természetrajz. A legtöbb ember még most is azt hiszi, hogy nyerseséggel és heveskedéssel többet ér el, mint jósággal és nyugalommal, pedig aki csak egy kicsit gondolkodik a tapasztalatain és megfigyeli a dolgok okait és hatásait, az tisztában lehetne a dologgal. Csak önmagát kérdezze meg az ember: hogy hat énreám, ha rámkiabálnak és durva szavakat kell nyelnem? Talán készségessé és szívessé tesz?

Amit a szenvedélyekről mondtam, az áll minden egyéb hajlamra is, a torkosságra és más hasonló, magukat az ész uralma alól kivonni akaró tulajdonságokra. A következő órákon még megbeszélünk néhány segítő gondolatot és néhány eszközt az önfékezésre, de azt előrebocsátom: mindenkinek segítenie kell saját tapasztalataival, hogy minden nap többet tudjunk az emberi szívben levő természeti erők hatásairól és arról, hogy milyen módon lehet leginkább hozzájuk férkőzni.

Végezetül még valamit. Jól tudjátok, hogy a helyes út ismerete magábanvéve még nem elég, tudni kell rajta járni is. A gőz erejét is hiába ismerjük, hiába *tudjuk*, hogy kell vele bánni, ha a technikus meg nem csinálja a gépet és a kazánt. Igy van ez a helyes cselekvéssel is. Nem elég biztosan felismerni, hogyan hatnak egymásra az emberek,

mi teszi őket csökönyössé és mi hangolja engedékenységre, hogyan ismeri föl az ember önmagában az első jelről a vadságot, hanem *gyakorlatra* kell szert tenni a zabolátlan indulatok legyőzésében, el kell sajátítanunk a végrehajtás művészetét.

Erről majd máskor beszélünk.

13. Hogyan lesz az ember rabszolgává?

Ki nem emlékszik erre a kedves ifjúsági könyvre: „Gulliver a törpék között?" Talán még előttetek áll a kép is, amelyen a törpék megkötözik Gullivert. Ébren nem birtak volna vele a csöppségek, de mialatt aludt, számtalan vékony szállal hálózták be úgy, hogy nem birt felállni.

Ép így tesznek velünk a rossz szokások. Törpék ezek, akik bilincsbe vernek bennünket, ha nem állunk résen. Nem támadják meg az embert a maguk egész nagyságában sem a hazugság, sem a lopás, sem a harag, sem a rendetlenség, sem az irigység, sem az iszákosság. Nem, kicsiben, észrevétlenül lopóznak hozzánk és csendesen, egyenkint kötözgetik ránk a szálakat. Egyszerre föl akarunk kelni és akkor vesszük észre, hogy bilincs van rajtunk, hogy legyőztek álmunkban és hogy a törpék, a szokások rabszolgájává lettünk. Ilyenkor rendesen már késő.

Igy van pl. a hazugsággal. Az ember nem lesz máról-holnapra hazuggá. Ha ilyen hirtelen jönne, akkor könnyen le is lehetne rázni. De nem, ezer szál lassankint kötözi meg az embert. Néha nagyon sokáig tart, míg a rabszolgaság teljes lesz. Az ember egészen kis túlzásokkal kezdi, apró eltérésekkel az igazságtól. Pali, a szigorú tilalom ellenére, útközben hazafelé elácsorog a kirakatok előtt. Végül neki indul. Ekkor találkozik a nénjével, aki meg-

kéri, hogy váltson neki pénzt a gyümölcskereskedésben. Amikor aztán hazaér és az édesanyja épen szobafogságra akarja ítélni, így szól: „A néni miatt maradtam ilyen sokáig, neki kellett mindenfélét elintéznem.“ Minthogy még sohasem hazudott, a mama hisz neki, ő pedig örül, hogy ilyen egyszerű eszközzel sikerült kivágnia magát. Most legalább volt még benne valami igaz is, de legközelebb talán már olyasvalamivel hozakodik elő, ami elejétől végig hazugság, pl.: „Segítenem kellett a tanítónak az osztályban a szekrényt összerakni.“ Ha most megmutatnók neki Gulliver képét, talán még idejében felébredne és munkában kapná a törpéket.

Igy van az iszákossággal is. Az iszákos sem azzal kezdi meg pályáját, hogy egyszer részegszik le. Lassan-lassan válik szokásává az ivás, a szeszben rejlő inger lassan keríti hatalmába és egyszer rémülve érzi, hogy rabszolgává lett, hogy az ivás vonzó ereje hatalmasabb lett nála. Ismeretes dolog, hogy Reiter Frigyes német költő hosszú fogsága miatti kétségbeesésében iszákossá lett és később nem birt megszabadulni ettől a rettenetes szokástól. Rabszolgaságát a következő versben írja le:

A pestis, a dögvész, az vagyok én,
Vagyok a régi romlás.
Akit megkaptam, az az enyém,
Vagyok a régi romlás.

És körülfonja testemet,
Karját húsomba vágja.
Küzdjön, ki küzdhet: engemet
Visz már a pusztulásba.

„Jer édesem; jer gyermekem,
Hiába harcolsz vélem!“
S pokoli tűzben rémesen
Ég már velőm és vérem.

Mily rettenetesen hangzik ez: „Küzdjön, ki küzdhet: engemet visz már a pusztulásba.“ Micsoda pokoli kín lehet, hogy az embernek így meg kelljen magát vetnie és ne tudjon magán segíteni, mert a szokás megbénította akaratát. De ti talán azt mondjátok majd: Minek beszél nekünk ilyeneket, hisz mi csak nem forgunk abban a veszélyben, hogy részegesek legyünk. Hát honnan tudjátok ezt olyan biztosan? Nem felnőtteken kezdik a törpék a munkájukat. Ellenkezőleg, jól tudják, hogy a gyermekkorban legkönnyebben legyőzhetik az embert. Az iszákosok többnyire olyan emberekből lesznek, akik már gyermekkorukban ellenállás nélkül engedik magukon uralkodni a gyomrukat és a nyelvüket. Az ízlő idegekben, ott kezdődik a bilincsbeverés, persze egészen kicsiben, először is a cukortartónál. Itt bizony sok gyermek elmondhatná: „Küzdjön, ki küzdhet.“

Azért soh'sem lehet az ember ezekkel a megkötözési kisérletekkel szemben elég óvatos és jó volna, ha az ember valahányszor a cukrászhoz szalad, vagy más nyalakodásba fog, így szólna magához: „Lám, lám a törpék!“. Csak arra gondoljatok, hogy a gyomor uralkodni akar, azt mondja: „Én vagyok a te urad Istened, idegen isteneid ne legyenek én előttem!“ Azért nagyon üdvös néha egy kicsit megkoplaltatni és tekintélyt szerezni előtte azzal, hogy épen olyankor vonunk meg tőle valami nyalánkságot, amikor már előre örül neki. Próbáljátok csak meg, micsoda pompás diadalérzet tölti el az embert már az ilyen apró győzelemnél is, amelyet a gyomor fölött aratott.

De a törpék még egész sereg más alkalmat is felhasználnak arra, hogy bilincsbe verjenek bennünket. Sok ember a dohányzás miatt veszti el az uralmat önmagán. Elkezdi napi egy-két szivarral,

azután egyre több és több lesz, míg végre érzi, hogy bilincsben van, mert a dohányzás szenvedélye erősebb nála. Még akkor sem képesek lemondani róla, ha jobb érzésük azt mondja, hogy másoknak terhére vannak, vagy ha saját egészségüket teszik tönkre. Fiúknál gyakran találunk még egy szenvedélyt, amely sokszor szintén leigázza az egész embert és ez a bélyeg, levelezőlap vagy más efféle gyűjtés szenvedélye. Ez a szenvedély annyira uralkodik rajtuk, hogy elfelejtkeznek munkájukról, titokban eladják könyveiket, hogy pénzre tegyenek szert s kielégíthessék szenvedélyüket, azután állandóan kincseik között turkálnak, mint a fösvény a pénzében, akit semmi más nem érdekel. Ezeket is álmukban kötözték meg, mert aki éber, az azonnal megfékezi magát, mikor látja, hogy egy ilyen hajlam szolgaságba akarja vetni.

Van a gyűjtési dühnek még egy faja, amely nemcsak rabszolgává teszi az embert, hanem teljesen megkeményíti a szívet és azért a legveszedelmesebb. Ez a fukarság és a kapzsiság. Ezek sem támadják meg az embert nyilt küzdelemben, mint felnőtt óriások, hanem olyankor, mikor nem is gondol rá, hogy ezek a kis törpék veszélyesek lehetnek ránézve. Azok a felnőttek, akik keményszívűekké, zsugoriakká, kapzsi uzsorásokká lettek, gyermekkorukban ép oly utálattal olvastak a pénz e rabszolgáiról, mint ti és eszükbe sem jutott, hogy valamikor ők is ezek közé fognak tartozni. Ti is azt gondoljátok ma, ha könyörtelen háziurakról hallotok, akik a szegényeket kiűzik az utcára, mert nem tudják a lakbért pontosan fizetni, vagy milliomosokról, akik jótékonycélra semmit sem adnak: ugyan hogy tudja a lelkére venni s hogy nem bújik ki a bőréből szégyenletében? De amellett nem veszitek észre, hogy talán már magatok is abban a

veszélyben forogtok, hogy ugyanebbe a szolgaságba kerültök, mert ti is beleszerettek kis krajcárjaitokba annyira, hogy közben elfelejtitek az embereket szeretni. A pici magocskából lesz a legnagyobb fa és a fukarság, a kapzsiság betegsége is azokkal az ici-pici alkalmakkal veszi kezdetét, amelyeknél a pénz iránti szeretet először győz az illemen, a becsületességen, a barátságon vagy a testvéri szereteten. Aki itt nem éber, az egész életére bilincsbe kerül.

Persze, ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem szabad takarékosnak lenni, de olyankor kell takarékoskodni, ha saját szórakozásomról van szó és nem olyankor, mikor másokon kellene segítenem, mert ilyenkor veszedelmes a takarékosság, bár az ajándékozásban is helyes mértéket kell tartani. De a takarékosság önmagában is veszélyessé válhat, ha t. i. nem igénytelenségből származik, hanem mohó pénzvágyból, amit zsugoriaknál láthatunk, akik éheznek és piszokban élnek, csakhogy még egy pénzdarabot rakhassanak a többihez. Azért ebben nagyon, nagyon kell magunkra vigyázni. Nem szólok én az engedelmesség ellen, de akinek engedelmeskedünk, az legyen olyan valaki, aki okosabb és tapasztaltabb nálunk, aki maga is a jót szolgálja; de soha ne engedelmeskedjünk egy darabka húsnak, amilyen a gyomor, vagy egy darabka fémnek, amilyen a pénz; ez olyan, mintha az ember eladja a lelkét az ördögnek és a vége az, hogy az ember végre maga sem lesz különb egy darab húsnál vagy egy darab fémnél. Csakhogy akkor jobb lett volna az embernek mindjárt hízott ökörnek vagy húszkoronásnak születnie, mert az legalább nem olyan siratni való, mint amikor egy finom emberi lélek vesz el fokozatosan a kapzsiságban és nyereségvágyban.

14. A legnagyobb erő.

Tudjátok, mi a legnagyobb erő a világon? Azt hiszitek, a villamosság. Persze könyen a legnagyobb erőnek gondolhatja az ember, ha látja, mint hajtja a súlyosan megterhelt hegyivasútat és a kerekek ezreit meg ezreit, mint cikázik át éjjel az égen, úgy hogy a gyermekek sírásra fakadnak az ágyacskájukban és a felnőttek is összerázkódnak. Trójában is Hektort tartották a legnagyobb és legerősebb hősnek, amíg Achilles a kocsijához kötve a város körül nem hurcolta. De akit más valaki el tud fogni és megkötözni, az már nem lehet a legerősebb. Nem ugyanez történt-e a villamossággal? Az ember legyőzte, leigázta. Benne tehát nagyobb erő élt. Micsoda erő lehet ez? A gondolkodás? De hiszen tudjátok, hogy az sokszor elfárad, megbénul. Ám ilyenkor egy másik erő kel föl, mely fölrázza és munkára ösztökéli a gondolkodást. Ennek engedelmeskedni kell! „Tovább, tovább", sürget ez az erő. „Ne hagyd magad!" Micsoda erő ez? A türelem. Sok nehéz munkát végez el a világban az erős akarat, de ahol a legnehezebbet és legfáradságosabbat kell véghez vinni, ott a türelmet kell segítségül hívni. Ha le kellene festenem, alázatos alakot festenék, sápadt arccal, álmatlanságtól karikás szemekkel, vékony, fehér ujjakkal. S ezzel a gyenge testtel építette fel Egyiptom piramisait és valamennyi óriási templomot és mind a művészi remekeket, amelyek úgy állnak előttünk, mintha egyszerre termettek volna, pedig hány kétségbeesett éjszakába, mennyi meddő próbálkozásba kerültek a művésznek. Bizony ő, a türelem, építette és hozta létre mindezt, mert nélküle szépen eldobták volna a vésőt a művészek és az építők. Nekik köszönhetünk minden nagy fölfedezést és találmányt. Ko-

lumbus tengerészei azt mondták, amikor a negyedik hét letelt: „Most elég volt! Visszafordulunk", de benne őrködött a türelem, ez mindent elviseltetett vele, míg végre egy hajnalban megpillantották a kéklő partot. A türelem fedezte fel Amerikát, a kíváncsiság és a pénzvágy nem lett volna képes rá. Tudjátok, ki fedezte föl, hogy a Föld a Nap körül kering? Kopernikus, egy thorni kanonok, aki egész életén át számolt, míg végre a halálos ágyán elkészült a munkájával. Gondoljatok csak arra, hogy türelmetlenkedtek ti, ha csak néhány órát töltötök a számtani példával és nem találjátok meg a hibát. Látjátok, milyen helytelen a türelem szónál mindjárt egy szelid birkára gondolni, aki mindent eltűr. Ez a birkánál nem türelem, hanem butaság és tehetetlenség, mert ha türelmes volna, nem bégetne minden csekélységnél. Nem, az igazi türelem a legnagyobb erő, mert sohasem alszik ki, olyan, mint a csillagok fénye és hozzáképest minden emberi mesterkedés csak rakéta. Vannak hatalmas energiájú és izzó lelkesedésű emberek, kik tervbe vesznek valamit, de aztán nem megy minden úgy, ahogy gondolták s akkor abbahagyják az egészet; vagy változatosságot akarnak, megunták, hogy napról-napra ugyanazt csinálják. Vannak emberek, akik a legnagyobb fájdalmat el tudják viselni, szemrebbenés nélkül tűrik, ha kínozzák őket, de ha valamely szenvedés évekig tart, különösen ha még azt is tudják, hogy egészen sohasem szabadulnak meg tőle, akkor tombolnak, elvesztik nyugalmukat s úgy siratják magukat, mint a gyerekek. Türelem, ez az az óriási erő, amely a nyugtalan, mohó embert képessé teszi rá, hogy így szóljon: „Nyugodt vagyok, várhatok".

Tudjátok, hol terem ez az erő leggyakrabban? Azt tudjátok, hogy a villamosságot külön erre a

célra berendezett helyiségekben fejlesztik és onnan küldik szét. Igy a türelem is többnyire külön helyiségekben fejlődik: a betegszobákban. Onnan nyeri az ember ennek a nagy erőnek a táplálékát, mely a világon minden nagynak mozgatója, mint ahogy a villamosság mozgatója a gyárak számtalan kerekének; és pedig a megható türelem és megadás példája által, melyet ott lát, még pedig nemcsak a betegektől, hanem azoktól is, akik fáradhatatlanul és jókedvvel ápolnak éjjel-nappal, akik állandóan barátságos arccal járnak-kelnek, még akkor is, ha a beteg a türelmetlenek közül való, akik nem adnak jó példát.

Sok ember van, akinek sohasem támad vágya királyi koronát hordani; de olyan ember, aki még sohasem érezte volna valamelyik órában, milyen nyomorult hajótörött az ember türelem nélkül s aki nem kívánta volna a türelem koronáját, olyan ember nincs.

Addig, míg fiatal az ember, addig megtanulhatja a türelmet és szerencsére nem is kell hozzá külön órákat vennie, mint a zongorából és a kézimunkából. Egész mellékesen meg lehet tanulni még a többi órák alatt is, dacára annak, hogy különben tilos az órák alatt mással foglalkozni. Például ha a zongora- vagy hegedűjáték gyakorlásánál elfogy a türelmetek, gondoljatok arra, hogy a türelmet megtanulni sokkal fontosabb, mint a zenét, mert a zene ugyan sok édes órát szerezhet és sok szomorú hangulatot űzhet el, de a türelem az a nagy erő, amely képessé tesz bennünket, hogy az életben úgy viseljük el a nehézségeket, mintha nem is léteznének és a rossz hangulatokat ne is engedjük szivünkbe lopódzni.

A türelmet azonban csak úgy lehet megtanulni, hogy az ember a legkisebbel kezdi. Mondok egy

példát, azután a többit magatok is kitaláljátok. Ha reggelenkint befűzitek a cipőtöket és a zsinór össze van csomózva, rendszerint dühösen babráltok rajta, sóhajtozva és szitkozódva, végre két kést kaptok elő, vagy sarokba vágjátok az egészet. Ez az iskolájuk azoknak, akik később semmire sem mennek az életben és akiket a nehéz helyzetekben mindjárt elhagy az erejük. A cipőbefűzés kitünő eszköz a türelem jó szellemének a meghódítására is, mint ahogy Aladin a csodalámpa segítségével parancsolt a hatlmas szellemnek. Mondd meg nekem, hogy bánsz a cipőddel és én megmondom, mi lesz belőled! — mondhatná az ember. Próbáljátok meg egyszer indulatos hang nélkül, egész óvatosan és csendesen kibontani a zsinórt, közben énekeljétek azt, hogy „Beültettem kiskertemet a tavasszal", vagy azt, hogy „Föl, föl vitézek a csatára", és ha azután tiz perc alatt elkészültök vele, akkor gratulálhattok magatoknak. Ez alatt nagy erő gyűlt össze bennetek, de nem olyan, amely kipuffan és elszáll, hanem az állhatatosság csendes, de hatalmas ereje, a fáradhatatlan erő, amely az embert a sors urává avatja. Vagy ha a gallér nem akar a gombon keresztülmenni, vagy a cérna a tű fokába, vagy ha a tollatokba beléakad egy hajszál, vagy valami olyan zajt hallotok, hogy szeretnétek tőle kibujni a bőrötökből, vagy bosszant valaki és szeretnétek kitörni: „Na, most azután elég volt": hát ne legyen elég, tekintsétek ezt gyakorlatnak, a türelemjáték etüdjének vagy szonátájának; akkor minden jól megy. Persze ezek kicsiségek, de nincs más mód ennek az értékes erőnek a megszerzésére.

15. Hogy uralkodhatunk magunkon?

Sokat beszéltünk már arról, miért oly fontos minden emberre nézve az önuralom. Ebben bizo-

nyára igazat adtok nekem. De talán azt kérditek: Hát hogyan is csináljuk, hogy uralkodjunk magunkon. Hiszen szeretné az ember, de mire észreveszi magát, már kitört a dühroham, vagy már bent van az ember a cukrászdában stb. Mint gyermekek, mindnyájan olvastunk a régi rómaiakról, akik olyan bámulatosan uralkodtak magukon, mint pl. Mucius Scaevola, aki nyugodtan elégette a fél karját, hogy az ellenséges hadvezér előtt bizonyságot tegyen a rómaiak akaraterejéről. Ez gyönyörüen hangzik és az ember szeretne is olyan erős lenni önmagával szemben, mint ezek az ókori hősök, de nem tudja, hogy fogjon hozzá. Ezt nem lehet csak úgy egyszerűen utánozni. Gondolkoztatok már valaha az önuralomra segítő eszközökről és gyakorlatokról? Majd ajánlok néhány gyakorlatot: próbálkozzatok csak egész csendben apró diadalokat aratni testetek felett; aki egyszer megízlelte ennek a gyönyörűségét, az szenvedélyesen vágyik mindig nagyobb győzelmek után.

a) *Uralkodás a nevetésen.*

Emlékszem egy nagyon jó játékra. Ketten egymás arcába néznek és azt próbálják, ki állja ki tovább nevetés nélkül. Valamit már ennél is lehet tanulni, tudniillik a nevetőizmok felett való uralmat. Arra már rámutattam egyszer, milyen fontos lehet az embernek néha ez az erő. Emlékszem, hogy ezt a gyakorlatot úgy bírja ki az ember legtovább, ha minden erejével azon igyekszik, hogy másra gondoljon. Meg is lehet nehezíteni a játékot. Például meséljen egyik valami mulatságos történetet és a többiek próbáljanak meg komolyak maradni. Ez különösen akkor nagyon nehéz, ha többen ülnek együtt és a történet igazán csiklandós. Hanem

nagyszerű gyakorlat. Különösen olyankor veszi aztán hasznát az ember, ha lármában kell dolgoznia és nem megy semmire, mert nincs ereje a gondolatait egy bizonyos irányba összpontosítani. Különösen az a jó az önuralomnál, hogy ha az ember egy irányban győz, minden más föladatra is megerősíti az akaratát. Az önuralom kamatozik!

b) *Uralkodás az éhségen és szomjúságon.*

Kitünő gyakorlat pl. kiránduláson jó sokáig állni a szomjúságot, hogy az ember ne legyen a gégéjének a rabszolgája. Ez még az egészségnek is jó, mert járás közben nem jó a sok ivás. Nem mondom ezzel, hogy sohse igyunk, de időről-időre próbáljuk ki, mi vagyunk-e még az urak a házban. A hegymászók szokták próbálni időnkint, hogy egy lábon állva egészen leereszkednek, míg a másik mereven ki van nyujtva. Azt akarják ezzel látni, hogy a térdizmok engedelmeskednek-e még az akaratnak. Igy kell néha-néha megpróbálni, vajjon van-e még elég akaraterőnk, hogy megtagadjunk magunktól valamit, vagy az étvágy ingere már átvette a hatalom gyeplőjét A legtöbb vallásban szereplő bőjti parancsnak is az az egyik célja, hogy időről-időre alkalmat adjon az embernek az akaraterő gyakorlására. Időről-időre be kell hivnotok magatokat egy kis önkéntes bőjtgyakorlatra, mint ahogy felnőtt fivéreiteket évenként egyszer behívják a katonasághoz, hogy el ne felejtsenek lovagolni és lőni.

Egy sziléziai fiúnevelő intézetben egyszer valóságos versengés támadt a növendékek között, hogy önként a lehető legkellemetlenebb dolgokra kényszerítették magukat. Cserebogarakat ettek, hernyókat haraptak ketté és nagy legyeket rágtak össze. Aki legtöbbre vitte, azt hős gyanánt ünnepelték.

Nem gondolom épen, hogy ezeket utánozzátok, van elég más kellemetlenség, amit magára kényszeríthet az ember. Azután gyakorolhatja az ember az akaraterejét önmegtartóztatással is, hogy pl. nem eszik valami édes nyalánkságból, amelyiknek különösen örült, vagy a nővérének adja, hogy az édességek iránti vágy fölött uralkodjék. Az indiánusok hite azt mondja, hogy nem szabad túlsokat enni, mert az étellel sokszor rossz szellemek kerülnek az emberbe; ennek a babonának tartalmat adunk, ha meggondoljuk, hogy a mohó és féktelen evés csakugyan rossz szellemeket kelt föl az emberben és abba a veszedelembe sodorja, hogy az élvezetek engedelmes rabszolgája lesz belőle. Azért az ebédlőasztal kitünő tornahelye az önlegyőzésnek.

c) *Uralkodás az álmosságon.*

Bizonyára hallottátok már, hogy a havasokban tett hosszú utakon a legnagyobb veszéllyel az ellenállhatatlan álmosság fenyegeti az embert, amely oly erővel lepi meg, hogy elfelejt minden veszélyt, még a halál is közömbös neki, csak alhassék. Ha azután ennek a vágynak enged, halál fia, többé fel nem ébred, hacsak véletlenül rá nem talál egy bernáthegyi kutya.

Azt hiszem, jól eszünkbe kellene vennünk, hogy az a fáradság, amelyen nem tudunk uralkodni, lent a síkságon is végzetessé lehet. Mert a kényelmességből lassanként, észrevétlenül több baj és szerencsétlenség származik, mint minden gonoszságból együttvéve. Nem hirtelen halál ez, mint amilyen a hóban elalvót fenyegeti, hanem lappangó, észrevétlen, titokzatos halál, amely mindent elront, amibe az ember belefog, amely elrabolja az önbizalmát, mert nem engedi, hogy valamit alaposan megcsinál-

jon; valami mindig elmarad, vagy csak úgy kontármódra csapja össze az egészet: sajna, rájött az álmosság és a lustálkodás erősebb nála Hány fontos dolog marad el lustaságból, hány alkalmat szalaszt el az ember; mennyi bajt és bosszúságot okoz a kényelmeskedő magának és másnak. Ha az ember egyszer kiszámíthatná, hány súlyos szerencsétlenséget, levezekelhetetlen bűnt okoz a kényelemszeretet, megrettenne és fölriadna az álomszuszékságából, mint a bóbiskoló őrszem a generális hangjára.

Mit tehetünk ez ellen? Csak gyakorlat kell. Üzenjünk hadat a kényelemszeretetnek, hogy az akarat elfoglalhassa uralmát, amelyre született, addig, amíg nem késő. Minden puha derékaljak és párnák ellenére naponta bizonyos pontosan meghatározott időben kelni, lusta ásítozás és nyujtózkodás nélkül szaporán öltözni. Az asztalnál olyankor ülni legfeszesebben, ha szeretnénk összecsuklani, mint valami zsebkés; a kirándulás végén, amikor már csoszogni, bandukolni szeretnénk, kétszer olyan peckesen lépegetni. Ezek azok a szellemi győzelmek, melyek az egész embert megerősítik. Vagy ha az ember már egészen belefáradt a járásba, még avagy kétszer föl-lemenni a lépcsőn ruganyos léptekkel, mint valami ifjú apród. Akkor azután nem fordul elő, hogy morcos arcot vágunk, ha elfáradtunk és az édesanyánk még elküld valahova. Ismertem egy urat, akinek a lova annyira örült, ha hazafelé ment vele, hogy alig birta visszatartani. Azonban mikor az istállóhoz ért, mindig kényszerítette, hogy visszaforduljon és még háromszor lovagolt rajta végig az utcán. Ilyen erőgyakorlatot kellene gyakran csináltatni a testünkkel is, ezzel a lusta paripával.

d) *Uralkodás a haragon.*

Julius Caesar tudott egy jó eszközt a harag ellen. Ha a düh a fejébe szállt, sohase válaszolt, amíg húszig nem számolt. Később úgy megszokta ezt a szünetet, hogy számolás nélkül is megtartotta, mint a zongoránál szokás, ahol eleinte szintén számolunk a szünet alatt, később pedig már számolás nélkül is megtartjuk. Igy a haragnak sohasem sikerült többé Caesart meggondolatlan beszédre csábítania.

Még jobb, ha az ember sokat gondolkozik azokról, akik leginkább föl szokták ingerelni — különben erről már sokat beszéltünk — és arról, amit az élet ezektől megtagadott; talán épen türelmes barátok hiányoznak neki. Némelyeknek talán nehéz első lépésre ez az intelem: „Szeresd ellenségedet"; ezeknek talán azt mondhatnók első segítségül: Gondolj gyakran és nyugodtan rosszakaróidra és azokra, akik bosszantanak, próbáld gondolatban pártjukat fogni, idézd szemed elé jótulajdonságaikat. Akkor megnyugszol és talán még a szeretet is megjön, mint ahogy az ég visszatükröződik az elsimult hullámokon.

e) *Uralkodás a víziszonyon.*

Az akaratnak jó tornaszere a víziszony is. Ezt a bajt legjobban gyógyítja a szivacs. Aki ebben legyőzi magát és önkéntesen magára vállalja a kellemetlent, az minden egyebet is megkönnyít magának, aki pedig ebben legyőzeti magát, annak minden egyéb megnehezül, hiszen az élet napról-napra, sőt percről-percre kíván az embertől olyasmit, ami nincs inyére. A gyöngével és elpuhulttal keményen elbánik a sors.

16. Ingyenlövés.

„Aki beletalál a középpontba, egyet lőhet ingyen", — ez a felírás állt egy céllövő ünnepélyen az egyik bódé falán. A bódé körül tolongtak az emberek; mindenki szerencsét akart próbálni, de a középpont oly ravaszul volt egy folytonosan ide-oda repkedő galamb szárnyára erősítve, hogy alig talált valaki. Volt azonban egy kitünő lövő, akinek minden lövése talált, egy óra hosszat lődözött és csak tíz fillért kelett fizetnie, mert minden lövéssel egy új lövésre nyert jogot. A lövölde tulajdonosa örült, hogy nem mindenki lő ilyen jól, mert akkor bezárhatta volna a boltját.

Tudjátok-e, mi minden egyes jótét és minden egyes önmegtagadás jutalma? Egy ingyenlövés. Tudniillik a második jótett annyival könnyebb. Az első lövésért fizetni kell, de a másodikért már nem. Az első jótett még nehezére esik az embernek, a második azonban már sokkal simábban megy. Akinek minden erejét össze kell szednie, hogy egy körtét odaadjon a pajtásának, mert maga szeretné megenni, annak nemcsak a lelkiismeret öröme lesz a jutalma, hanem az is, hogy legközelebb minden nagyobb megerőltetés nélkül tudja megtenni ugyanezt. Sőt nemcsak körtét fog könnyebben ajándékozni, hanem minden más önmegtagadás könnyebben megy neki. A lövölde tulajdonos nemcsak azt engedi meg, hogy a galambra lőjjön még egyszer az, aki egyszer eltalálta, hanem tetszés szerint választhat magának más célt, semmiért sem kell fizetnie. Ha valaki a koránkelésre kényszeríti magát, az aztán bármiféle nehéz munkát könnyebben és gyorsabban tud elvégezni; aki hamarosan megbocsát a húgának, vagy ha fájdalmat okozott neki,

gyorsan bocsánatot kér, az megint nyert egy ingyenlövést. Például minden nehézség nélkül végig tudja játszani azt az unalmas szonátát, amelyben eddig mindig elakadt. Vagy gyakoroljátok magatokat abban, hogy valami roppant érdekes könyvet a legszebb helyén hirtelen becsaptok; meglátjátok, az lesz a jutalma, hogy azontúl könnyen abbahagyjátok a legjobb játékot is, mihelyt érzitek, hogy itt a tanulás ideje.

Ismeritek az összeesküvő Brutusnak és felesége, Portiának történetét? Mikor Brutus néhány rómaival Caesar meggyilkolására terveket szőtt, felesége rögtön észrevette nyugtalanságáról, hogy valami nyomja a lelkét. Rosszul esett neki, hogy nem bízik benne. Tudta, hogy azért nem szól, mert attól fél, hogy az asszonyok nem tudnak titkot tartani és hogy ő sem tudna a nyelvén uralkodni, még ha férje élete függne is tőle. Be akarta bizonyítani férjének, hogy elég akaratereje van, hogy tud magán uralkodni és titkot tartani, azért egy késsel fájdalmas sebet ejtett magán, azután ily módon kérte férjét, hogy legyen hozzá bizalommal:

„Erőmet én
Kemény próbára tettem: combomon
Önként ejték sebet: ezt türelemmel
Viselhetém s ne férjem titkait?“

Ekkor Brutus nem habozott tovább, hanem mindent elmondott. Tudta, hogy az akaraterőnek ilyen megnyilatkozása erőssé teszi majd másban is, mert aki elviseli a fájdalmat, az ellene tud állni a kíváncsiságnak is.

Ha tehát a jótett jutalmáról hallotok beszélni, sohase felejtsétek el: a legnagyobb jutalma minden jótettnek az, hogy megerősít egy még jobbnak

a véghezvitelére. Azért, ha csak hálátlanságot aratnánk is, a türelem, szeretet és áldozat soha sincs hiába, mert elég jutalom és kárpótlás az, hogy általa az erőnk megacélosodott és próbát állt.

III. Küzdelem a nyomor ellen.

1. Az elűzött király.

Ha megfigyeltek némely halfajtát és polipot, látni fogjátok, hogy nem mások ezek, mint úszó gyomrok, amelyeknek elől egy kis nyílásuk van a táplálék elnyelésére, hátul lefelé áll egy pár kis úszó, hogy a zsákmányhoz eljuttassa őket. Aki ezt megfigyelte, az azután azt is észreveszi, hogy alapjában az állatok és madarak is csak szaladgáló és röpködő gyomrok, mert mind az, ami csak ráadásnak látszik, arra való, hogy vele a zsákmányt megragadják, magukhoz csalogassák, vagy észrevétlenül mellé lopódzanak. Figyeljétek meg pl. a királyi sast. Mire való neki az az átható tekintet, az a hatalmas csőr, az óriási szárnyak és az erős karmok? Mindez a gyomrot szolgálja. A sas egésznapi munkája a gyomor megtöltésének van szentelve. Vagy azt hiszitek, egyetlen feladatának tekinti azt, hogy a hegymászó gyönyörködtetésére szép köröket írjon a levegőben?

Vad állapotban az ember sem sokkal különb egy járkáló és mászkáló gyomornál. Valamennyi mozgása és hangja az éhség és a szomjúság szolgálatában áll. A gyermek: kiabáló gyomor. Vannak tehát úszó, szaladó, repülő, mászó és kiabáló gyomrok. A gyomor a korlátlan úr, őt uralja minden, ami él és mozog. Meg kell azonban adni, hogy már az állatvilágban is látunk apró lázadásokat a

gyomor zsarnoksága ellen. Ilyen a szülő gondoskodása kicsinyéről; de ez csak igen rövid ideig tart, többnyire olyan hónapokban, amikor bőségesen jut táplálék mindkettőjüknek.

Az emberek azonban nemcsak harcolnak a gyomor uralma ellen, hanem teljesen le is taszítják trónjáról a zsarnokot. Az ember társaival állandó életközösségre lépett, tehát a többiekre is kell gondolnia és minden tetténél tekintetbe kell őket vennie, különben kitaszítják maguk közül. Egyszerre azonban azt veszi észre, hogy a gyomor nem ért egyet az ilyen tekintetekkel, hanem makacsul ragaszkodik ahhoz a jogához, hogy valahányszor kívánja, töltsék meg. Hiszen alapjában neki is érdeke volna alkalmazkodni ezekhez a tekintetekhez, mert akkor biztosabban megkapná a magáét, de hát egy gyomor nem lehet annyira körültekintő, az csak egyre morog és ha üres, semmiféle tekintettel nem törődik. Ez azután sokszor a legnagyobb alkalmatlanságokba sodorta az embert. A gyomor megparancsolta, hogy lopjon el egy birkát a szomszéd kunyhóból. Az ember szótfogadott és majdnem agyonverték. Azután ráparancsolt a gyomor, hogy a kunyhóban lévő kenyeret mind egye meg és igya meg hozzá a tejet. A felesége, meg a gyermekei persze sírtak és ettől majd meghasadt a szíve. Végül még azt is megparancsolta a gyomor, hogy üsse agyon a barátját az erdőben s vegye el tőle a halakat, amiket fogott. Hanem mikor azután a meggyilkolt szelleme minden éjjel véres fejjel jelent meg előtte álmában, végre elfogyott a türelme, szövetkezett olyanokkal, akik vele egyformán gondolkoztak s közösen elhatározták, hogy a gyomrot megfosztják trónjától s a mindent megfigyelő, megfontoló fejet ültetik a helyébe. Ez azután csak tartósan-jó dologra adott parancsot és

fő minisztereinek a szánalmat és az önuralmat tette meg. Most aztán, hogy megvolt az új kormány, az ember azt hitte, hogy már nyugta lesz.

Csalódott. A trónfosztott király állandóan lesben áll és csak a pillanatot várja, hogy pusztítva előrohanhasson. Figyeljétek csak meg magatokon, mily kevéssé szilárdult még meg az új kormány. Az elűzött uralkodó folyton összesküvéseket sző olyanokkal, akiknek az ő uralma alatt jó dolguk volna: pl. a cukrásszal, mert hiszen ennek a gyomor uralma alatt volna legtöbb jövedelme. Bizony meglátszik a fejünkön, hogy nem királyi vér, hogy csak úgy cseppent bele a királykodásba, nagy jóakarata ellenére sem biztos a kormányzásban, míg a gyomor még ma is született uralkodóként viselkedik és mindig emlékeztet bennünket, hogy évezredeken át uralkodott és még mindig nem képes magát a második szerepébe beletalálni.

Mennyit megteszünk a kedvéért még most is! Verekszünk a legnagyobb kalácsért a testvéreinkkel, bosszantjuk a szüleinket a kunyorálásunkkal, éhes viselkedésünkkel eljátszuk a barátaink szeretetét, fukarkodunk, csakhogy elég élelmet küldhessünk át a határon a trónjavesztett királynak; szóval sokszor homlokunkra csaphatunk és azt kérdezhetjük magunktól: „Hát ember vagyok én tulajdonkép, vagy én is csak egy sétáló gyomor vagyok?!“

Ha az ember azokra a hatalmas páncélos hajókra és torpedó-csolnakokra gondol, amelyeket a népek egymás rémítésére és elűzésére építenek, valamint arra, hogyan veszi el az erősebb a gyengétől a földjét, akkor meg épen úgy tetszik, hogy az ember épen csak annyiban különbözik a repülő és kúszó gyomroktól, hogy: fegyveres gyomor. Egy nép igazi nagyságát az szabja meg, hogy a gyo-

mor vagy a szellem hatalmasabb-e nála, hogy melyiknek van több befolyása a nemzet törvényeire és a többi nemzet iránti viselkedésére. A régi Róma a gyomor uralma miatt veszett el oly nyomorultul. Bizonyosan hallottatok már a római gazdagok lakomáiról, melyek végén hánytatót használtak, hogy újra kezdhessék az evést. Ha egy nép enynyire jut, annak el kell vesznie; hiszen a gyomor ép oly kevéssé vezetheti, mint ahogy a hajószakács nem képes a hajót helyesen kormányozni.

Egy bizonyos, az: hogy a ti korotokban dől el, vajjon egész életetekben a régi világ e dörmögő zsarnokának fogtok-e szolgálni, vagy a derült homlokú és bölcs király alattvalói lesztek-e? Persze a régihez tartozni könnyebb, mert az új uralkodó sokkal előkelőbb, semhogy az embert ajándékokkal csalogatná magához, az elűzött király pedig nem sokall semmi hazugságot, fenyegetést, ámítást, hogy híveket szerezzen. Ezért nyissátok ki a szemeteket és legyetek éberek. Egyetek jóétvággyal és eleget, de minden szeretetlenség, szerénytelenség, amit a gyomrotokért elkövettek, minden hazugság, amit érte mondotok, minden irígység, amit a kedvéért éreztek, minden csúnyaság, ha még oly kicsiny is, melyet érdekében elkövettek, uralma alá hajt benneteket és akit egyszer megkaparított, azt nem egy könnyen engedi el.

2. Egy tál lencse.

Bizonyára roppant ostobaságnak találtátok, hogy Ézsau egy tál lencséért eladta Jákobnak az elsőszülöttségi jogát. A tál lencse legfeljebb egy félóráig okoz élvezetet, az elsőszülöttségi jog pedig azt jelenti, hogy az egész birtok a legidősebbé, tehát az egész életén át jómódú ember lesz. De ha

megfigyelitek a világ folyását és a saját eljárásotokat, észre fogjátok venni, hányszor adják el az emberek az elsőszülöttségi jogukat egy tál lencséért és hányszor teszitek ti is. Hányan teszik magukat kurta élvezetekért egész életükre szerencsétlenné, vagy hányszor áldoznak fel valami ezerszer értékesebbet, tartósabbat, valami csekélységért! Tudnátok rá példát? Először is Ézsau mindenki, aki rosszat tesz. Odaadja a jó lelkiismeretét, becsületét, egész élete boldogságát, csakhogy gyorsan kielégíthesse valamelyik mohó vágyát. Az élvezet pedig hamar elmúlik, azután az egész élet úgy áll az ember előtt, mint egy szürke novemberi nap és az ember felsóhajt: „Ó, bár ne tettem volna!"

Egyszer egy tizenöt éves fiút látogattam meg a börtönben. Két barátjával pénzt lopott egy üzlet pénztárából, mert vasárnap volt és kirándulást akartak tenni. A tál lencsét hamarosan el is felejtette, de azért az egy délutánért az egész életét tönkretette. Hány délután van egy ilyen életben? Tegyük föl, hogy még vagy hatvan évig él, akkor hatvanszor háromszázhatvanöt délutánt adott el ezért az egyért, tehát 21900 délutánt.

Hogyan tesztek ti otthon? Egy nap alatt annyi tál lencsét esztek meg, amennyiből egy egész szegény család élhetne egy hétig. Úgy értem ezt, hogy valami egész rövidke kis élvezetért tartós és sokkal értékesebb dolgokról mondotok le. Az egyik tönkreteszi egészségét egy pohár hideg vízzel vagy egyéb vigyázatlansággal, a másik minden pénzét apró nyalánkságokra költi, ahelyett, hogy összegyűjtené és magának vagy másnak valami nagy örömet szerezne vele. Vagy megeszik valamit a tilalom ellenére és ezért a percnyi élvezetért, ameddig az étel az inyét csiklandozza, elrontja az egész napját, vagyis hétszázhúsz percet, magának is, meg

a szüleinek is. Azonkívül még külön kárt is okoz magának azzal, hogy nem gyakorolt önuralmat, mert az akarattal úgy vagyunk, mint a vad lóval: ha elereszt jük a kantárszárat, nem egykönnyen hagyja magát elfogni. A tál lencse jelképezi a pillanatnyi ingert, amely csábító képeivel annyira hatalmába keríti az embert, hogy ez mindenről megfeledkezik, még a saját jövőjéről is, csakhogy kielégíthesse valamely szeszélyét vagy vágyát. Olyan ez, mint a laterna magica. A szobát teljesen besötétítik, csakhogy lássuk az alakokat a falon. A kívánságok varázslámpájával szemben csak úgy védekezhetünk, ha szabálynak tekintjük, hogy alkalomadtán gyakoroljuk magunkat a pillanatnyi ingerek legyőzésében és sohasem engedünk neki anélkül, hogy előbb ki ne világítanók a szobát és körül ne néznénk benne, hogy ne csak a varázsképeket lássuk a falon, hanem körüskörül mindent. Pl. a ránk és másokra háruló szomorú következményeket. Ekkor magától eltünik a varázslat. Pl. ha valaki rá akar benneteket beszélni a hazugságra, hogy ezzel vásároljatok meg valami élvezetet, mondjuk egy kirándulást, világítsatok jól rá a hazugság következményeire és ha egész súlyosságában jól megnéztétek, akkor látni fogjátok, mint halnak el a kirándulás ragyogó színei a lelketekben, s hogy veszti el minden vonzóerejét.

Sajnos, sokszor nemcsak akaratgyengeségében adja el az ember az elsőszülöttségi jogát, nem csak azért, mert a hirtelen támadt vágy erőt vesz rajta, hanem, mert olyan vak, hogy nem tudja az értékest az értéktelentől megkülönböztetni. Onnan van ez a vakság, hogy még sohasem jutott eszébe arról gondolkodni: mi is a legelső és legfontosabb dolog az emberre nézve? Aki ezzel tisztába jön, azt ép oly kevéssé lepi meg a csalfa és mulékony dolgok

után való vágy, mint ahogy nem téveszthető össze a jó könyv a rosszal, ha az ember egyszer egy jót igazán végig olvasott és megértette, mennyivel gazdagodott tőle. Hát most mondjátok meg magatok, mi az életben a legfontosabb és a legértékesebb? Az ujságok hirdetéseiben néha ez áll vastag betükkel: „Az élet legfőbb java“ — és így megy tovább: „az egészség, azért senki el ne mulassza, hogy reggelenkint egy csésze Blooker-kakaót igyék.“ Igaza van Blookernek? Úgylátszik. Mit tehet az ember egészség nélkül? Nem élvezhet, nem dolgozhat és másoknak sem tehet semmit. Tehát legfontosabb az egészség. Csakhogy alapos bizonyíték ez? A bensőnkben egy hang azt mondja, hogy valahol hiba van, mert hiszen így azt is mondhatnók: az életben a legfontosabb az evés, mert aki nem eszik, nem bír dolgozni, sem másokon segíteni, összeesik mint a léggömb, amelyből kifogyott a gáz. Vagy az alvás; mert ha az ember nem pihen, nem tud dolgozni sem. Nem igaz! Az egészség csak egyik föltétele a létnek, de korántsem a legértékesebb jó az életben, ép oly kevéssé, mint a házban az alapkövek, bár rajtuk nyugszik az egész. Hogy van valami, ami nagyobb az egészségnél, ezt abból is látjuk, hogy a legdurvább dolgokat sokszor a legcsodásabb egészséggel megáldott emberek viszik végbe, sőt néha teljesen üres életet élnek; mások ellenben, akiknek törékeny volt az egészségük és korán is haltak el, pompás dolgokat cselekedtek. Azután azt is sokszor láthatjuk, hogy az ember feláldozza egészségét valami nagyobbért. Ebből már csak világosan látjuk, hogy nem az a legfőbb jó. Pl. ha a kis öcsétek korcsolyázás közben beleesik a tóba s ti tudtok úszni és elég erősek is vagytok, hogy megmentsétek: vajjon azt gondolnátok-e, hogy a hideg fürdő egészségtelen, hát inkább a parton marad-

tok? Bizonyára utána ugranátok, még ha az orvos mondaná is, hogy idegláz lesz belőle; ha pedig ott maradnátok, míg a kicsi belefúlna, akkor tudnátok, hogy az egészségért: a tál lencséért, valami sokkal értékesebbet áldoztatok fel: a tiszta lelkiismeretet, a testvéri szeretetet és az „életmentő", „segítő" hírnevét.

Vagy talán a gazdagság a legnagyobb jó? Úgy tetszik, igen, mert a legtöbb ember egész életében mást sem tesz, mint pénzt gyűjtöget és közben nem is nagyon bánja, ha finomságát, résztvevő szívét és lelkiismeretét kell is feláldoznia. S nem olyan-e a pénz, mint a mesebeli szolgálattevő szellem, mely az embernek minden kívánságát teljesíti? Bizonyára ti is ábrándoztatok már a főnyereményről és hogy mi mindent vennétek rajta. Vagy talán nem az a legnagyobb boldogság, ha az embernek minden vágya teljesül? Bizony, ha ez lehetséges volna, ha minden vágyat teljesíteni lehetne vele, akkor nagy dolog volna a pénz. De épen az a baj, hogy az ember sohasem elégszik meg; minél gazdagabb az ember, annál nagyobbak az igényei és minden igény új kívánságokat szül. Ha az ember magát a paradicsomot kapná meg ajándékba, másnap már elégedetlen volna, mert arany rácsot kívánna köréje vagy valami mást. És mert a gazdagoknak oly sok szükségletük és szeszélyük van, azért nehezebben férnek meg egymással és a legpompásabb kertekben és villákban sokszor szeretet nélkül és örömtelenül élnek. Mit használ nekik a gazdagság? Látjátok, mindent meg nem vehetünk pénzért.

Mindezzel nem akarom azt mondani, hogy a gazdagság haszontalan vagy rossz volna. Dehogy is! Csak akkor válik átokká, ha az élet legfőbb javának tekintik. De a szeretet és szerénység kezében áldássá lesz. Ahol első helyre teszik és felál-

dozzák neki a szeretetet és szerénységet, ott a jó ételek, szép berendezés és nagy utazások dacára is szomorú sivataggá varázsolja az életet. Mert az életörömhöz sokkal jobban kell a jó lelkiismeret és a gazdag szív, mint a kövér erszény és az elsőosztályú szakasz. Aki ezzel tisztában van, az sohasem jön kisértésbe, hogy az élet legfőbb javait: a szilárd jellemet, a tiszta lelket és a szerető szívet a gazdagság tál lencséjeért eladja vagy elhanyagolja.

3. Hogyan kezdődik a lopás?

A katekizmusban ez áll: „Ne lopj!“ Megtanuljátok és közben talán azt gondoljátok: Hogy is lehet lopni? És ha véletlenül látjátok a zöld kocsit, amint megáll a fogház előtt és tolvaj száll ki belőle, úgy néztek rá, mintha nem is ahhoz az emberfajhoz tartozna, amihez ti és époly kevéssé volna hozzátok hasonló, mint az Indiai-Óceán szigetlakói vagy azok a négerek és karaibok, kiket a minap az állatkertben mutogattak. De ne felejtsétek el, hogy valamikor a tolvajok is gyerekek voltak és akkor még nem jártak betörni és nem szaladgáltak tolvajlámpással. Talán csak annyit lehetett rajtuk észrevenni, hogy nem tudtak az inyük csiklandozásának ellentállni. Olyan erős volt bennük a vágy egy-egy étel vagy édesség után, hogy engedniök kellett neki, mint valami gonosz varázslatnak, mely nem hagy nyugtot nekik, míg csak célhoz nem értek. Persze, azért nem minden torkos kis cica kerül nagy korában börtönbe. Hiszen akkor több börtön kellene, mint lakóház. Mert idővel a legtöbbször megnövekszik az önérzet, az ész és a szülők iránti szeretet a gyermekekben, úgy hogy szégyelnének a mohóság rabszolgái lenni. De az emberekben nem egyforma az ész és az akarat erő sem, mint ahogy

nem egyforma izom- és idegrendszerrel jönnek a világra. Vannak jószívű, de gyenge értelmű emberek, akik nem mindig látják tetteik következményeit, és ha ehhez akaratgyengeség is járul, akkor ugyancsak nehéz az önuralom, még ha belátják is ennek szükségességét. Azután vannak olyanok, akiknek a feje egészen jó, de az inyük annyira vágyik a jó falatok után, hogy mindig a legyőzetés veszélyében forognak. Hanem azért mindezek baj nélkül leélhetik életüket, ha túlnagy kisértéseknek nincsenek kitéve. De képzeljétek el, hogy éhezniök kell, vagy nagyszerű alkalom kínálkozik, hogy becstelen úton pénzt szerezzenek; akkor aztán nagy veszélyben forognak.

Látjátok tehát, hogy a torkoskodás nem tréfadolog; senki sem tudhatja, hogy nem forog-e veszedelemben és hogy az inye, ha kedvez neki, nem keríti-e egészen hatalmába. Azért veszélyes ez a játék, hasonló ahhoz, midőn a gyermekek cseresznyemagot nyelnek le. Némelyiknek erősek a belei, más, ha sokszor makkegészségesnek látszik is, vakbélgyulladást kap és belehal.

Ha valamelyitek észreveszi magáról, hogy különös gyöngéje a nyalakodás, sőt még a szomszéd almáit is megkívánja, azért még nem kell kétségbeesnie; ellenkezőleg, aki idejében észreveszi hibáit, az helyes gyakorlás mellett erősebb lehet, mint aki nem törődik a hajlamaival. Akiben tehát különösen erős a hajlam a nyalakodásra és a pákosztosságra, használja fel arra, hogy vasakaratot szerezzen. Gyakorolja magát, tegyen az íróasztalára naponta három cukorkát vagy más nyalánkságot, négy darab töltött csokoládét: és esténként pontosan számoljon el vele. Ha egy ragadozó állatot, mint amilyen az oroszlán, amely nem látja be, mire való az önuralom, meg lehet tanítani arra, hogy szájába

vegye az ember fejét, de le ne harapja, hát az embert csak rá lehet szoktatni, hogy ne faljon fel mindent, ami a kezébe kerül. Hiszen ő nem vadállat és jól tudja, mirevaló az önuralom.

A multkor megbeszéltük már, hogy lopáson nemcsak a tulajdonképeni lopást értjük, hanem másféle dolgokat is. Pl. lopás: valakit az igazságos bérétől saját javunkra megfosztani. Lopás: valakit a jog örve alatt javaiban megcsalni vagy tisztátalan eszközökkel megfosztani a vevőitől. Végre lopás: az emberek zsebéből rossz és értéktelen áruért pénzt kicsalni. Persze, gyermekkorotokban mind ellene vagytok az ilyen dolgoknak és nem piszkítanátok be magatokat ilyesmivel, de jusson eszetekbe, hogy aki a kicsinyben rossz, az nagyban is rossz lesz. Kérdezzétek csak meg magatoktól, nem fejlődnek-e bennetek rossz szokások, amelyek ugyan csak ártatlan csínyeket okoznak, de ha megnőnek, majd kényszerítenek benneteket mindenre, amit ma úgy megvettek. Gyermekkorában senki sem húzná le a szegény zongoratanítónő óradíját, de aki gyermekkorában megszokja, hogy minden ingernek engedjen, az megszereti a pénzt, amely olyan szolgálatkészen segít az ingerek kielégítésében és aki egyszer a pénzt megszerette, ragaszkodik hozzá és inkább a becsületről s a részvétről mond le, mint hogy megváljon tőle; és ha megnőtt, így szól majd a szegény sápadt kisasszonyhoz: „Ugyebár, kisasszony, 80 fillér is elég lesz egy óráért; mert, sajnos, többet nem fizethetünk". Nagy diák korában majd nem fizeti a cipész számláját, mert hiszen hány pohár sörre telik abból a pénzből! Mint gyáros, lenyomja a munkások bérét és az egészségi és biztonsági intézményeken takarékoskodik, mert különben tavaszra nem mehetne Olaszországba, vagy egy cseléddel kevesebbet kellene

tartania. Azok, akik ilyesmit tesznek, mind kedves és szolgálatkész gyermekek voltak valamikor, csak egyetlen hajlamukkal szemben voltak könnyelműek: a torkoskodással és élvezetvággyal. Semmiről sem tudtak lemondani, az érzékek úrrá lettek rajtuk és elektelenítették, megkeményítették a szívüket.

Az a fő, hogy az ember mindjárt a kezdet kezdetén éber és gyanakvó legyen. Nehogy azt gondoljátok, hogy a rablógyilkosok olyan emberekből lesznek, akik kezdettől fogva teljesen szívtelenek. Nem, sőt gyermekkorukban talán nagyon is résztvevő szívük volt, de fékezhetetlenül mohók voltak kívánságaikban. Ez a kettő pedig sokáig nem fér meg az ember szívében. Egyiknek pusztulnia kell! És ez rendszerint a részvét; mert a mohóság, ha mindjárt kezdetben meg nem fékezik, úgy terjed, mint a futótűz, mely lángba borít s füstjével megfojt a szívben mindent. Volt egy ismerősöm, aki még idejében megváltozott, de egyszer később elbeszélte nekem, hogy gyermekkorában annyira megkívánta a gyümölcsöt, hogy testvérei perselyét is feltörte, csakhogy vehessen magának. Eleinte csak néhány fillért vett el és rosszul is esett neki, hogy nehezen megtakarított pénzüket elveszi, de a mohóság lépésről-lépésre nőtt benne s érezte, hogy a részvétet lassankint elevenen eltemeti a szívében, úgy hogy végre már meg se mozdult benne. Így válhat az ember anélkül, hogy maga is észrevenné, mindenre képes vadállattá.

Aki naponkint kis dolgokban gyakorolja az akaratát, az föl lesz fegyverkezve a kisértések ellen, amikor eljönnek, hogy a teste rabszolgájává tegyék.

IV. Szokások.

1. A szokások hasznai és veszedelmei.

Láttatok már valaha nagy hajót belülről, hogy van felosztva benne a munka? A vitorláson minden egyes árbochoz, sőt minden vitorlához külön matróz van. A gőzösön meg a legkülönbözőbb módon vannak felosztva a szerepek a gépek körül, le egészen a fűtőig, vagy addig az emberig, aki állandóan öntözi a gép izzó részeit. A tisztek a legkülönbözőbb teendőket végzik. Képzeljétek csak el, mi volna, ha a kapitány jelt adna az indulásra és a sok matróz közül senki sem tudná, hogy mihez fogjon. Vagy a kapitánynak folyton egyiktől a másikhoz kellene futkosnia és mutogatni, mit hogyan csináljon, vagy utánanézni, hogy jól csinálta-e a dolgát. Akkor már a kikötőben zátonyra jutna a hajó, mert a kapitánynak a parancsnoki hídon kell állania, ahonnan mindent áttekinthet, láthatja, mi a teendő és csak időről-időre nézhet utána, hogy a részletek rendben mennek-e.

Vagy képzeljétek el, hogy ha a gyárosnak azzal kellene töltenie az idejét, hogy a legkisebb kerekecskének is utánanézzen, vajjon jól van-e megolajozva, vagy az irodában minden egyes levelet végignézzen, vajjon nincs-e benne helyesírási hiba vagy egyéb tévedés. Csakhamar csődbe jutna, mert arra már igazán nem futná az ideje, hogy megtudja, a föld mely részében legkapósabbak az árui, vagy hogy honnan szerezhetne legolcsóbban gépeket és nyersanyagot, micsoda új találmányoknak vehetné hasznát. Nem, ez így nem mehet; kell, hogy az alkalmazottaiban megbízhasson! Hiszen különben akár mindent maga csináljon. Nem ügyel-

het az egyesekre, mert idejét a világpiac tanulmányozására és nagy üzleti tervekre kell fordítania. Ezt „munkamegosztás"-nak nevezik és azt hiszem, belátjátok, hogy annál jobban megy az üzlet, minél lelkiismeretesebben végzik kötelességüket az alkalmazottak és minél kevésbbé akadályozza a gyárost a folytonos ellenőrzés abban, hogy erejét a gondolkodásnak és számolásnak szentelje. Kell, hogy nyugodt lélekkel utazhasson el néhány hétre meglátogatni a vevőit és tanulmányozni az idegen piacot, abban a tudatban, hogy ezalat a munka rendesen folyik. Gondoljátok csak el, milyen lassan menne a dolog ha minden egyes munkásnak, minden könyvelőnek, irnoknak a legapróbb munkáról is mindig meg kellene kérdeznie, mit csináljon, hogy csinálja? A kerekek folytonasan akadoznának. A gyárosnak gondoskodnia kell, hogy az alkalmazottak végezhessék a dolgukat anélkül, hogy minden mozdulatra parancsot, útbaigazítást adjon. A munkájuknak szokássá kell válnia. A szokások tehát olyan cselekedetek, amelyekkel az észnek nem kell mindig együttműködnie. Persze az észnek kell megtanítania ezekre a cselekvésekre és gondoskodnia róla, hogy az egyesek az egészbe beleilleszkedjenek. Sőt időről-időre utána kell néznie, rendben van-e még minden, de állandóan mégsem kell ügyelnie a munkára.

Gondoljatok pl. a zongoratanulásra. Eleinte milyen fáradságosan kell megnézni, megfigyelni az egyes hangjegyeket és néha hogy megerőlteti az ember a fejét, míg minden keresztet és minden b-t figyelembe vesz a maga helyén. A gyakori ismétléssel azután a különböző fogások úgy átmennek az ember kezébe és olyan megszokottakká lesznek, hogy nem is kell többé rágondolni, az ember otthonossá lesz a játékban. Mint ahogy a folyó annál

mélyebb medret ás magának, minél több víz fut alá benne; úgy a gyakori ismétlés folytán egyre gyorsabban közvetíti a szem a látott hangjegyek nyomán az ujjakhoz a mozgási ingert, anélkül, hogy előbb az agytól kellene tanácsot kérnie. Így aztán az agynak nem kell minden egyes kézmozdulatot ellenőriznie, marad tehát ideje a kifejezésteljes játékra, a piánók és forték megtartására. Ugyanúgy megoszlik a munka, mint a hajón, meg a gyárban. A gyakorlat célja, hogy szokást hozzon létre, mert a szokás által sok apró tehertől szabadul meg az értelem és így jobban körültekinthet és jobban megfontolhatja a célhoz vezető eszközöket, úgy, mint a hajóskapitány, aki a világítótornyokat és a térképet figyeli és fel is használja, hogy helyesen oszthassa ki a teendőket. Amikor tehát jó szokásokról beszélünk és ajánljuk az elsajátításukat, úgy értjük ezt, hogy mindenki szervezzen a belsejében jó szokásokból megbízható és jól betanított személyzetet, hogy az értelemnek ne kelljen minden csekélységgel magának bibelődnie, mert az egyrészt roppant nehézkessé tesz minden elhatározást, másrészt az egész élet megsinyli, hogy a kapitány nem állhat a parancsnoki hídon, hanem ide-oda lót-fut. Nagyon sok időt nyer pl. az ész, ha annyira megszoktuk a rendet, hogy szinte öntudatlanul helyre rakunk mindent. Ha megszoktuk, hogy az asztalnál tisztán és illedelmesen viselkedjünk, akkor vendégségben sem kell az értelmünket azzal fárasztani, hogy minden mozdulatra figyeljen, hanem ráér szórakozni és odafigyelni a beszélgetésre. Ha általában hozzászoktunk, hogy mindent a maga meghatározott idejében végezzünk, akkor nem kell folytonosan aggódnunk, hogy elfelejtünk valamit. Röviden: aki nem menti föl az eszét egypár üdvös jó szokás megszerzésével az ilyen apró, minden-

napi gondoktól, az rosszul vezeti a saját életének háztartását és nem is fog boldogulni.

A gyakori ismétlés tehát önállóvá teszi az illető cselekvést, függetlenné az értelem vezetésétől; ezen alapszik a szokás. Az agyban levő kis idegközpontok továbbadják az ingert a mozgató központoknak anélkül, hogy előbb az észnek telefonálnának, mint ahogy a tűzoltó-lovak maguk szaladnak a kocsihoz, ha a tűzjelzést hallják. Úgy fejezhetjük ezt ki, hogy az idegek üzenete a legsímábban kitaposott utakon siklik végig. Aki a kalapját százszor a helyére akasztotta, annak már nincs szüksége a megfontolásra és a legélénkebb beszélgetés közben is megteszi, mert alighogy megpillantja az előszobát, ez a benyomás a jól ismert úton egyenesen az agyvelő azon pontjára megy, honnan a szintén jól ismert mozdulatok kiindulnak. Ez magyarázza meg pl. azt, — bizonyára megtörtént már valamelyiktekkel — hogy mikor új lakásba költözött az ember s az iskolából haza akar menni, ha nem vigyáz, megint csak a régi úton indul el. Mert a cselekvés már nincs az értelem vezetése alatt, önállóvá lett. Ilyenkor ez persze kellemetlen. De az ilyen önállóvá lett cselekvések még sokkal veszedelmesebbekké is válhatnak. Ez a képesség a legnagyobb hasznunkra lehet, de a legnagyobb kárunkra is, mert a gyakori ismétlés a rossz, egészségtelen tevékenységet is önállóvá teszi. Ez azután az ész uralmát is veszélyezteti, mert azáltal, hogy a tevékenységek az értelem ellenőrzése nélkül oly sokszor megjárták útjukat, el van hanyagolva az ellenőrzés drótja és nincs a legjobb karban, míg a kisértéstől a beleegyezésig vezető út oly simára csiszolódott, hogy a cselekvést meg sem lehet állítani, ha megindult. Igy áll a dolog, ha valami rossz dolog válik szokásunkká. Ilyenkor a szellem vagy el-

veszti önuralmát, vagy csak a legnagyobb erőmegfeszítés útján tudja visszaszerzni, t. i. úgy, ha állandóan résen áll, hogy a kisértést mindjárt a belépése pillanatában a saját dolgozószobájába terelje, hogy az ott összegyűjtött jó gondolatok bilincsbe verjék. Fontos tehát, hogy a szellem jól megvizsgáljon minden tevékenységet, mielőtt önállósulni engedné; amint a kapitánynak szét kell időnként néznie a legénység között, hogy vajjon nem lopództak-e be megbízhatatlan elemek, amelyek lázadást szíthatnának a nyilt tengeren, úgy kell a szellemnek is időről-időre meggyőződnie, hogy a felvett szokások mind jók-e és nem bitorolnak-e olyasmit, amit magának akart fenntartani, vagy nem döntik-e valahogy veszélybe a rábízott emberek életét.

Azután mit gondoltok, nem kell-e a szellemnek még a jó szokásokra is ügyelni kissé, hogy túlságosan önállóvá ne legyenek s azt ne higyjék, hogy nekik már senki se parancsol. Hiszen a jó szokások is rabszolgává tehetnek bennünket. Vannak emberek, akik egészen elkedvetlenednek, ha valaki számára ki kell venniök egy könyvet a megszokott sorrendből, vagy abba kell hagyniok megszokott munkájukat. A takarékosság rabszolgája meg épen zsugorivá válhat. A jó szokásokat is felügyelet alatt kell tartani, hogy ne ellenkezzenek, ha magasabbrendű gondolatok szükségesnek tartják kivételt tenni. A legjobb szokás is veszedelmessé válik, mihelyt a legnagyobb úrnak föl mondja a szolgálatot, mert csak ez tudja megítélni, mi jó az egésznek. A szokásoknak bele kell nyugodniok a parancsba, mint ahogy a gépésznek pontosan engedelmeskedni kell, ha a kapitány „lassú gőz"-t vagy „állj!"-t vezényel.

2. „A tyúk is kikaparja . . .“

Bizonyára mindnyájan ismeritek ezt a jó közmondást. Igaz ez? Nincsenek kiderítetlen bűnök és gonosztettek? Nincsenek olyan hazugságok, melyekkel gyerekek ámítják szüleiket s tanítóikat, amelyek sohasem sülnek ki? Vajjon egy mulasztás sem marad-e észrevétlenül? Talán mindentudók a szülők és tanítók, hogy a gyermekek életében minden rendetlenséget azonnal észrevegyenek? Tudjátok jól, hogy nem így van. Sok minden van, ami nem derül ki, nem egy hazugság, nem egy csalás marad látatlanul, büntetlenül. Azt hiszitek talán, hogy ezek valamikor nem jönnek napvilágra? Van olyan fiú, aki, ha egyszer sikerült egy hazugsággal megmenekülnie valami bajból, azt gondolja: no, most szerencsésen kiláboltam, ez egyszer nem lett semmi baj belőle, nem vette észre senki. Pedig nagyon téved; lehet hogy nem jöttek rá a hazugságra s így büntetést sem kapott. De ráírhatja-e vajjon csak úgy egyszerűen, hogy „nem érvényes“, mint a számtan-füzetébe a hibás példa alá? Nem bizony, csak hazugság marad az, érvényes és kitörülhetetlen. Meglátszik az arcunkon, a szemünk kifejezésén, egész lényünkön, hogy rejtegetnivalónk van, hogy titkolódzunk. Minden hazugság, amit kimondunk, más emberré tesz bennünket. Azt hiszitek, az ember arcán nem látszik meg, hogy megbízható-e vagy széllelbélelt? Bizonyára hallottátok már, hogy megpróbálták az ember jellemét a kézírásból állapítani meg. Ez azon alapszik, hogy az ember nemcsak beszéd által nyilatkozik meg, hanem még inkább az által a számtalan apróság által, amelyre ügyet sem vet, pl. hogyan ír, hogy jár, hogy eszik, hogyan bánik a gyöngébbekkel, vagy hogyan száll be a kocsiba.

Volt egy jóbarátom, aki azt állította, hogy az írásból meg tudja állapítani, vajjon van-e a levélben hazugság. Szerinte ugyanis a hazugságot tartalmazó mondatok sokkal bizonytalanabbul és félénkebbül vannak írva, mert mialatt azokat leírja az illető, elhagyja az igazság erejének és biztonságának érzete. Már pedig, ha az írás is elárulja a hazugságot, mennyivel jobban elárulja az ember szeme, amelyről méltán mondjuk, hogy a lélek tükre. Nem azt mondom, hogy az ember azonnal meg tudja állapítani a másik arcáról, hogy hazug emberrel van-e dolga vagy sem. Sokszor nem tudja az ember, mi a visszatasztó és ellenszenvet keltő valakinek az arcában, de azt határozottan érzi, hogy nincs hozzá bizalma. Azért nincs, mert az illető arcán és homlokán nincs meg az igazság szabad és szilárd kifejezése és egész lényében van valami nem-egyenes. Sokszor már egyetlen hazugság bizonytalanná teszi a tekintetet és nem engedi, hogy bizalmat vagy vonzalmat érezzünk az ilyen arcú ember iránt. Látjátok hát, mily rövidlátó az, aki azt hiszi, hogy a nyílvánosan fel nem fedezett hazugság nem jön napvilágra. Ellenkezőleg, minél inkább titokban marad, annál inkább ráírja a rossz lelkiismeret az ember arcára. Csak akkor lesz ismét nyugodtabb a tekintet, ha az ember könnyít a lelkén azzal, hogy valakinek bevallja, hogy hazudott. Azért is járnak az emberek gyónni, mert szükségesnek tartják, hogy ily módon megtisztítsák a lelküket.

Különben a hazugság nemcsak az arckifejezésben jut napvilágra. Aki az első hazugságot elkövette és örül, hogy nem derült ki, másodszor már könnyebben tér el az igazságtól. Elbeszéléseiben túlzásokba bocsátkozik, kiszinezi azokat, nem ügyel a pontos beszédre. Az ilyen kis füllentéseket nagyon

hamar észreveszik és továbbadják az emberek úgy, hogy mielőtt csak sejtené, már hazugnak tartják. Ne higyjétek hát, hogy a hazugság titokban maradhat. Ezerféleképp kitudódhat, hiszen minden szokásunk elhiresztelheti, elárulhatja barátnak, ellenségnek.

Ugyanígy derülnek ki az embernek egyéb szokásai is. Ismertem egy béna tudóst. Egyedül élt szolgájával, aki mindennap elkísérte az egyetemre az előadásokra. Ez azt felelte, mikor szemrehányást tettek neki, hogy nem ismeri az embereket: „Ó, én jobban ismerem őket valamennyiteknél, mert én olyankor figyelem meg őket, amikor legkevésbbé tetetik magukat, mikor a telt villamosok körül szoronganak. Itt lehet a finomakat a durvától legjobban megkülönböztetni. Itt látja az ember, mint pattog le a műveltség máza némelyekről, mihelyt úgy érzik, hogy nem figyeli őket senki; mihelyt sietnek, mindjárt kitör belőlük a műveletlen vadember." Ebben igaza is van. A legtöbb ember nem tartja fontosnak, hogy otthon a legközelebbi hozzátartozóival hogyan viselkedik. Idegenek előtt majd összeszedi magát, finom és előkelő lesz. Otthon azután megint kipihenheti a nagy megerőltetést. Mintha az ember ennyire tudna alakoskodni. Nagyon is hamar kitudódik, hogy milyen a belseje. Egy vigyázatlan pillanatban kiszalaszt valamit a száján, ami rögtön elárulja, hogy bárdolatlan ember áll előttünk; vagy veszekedő hangba csap át társalgás közben, amilyet otthon megszokott. Sose jön idegenek előtt művelt ember számba az, aki otthon durva, mert — minthogy folyton vigyáznia kell magára — erőszakolt és bizonytalan modorú és azonnal elárulja, hogy a műveltség nem természete, hanem csak úgy vette magára, mint a kabátját.

Ugyanígy van az evéssel is. Aki otthon az asztalra könyököl, csámcsog, szürcsöl, bepiszkítja az abroszt, aki mindig többet vesz, mint amennyi jár neki, az ne gondolja, hogy idegenek között egyszerre úri ember lesz belőle. Rögtön meglátszik rajta, hogy a tisztességes evés nem belső szükséglet nála, hanem csak erőszakolja. Nem egy kérő kapott már kosarat azért, mert a szeretett leány megfigyelte evésközben, tudtán kívül és azt gondolta: Nem, ilyen maszatos ember nem kell nekem, mert aki ilyen izléstelenül eszik, az a feleségével sem fog szépen bánni.

A renddel sincs másképp. Alig is van valami, ami annyira napvilágra jönne, mint ha az ember rendetlen. Rendetlenül, piszkosan bánik a holmijával és azt gondolja: „Senki sem veszi észre, mert idegenek között majd vigyázok." Mintha az ember elrejthetné a szokásait. Már azzal is elárulja magát, ahogyan egy könyvhöz vagy egy arcképhez hozzányúl. Leteszi az asztalra és elfelejti megnézni, nem vizes-e, nem piszkos-e az asztal? Bemegy a szobába és elfelejti letisztítani a sarat a cipőjéről. A levélből — bár idegennek írja — kifelejti a keltezést, összehajtja a levelet, még mielőtt leitatná, a szavak utolsó betűit nem írja rendesen ki, hanem csak úgy hanyagul odamázolja. Szóval, száz dolgot fölsorolhatnék, amely egy perc alatt elárulja, hogy ki az illető. Volt egy ismerősöm, aki azt mondta, hogy abból, ahogyan valaki egy könyvet fölvág, meg lehet ismerni az egész jellemét.

Ezekkel a példákkal csak azt akartam megmutatni, mekkora tévedés azt hinni, hogy az ember bármi rosszat tehet, vagy bármiben is elhagyhatja magát anélkül, hogy az kiderülne. Persze, nem derül ki a hiba vagy mulasztás azonnal, de minden egyes hiba utat nyit a többinek, mint a zongora-

játéknál minden egyes óra hajlékonyabbá teszi az ujjakat a következőre. Minden hazugság, durvaság, ha még oly vastag falak között s bármily kis szobácskában követtük is el, kitudódik az egész világ előtt, mindazok előtt, akiknek a szeretetét, becsülését meg akarjuk nyerni, mert minden engedmény, amit gyengeségünknek, rút hajlamainknak tettünk, úgy elterjed a testben, mint a vérmérgezés és ott tör ki, ahol az ember legkevésbbé várja.

Aki tehát igazán hű barátot vagy barátnőt akar szerezni, ne próbáljon alakoskodni, mert ez úgysem segít; valóban azzá kell lennie, aminek látszani akar. Ez pedig csak úgy sikerül, ha szívében nemes és szép szokásokat nevel, ezek azután az egész életét megvilágítják és mindenütt bizalmat és szeretetet hoznak neki. Ez pedig a földi paradicsom.

3. Rend és rendetlenség.

Pestalozzi a „Lienhardt és Gertrud“ című művében egy tolvajról beszél, aki az akasztófa alatt így szól a hóhérához: „Jaj, ha az apám rászoktatott volna, hogy esténkint szépen szögre akasszam a ruhámat, most nem állnék itt!“ Ezekben a szavakban hosszú és szomorú történet van, annak a története, hogyan lesz a legkisebb hanyagságból a legnagyobb baj. Mert hát a jóban épúgy, mint a rosszban ragályos a legkisebb szokás is. Valamennyi szokások között talán a legkönnyebben ráragad minden tettünkre, még a gondolatunkra is: a hanyagság. Hallottatok már arról, hogy ha a legvadabb ütközetben egyetlen ember megfordítja a lovát, ez annyira megbénítja a többit, hogy valamennyi futásnak ered, viszont egyetlen ember, aki a zászlót megragadva előre rohan, képes egész futó

hadsereget megállítani. Így van ez a hanyagsággal is.

Ha az ember egyetlen dologban hanyag, egyetlen ruhadarabot gondatlanul ledob, ez úgy hat az ember többi dolgaira, mint valami rém, feleúton megállít mindent. Míg valami jelentéktelen dologban tanusított kis pontosság is olyan befolyást gyakorolhat, mintha az egész vonalon rohamra fujtak volna. Talán jobban megértitek, ha megpróbálom lerajzolni, hogyan sülyedhetett fokról-fokra lefelé az a tolvaj, akit az előbb említettem.

Így képzelem a dolgot: A ruha rendetlen ledobásáról átragadt ez a betegség mindenre, amihez csak nyúlt. A könyves-táskát a papírkosárba dobta, a cipője az ablakpárkányon, a gallérja a tintásüveg körül állt, a harisnyája az asztalon hevert, a füzetei pedig a mosdón. A daloskönyvét a sütőbe tette és este megsülve szedte ki. Semmi sem volt a helyén, hanem odakerült, ahol ép üres hely volt. Lassankint ez a betegség a belsejét is megtámadta. Ha kirándulásról vagy más eseményről kérdezősködtek tőle, nem is iparkodott, hogy sorrendben mesélje el, hanem össze-visszadobált mindent, akár csak a szobájában. Ezt nem gyávaságból tette, sem azért, hogy valamit elérjen vele, hanem csak lomposságból. Ha megkérdezed tőle, nem látta-e, hogy hány fiú mászott át a kerítésen és kik voltak, akik átmásztak, nem sokat törődik vele, hogy nem nevez-e meg olyanokat is, akik nem voltak ott, vagy nem hagy-e ki olyanokat, akik ott voltak. Találkozásokról mindig elkésik, igéreteit nem tartja meg, de nem ám önzésből, csak hebehurgyaságból. Ha vásárol a szüleinek, elfelejti a visszajáró pénzt odaadni, vagy azt gondolja, hogy az a pár fillér úgy se fontos. Mikor édesatyja egy alkalommal azt mondta, hogy ez sikkasztás, egy pillanatra meghök-

kent, de csakhamar megfeledkezett róla, mert a fejében nincs semmi a helyén. Sikkasztás, hazugság, hűtlenség, megbízhatatlanság hevernek szanaszét, összekeveredve a megengedett és ártatlan dolgokkal, úgy, ahogy a szobájában a cipőkefe a zsebkendőkkel egy fiókban hever. Hisz ez mind megjárná, ha egész életén át otthon maradhatna, mert otthon az édesanyja elrak utána, kitisztítja a pecsétes ruháját, édesatyja pedig sokat megbocsát neki, hiszen egyetlen fiacskája és az sem olyan veszedelmes, ha néha össze is szidja. De az élet egészen más, az nem rak össze az ember után semmit, nem tisztítja ki a foltokat s keveset bocsájt meg, hanem szigorúan osztályozza az emberek tetteit és nagy, fekete betükkel jelöli meg őket; azután van még egy osztálya, amely fölött ez áll: „pénztár", ahol szigorúan és pontosan fizetnek minden cselekedetért. Otthon, ha hibázott, sokszor azt mondták: „hiszen nem is úgy gondolta", vagy „többet majd nem teszi". Azonban a valóságban senki sem törődik ilyesmivel, csak azt nézik, milyen kárt okoz az ilyen hiba a társadalomnak és milyen károk származnak ebből másokra. Eszerint fizetnek azután; vagy elbocsátják az embert, vagy kiteszik az utcára, vagy elveszti a becsületét, vagy börtönbe vagy fegyházba viszik.

Ha panaszkodik, az a válasz: „Talán azt hiszed, hogy ha mindenki úgy tenne, mint te, lett volna gyermekkorodban kenyered, tejed és ruhád? Ha a pék nem szerzi be idejében a lisztet, a tejes elalussza az időt és a szabó elfelejt próbálni? Vagy azt hiszed, hogy utazhatnánk, hogy ha a vasúti őrök olyanok volnának, mint te? Nem veszed észre, hogy ha rend és pontosság nem volnának a világon, minden összedőlne? Képzeld csak el, hogy dőlne romba minden, ha csak egy negyedórára eltünne a

rend és a pontosság a világból? Az égbolt vérvörös volna a sok tűztől, a sinek hullákkal, a tenger romokkal és holtakkal volna tele, az emberek minden házi és üzleti viszonya tönkremenne, meg volna mérgezve, szóval leírhatatlan állapotok volnának. És te még azt kívánod, hogy tettedet ártatlanságnak nevezzük? Talán bizony a Marsból kerültél ide és ott nem melegít a nap és nincs sár, ha esik az eső?"

A Luther-féle katekizmusban a tízparancsolat után e szavak állanak: „Mit mond Isten a parancsolatokról?" Isten azt mondja: „Én a te Urad, Istened vagyok, szigorú és igazságos Isten és én megbüntetem az apák bűneit harmad- és negyedizigben, azokban, akik engem gyűlölnek." Nálunk az iskolában azt kérdezte egy fiú: „Hiszen Isten maga a szeretet, hogy lehet hát haragos és bosszúálló?" Hát mondjátok csak, igazán szeretetteljes volna a világ akkor, ha a rossznak semmi következménye nem volna, ha az emberek szabadon hazudhatnának és lophatnának, csalhatnának, gyilkolhatnának, rágalmazhatnák egymást és henyélhetnének, anélkül, hogy mindez súlyos következményeket vonna maga után. Képzeljétek csak el, hogy pl. az anya mindig utána vinné a fiának a füzeteket, amelyeket otthon felejtett, vagy a reggelit, ha nem itta meg, vagy mindig magára vállalná a felelősséget a fia hanyagságából eredő mulasztásokért. Vajjon megköszönné ezt a fiú később, mikor kikerül az életbe? Nem látná-e be, hogy az anya azáltal, hogy nem engedte meg, hogy tettei következményei észretérítsék, megakadályozta a javulásban. Ép így kérdezhetnénk azt is: „Igazán szeretnénk-e, ha éveken át tartó hanyagságunknak semmi fájdalmas következménye nem volna?" Ha a természet is rendetlen volna és elfelejtené elkönyvelni csele-

kedeteinket, vagy irántunk való gyöngeségből kitörölné, amit leírt: vajjon nem vadulnánk és züllenénk akkor el még jobban, nem lennénk-e még hanyagabbak, volna-e még számunkra segítség vagy valami, ami figyelmeztetne és helyes úton tartana bennünket?!

Annak, hogy az emberi cselekvésekben és az emberi sorsban oly pontosan és kérlelhetetlenül következik az okra az okozat, mint nappalra az éjszaka, mint a villámra a mennydörgés és a vetésre az aratás, ezeken kívül még más haszna is van, t. i., hogy a jó szokások meg áldásos következményeket vonnak maguk után. Képzeljétek el, mi lenne, ha annak, hogy esténkint a legpontosabban összehajtjátok a ruháitokat, az volna az eredménye, hogy valami nagy lomposságba keverednétek. Hiszen akkor azt sem tudná az ember, hogy mihez fogjon. Olyan volna ez, mintha a földmíves búzát vetne el és abból csupa cserebogár kelne ki. Ránknézve a természeti törvényeknek ez a szigorú következetessége a legnagyobb áldás, mert enélkül az ember semmit sem tehetne a jövőjéért, semmire sem számíthatna, semmit sem várhatna és semmiben sem bízhatna és rosszabb élete volna, mint a hangyának, mert még ez is gyűjt télire valót. Legyünk hát hálásak a „haragos és bosszúálló Isten"-nek, mert az ő törvénye nyomán fakad a jó, csak ápolnunk és gondoznunk kell.

Gondolkozzatok most, milyen szokásokból fakad a rend? A ruha rendes összehajtogatásáról már beszéltünk. Itt is csak apróságokon alapul minden. Ismerek egy fiút, akire időnkint rájön a rend láza; ilyenkor egész nap rakodik, mindent a maga helyére. Másnapra megint olyan a szobája, mint egy istálló. Nem tudja, hogy mindent kicsiben kell kezdeni. Ha az apró, hanyag szokások megmaradnak,

hiába való minden rendezkedés, mert hiszen az apró rendellenességek szaporodnak fel zsibvásárrá. Aki rendes ember akar lenni, az először is azt tanulja meg, hogy mindent, amit használ, azonnal a helyére rakjon: a kalapot a fogasra, a táskát a székre, az ernyőt az ernyőtartóba, a könyveket a fiókba stb., ahelyett, hogy akárhová ledobná. Ha levelet kap, a széttépett borítékot azonnal a papírkosárba, ahelyett, hogy tátongó sebével az asztalon hagyná heverni. Nagyon jó hatással van az ember egész lényére az is, ha az íróasztaltól felkelve, nem hagy azon össze-vissza heverni mindent, hanem szépen sorba egymás mellé rakja a tárgyakat. Gyakran magától is megjön ez a szokás, ha t. i. a holminkat esténkint rendesen rakjuk a székre és e kettő együtt, csaknem magától hoz létre egy harmadik jó szokást. Pl. azt, hogy az embernek írásközben önkéntelenül kedve támad szabályos, rendes betűket írni. Negyediknek azután hozzájuk szegődik a pénzügyekben való rendszeretet és az ember elkezdi beírni a bevételeit és kiadásait. Ez a négy szokás azután egyesült erővel behatol az ember belsejébe, rendet csinál a fejében is, áttekinthetővé tesz mindent. Az ember mindjárt látja a dolgok következményeit és ez azután visszatartja a rendetlen élettől. Lassankint aztán rendes könyvelés alakul ki a fejünkben, pontosan figyeljük meg és pontosan adjuk vissza a velünk történt dolgokat. Tehát nem fogunk túlozni és igazságosak leszünk. Mert, ha valaki azt mondja a másiknak, ha egyszer-kétszer nem segít neki: „Na, te igazán sohasem segítesz az embernek“, ennek és sok hasonló igazságtalanságnak is csak a fejünkben levő rendetlenség az oka, az, hogy rosszul vezetjük a könyveket az agyunkban. Ebből láthatjátok, hogy a jóban csak úgy érhető el igazi eredmény, ha kicsiről

haladunk a nagyra. Aki mindjárt hőstetteken akarja kezdeni, az úgy jár, mint az olyan építész, aki kastélyt akar építeni, de ki sem szárítja, meg sem szilárdíttatja előre a földet.

Úgy-e tudjátok, hogy a csiga saját nyálával készíti a házát? Tulajdonkép az ember is ezt csinálja. Nem ugyan a külső házát, hanem a sorsát, az egész életét, a szokásaiból építi fel lassanként. Később, mikor a ház kész, ki is száradt, sokszor homlokára üt és fölkiált: „Most ebben éljek és hozzá még családostul? Ugyan, hogy is építhettem ilyen ízléstelen fészket!“

4. Megbízhatóság.

Sokat hallottam már szónokolni a hazugság ellen, sokat ki is kaptam miatta, de azért nem tudtam letenni a hazugságról, mert oly nélkülözhetetlennek tetszett nekem az életben, mint egy jó esernyő. Úgy gondolkoztam, miért ázzon az ember bőrig, ha kikerülheti? Az ernyő sem valami szép dolog, de hát megvéd az esőtől. A hazugság sem szép, de hát sok kellemetlenségtől óvja meg az embert és sokszor még a szülőket is megkiméljük vele a bosszúságtól. Így gondolkoztam.

Egyszer azután hallottam egy himnuszt az igazságról. Egy kedves öreg emberrel sétáltam a tengerparton estefelé, amikor magasan a tenger fölött feljöttek az első csillagok. Kisérőm megállt és így szólt hozzám: „Látod az esthajnali csillagot, hogy ragyog az utolsó barna felhőcskék közt? Ebben mindig megbízhat az ember. Valahányszor meglátom, szeretném összekulcsolni a kezemet, mert arra emlékeztet, ami a legfölségesebb a világon, a mindig megbízható emberre. Akinek a szavára úgy építhetsz, mint a fénylő esthajnali csillagra; aki

sohasem csal meg. A világ könnyebben összeomlik, mintsem ő egy hamis szót kimondana. Ha az ember a titkolódzás és hazugság ködében teljesen utat vesztet is: ha ő megszólal, a szavára keresztül ragyognak a csillagok a felhőkön és az ember tisztán lát." Így beszélt és hosszú ideig nézett a reszkető fénybe, én pedig elcsöndesedtem. Szégyeltem magamat, hogy a gondolataim nem tudtak magasabbra emelkedni az esernyőnél, mintha egész életemben ettől kellene tanácsot kérnem. Tovább mentünk és egyre jobban besötétedett. Az örök tüzek az egész égboltot beragyogták. Ekkor egyszerre éreztem, hogy az igazságban van valami földöntúli, valami, ami hasonló a csillagokhoz és lassanként nagy, nagy szeretet töltötte el a szívemet iránta. Persze, azt tudtam még most is, hogy a hazugság sokszor kényelmes, de olyan emberré válni, akinek a szavára akárki építhet ezen a földön, mint a sziklára, itt, ahol oly kevés a hűség és oly sok a hazugság — ilyen csillagemberré lenni oly irigylésreméltó és fenséges dolognak tetszett előttem, hogy a pillanat apró előnyei mellette egészen elhomályosodtak. Azt mondtam magamban: Itt nem lehet félmunkát végezni! Ha olyan ember akarsz lenni, akinek a legkisebb szavában épúgy meg lehet bízni, mint a legsúlyosabb esküben, akkor sohasem szabad a legkisebb hazugságot sem ajkadra venned, még akkor sem, ha nagy zavarból rántanál ki valakit vagy magadat. Nem szabad, mert föltétlen bizalmat csak úgy nyerhetsz, ha ép oly lehetetlenség neked a hazugság, mint amilyen lehetetlen az esti csillagnak hullócsillag gyanánt leesnie az égről.

Az igazmondásnak megmásíthatatlan szokásoddá kell válnia, úgy hogy az emberek úgy érezzék magukat veled szemben, mintha hosszú évezredek óta mondanád az igazat. Életpálya ez, nagy és

áldásos hivatás, mert számtalan embernek egyetlen támasza, hogy vannak emberek, akik sohasem hazudnak.

Aki erre a hivatásra készül, annak többé meg sem szabad hallania a hazugság kisértéseit. Olvastátok már Homérosz Odisszeájában azt a részt, mikor Odisszeusz társaival elevez a szirének szigete mellett? Valamennyinek betömi a fülét, magát pedig arccal a tenger felé az árbochoz kötteti, mert a sziréneknek senki sem bír ellentállni, aki a hangjukat hallja. Így vagyunk a hazugság hangjával is. Könnyen bebizonyíthatja az is az embernek, hogy jól járunk és senkinek sem ártunk, ha egy kicsit el is térünk az igazságtól. Minden egyes esetben túlságosan hosszú művelet volna az ellenkezőt bebizonyítani. Így hát nem segít más, mint hogy hátat fordítunk és felnézünk az esthajnali csillagra s azt gondoljuk: Világos és egészen bizonyos, hogy teljesen és tökéletesen igaznak kell lennem, ha az emberek bizalmát — azt a bizalmat, mellyel a hajósok a mozdulatlan csillagok iránt viseltetnek — meg akarom nyerni.

De hát szükségből csak szabad hazudni? Egy mai költő azt felelte erre: „Aki hazudik, az mindig szükségben van.“ Tehát minden hazugságot mentegethetünk azzal, hogy szükségből történt. Aztán felhoznak mindenféle körülményes esetet, például, hogy valaki beteg és kiméletből kell neki hazudni stb. Azt azonban elfelejtik, hogy ha a beteg egyszer észre találja venni, hogy hazudtak neki, akkor van csak igazán vége a nyugalmának. „Aki egyszer hazudni mer, hitelt többé nem igen nyer.“ Még akkor sem, mikor igazat mond. Ez áll a beteggel szemben is. Épen a betegnek van a legnagyobb szüksége rá, hogy megbízhasson azokban, akik vele foglalkoznak, különben sötét és izgatott

hangulatában minden szóban, minden tekintetben titkolódzást gyanít. Ha azonban rendületlenül megbízhat abban, hogy csak az igazat mondják neki, akkor meg is nyugszik abban, amit hall.

Hazudni mindig rövidlátó okoskodás, mert hiszen minden emberi érintkezés alapja az, hogy a szavakat, mint a való tényállás kifejezőit tekintjük. De hogyha embertársaink hazudozásukkal megingatták abbeli hitünket, akkor érintkezésünk rosszabb, mint a siketnémáké, mert a hazug ember szavait egyáltalán nem vehetjük komolyan. Ez a legborzasztóbb módja az egymástól való eltávolodásnak.

Azt mondtam előbb, hogy a hazugság olykor kissé könnyít az emberen. De ha ezt a könnyebbséget igénybe veszi, elfelejti, hogy a nehézségeknek micsoda beláthatatlan sorát zúdította magára. Mert a hazugság szelleme úgy tesz, mint a régi monda ördöge, aki követelte a neki eladott lelket. A hazugság szeleme is a lelkünket követeli: mindig nagyobb hazugságot és képmutatást kíván, mert az ember hazugságait kénytelen leplezni és ha már jó nagy a háló, végre mégis csak kisül minden, mert a hazugságnak legravaszabb hadvezére sem tekintheti úgy át az egészet, hogy minden kérdésre mindjárt olyan választ adhasson, amely minden előbbihez illik. Végre is maga árulja el magát. Jó volna ezeket akkor meggondolni, mikor a válaszúton áll az ember. Goethe egy drámájában olvassuk:

Jaj! a hazugság nem könnyíti meg
Keblünket, úgy mint minden más igaz szó,
Meg nem nyugtat, csak gonddal gyötri azt,
Ki titkosan koholta s visszaszáll
Mint ellőtt nyíl, mely célba nem talált,
Mivel egy Isten visszatéríti
S lövőjén ejt sebet.

Ez a hazugság titkos mérge: hogy az ember sohasem tudja, mikor ütközik össze az igazsággal, Olyan ez, mintha az ember hamis pénzt hozott volna forgalomba és mindig jelen kellene lennie, amíg az emberek a csengését és nyomását vizsgálják, végül még mérlegre is rakják.

Nem lóhátról beszélek veletek a hazugságról, hanem úgy teszem ezt, mint jó barát, aki köztetek ül és tanácskozik veletek; vagy ha jobban tetszik, mint öreg sziu-indián, aki a tábortűz mellett tanakodik hivőivel, hogy melyik úton kellene tovább menni. A hazugság a „sápadtarcú", akinek az ültetvényét szét kell rombolni. Azt hiszem, hogy az emberek fiatalkorukban nem sokat gondolnak a hazugság lényegével és következményeivel, azért győzi le őket olyan könnyen. Ti is tanultok a mérges gombákról, a madárfészekről, a pókhálóról, kristályokról és még százféléről, de a hazugságot, amely pedig igazán érdekes élőlény, egészen figyelmen kívül hagyjátok. Pedig de sok felfedezni való van még róla. A gyermekek írhatnának legjobban könyvet a hazugságról, megírhatnák, hogy keletkezik, hol fordul elő leggyakrabban, milyen károkat tesz, hogy rejtőzik el és hogyan lehet gyógyítani. Mert ha a vakondokról vagy a cinegéről írtok, azt előre is tudhatjátok, hogy ezekről már minden benne van Brehm könyvében: „Az állatok életé"-ben, de amit a hazugság országában tett fölfedező utakról leírtok, talán még rajzokkal is élénkítve, afelől nyugodtak lehettek, hogy még nincs sehol nyomtatásban.

Hallottátok már, hogy az orvosi tudomány az utóbbi időben sokkal óvatosabban bánik az orvosságokkal s nem rendel már minden alkalommal porokat és cseppeket. Felfedezték ugyanis, hogy ezek a cseppek és porok pillanatnyilag ugyan eny-

hítenek, de sokszor tartós károkat okoznak a szívben, az idegekben vagy a gyomorban. Persze sokáig tartott, míg erre a felfedezésre eljutottak, mert eleinte megtévesztette az embert az orvosság kellemes hatása, azt pedig csak lassacskán vették észre, hogy a későbbi súlyos jelenségek ezekkel az apró enyhítőszerekkel függnek össze. Egész kicsinyben ugyanezt látjuk a szesznél. Látszólag ez is felüdíti az embert, ha fáradt, amennyiben gyorsítja a vérkeringést, azonban megviseli a szívet, bénítja az agyműködést, pedig az ember kitartása épen e kettőtől függ. Ép így vagyunk a hazugsággal. Azt már régen tudjuk ugyan, hogy azt a pillanatnyi könnyebbséget, amelyet a hazugsággal szerzünk magunknak, súlyos károkkal fizetjük meg, de részletes tudomány még nem világítja meg a hazugságot és nem kutatja a részleteit. Pedig saját érdekünk volna, hogy kikutassunk mindent egész a legapróbb részletekig, úgy, mintha nagyítóval vizsgálnók; hogy hogyan bénítja meg az embert a gyávaság érzete, ha eltitkolta, amit tett, hogy teszi rabszolgává az embert egyetlen hazug szó, mint sokszor egyetlen korty morfium, ha az ember idejében nem áll ellent egész erejével. Hogyan enyész el az emberben minden jótulajdonság a hazugság behatására és hogyan bénítja meg az ellentállást a másnemű kísértésekkel szemben, akárcsak a szesz szétroncsolja az agy legfinomabb rostjait és meggyengíti az akaraterőt. Mert a legcsekélyebb igazságtalanság elkerülhetetlenül aláássa az ember egész társadalmi helyzetét.

Aztán hozzácsatolnánk egy kis gyűjteményt apró és kifejlett hazugságpéldányokból. Olyan volna ez, mint egy rovargyűjtemény, amelyben minden fajtából van egy díszpéldány: a hiúságból elkövetett hazugságra, a gyávaságból, élvezetvágy-

ból és rosszul értelmezett barátságból való hazugságra stb. Azután hozzátennénk a sok szépítő elnevezést, amelyet az egyes hazugságoknak adni szoktunk, épen mint a rovargyűjteményeknél szokás, meg azt is, hogy melyik milyen embernél fordul elő legyakrabban, mint ahogy lepkéknél odaírják pl.: a legszivesebben az oroszlánszájról táplálkozik. Aki köztetek valami nagyon szomorú hazugságot követett el, el ne felejtse, inkább tömesse ki és tegye el emlékül, följegyezve minden szomorú következményét, mint ahogy az ember kitömet egy madarat, amelyet maga lőtt. Aki, ha csak a saját fejében is, ilyen múzeumot rendezett be, az bizonyára nem lesz a hazugsággal szemben oly hihetetlenül rövidlátó, amilyenek az emberek általában. Azután az ilyen múzeumban még az is jó, hogy az ember megmutogathatja a kisebb testvéreinek és pajtásainak, sőt meg is kérheti őket, hogy segítsenek gyűjteni.

Most azonban azt szeretném tudni, micsoda segítségünk van a hazugsággal folytatott küzdelemben? A helyes ítélet és a jó föltétel maga még nem véd meg tőle. A hadvezér is csak úgy tudja védeni az erődítményt, ha ismeri hadait és egyéb harcikészletét és tudja, hogyan erősítheti meg a vár leggyöngébb pontjait.

Kiváló eszköz az is, ha az ember roppant óvatosan kerüli az apró túlzásokat és ezáltal rászokik a pontos igazmondásra. Ha valamit elbeszélünk, pontosan ügyeljünk minden kis valótlanságra és inkább lassabban beszéljünk, hogy az igazságban kár ne essék. Különösen akkor ügyeljünk pontosan, ha saját kalandjainkat és hőstetteinket beszéljük el és háromszorosan ügyeljünk, ha mások nyilatkozatait kell ismételni. Egyszer a „Fliegende Blätter“ című élclapban láttam egy kolbászkészítő gé-

pet. Fölül bedugták a disznót és alul kijött a kolbász. Ilyen hirtelen dolgozódnak át sokszor az ember nyilatkozatai is, mialatt egy-két ember száján átmennek, különösen, ha ezek ellenszenvvel viseltetnek az illető iránt. Az ilyenek valódi kolbászgépek. Az első és legfontosabb, ha nem akarjuk, hogy a hazugság rést törjön a várfalon, az, hogy kényszerítsük magunkat a hallott dolgok pontos visszaadására.

Van még egy eszköz: ezzel ellenőrizhetjük magunkat a pontos beszéd megszokásában, mint a villamoson vannak ellenőrök a kalauzok mellett, akik megvizsgálják, vajjon van-e mindenkinek jegye. Rendezzünk be magunknak egy kis jól zárható naplót. Ebbe aztán írjunk be minden hazugságot esténként, valamint a túlzásokat is, amelyeken rajtakaptuk magunkat. Milyen öröm lesz az, ha látjuk, hogy fogy a beírni való!

Harmadik eszközül ajánlom a fentemlített hazugságmúzeum gyakori látogatását.

5. Bátorság és igazság.

Valaki azt mondta egyszer: ha a háborúk megszünnének, akkor teljesen elhatalmasodna a világban a gyávaság, mert nem volna az embereknek alkalmuk, hogy tanuságát adják bátorságuknak. Igaz ez? Ha igaz volna, akkor minden asszony gyáva volna, mert az amazonokat kivéve, egy sem gyakorolja magát a vérontásban. De ki meri azt állítani, hogy nincsenek bátor asszonyok? Hogy nincsenek olyan asszonyok, akik az életüket is kockára merik tenni? Akik szembe mernek nézni a halállal? Vagy nem tudják-e az asszonyok a fájdalmakat elviselni? Gondoljatok csak a vértanukra! Vagy az irgalmas nővérekre! Vagy akár-

melyik anyára, aki egyedül küzd gyermekeiért az élettel! A metzi csatatéren a katonasírok között egy fiatal angol leányka sírja áll, egy ápolónőé, aki önként jelentkezett a feketehimlős betegek ápolására, amire a férfiak nem vállakoztak.

Ha az asszonyokra gondolunk, látjuk, hogy nemcsak a csatatéren találunk hősöket. Ki tudja, hogy nem épen a háborúk akadályozzák-e meg az igazi hősiességet, a szeretetből fakadó bátorságot a kifejlődésben? A bátorság tulajdonképen az a lelkiállapot, amelyben a halál, a fájdalom és a nehézségek nem képesek visszatartani bennünket a cselekvéstől. Nos hát a golyó általi halálnál nincs talán rémesebb életveszedelem? Nem fenyegeti-e az ember életét, boldogságát, egészségét számtalan más veszedelem, amellyel szemben ép olyan nagy vagy talán még nagyobb bátorságra van szükségünk? Vagy nem áldozhatja fel magát az ember mások megmentéséért is, hanem csak azért, hogy gyilkoljon? Nem szül-e a szeretet hősiességet csak úgy, mint a háború? És nem szeretetből valók-e a világ legnagyobb hőstettei? Az embernek inkább az a gondolata támad, hogy ha több szeretet volna a világon, több volna a hősiesség is és hogy így talán épen a háborúk gátolják meg a legtartósabb és legnagyobb bátorság elterjedését. Hiszen annyi szeretetet ölnek meg!

Én általában a testi fájdalmakkal szemben tanusított bátorságot nem tartom az igazi hősiesség legfőbb jelének. Hiszen sok durva idegzetű és nehézkes képzeletű ember van, aki meglehetős közömbös a testi veszélyek iránt. Általában ilyenek a vadnépek. Azután ehhez járul még a csatában az a mámorító érzés, amit az előrerohanó tömeg önt az emberbe. Hiszen nem a halál a legfájdalmasabb a világon; ezt bizonyítja a sok öngyilkosság; hi-

szen, ha úgy volna, akkor az öngyilkosok volnának a legbátrabb emberek, akik maguk rohannak a halálba. Sok embernek a halálnál rémesebb elviselni a kitaszítottságot, megvetést, bevallani a bűnt vagy akár csak egy kis hibát. Azért szerintem a bátorság a legnagyobb és legigazibb bizonyítéka nem a halálmegvetés, hanem az emberektől való félelem leküzdése. Ezért azt gondolom, hogy a legnagyobb bátorság jele a szigorú igazmondás és hogy az embernek, még ha soha életében sem látott puskát, akkor is van alkalma naponként megmutatni bátorságát, ha nyíltan bevallja hibáit és föltélenül igazat mond. Mert sokkal könnyebb nagy lelkesedésben egyszerre megválni az élettől, mint napról-napra álhatatosnak maradni, mikor az ember szeretne megszökni a kellemetlen jelenetektől, vagy kitérni a büntetés és a szégyen elől. Ilyenkor tünik ki, hogy ki áll meg bátran borzongás és félelem nélkül a harcban s ki mászik a bokorba, ha közeledni látja a támadókat.

A régi germánok mondái szerint a csatatéren elesettek lelkét a walkürök a Walhallába viszik, ahol örök fényben élnek az istenek között. Aki nem hazudik és az igazságért bátran magára vesz mindent, az már a földön a Walhallában él, istenek között, mert az igaz és bátor emberek becsülni fogják, kezet nyujtanak neki és szeretetükkel, bizalmukkal már a földön mennyországgá teszik az életét.

6. Tisztaság.

Mondjátok csak gyerekek, ki menne közületek tarka ruhában, koszorúval a fején barátja halálos ágyához? Vagy melyitek venne fel karácsonykor gyászruhát és gyászfátyolt? Senki? És vajjon miért nem? Ugy-e, az ember szereti, ha külseje is kifejezi, amit a szívében érez. Az ember öltözete a

szív állapotának úgyszólván a külső képe. Azután jó is, ha az emberek látják, milyen a hangulatunk, nehogy tréfálkozzanak velünk, mikor épen súlyos gyász ért bennünket. Emlékszem rá, hogy iskolásfiú koromban a gyászban lévőkkel nem évődtünk, hanem bizonyos félénk komolysággal viseltettünk velük szemben. Másrészt meg milyen szép, ha örömünket a ruházatunk is elárulja, hogy mások is résztvehessenek benne! Ha az utcán fehérruhás, tarkakalapos éneklő és újongó gyerekekből álló kiránduló csapat vonul végig az öregek megállnak és arcukra kiül a honvágy, mikor felsóhajtanak: Haj, ifjúság! — és lelkükben életre kel az az idő, mikor ők énekeltek így és soká néznek a gyermekek után. Boldog ifjúság!

Általában azokat az embereket tartom a legboldogabbaknak, akiknek megvan az az adományuk, hogy ki tudják fejezni, amit éreznek. Például a festő, aki legszebb hangulatait és álmait színekben fejezi ki, a szobrász, akinek a lelke a márványon át nyilatkozik meg, vagy a zenész, aki csodás hangokba önti, amit érez. Azért boldog az, aki csak egy kicsit is ért a muzsikához vagy az énekhez. Még a szegény falusi muzsikus is boldog, ha esténként a harmónikáján eljátszhatja, amit a hangulata sugall neki.

A középkorban egy angol nemest életfogytiglan tartó börtönbe vettetett a király. Eleinte kétségbeesett és úgy dühöngött, mint egy őrült, de később csendes megadás és türelem váltotta fel a kétségbeesését. Gyakran összetett kézzel imába merülve találták. Később heves vágya támadt, hogy valamiképen kifejezze ezt az ájtatos hangulatát. Vésőt kért a börtönőrtől és hónapokon át véste a Megfeszített képét a börtönfalba, míg végre oly megindítóan, oly fenséges türelemmel nézett le rá,

hogy azt hitte: megelevenedett a kép. Pedig semmi sem történt, csak annyi, hogy a rab mélységes érzését átöntöte a hideg, szürke kőbe s ez boldoggá tette őt.

Van érzelmeink kifejezésére a beszéden, festésen, éneken, zenén és ruházaton kívül még más mód is: a szokások. Ha valaki például mély alázatosságra vágyik, igyekezni fog, hogy ezt lassanként kifejezésre juttassa külső szokásaiban, köszöntésében, feleleteiben, sőt tartásában is, míg végre egész lénye alázatot lehel. Olyan ez, mint mikor a művésznek hosszú vésőforgatás után sikerül végre teljesen megtestesítenie gondolatát. Mondjátok meg, hogyan fejeznétek ki a tisztaság utáni vágyatokat?

A legelvadultabb ember szíve mélyén is élt valamikor ez a vágy: a tisztaság vágya. Talán maga sem tudja az ember, mire vágyik tulajdonképen, de benne él a vágy: tisztának lenni, hófehérnek, minden folttól mentnek; érintetlennek lenni minden piszkos szótól, mozdulattól és gondolattól. Hogyan fejezzük ki már most ezt a vágyat? Talán azzal, hogy piszkos kézzel, fésületlen hajjal, pecsétes ruhában járunk és lehetőleg sok csúnya szót használunk? Azt hiszem, ellenkezőleg.

Akinek nem természetes adománya a tisztaság, annak azért kellene tisztának lennie, hogy szívének a benső érintetlen tisztaság utáni vágyát kifejezze. Egész megjelenése eszközül szolgálhat erre, mint a művésznek a kő. Nem azt gondolom ezzel, hogy drága ruhákat kell hordanunk; de vize, amiben megmosdhat és kimoshatja ruháit, a legszegényebb embernek is van. Hogy a tisztaság művésze lesz-e valaki, csak azon múlik: vágyik-e igazán a szokásainak magsabb értelmet adni.

Aki ebbe belefogott és megszokta, hogy arcán, kezén és ruháján minden porszemet, foltot észrevegyen, az csakhamar fontos felfedezésre jut. Mert, amint a saját játékunk, zenénk fölemel és megnyugtat bennünket, úgy a tisztaság megszokása is nagy hatással van egész belsőnkre. Beleszeretünk a tisztaságba és nemcsak a felöltőnk pecséteivel szemben leszünk türelmetlenek, hanem a jellemünkön levő foltokkal is, a szájunkból jövő piszkos szavakkal és a lelkünkben kóválygó rossz gondolatokkal szemben is.

Ha ezen gondolkoztok, azt is megértitek, miért fordítottak a nagy vallásalapítók olyan gondot a gyakori vallásos mosakodásra. Tudták, hogy ez a szokás a lélekre is hatással van, segíti az embert, mert figyelmeztet a tiszta beszédre és gondolkozásra.

Viszont a külső tisztátalanság rendkívül veszedelmes, mert átragad a belsőnkre. Tudjátok, hogy a kénsav-folt azért olyan veszedelmes, mert nemcsak a ruhát marja ki, hanem az emberi testig ér, behatol és sebet ejt rajta, de tulajdonképen minden folt ilyen, nemcsak a kénsav. Beeszi magát az ember legbelsejéig. Aki napokig képes a ruháján egy nagy sárga tojásfolttal járni-kelni, az bizonyára lelkében sem olyan kényes a nagy tisztaságra. Megszokja és nem utálja a piszkot s így foltokkal a lelkén is tud élni. Aki nem szégyeli magát piszkos keze és körme miatt, az csakhamar a piszkos beszédet sem fogja szégyelni és végül mindennapi kenyere lesz a rút gondolat.*

A jó emberismerő, ha tudni akarja, hogy megbízhat-e valakiben vagy nem, előbb megnézi, hogy

* Ez persze nem szól a piszkos munkát végző munkások tiszteletreméltó foltjaira!

tiszta-e az illető öltözéke. Egy amerikai néger, aki gyerekkorában még rabszolga volt, de most Amerika egyik nagytekintélyű tanítója, szónoka, nem régen közzétette az élete történetét, amelyben elbeszéli, hogy tizenkétéves korában három napig egyfolytában gyalogolt, míg elért egy néger gyermekek számára épült iskolába, ahová fel akarta magát vétetni. Pénze ugyan nem volt a tandíjra, de remélte, hogy a tanulás mellett még dolgozhat is és munkával megszerezheti. Az iskola elöljárónője először is azzal bízta meg, hogy takaritson kia két szobát. Meg is tette, még pedig olyan gondosan, hogy még egy porszem sem maradt sehol. Erre azután felvették. Az elöljáróné megbízott benne mert így gondolkodott: „Ha *ezt* így csinálja, ilyen pontosan, tisztán, akkor bizonyosan egész lénye is ilyen tiszta és rendes. Biztosan viszi is valamire.“ Ugyanebben a könyvben beszéli azt is, hogy a feketéket, ha rendes, jól nevelt embereket akarnak belőlük faragni, legelőször is a fogkefe használatára tanítják meg. Ez fontosabb, mint hogy olvasni tanuljanak, mert amíg alaposan tisztálkodni nem tudnak, addig az olvasásuk is rendetlen és hiányos. A fogkefe adja meg általában az első lökést, a fogtisztogatás lassan átragad egész viselkedésükre és mindenben tisztábbak, rendesebbek lesznek.

Látjátok tehát, hogy a tisztaságtól az életben nagyon sok fontos dolog függ; ez nem valami mellékes dolog, amit minél gyorsabban és minél kevesebb vízzel kell elintézni, úgy, hogy a törülköző már hétfőn tele legyen fekete ujjnyomokkal. Némely fiú azt hiszi, hogy az életben legkönnyebben boldogulna, ha volna egy hatalmas nagybácsija vagy egy gazdag nagynénije, akik pénzzel és pártfogással nyomják felfelé. Én pedig azt tartom, hogy leghatalmasabb és leggazdagabb nagynéni a

világon: a tisztaság. Aki vele jó lábon áll, arra bőséges áldást hullat és annak a legnagyobb urak is megnyitják ajtóikat. A piszokfészeknek ellenben lehet még oly gazdag és hatalmas nagybátyja, amint meglátják a ruháján a pecsétfoltokat, a zsiros okmányait, a mocskos kezét, megtörlik a kezüket és azt mondják neki: „Legnagyobb sajnálatunkra, e pillanatban nincs üresedés nálunk.“ Egymás között pedig azt mondják: „Hál' Istennek, hogy ebben a pillanatban nincs hely! Pfuj!“

7. Irigység.

Pista levesestányérja színültig van, Jancsié csak félig és csak egy gombóc van benne, míg Pistáéból három meredez, mint megannyi sziget a tengerből. Erre Jancsit elfogja az irigység, úgy érzi, hogy ki nem állhatja öccsét. Hátha még azt veszi észre, hogy édesanyja gyöngédebb Pistához, talán mert az jobban rászorul a gyöngédségre, akkor már az irigység is állandóvá lesz nála. Most aztán nemcsak kevesebb jó falatja van, mint öccsének, hanem belsejében olyan mérget rejteget, amely mindent ételt megkeserít a szájában. Szinte kancsalít már, mert a szeme folyton az öccse tányérján jár. Mióta azután azt is kisütötte, hogy Pista cipője finomabb bőrből van, mint az övé, azóta egyik szemével lefelé sandít a cipőre, azután megint felkúszik Pista lábán az asztalra.

Képzeljétek, én is ismertem egy ilyen Jancsit, s mikor egyszer az irigységről beszéltem, oda jött hozzám és így szólt: „Tudom, hogy az csúnya és mindentől elveszi az ember kedvét, de hát nem tehetek róla, hogy mindig észre veszem, hogy mindenből többet és jobbat kap, mint én. Már rég látom, hogy a mama kivételt tesz vele“. Azt feleltem neki:

„Kedves Jancsikám, ha az ember hasonlítgatni kezd, természetesen észreveszi, hogy az adagok nem egyformák. De hát minek hasonlítgatsz? Hiszen azt előre is tudhattad volna, hogy az egész világon nincs két olyan ember, aki mindent egyformán kapna, mint ahogy nincs két virág, amelynek ugyanannyi napfény, víz és föld jutna. Azt is tudhatnád, hogy nincs a földön anya, aki minden gyermekével szemben egyforma gondoskodást mutatna állandóan. Talán különösen sajnálja egyiket, mert gyöngébb a többinél, vagy mert pici korában gondosabb ápolásra volt szüksége és így megszokta azt. Vagy azért gondozza jobban, mint a többit, mert jellemében olyan vonásokat lát, melyek megnehezeítik valamikor az életét. Most talán úgy érzi, hogy az ifjúságát kell legalább megédesítenie. Szóval, mit tudhatod te, mi minden megy végbe egy anya szívében?! Nem tudod, nem fogsz-e valamikor még Pistánál is közelebb állni hozzá, majd ha már erős férfi lettél, és látni fogja, milyen erős támaszt lel benned. Szokj le az irigységről, hiszen az olyan, mintha az ember állandó tengeribetegségben szenvedne: mindent olyan sárgás-zöld fényben lát és semminek sem tud örülni, mert hát mindig van valaki, akinek jobb dolga van, mint neki. Hallottad már az ó-kori mesét a stymphalosi madarakról, akik undok váladékukkal beszennyezték az emberek ételét? Ilyen madarak az irigy gondolatok. Az embert a legboldogtalanabb halandóvá teszik. De igazad van: Pusztán jó feltételekkel nem lehet őket lefegyverezni. A mondában is Herkulest kellett hívni, aki isteni nyilával elejtette őket. Ilyen isteni nyilat adok neked is, t. i. egy jó gondolatot, amelylyel lelőheted az irigység madarait, ha megint a tányérodra szállnak. Sohase felejtsd el, hogy nem mindenki irigylésreméltó azért, mert látszólag több

élvezetben van része, mint neked, vagy mert jobban gondoskodnak róla. Mert azoknak, akiket fiatal korukban elkényeztetnek és akiknek minden kívánsága teljesül, rendszerint legnehezebb elviselni az életet, részint mert elpuhultak, részint mert nem tudnak másokról gondoskodni és másokra gondolni, pedig enélkül a tehetség nélkül a legfenségesebb és legértékesebb érzést meg nem ismerik soha: nem tudnak valakit egész lélekből szeretni és őket sem fogja senki a szíve mélyébe zárni. Sokszor nagyon sajnálatra méltó emberek azok, akiknek jobb dolguk van. Azt kérdezed talán: vajjon a szegény árva fiú, aki a boldog család kivilágított ablaka előtt elmegy, az is sajnálja ezeket a boldog gyermekeket? Azokat se irigyelje? Nem, sohase irigyeljen senkit! Hiszen nem tudhatja, hogyan sikerült az életüknek másik fele. Ha tudná, talán áldást mondana a házra és így szólna: „Szegények, ha tudnátok, hogy mi sors vár rátok! Ó, hogy örülök, hogy legalább most boldogok vagytok". Aztán azt sem tudhatja, hogy milyen élet lesz az övé, nem nyer-e majd bő kárpótlást a szenvedéseiért. Sohasem fordul elő, hogy valaki egész életén boldog vagy boldogtalan lett volna. Az embernek soha sem lehet meg mindene. Gazdagság, boldogság, szeretet, egészség, tehetség, nem lehet mind egy kézben. Egyiknek is van bizonyos előnye, adománya, tehetsége, a másiknak is és mindenkinek arra kell törekednie, hogy legjobban használja fel az övét. Örülj hát, ha nem kényeztetnek úgy, mint Pistát és tanulj meg annál inkább másokra gondolni és magadat egészen elfelejteni. Légy kemény magadhoz, mert így megerősödhetsz és akkor majd szégyenled, hogy valaha idegen levesestányérokra kacsintgattál. Ha látod majd, hogy öcséd milyen nehezen vergődik majd át az életen talán jobban fogod sze-

retni és nem akarnál vele többé cserélni, édesanyádtól pedig — ha ugyan él még akkor – bocsánatot fogsz kérni az ostoba gondolataidért.

Van Gerok német költőnek néhány szép sora, amelyben rámutat arra, hogy mindenkinek a boldogsága ráragyog az emberre is, ha eléggé el tud feledkezni magáról, hogy egész szívével részt vegyen a mások örömében. Ezekre gondoljatok olyankor, mikor a szerencse elmegy mellettetek és másnak az életét aranyozza be.

Az alkonyat egyre közelget,
Már sápad a fény odakinn,
A szomszéd ablaka szemben
Csillog, mint tiszta rubin.

Az ablaka nyugatra nyilik
Az alkony bíbora rajt,
Mit a nap még búcsujaképen
A völgynek visszasóhajt.

És nézve keletnek az árnyban
Itt állok a sötétben én,
De piros-melegen odaátról
Átcsillan rám is a fény.

Így örvendj minden örömnek,
Ha nem is lesz soha a tiéd:
Ami boldogság amazokra,
Élvezd, mint a magadét.

V. Önismeret.

1. Mire jó az önismeret?

Tudjátok, gyerekek, melyik a legsötétebb része a világnak? Afrika? Nem, bátor felfedezők keresztül-kasul kutatták már azt is. Nézzétek csak meg Afrikának valamelyik újabb térképét! Alig van

rajta egy-egy kis darab üresen. Mindenütt tele van már rajzolva hegyekkel, folyamokkal; ismerjük a népességét, sőt már az egész kontinenset átszelő vasúti halózat építését is tervbe vették. Nem, a legsötétebb világrész az emberi szív.

Könnyebb a Nilus folyását egész a forrásáig követni, — pedig ehhez is ezer év kellett, — mint egyetlen emberi cselekedetnek megismerni a legtitkosabb rugóit Ugyan miért? Hiszen az ember azt hinné, hogy fordítva áll a dolog. Mert ahhoz, hogy az ember saját tetei rugóit ismerje, csak saját magát kell kérdőre vonnia, nem kell vad törzsekkel hadakoznia, sem az izzó napon fáradságosan gyalogolnia. Miféle áthághatatlan akadályok gátolnák az embert saját megismerésében? Pl. hogyha hazugságon kapnak benneteket, arra a kérdésre, hogy miért hazudtatok, meg tudjátok az igazi okot mondani? Nem? És miért nem? Látjátok, ha egy kicsit jobban ismernétek ezt a sötét belső világot, akkor rögtön megmondhatnátok. Csakhogy az ember itt fél ám felfedezéseket tenni, mert nem akar csúnya tulajdonságokra bukkanni; azért nem is lesz semmi a fölfedező útból. A saját cselekedeteinek forrásáig hatolni még a legretenthetetlenebb fölfedezőnek is nehezére esik, akit sem az oroszlánok, sem az emberevők meg nem ijesztenek. Szeretné azt hinni, hogy mindent csak emberszeretetből tesz és magára nem is gondol, pedig ha jól megvizsgálná magát, talán azt tapasztalná, hogy cselekedeteinek nagy része a dicsvágy hegységében ered, másik része a kalandvágy bozótjában, míg a valódi igazságszeretet csak apró patakocska nála, de útközben ezt is elnyeli a főfolyó.

Dehát nem mindegy-e az, hogy mik a tett főforrásai? Nem az-e a fő dolog, hogy a tett maga nagy és hasznos? Nem mindegy-e, hogy a vasútat

gőz vagy villany hajtja? Persze, mindegy, akár gőz, akár villany; de ha volna még valami harmadik féktelen hajtóerő, amely útközben robbanásokat idéz elő és szétrombolhatja az egész vonatot, akkor már nem mindegy, hogy melyiket választjuk.

Pedig ugyanígy van az ember akkor, ha nagyravágyás vagy kalandvágy fűti. Egy darabig talán sokat dolgozik és hasznos munkát végez, de az ember sohasem tudhatja, melyik pillanatban teszi tönkre magát és azokat, akik rábízták magukat. Mert minél több táplálékot kap a nagyravágyás és a kalandvágy, annál rohamosabban nő, míg végre erősebb, mint a lelkiismeret és az igazságszeretet — és akkor mindennek vége. Épen azért fontos, hogy ismerjük magunkat, hogy idejében észrevegyük, ha a szívünkben olyasvalami burjánzik fel, ami rabszolgává tehet bennünket. Tudjátok, hogy a mérges gombák csak az erdő sűrűjében tenyésznek, ahová napsugár nem jut. Így van ez a szívünkben tenyésző mérgesgombákkal is; ott tenyésznek legbujábban, ahová sohasem jutott be az önismeret napsugara. A szülők rendszerint csak akkor veszik észre a rossz hajlamokat, mikor már úgy megnőttek, hogy alig lehet őket kiirtani; csak ti ismerhetitek fel a dudvát idejében, még akkor, mikor első vékony hajtása feslik a szívetekben. Gondoljatok csak arra, hányszor lehetne a rákot operálni, ha idejében észrevennénk, mikor még egészen kicsi a daganat; de sajnos, rendesen csak akkor vesszük észre, amikor már megmérgezte a szöveteket és megfertőzte az egész testet.

Az önismeret legnagyobb akadálya az, hogy szeretjük magunkat ámítani. Mindenki szeretné önmagát nagyra becsülni, azért őrizkednek nevén nevezni gonoszságaikat és nevetséges oldalaikat. Könnyen kimondjuk az ítéletet: „Ó, az mindent

csak hiúságból tesz!", ha másokról van szó; de ha magunk igazán csak hiúságból és dicsvágyból teszünk valamit, szeretjük elhitetni magunkról, hogy tisztára nemes indító okok vezettek bennünket. Ahogy a növények tüskét, csípős nedveket termelnek védelmül a hernyók és csigák ellen, ép úgy termeli az ember a szépítő gondolatokat, melyekkel tetteit fehérre mossa. Ha udvariatlanok vagy feledékenyek voltunk, rámondjuk, hogy „Nem értem rá!" és még hozzá el is hisszük. Ha a nagyobb testvér torkosságból eleszi a kisebb születésnapi tortáját, azt mondja utólagosan mentségül: „Féltem, hogy elrontja a gyomrát."

Van egy német közmondásunk: Gőg nyomában jár a bukás. Még biztosabban mondhatjuk, hogy önámítás nyomában jár a bukás. Mert amikor már egy nép vagy egy egyén vak a saját hibáival szemben akkor már közel a romlás, mint ahogy közel a hajótörés olyan hajónál, melynek kapitánya nem tudja kiszámítani, hogy a viharban mennyire tér el a helyes iránytól. Ha az utasoknak hazudik, az nem árt a hajónak, de ha saját magával is elhiteti, hogy jó úton van, akkor mindennek vége. Mert a tenger, a szelek és a szirtek megvesztegethetetlenek, ezek csak az igazság után igazodnak.

2. A görög templom.

Biztosan olvastatok már a delphii Apollótemplomról és a háromlábú széken, forró gázok között ülő jósnőről. Ennek a templomnak a kapuja fölé ez volt felírva: „Ismerd meg magadat." Ez volt hát az első és legfontosabb, amit az Isten azoknak parancsolt, akik meg akarták tőle tudni a jövőt. Az ember azt gondolná, hogy sokkal fontosabb dolog van, ami jobban illett volna a templom homlokzatára.

Pl. „Szeresd felebarátodat!“ Vagy: „Fegyelmezd magadat!“ Ugyan miért választották az önismeretet, mint legsürgősebb, legbölcsebb parancsot? Bizonyára azért, mert önismeret nélkül nincsen sem felebaráti szeretet, sem valódi önuralom. Aki nem tudja magáról, hogy hirtelen haragú, mohó vagy pletyka, annak nem is juthat eszébe, hogy magát megzabolázza. Nem is vigyáz magára, azt hiszi, hogy semmi javítani való sincs rajta. Hiszen ő nagyszerű egy fickó! Anna néni mondta róla a multkor, ő maga meg hallotta és el is hitte. Pedig nagyon jól tudja, hogy Anna néninek fogalma sincs arról, hogy ő milyen igazában. Ezeket az önismeret nélküli embereket hívjuk képzelődőknek. Olyanok ezek, mint az óra, amelyik megállt. Nem nőnek, egy helyben maradnak, mert hát tökéletesnek tartják magukat, nem látják a hibájukat.

Láttatok már gyermekhangú felnőtt embereket? Olyan furcsa jelenség ez, hogy nem lehet megszokni. Épen olyan különös látvány, ha valakinek a teste nő, nő, a belseje meg gyerek marad s úgy viselkedik, mint valami hiú és neveletlen kamasz. Képzeljétek csak el, milyen lehet egy szakállas kamasz, akit talán még „doktor úrnak“ is szólítanak! És mindennek csak a hiányos önismeret az oka. Csak az uralkodhatik önmagán, aki ismeri önmagát. A mozdonyvezető is csak úgy vezetheti a mozdonyt, ha minden részét ismeri, tudja mennyi fűtést bír el a kazán, melyik szelepet kell kinyitni, melyiket becsukni és hogy hol kell a gépet legóvatosabban megolajozni. Így vagyunk a felebaráti szerettel is.

Önismeret nélkül a felebaráti szeretet is lehetetlen. Képzeljétek csak el, hogy összevesztek valakivel, pl. egyik testvéretekkel. A veszekedést talán az okozta, hogy valami nyers, ingerlő, vagy valami gőgös van a hangotokban. De nektek erről fogal-

matok sincs. És így mindig a másikat okoljátok. Vagy viselkedéstekkel a legérzékenyebb oldalát sértitek meg úgy, hogy magánkívül van dühében. Ti — minthogy szeretitek őt — szeretnétek más hangnembe terelni a dolgot, de csak mindig visszaestek a civakodásba. Sok embert keserít el és késztet magábavonulásra az a fölfedezés, hogy senki se szeret vele lenni, mindenki kitér előle és megtagadja tőle részvétét és segítségét. Pedig, ha idejében fogtak volna hozzá, hogy megismerjék önmagukat, talán megtalálták volna azokat a csúnya és visszataszító tulajdonságokat, amelyek elhagyatottságukat okozták. Azért mély értelmű, hogy annak a templomnak az ormán, melyben az ember jövőjét jósolják meg, ez a fölirás áll: „Ismerd meg magadat!“ Aki önmagát ismeri, jórészt kezében tartja jövőjét is, mert idejében megváltozhatik, míg nem késő; ismeri és elkerülheti hibáit; ellenben aki önmagával szemben elvakult, semmiből sem okul, mert balsorsáért mindig mások hibáit okolja.

Képzeljetek pl. egy gyárost, aki mindenféle jótékonysági intézményt alapít a munkásai számára, azután panaszkodik hálátlanságuk miatt. Hát persze, minden országban vannak hálátlan emberek, de előbb mégis önmagát vizsgálhatná meg, nem maga-e az oka, hogy a munkások nem örülnek az adománynak. Nem játsza-e túlságosan a nagyságos urat és nem gondol-e túlkeveset azzal, hogy az ajándékozni tudás nehéz művészet. Vagy képzeljétek el, hogy valakinek nincs üzleti sikere. Először is kérdezze meg önmagát :Miben hibáztam? Talán rendetlen voltam, vagy nem vagyok elég szorgalmas, udvarias és figyelmes a vevőkhöz, vagy talán ehhez az üzletághoz nincs elég tehetségem és tudásom? Ha becsületesen megfelel vala-

mennyi kérdésre, talán még boldogulhat, de ha mindenért a rossz világot okolja, akkor sohasem viszi semmire sem, mert arra, akinek nincs önismerete, mindig rossz világ van.

3. Önvizsgálat.

Ha az ember éjféltájban egy óceánjáró fedélzetén álldogál, hirtelen, mintha az égből jönne, elnyujtot kiáltást hall: „Minden rendben van!“ Az a matróz szólt, aki mégegyszer végigtekint a legfelsőbb árbóckosárból. A nyugalomra térő utasokra nagyon megnyugtatólag hat ez a kiáltás. A kapitány pedig, mielőtt aludni tér, az iránytű és a térkép segítségével mégegyszer meggyőződik róla, merre megy a hajó, vajjon megmaradt-e az előírt pályán.

Ami a hajón a kapitány és az árbóckosárban lévő matróz, az az emberben a lelkiismeret és az értelem. Ezeknek is körül kellene tekinteni esténkint, lefekvés előtt, vajjon nem tévedt-e le az ember arról a helyes ösvényről, melyet a lelkünkben levő belső hang előírt és vajjon ott bent rendben van-e minden?

Ne ijedjetek meg, nem akarok én azért lehorgasztottfejű töprengőket csinálni belőletek, akik egész nap törik a fejüket, folytonosan hibák után kutatva, lelkük legrejtettebb zugában is. Az azonban nagyon fejetlen és emberhez méltatlan dolog, hogy úgy aludjunk el, mint egy házinyúl vagy egy tehén, anélkül, hogy egyetlen pillantást vetettünk volna lelkiismeretünk iránytűjére. Hogy állapíthatja meg az ember a helyes irányt és hogy maradhat meg rajta, ha magános perceiben sohasem gondolkozik azon, jól bánik-e azokkal az emberekkel, akikkel dolga van, helyesen ítéli-e meg őket?! Ha sohasem

mérlegeli a saját belsejében támadó és működő hajlamokat, vágyakat?! Aki sohasem gondolkodik önmaga és mások felett, olyan, mint a mondabeli kísértethajó, amely kormányos nélkül, tépet vitorlákkal hányódik a viharban, senki sem tudja, hová megy, senki sem tudja, hogy hol, melyik sziklán zúzza szét magát.

Kérdezzük meg magunktól: „Nem bizonyozok-e mindenkivel, hogy mindig igazam legyen? Nem vagyok-e makacs? Nem vagyok-e gondatlan a szeretetben akaratom érvényesítésében kíméletlen, modoromban fölényeskedő? Túlsokat magamról nem beszélek-e nem gondolok-e általában túlsokat a saját kedvtelésemmel; nem vagyok-e rendetlen? Nem én vagyok-e minden bajnak és szerencsétlenségnek az oka, ami engem és enyéimet ér?

Feleljünk bátran minderre. Aki ezt megszokja, az kormányosa, vezére, támasza lesz másoknak az életben; aki pedig nem tanulja meg, az olyan lesz, mint a hajó, melyet ide-oda hány a hullám; sohasem fogja tudni, hogy hol van és hova jut.

VI. Fölfedezések.

1. Mire jó a szinfalak mögé nézni?

Ha színházban vagy cirkuszban ültök, ahol csillogó öltözetű kislányok piros, kék, majd hófehér fényben tündéri táncot lejtenek, biztosan nagyon szeretnétek köztük lenni, Micsoda fölséges életük lehet! — gondoljátok magatokban. Talán már a szinfalak mögé is bevittek szülőitek, ahol a tündéreket közelről láttátok. Észrevettétek, milyen fáradt, milyen aggodalmas arcocskája van a legtöbbnek? Hát még ha az otthonukban látogatnátok meg őket

és látnátok milyen szegények; nekik is keresniök kell, hogy a családjukat eltarthassák. Hozzá még gyakran rosszul is bánnak velük. Ott bizony egyszeriben megértenétek, milyen más az élet kint a színpadon, meg a színfalak mögött.

Vannak emberek, akik csak élvezik, amit a szinpadon látnak s azzal, ami a szinfalak mögött van, nem törődnek. Megelégszenek a külszínnel, azzal, ami a felületen van, mélyebbre nem hatolnak. A kis cicák csak kilenc napig vakok, de némely ember egész életében vak marad, vagy legalább is rövidlátó, nem lát tovább az orránál. Hallottátok már, mit mindott több mint száz évvel ezelőtt Mária Antoinette francia királyné, amikor az éhező nép kiabált a palotája ablakai alatt, hogy nincs kenyere? Állítólag azt felelte: „Hát miért nem esznek kalácsot?“ Nem gúnyolódott, hanem egyszerűen el sem tudta képzelni, hogy valakinek ne legyen kenyere. Fény és pompa közt duslakodva sohasem nézet a szinfalak mögé. Nem értette a népet, nem ismerte az életét, nem is tudott vele bánni. Szomorú sorsának egyik oka bizonyára ez volt. Mert azzal, ha nem látjuk, nem szüntetünk meg semmit. Pedig sokkal jobb, ha azt tudjuk, ami a szinfalak mögött történik, mint azt, ami a kivilágított szinpadon megy végbe, mert amit a szem első pillantásra lát, sokszor csak látszat, s mögöte rejtőzik az igazi élet. Aki pedig megelégszik ezzel a külsővel és nem törődik azzal, hogy mi rejlik mögötte, az ne csodálkozzék, ha rombadől az élete, hiszen csupa hibás tervrajzon és számításon alapszik.

Tegyünk közösen néhány kirándulást az élet szinfalai mögé, hogy megértsétek, mit gondolok és hogy leszokjatok a rövidlátásról.

2. Ének az ingről.

Úgy-e láttatok már nagy fehérneműkereskedést, amelynek pompás kirakatában hófehér férfiingek feküsznek egymás mellett. Pompás látvány, különösen este, mikor a villanyfény sziporkázva világítja meg a „rendkívül mérsékelt ár"-akat. A nap és a hold keletkezésének történetét már jól ismeritek, de vajjon azt tudjátok-e, hogy hogyan csinálják ezeket az ingeket? Vetettetek-e már egy pillantást a szinfalak mögé is? Mennyit mesélhetne egy ilyen ing, ha beszélni tudna, sötét, eldugott kis szobákban lakó varrónőkről, kikhez alig kukkant be egy parányi kék ég; ahol délutánonkint a kintornás távoli örömökről és az élet költészetéről nyikorog; átvirrasztott éjszakákról és évről-évre egyhangúan folyó életről, melynek egyetlen változatossága, hogy néha a rendesnél is jobban kell koplalnia, vagy a rendesnél is sürgősebb a munka. Ó, micsoda szomorú dolgokat mondhatna erről az a hófehér ing! Az utolsó emléke pedig a varrónő csalódott arca volna, amellyel naphosszat tartó munkája sanyarú bérét átveszi és amellyel számítgatja, hogy fog belőle élni, ruházkodni és lakbért fizetni. Évekkel ezelőtt így ecsetelte egy angol költő a varrónők nyomorát, hogy a gazdagokat szánalomra indítsa:

Az ujja fáradt és sovány,
Szemén álmatlan éj ül:
Egy sápadt asszony üldögél
És varrogat serényül.
Csak öltöget, csak öltöget,
Szeme tétován réved.
Fáradt szívéből fölfakad
Az ingről súlyos ének.

Későn-korán, későn korán
Csak varrni, varrni szüntelen,
S későn-korán, későn-korán
Rabmódra, pihenéstelen.
Öltés, szalag, szegély, kereszt,
Szakadatlan sereg.
Míg bele nem szédül az árva fő,
Míg kéz meg agy meg nem mered.

Későn-korán, későn-korán
December bús ködében;
Csak varrni, varrni szüntelen,
Tavasz ifjú tüzében.
Ha az első fecske a házereszen
Tavaszi dalba fog.
Szegény szívem úgy megremeg
És fájon felzokog.

Az ujja fáradt és sovány
Szemén álmatlan éj ül:
Egy sápadt asszony üldögél
És varrogat serényül.
Csak öltöget, csak öltöget,
Szeme tétován réved.
Fáradt szívéből fölfakad
(Megleli-e vajjon a gazdagokat?)
Az ingről súlyos ének.

Azóta, hogy ezt a verset írták, sokat javult a munkások helyzete, de még ma is a fehérnemű-varrónők éheznek legtöbbet. A ragyogó villanyfény mögött még mindig annyi nyomorúság van! Ha mindenki tudna róla, ó, minden máskép volna! A gyárosok maguk nem segíthetnek rajta. Csak akkor lesz tűrhetőb azoknak az élete, akik értünk virrasztanak és nekünk varrnak, ha a szívekben több lesz a szeretet és mindnyájan összefogunk, hogy segítsünk. Ez többet érne, mint a kirakatok minden pompája.

3. Föld alatt.

Itt van egy darab szén, nézzétek: élettelen sötét és piszkos. Pedig milyen élénk és érdekes története van. Elbeszélem nektek.

Talán ismeritek a tengerfenékre sülyedt Vineta város mondáját, melyről a költő énekel:

Messze tenger titkos mély öléről
Halk harangszót hord az esti szél,
Tengereknek csoda-városáról
Régi, kedves, szép regét mesél.

Mély haboknak fedező ölében,
Hallgat lenn egy rombadőlt világ.
Néha-néha a tetők aranyja
Meg-megcsillan a habokon át.

S a hajós, ha látta csillanását,
Alkonyatnak bíborfényinél,
Gyilkos szikla lesse bár körötte,
Mindig újra vissza-visszatér.

Persze, az elsülyedt város csak monda; de az nem mese, hogy a tenger fenekén és mélyen a föld gyomrában egész elsülyedt világ pihen: az ókor óriási növényvilága, csodálatos állatokkal, melyeket az áradások földrengések és más hatalmak temettek el, évezredekkel ezelőtt. Erről a világról sok mindent tudunk már. Pl. a borostyánkő által, amely nem más, mint hatalmas fenyőtörzsekből kiszivárgott és megkövült gyanta, amelyben sokszor még rovarokat is találnak. De legtöbbet nagy ásatások és bányák útján tudtunk meg. A köveken a növények és állatok lenyomatai láthatók s ezekről úgyszólván leolvashatja az ember a teremtés történetét. No, de

erről bizonyosan a könyveitekben is van már szó. Hanem ez az elsülyedt város nem olyan haszontalan, mint a mesebeli Vineta. Ez az emberiség nagy éléskamrája, ahonnan a meleget és a fényt veszi. Az ősidők megkövesedett erdőit ugyanis szén alakjában hozzák a felvilágra és azzal fűtjük a kályháinkat és gyárainkat és ebből állítjuk elő a világítógázt.

A szénnek kettős multja van — az egyik az élettől való búcsúzásról, az éjbe és megkövülésbe sülyedésről szól, míg a másik az új életrekelésről, a világosságba való visszatérésről. A nap forrósága, melyet évezredek előtt magába szívott, most újra fellobban benne. Erről a második életéről fogunk ma beszélgetni és a bányászról, aki napvilágra hozza.

Tudjátok, kinek van a munkások között a legnehezebb és legnyomorúságosabb élete, úgy hogy az ember nem is érti, hogy van még kedve élni? A szénbányásznak. Ha az ember télen este sétál valamely nagy városban és látja a csilligó fénykévék pazar pompáját s a fénytengerben a prüszkölő ki- és berobogó mozdonyokat s elképzeli a soksok gyárat örökké berregő gépeivel s azután meggondolja, hogy mindennek alapja csakis a kőszén, — igazán úgy érzi az ember, hogy azoknak akik ezt az értékes anyagot életük állandó veszélyeztetésével kifejtik a föld méhéből, nem lehet olyan magas bért adni, mely kevés ne volna. És hogy áll a valóság? Mi öröme van a szénmunkásnak az életében? A legtöbb országban annyi bére sincs a szénbányásznak, hogy télen rendesen fűthetne és esténkint lámpát gyujthatna. Pedig valamennyiünknek ők szerzik meg a meleget és a világosságot! Olvastatok már arról, hogyan bányásszák a szenet? Hogyan feküsznek a bányászok sokszor órákhosszat a legsötétebb tárna fenekén a roppant hőség miatt

félmeztelenre vetkőzve, hogy csákányaikkal egyetlen széntömböt kifejthessenek. Gondolhatjátok, milyen sorvasztó itt a levegő. Olvastam egyszer valakinek a leírását, aki Angliában meglátogatott egy szénbányát és négy órát töltött a föld alatt. Így ecseteli a visszatéréskor szerzett benyomásait: Villámgyorsan emelkedtem a súlyos emelőkosárban a föld színére. Ó, milyen boldogság volt, hogy ismét gyönyörködhettem a természet szépségében, mikor már a napsugarak nem káprázta tták a szemem. Elfeledkeztem arról, hogy olyan piszkos és fekete vagyok, mint a legutolsó szénlapátoló; mély megelégedéssel sétáltam erdőn, mezőn. Ó, mily selymesen simogatott a szellő, mily magasztosan trillázott a pacsirta a magasban és mily mámorító illatot leheltek a szénakazlak. Mily feledhetetlen festői látványt nyujtott a frissen kaszált réten a napfényben fürdő kaszálók csapata.

Így ír az, aki négy órát töltött a bányában. Úgy érzi magát, mint aki a pokolból menekült meg. Pedig a bányászok az egész napot, az egész életüket ctt töltik el.

Ha szenet láttok, gondoljatok rá, hogy az emberiségnek épen nem a legnagyobb találmánya még az, hogy a föld gyomrából elővarázsolja s világossággá és meleggé változtassa az őskor növényzetét. Addig, ameddig ezért cserébe élő embereket kell a föld alá küldeni, hogy ott testben és lélekben megfeketedjenek és megmerevedjenek, mint maga a szén, addig nem ünnepelhetjük az emberi szellem legnagyobb diadalát. Akkor lesz az ember a föld királya, ha lehetővé teszi, hogy az, aki a sötétségben és piszokban dolgozik, kétszeresen élvezhesse munkája jutalmát a napfényben, világosságban töltött szabadidejében, hogy legyen kényelmes otthona és részesülhessen a tudomány és művészet áldásaiban.

Van egy régi német népdal:

Tudod-e, te szép menyasszony, a jegygyűrű hol terem?
Bányászok fejtik, szegények, világtalan éjben lenn.

Sohase feledjétek el, hogy mindenben, ami pompás csak van a világon, ott rejlik a művész gondolatán és a feltaláló szellemén kívül a munkás súlyos nélkülözése is; ha erről megfeledkezünk, akkor számunkra mind e sok pompán és szépségen nem lesz áldás.

4. A tanító.

Lakott a mi iskolánkban egy tanító a családjával. Mikor az ötszáz gyerek szünet alatt elvonult az ajtaja előtt, néhányan mindig megcsinálták azt a tréfát, hogy öklükkel jól ráütöttek az ajtóra vagy egymást lökték neki. Nagy volt aztán az öröm, ha a tanító dühösen ki-kipattant az ajtón, mint a kakuk az órából és sohasem találta meg a bűnösöket, hisz ezek már rég eltüntek a tömegben. Egyszerre csak abbahagyták ezt a csúnya játékot, pedig se rajta nem kaptak, se meg nem buntettek senkit. Megkérdeztem a főkolompost, vajjon rájötek-e a dologra? Azt felelte: „Nem, de én jöttem rá valamire". „Hogy érted ezt?" kérdeztem. „Hát amikor a multkor egyszer olyan dühösen kirontott, benéztem az ajtón és láttam a feleségét, aki mélységesen szomorú arccal állott a küszöbön és körülöte álltak a kis gyermekei. Ezek napról-napra hallották, látták, hogyan bosszantjuk mi az apjukat. Akkor értettem csak meg, miért jött mindig oly borzasztó dühbe. Nemcsak azért, hogy zavartuk, hanem főkép, mert a felesége és a gyermekei előtt szégyelte magát, hogy ilyen csúfot űzünk belőle. Azt mondtam hát a többieknek: „Gyerekek, ez mégis csúnya

ság, ne csináljuk többet, hiszen megszégyenítjük szegényt a gyerekei és a felesége előtt". Így szólt a rendetlenkedők vezére és én sohase felejtettem el, amit mondott. A szinfalak mögé tekintett — és ez megtérítette. Olyan lett, mintha kicserélték volna. Azt hiszem, hogy a legtöbb durvaságnak és szeretetlenségnek nem rosszszívűség az oka, hanem az, hogy az ember nem néz a szinfalak mögé. Talán sohasem ingerelnék többé a gyerekek tanítóikat, hacsak egyetlen fölfedező volna az osztályban, egy valaki, aki a szinfalak mögé tud nézni és felvilágosítaná a többieket. Pl. meglátogatná a tanítóját és látná, mily elhagyottan üldögél szobácskájában; vagy ha van felesége, látná, hogy ápolja és hogy aggódik miatta. Akkor talán világosság gyúlna benne és belátná, hogy minden ember, akiért aggódnak, akit valaki félt, valamikép szent és sérthetetlen. S elgondolná, hogy bizony nem szeretne ott lenni, mikor a tanító felesége délben ránéz a férjére és azt kérdi tőle: Úgy-e már megint bosszantottak?

S ha olyan tanítónk van, akit senki sem szeret, mert dühös és igazságtalan: ki tudja, milyen körülmények között él. Nincs-e rossz fia vagy más családi szerencsétlensége. Sokszor nem is kell a színfalak mögé nézni, csak egy kicsit gondolkozni kell és sokat kitalálunk, amit nem is láttunk.

5. Az emberi arc.

Élt egy orosz klastromban egy barát, akit messze földön tisztelt és szeretett a nép, mert az élet minden helyzetében tudott tanácsot adni és vígasztalást nyujtani. Még arra is csudás eszközöket tudott, hogy az ember hogyan tökéletesítse magát a szeretetben és hogyan tanuljon meg olyan

embereket is szeretni, akik maguk senkit sem szeretnek és akikkel nagyon nehéz bánni. Mert sokat tapasztalt és sokat szenvedett. Azt mondta: Aki tökéletesedni akar a szeretetben — pedig, aki közelében volt, mind erre vágyott — az mindenekelőtt igyekezzék az emberi arc mögé tekinteni. Mert az arc sokszor megnehezíti a türelmes és szelíd viselkedést. Némely pillanatban, vagy sokszor állandóan is, oly visszataszító, bosszantó az arc kifejezése. Az egyik arc duzzogó, a másik kevély vagy kárörvendő, állatias vagy mogorva és mindezt el kell viselnünk és együtt élnünk az illetőkkel, sőt még szeretnünk is kell őket, hiszen az emberi szív legszebb virága a szeretet és az ember nem válogathatja meg, kikkel szeretné tölteni az életét; és hányszor csalódik, amikor már azt hiszi, hogy megtalálta azt, akit keresett. Tehát az arc mögé kell tekinteni. Ugyan hogy értette ezt a barát? Úgy, hogy ki kell kutatnunk, hogy jutott a másik ilyen archoz? Micsoda szenvedés, milyen csalódások vésődtek bele és vajjon mennyit szenvedett már a saját hibái miatt? Milyen szerencsétlen hajlamokat örökölt és mennyit szenvedett már ártatlanul miatta? Vagy hogyan merült el tévedéseiben és nem vagyunk-e mi is hibásak benne? Ha így tanulmányozzuk egy arc történetét, akkor megszünik idegen lenni, fölébred bennünk a részvét és úgy érezzük magunkat, mintha egy szegény vándor ballagna el a házunk előtt, akit be kell hívnunk melegedni. Egyszerre magunk is elcsodálkozunk, hogy milyen más a hangunk, ahogy megszólítjuk. Mert hát az arca mögé néztünk. Ismerek egy verset, amely ugyanazt mondja el, amit én gondolok:

Ha látsz valahol bús szívet,
Mit bánat, gond megtépdesett,

Legyen bár, hogy önbűne tette,
Te nézd tűréssel, tisztelettel.
Nézd, a zöldelő hegyoldalba
Hogy virágzik a fiatal fa.
Nézd, milyen sűrű, büszke, szép, friss:
Oldalra ferdül feje mégis.
Hogy és mikor volt, nem tudod,
De roncsolt lombján láthatod:
Zivatarok, rontó szelek,
A szélvész tépte, törte meg.
Fiatal, gyenge szíveket
A végzet ép így tépi meg.
Jó útról félre így veri.
Hogyan, mikor, ki sejtheti?
Látod a bűn sötét nyomát,
A néma folt néz csak reád;
Amely ütötte, a kezet
S mit tűrt e szív, nem ismered.
Egyforma minden kacagás,
De minden bánat útja más.
Azért hibával, fájdalommal
Bánj tisztelettel, szánalommal.

Nehogy azt gondoljátok, hogy az orosz szerzetes szavai csak nagy korotokban vonatkoznak rátok. Már az iskolában, sőt otthon is segíthet benneteket a szeretetben. Hányszor taszít vissza az iskolában egy-egy pajtástok arca, míg a másik vonz. De ha gondoljátok, mennyivel kevesebb szeretetben vagy más áldásos befolyásban van otthon része, mint nektek, vagy hogy talán azért oly gyenge az idegzete és azért olyan érzékeny, mert sokat volt beteg; és ha elgondoljátok, hányszor nehezíti meg az arca szegénynek az életét, hányszor fog még kellemetlen elfogultságra okot adni: akkor nem zavar majd többé ez az arc, inkább segít, hogy kétszeresen kedvesek legyetek hozzá. Ha pedig otthon öcsétek vagy hugotok dacos, gúnyos vagy dühös arcával a végletekig felbosszant, gyorsan-gyorsan gondoljatok arra, hányszor láttátok őket kedves, szeretetteljes

arccal, vagy más egyébre, amit szerettetek bennük és iparkodjatok nyugodtan megmagyarázni magatoknak csúnya viselkedésüket, mint az öreg doktor bácsi beszél az aranykeretes pápaszemével és a barátságos hangjával a betegségekről; akkor azután az arc mögé láttatok.

6. A szolgáló.

Egy fiúnál, aki roppant gorombán szokott bánni a szolgálóval, nem régen nyitott könyvet láttam. Képes természetrajz volt s az „Aranyfácán"-nál volt fölnyitva. Pontosan meg volt benne az aranyfácán hazája, életmódja, hogy milyen éghajlatot kedvel, hogy kell vele bánni a fogságban, mivel táplálkozik és miből építi a fészkét. A lapok egészen el voltak nyűve, mert a fiú élt-halt a természetrajzért. És ha a cselédleány helyett az aranyfácán terített volna és ágyazott volna, annak pompás bánásmódban lett volna része, mert ez a fiú könyv nélkül tudta, mit szeret az aranyfácán és mit nem. Ő maga is úgy beszélt, járt, kelt, mint egy aranyfácán, mert minthogy többet tudott, mint a pajtásai, hát rettenetes műveltnek képzelte magát. De azt kérdem tőletek, ki a műveltebb: az-e, aki az iskolán kívül egyetlen könyvet sem olvas el, de annál többet gondolkozik azon, hogyan érezheti magát az a szegény fiatal lány, akinek idegen házakban kell a kenyerét megkeresnie és egész nap alig van egy-egy félórája a maga számára; vagy az a másik, aki mindennap fölfal egy könyvet, de sohasem jut eszébe egy cselédleány nélkülözéseire gondolni? Persze hogy az előbbi. Mert az igazi műveltség megnemesíti a nyers modort, szeretetre és önuralomra segít. A többi csak tudás, de nem műveltség. Tudjátok, miről lehet az igazán nagyműveltségű embert megismerni?

Arról, hogy akárkivel beszél, minden szavát, minden kérését, minden megjegyzését olyan hangon és modorban teszi, hogy — úgy tetszik — tökéletesen ismeri az illetőt és egész életét, mert soha meg nem bántja, meg nem alázza, soha senkit meg nem szomorít. Ha szerencsétlenekkel beszél, soha fel nem tépi a sebüket és a hangja olyan, mint a gyógyító balzsam; a cselédekkel sohasem érezteti függő helyzetüket; másvallásúakkal szemben pedig őrizkedik olyasmit mondani, ami sértené legszentebb érzéseiket. Persze csak az lehet ilyen, aki idejében kezdi gyakorolni magát mások örömeinek és bánatának a megértésében. Jó volna, ha az állatok természetrajza mellett mindenkinek kezébe adhatnók az emberek természetrajzát is, amelynek egyik legfőbb fejezete volna: A szolgáló. Sajnos, mostanáig nincs olyan könyv, de ez talán még jó is: így mindenkinek magának kell kutatásra indulnia. Tegyük meg ma. De hogy fogjunk hozzá? Fogjuk talán a lepkehálót és növénygyűjtőt és induljunk a konyhába vele? Mert oda többnyire csak kíváncsiskodni mentek vagy nyalakodni s azontúl se láttok, se hallotok. De ha egyszer azért mennétek oda, hogy lássátok, milyen a cselédleány élete, akkor sok új dolgot fogtok tapasztalni.

Először is, hogy milyen forró és rossz levegőben dolgozik órákhosszat. Azután alig mosogatta el a tányérokat meg a csészéket, már megint piszkos minden. Némely embernek már ez is elvenné a kedvét, hiszen az ember szereti, ha a munkájának van valami látszata is.

Azután neki nincs szabad ideje 7 órától, mint a gyári munkásnőknek, akik ilyenkor tehetnek, amit akarnak. Neki többnyire még 10 órakor is van tisztogatni, surolnivalója a konyhán vagy a lépcsőkön.

Ha ti megbetegesztek, jó meleg ágyba fektetnek benneteket, borzasztóan sajnálnak és még fel is olvasnak, hogy ne unatkozzatok. A cselédnek akkor is kell dolgoznia, ha rosszul van és csak akkor fekhet le, ha komolyan megbetegszik. De ilyenkor érzi csak igazán, hogy idegenek között van, akik türelmetlenül várják, hogy újra előkerüljön. Nagyritkán néz be hozzá valaki és ugyan kinek jutna eszébe, hogy fölolvasson neki? Talán a holdban van ilyesmi. Itt a földön szégyelné magát az ember önmaga előtt. Egy cselédnek? Hiszen épen ez az! Ezt érzi szegény annyiszor, hogy csak „cseléd"! A cselédek természetrajzában ez a szomorú érzés a fővonás, épen úgy, mint ahogy az aranyfácán természetrajzának fővonása az, hogy nagyon jól tudja, hogy ő az aranyfácán, míg a többi csak közönséges fácán, legfeljebb, ha ezüstfácán.

Ha vendégség van és ti a legvigabbak vagytok, neki még a szokottnál is több a kavarnivalója, jobban ég az arca és a legtöbb házban a szokottnál is több szidást kap.

Mindezt még megfűszerezik számára a gyermekek gőgös és durva viselkedésükkel. Otthon a falujában egypár jó pofonnal segítene magán, de itt mindent le kell nyelnie.

Goethe „Hermann és Dorottyá"-jában így festi le a cseléd sorsát:

Ó, mert egy kis „igen" sok mindent tűrni parancsol,
Mert nem a legnehezebb fárasztó, messze gyaloglás,
Vagy sürgős munkán keserün izzadni örökké:
Gazda is itt, ha derék, együtt munkál a cseléddel.
Tűrni az úri szeszélyt, ártatlan, hogyha szidalmaz,
És hol emezt, hol amazt kíván s mit akar, sose tudja.
Tűrni az asszonynak haragát (ki hamar dühre gerjed)
S tűrni a gyermekeket, ha durvák és magahittek.
Ezt már tűrni nehéz s végezni a dolgot amellett
Pontosan és gyorsan és nem keseredni makaccsá.

Ha ezenfelül még megnézed a nálunk szokásos cselédszobát, akkor már mindent tudsz. Egy írónál olvastam: Hogyha a holdban lakó emberek tudni akarják, miféle lények a föld lakói, csak jöjjenek és nézzék meg, micsoda lakást adnak a cselédeiknek.

Csakhogy, ha ismerni akarjuk a cselédek munkáját, nem elég megfigyelni, hogy mit dolgoznak, hanem kérjétek meg, engedjen egyszer benneteket lépcsőt felmosni vagy a cipőt tisztítani, vagy ebéd után elmosogatni. Akkor legalább sejtelmetek lesz a munkájáról. Vagy féltek, hogy meglát valaki? Bizony nagy tiszteletre méltó az az ember, aki maga is meg akarja próbálni, milyen az, amit másnak parancsol. Fontosabb is ezt tudni, mint a királyok és császárok uralkodási éveit.

Hogy helyesen bánhassatok a cseléddel, ismernetek kell a származását és a hazáját. Tudnotok kell, vannak-e szülei vagy árva. Talán szerencsétlenek a szülei és sokszor kap rossz hírt hazulról. Talán betegek is és ápolásra szorulnának, dehát a lányuk nem lehet mellettük, mert keresnie kell. Ha mindezt elmeséltetitek magatoknak, többet nem fogtok gorombáskodni vele, mint egyébként szoktatok.

Megbeszéltük már, hogy kérdezősködéssel és megfigyeléssel hogyan tudhatunk meg sok olyan dolgot a cseléd életéről, amivel ma nem igen törődnek. De vajjon más mód nincs rá, hogy megtudjuk, mint érzi magát? Dehogy is nincs. Hiszen van képzelőtehetségtek és ha el tudjátok képzelni, hogy milyen volna, ha Robinson helyébe jutnátok, vagy ha hirtelen elvesztenétek szüleiteket, hát akkor azt is elképzelhetitek, mit éreznétek, ha idegen házban kellene a kenyereteket keresnetek, ahol senki sem törődik veletek igazán, de annál több szidásban van részetek. Milyen honvágyatok volna mindig! Az-

után képzeljétek el, mennyivel nagyobb fájdalmat okozna minden kemény szó, durva viselkedés és milyen végtelen hálásak volnátok egy-egy barátságos szóért és egy kis megbecsülésért.

Azután meg kérdezzétek csak meg magatokat: Hol van az megírva, hogy az egyik ember arra születik, hogy egész életében másoknak szolgáljon. Nagyon szép, ha valaki szeretetből vállalkozik erre, de hogy csak azért, mert véletlenül szegénynek született, most már egész életére lemondjon a saját akaratáról és a mások szeszélyeinek csak azért rendelje alá magát, mert azoknak pénzük van, nem fakaszt-e ez feltétlenül keserűséget annak a szívében, aki szolgál? Különösen, ha az utcai szobában víg élet járja, ő meg reggeltől estig csak tisztogat és surol? Ha azután ehhez még nyerseség és lenéző viselkedés is járul, akkor meg épen elviselhetetlen az ellentét.

Annak, aki ezt egyszer igazában átgondolta, nincs is szüksége szabályokra, az már magától is tudja, mit tegyen: megmondja a szíve, megsúgja, hogy az ilyen alárendelt ember hűségét, nélkülözését és megaláztatását pénzzel nem lehet megfizetni. A jó fizetés a legkevesebb, amit érdemel; az a fődolog, hogy nagy hálával, udvarias bánásmóddal tiszteljük meg és tegyük boldoggá, mintegy azt mondva ezzel: „tudjuk, mennyit kapunk tőled". Ha egyszer elvadult és kihívó viselkedésű cseléd kerül a házba, gondoljunk csak arra, hogy ha tudnók, micsoda gazdája volt eddig, talán megértenők, miért lett ilyen.

Ha aztán befejeztétek kutatásaitokat és legalább annyit tudtok a cselédről, mint az aranyfácánról, biztos vagyok benne, hogy a viselkedéstekben érvényesíteni iparkodtok majd ezt a tudást; meg akarjátok mutatni, hogy már nem vagytok oly

tudatlanok. De hogyan? Gondolkozzatok csak magatok. Legyetek találékonyak.

Hogy könnyíthetjük meg a kiszolgálást? Hát persze már az által is, ha nem csinálunk fölösleges munkát. Először is nem hozunk be minden piszkot az utcáról. Azután a saját becses kezünkkel tisztítjuk ki a ruhánkat. Az asztalnál a tányérokat segítünk összeszedni és odaadjuk a lánynak. Ha látjuk, hogy sok tálat cipel, ajtót nyitunk neki. A könyveinket és játékainkat magunk rakjuk össze, nem terheljük még ezzel is a lányt. Azután, ha leszedésnél leesnek a kanalak a tányérról, nem elégszünk meg azzal, hogy összeráncoljuk a homlokunkat és azt mondjuk: „puff", hanem felugrunk és fölvesszük. Általában azzal fokozhatjuk munkakedvét a legjobban, hogyha minden alkalmat felhasználunk, mikor mi szolgálhatunk neki, mert ezzel tompítjuk benne azt a keserű gondolatot, hogy a szegény ember csak azért van, hogy szolgáljon, a gazdag pedig azért, hogy kiszolgáltassa magát. Rengeteg alkalom kínálkozik erre, de persze, akit csak az aranyfácán élete és tettei érdekelnek, ellenben a cselédek lélektana és természetrajza épen nem, az nem veszi észre. Először is kérdezzétek meg többször napjában, hogy nincs-e valamire szüksége a városból? Mikor látjátok, hogy levelet akar feladni, ajánlkozzatok, hogy majd elviszitek, „hiszen maga már annyit futkosott ma". Ha nehezet visz, segítsetek neki. De hiszen minderre nélkülem is rájöttök.

A régi Rómának volt egy nagy ünnepe: a Saturnáliák. Ezen a napon minden rabszolgát az ura szolgált ki. Így azután legalább évenkint egyszer a rabszolgák is érezték a kiszolgáltatást, tisztességet és kényelmet, az urakat pedig emlékeztette ez a nap, hogy mennyivel más szolgának lenni, mint

úrnak. Miért ne ünnepelhetnők mi meg ezt az ünnepet mindennap? Karácsonyt nem ünnepelhetünk mindennap, mert folyton a karácsonyfa körül ugrálni és nyalánkságokat enni, az sok volna; de a saturnáliák annál jobban esnek az embernek, minél többször ünnepli. Hálából, hogy a cseléd behozza a tálakat és hozzátok viszi, ti meg segíthettek neki kivinni; mialatt nektek főz, ti megteríthettek neki a konyhaasztalon. Milyen irigylésreméltó gyerek az, akinek ilyesmi magától eszébe jut! Milyen mély szeretet fénye sugárzik ki a lelkéből s ez a szeretet megvilágítja nemcsak a szalont és az ebédlőt, hanem a szolgálók eldugott szobáit is, megtölti a figyelem és gyöngédség világosságával és az emberségesség szalónjaivá teszi.

Aki már egyszer megfigyelt ilyen szegény teremtést a számtalan piszkos tányér között, az bizonyára gondol rá, milyen szomorú lehet egész nap ilyen piszkos holmi közt lenni, holott mi a szobáinkban egy pillanatig sem tűrünk meg semmi piszkosat, de annál több szép festményt akasztunk a falakra. Mivel kárpótolhatjuk ezt a lányt azért a környezetért? Legalább is azzal, hogy oly tisztán bánunk vele, ahogy csak birunk és a csont- és főzelékmaradékokat nem fűszerezzük gorombaságokkal, hanem oly szerényen és finoman viselkedünk vele szemben, mint csak a legszebb szobában szoktunk; akkor a piszkos hulladékot is kevésbbé érzi maga körül. Általában azzal tanuskodunk róla, hogy lelkileg igazán műveltek vagyunk, ha azokkal, akik piszkos munkát végeznek, pl. a mosónővel is, annál tisztességesebben bánunk és ezzel igyekszünk hálánknak és köszönetünknek kifejezést adni, mert pénzzel nem lehet ilyesmit megfizetni.

Tudjátok, mire van a cselédnek legnagyobb szüksége? Nagyobb, mint a vasárnapi kimenésre és

mint minden kedvességre és jótékonyságunkra! Megbecsülésre. Ez nevetségesen hangzik? Hiszen biztosan vannak köztetek, akik nagyon szívélyesen és pajtáskodólag viselkednek a cselédekkel szemben — de tiszteletteljesen? Ez már sok volna! Ugyan miért volna sok? Miért ne adhatnók meg mindenkinek azt, ami után legjobban vágyódik és amire legnagyobb szüksége van? Pedig a cselédek semmire sem vágynak úgy, mint a tiszteletre. Hogy miért? Hát épen azért, mert a hivatásuk annyi megaláztatással jár. Gondoljátok el: annak a felnőtt embernek úgy kell engedelmeskednie, mint a pici gyermeknek és sokszor úgy ki is kap, mint egy kis gyermek. Hiszen más emberek is engedelmeskednek, de legalább nyomtatott szabályoknak, vagy meghatározott gyári munkarendnek és ez mind nem olyan nehéz, mint ha egy felnőtt ember egy másik személy szeszélyeinek kénytelen engedelmeskedni és egész áldott nap csak engedelmeskedni. Hiszen már a gyerekeknek is nehezére esik, pedig azok tudják, hogy mindent csak szeretetből parancsolnak nekik. Ha jó beleélitek magatokat egy ilyen cselédleány lelkébe, akkor megértitek, hogy úgy vágyódhat a tisztelet után, mint a sivatag utasa egy korty víz után. Ha hallgattok rám, jó társaságban lesztek, mert XIV. Lajos, a nagy francia király is azzal mutatta meg nagy műveltségét, hogy minden cselédleányt előre köszöntött és előre engedett. És ha a cselédeteknek époly tiszteletteljesen köszöntök az utcán, mint a tanítónőtöknek, előre engeditek az ajtónál és minden szolgálatát megköszönitek, ezzel csak magatokat becsülitek meg és azt mutatjátok, hogy nem vagytok éretlen kamaszok, hanem gondolkodó emberek.

7. A szegény Mari.

Egy orosz könyvben olvastam ezt a történetet. Egy francia kereskedő keresztül utazott valamelyik orosz falun és ott megígérte egy szegény lánynak, hogy ha vele megy, elveszi feleségül. Az hitt neki és titokban elszökött vele; de a kereskedő útközben elhagyta. Szegénynek pénze sem volt és így napokon át kellett gyalogolnia és a falvakat végigkéregetnie, míg végre holtra fáradtan, éhesen és rongyosan hazaért. Az anyja azonban nem fogadta be többé s a hideg éjszakát a házuk küszöbén fagyoskodva töltötte vékony ruhájában. Nemsokára megbetegedett az anyja és meghalt. Mikor a pap beszentelte a koporsóját, az egész nép előtt így szólt: „Ez a lány az oka, hogy meghalt, hisz a bánat vitte a sírba, hogy ilyen lánya van.“ Már eddig is kerülte mindenki, de most még jobban elfordultak tőle. Még munkát sem kapott; a gyerekek kővel dobálták és kicsúfolták. Végre egy pásztor felfogadta, hogy segítsen a juhokat őrizni és ennek fejében enni adott neki. De már akkorra tüdővészbe esett, alig tudott mozdulni. Milyen siralmas látvány lehetett, mikor a csúfolódó gyermekhad elől vánszorogva menekült! Egyszer, amint így kergették, meglátta egy előkelő úr, aki nem messze lakott a falutól. Ez nagyon megsajnálta a szegény teremtést és elhatározta, hogy segít rajta. Mikor a gyerekek megint kővel dobálták és csúfolták a leányt, elébük állt és így szólt: „Várjatok csak, gyerekek és hallgassatok ide, mit mesélek.“ És elmesélte nekik, milyen szerencsétlen a szegény Mari, milyen keservesen megbünhődött a könnyelműségéért, milyen aljasan viselkedett vele szemben az idegen és milyen közel van már a halálhoz. A gyerekek szájtátva hallgatták, hisz ők erről mit sem tudtak; Ma-

rit gonosz, züllött teremtésnek tartották. Ettől a pillanattól egészen megváltoztak. Hiszen a szinfalak mögé néztek. A fiúk köszöntötték és ételt hoztak neki, a leányok hozzá futottak: „Mari, mi szeretünk ám!“ — és az egész gyereksereg olyan gyöngéd volt a szerencsétlenhez, hogy az egészen boldognak érezte magát; azt sem tudta, mi történik vele. Mikor négy hét mulva meghalt, már nem volt az arcán az a vigasztalan kifejezés. Nyugodtan és boldogan pihent szegény fekhelyén, kezében az utolsó virágokkal, amiket a kis lányoktól kapott.

Bizony sok üldözött és kétségbeesett embernek lehetne ilyen halála, ha volna valaki, aki megmentené azzal, hogy a többinek fölnyitja a szemét, elbeszélvén nekik a szerencsétlennek a történetét. Talán ti is nevettetek és gúnyoltatok, talán még kövekkel is dobáltatok gondolkodás nélkül ilyen elhagyatott embert, akit senki sem szívelhetett. Nem féltek, hogy volt közöttük, aki olyan sokat szenvedett és olyan örömtelenül élt, mint a szegény Mari?

8. A foltozott nadrág.

Volt a mi iskolánkban egy fiú, akinek nagyon szegények voltak a szülei és olyan tarka-foltos nadrágban járt, hogy majd megpukkadtunk rajta nevettünkben. Valahányszor azt gondoltuk, hogy most már igazán vége a foltozásnak, most már csak kap egy új nadrágot, mindannyiszor egy-egy új nagy barna folt jelent meg a sok kis folt között. Ilyenkor úgy rémlett nekünk, hogy az összes kis foltocskák felfrissült bátorsággal néztek a jövő elé, mint a kétségbeesett nép, ha hirtelen nagy és bátor államférfi fogja kezébe a gyeplőt. A szünidő végén legpompásabb mulatságunk volt várni Müller nadrágjának a megjelenését az udvaron. Képzelhetni azt

a harsogó kacagást, melyet előidézett, ha szünet alatt még tarkább lett!

Hogy szégyellem most ezt a kacagást! Igaz, hogy nem gonoszságból történt, de olyan ostoba és meggondolatlan volt! Mi csak a tarka foltokat láttuk, de amiről beszéltek, abból semmit sem értettünk. Nem tudtuk, nem láttuk a végtelen anyai szeretetet, sem az átvirrasztott éjszakákat, sem a könnyeket, melyeket az édesanyja ontott, hogy az egész fáradságos foltozás csak olyas valamit eredményez, amiért a fiúk kinevetik az iskolában. Ki tudja, milyen szegényes kicsiny összegből kellett az anyjának a háztartást ellátnia és milyen aggódva öltögetett, hogy még az új évben is kitartson a nadrág. Hány-ezerszer értékesebb volt ez, mint a legszebb és legdivatosabb angol nadrág! Hallottátok már, hogy némely régi mester festményeiért százezreket fizettek, pedig némelyik igazában még rajzolni sem tudott, de annyi szeretetet és bensőséget öntött a képbe, hogy évszázadok mulva is melegséget kelt az ember szívében. Nos, hát ilyen mesterműű volt Müller foltozott nadrágja is és sokat adnék érte, ha ma valahol megvehetném. Fölakasztanám a táblára, mint a térképet és a mutató pálcával mutatnám nektek az anyai szeretet csodálatos találékonyságát és azt a rengeteg fejtörést, gondot, ami ebbe a szegényes jószágba bele van öltögetve. Ezt a legelső párisi szabó sem tudná utánozni; az is fölkiáltana: „Ekkora türelme még egy gépnek sincs, nemhogy egy szabónak, ilyen türelme csak egy anyának van!“

Akkor megértenétek, mennyi butaság kell ahhoz, hogy valaki egy ilyen nadrágon nevessen. Aki így tud foltozni, az nem lehet közönséges asszony. Müllerné bizonyára rendkívüli nő volt és most már bánom, hogy sohasem kértem meg Müllert, hogy az

anyját meglátogathassam. Ha valaha ilyen foltos nadrággal találkoztok, ne felejtsétek el, amit ma hallottatok. Sokkal fontosabb ránk nézve, hogy az ilyen nadrágok létrejöttét megértsük, s hogy tudjuk, mi minden rejlik az ilyen aprólékos munkában, mint hogy az egész világtörténelmet ismerjük és tudjuk, hogyan keletkeztek a tűzhányó hegyek. Hogy miért fontosabb? Mert nincs gonoszabb dolog, mint a szeretetteljes és szorgalmas munkát kigúnyolni. Azzal tehetünk tanuságot az igaz műveltségről, ha sohasem nevetünk rosszkor. Ezt a műveltséghez pedig sem a világtörténelem, sem a természetrajz nem adja meg, akármilyen fontosak különben, ehhez csakis úgy jutunk el, ha embertársaink élete, sorsa fölött gondolkodunk. Ha találtok valaha ilyen szépen összefoltozott ruhájú fiút, akit a társai kinevetnek és aki emiatt szégyenkeznék, mondjátok neki: „Hallod, inkább légy büszke az anyádra, hiszen neked van a legértékesebb nadrágod a világon!“ Vagy nem így van? Nem az anyai szeretet van beleszőve és nem szebb és előkelőbb ez, mintha arannyal volna áttörve? És ha a fiú büszkén, hálásan hordja, akkor szinte lelke van a nadrágnak; hiszen találkozóhelye a legszebb emberi érzéseknek.

VII. A kis dolgok hatalma.

1. A nagyító és a messzelátó.

Voltatok már derült éjszakán a mezőn, mikor a ragyogó csillagtenger csendesen és oly végtelenül titokzatosan borul az alvó világra? Milyen kicsi ilyenkor az ember a maga kis földgolyójával, ha elgondolja, hogy az csak egy fénylő pont ebben a ha-

talmas tengerben! A csillagos ég fensége már a legrégibb időkben is megragadta az ember tekintetét; nem az ásvány- vagy a növénytan a legrégibb tudomány, hanem a csillagászattan. Az embereket először a nagy, a fenséges ragadta meg, azt csodálta, a kis dolgok világát és a kis dolgok hatalmát sokkal később vették észre. Ugyanezt látjátok a régi drámákban és költeményekben is: úgyszólván mindenütt biborpalástos királyok és királynők szerepelnek, sőt régebben még a világtörténelem is csak a nagyok tetteiről beszélt, a kicsinyek életét és törvényeit, a kis erők egyesülésének hatását a világra, csak újabban kutatják. A fölfedezésekről, föltalálókról szóló könyveitekben is csak a nagy emberekről van, szó, azokról, akiknek a munkája a művelődéstörténelemben is föl van jegyezve, de az egyszerű munkásokat, — akik munkaközben egy-egy, hatásában nem kevésbbé fontos javítást eszközöltek a gépen, — nem említik meg. Olvastatok nagy kereskedőkről, vállalkozókról, akik nagy méretű vállalataikkal úgy meggazdagodtak, hogy hatalmasabbak lettek, mint a királyok. Ma már ezen a téren is kezdik fölfedezni a kis dolgok erejét. Nemrég olvastam, hogy a legnagyobb angol vállalatot két millió munkás tartja fenn és ők is vezetik. A mult század közepe táján néhány szegény takács nyitott egy szövetkezetet egy kis városnak, Rochdalenak egy szűk utcácskájában, a szomszédság gúnymosolya között. Tudjátok, mi a szövetkezet? Olyan kereskedés, amelyet maguk a fogyasztók vezetnek és amelynek nyereségén is a fogyasztók osztoznak. Ez a kis rochdalei szövetkezet egyre nőtt, nőtt, mindig több munkás lépett be, lassanként fióküzleteket nyitott és amikor egyezerötszáz üzlete volt, külön gyárakat emelt a szükségletek fedezésére, saját óceánjáró gőzösöket tartott és óriási áruraktárai számára

egész városrészeket bérelt ki. Aki ma kerül Angliába, az bámulva tapasztalja, hogy a legszebb és legnagyobb áruházak és a legtökéletesebb gyárak egy millió kisember tulajdonai. Aki valamikor megírja a gyári munkások történetét, annak el kell beszélnie: hogy a nagy tömegek lassanként kiemelkedtek a nyomorból és tudatlanságból, azt nemcsak a nagyok jótéteményeinek köszönhetjük, hanem még sokkal inkább a kis emberek hűségének és önfeláldozásának.

Tudjátok, mire emlékeztetnek engem ezek a szegény takácsok? A koráll-szigetekre, melyeket a legparányibb állatkák emelnek ki lassanként a tenger mélyéből és azután emberi lakóhelyekké lesznek. Olvastatok már ilyenről? Hogyan telepszik meg egy-egy ilyen korállpolip sokszor hétszáz méter mélységben a tenger színe alatt és hogyan nő, növekedik, míg végre egy sziklakör mered ki a vízből. Ha azután ez a gyűrű bezárul és így a tengervíz kireked, akkor a bezárt sós vízből édesvizű tó lesz, mely idők folytán kiszárad. A tenger homokja, a koráll-törmelékek és a vihar idesodorta növények termékeny földjébe aztán egy kókuszdiót sodor a víz, egy-egy távoli országból fa- vagy bokor-magvacskát ejtenek a madarak, a dagály és még inkább a vihar mindannyiszor hoz valamit, míg végre a szigetet növények és fák borítják és csakhamar megjelenik az ember is, hogy birtokába vegye ezt a barátságos helyet, melyet számára az a pici puha állat, a koráll épített.

Még nagyszerűbb a parányok halmozódása a baktériumok világában. Egy külön világ, melyet csak a nagyító fedezett fel. Annak a dolgozatnak, mely ezeknek a parányi állatoknak az életét leírja, „A világ egy csöpp vízben“ címet lehetne adni. Figyeljetek csak meg nagyítón egy csepp vizet vala-

mely pocsolyából! Rengeteg apró lény mozog benne, aztán egyszerre középen szétválnak, a két új állatka pedig szintén rögtön ketté válik. Képzelhetitek, micsoda óriási tömeggé szaporodnak egy-két perc alatt. Kiszámították, hogy egyetlen ilyen, csak több mint ezerszeres nagyitó alatt látható lény, egy óra alatt 16 és fél millióra szaporodik, négy és fél nap alatt pedig, ha elegendő tápláléka van, oly nagy tömeggé, hogy meg lehetne vele tölteni az óceánt. Ha ezt elgondoljátok, megértitek, micsoda hatása van a legparányibb lényeknek a természet egész háztartására. Az apró lényeknek ez a kimeríthetetlen szaporodása teszi lehetővé, hogy ezek az apró baktériumok embereket és állatokat ölnek meg.

Mióta a nagyitó ilyen fölfedezésekre vezette az embert, azóta általában figyelmesebb lett a kis dolgoknak a nagy világban való szerepére. Azelőtt pl. azt tartották, hogy a föld felszinén végbement nagy változások megannyi óriási összeomlás alakjában történtek, ma azonban mindinkább az a felfogás hódit tért, hogy mindez lassanként az apró hatások halmozódása után jött létre. Talán idővel arra is rájönnek, hogy az emberi életben sem jönnek létre a nagy dolgok nagy lármával, ropogással, hanem valószinűleg a kicsinyben való hűséges és türelmes munka hozza létre.

2. Apróságok.

Egyszer városunkban nagy tűz volt. A tűzoltók olyan hősies magatartást tanusítottak, hogy az egész város róluk beszélt. Másnap egy kis fiúval találkoztam az utcán, aki egy kis létrával és egy darab gummicsővel szaladgált. Mikor megkérdeztem, mit akar vele, azt felelte: „Hőstetteket akarok végbez vinni!“ Legtöbb fiú erről álmodik; hőstetteket

akar véghez vinni, amelyekről az egész világ beszél. Minthogy a könyvekben csupa nagy dolgokról, csatákról, felfedezőutakról és más efféléről olvasnak, azt gondolják, hogy ezek a legfontosabbak és az életben is ezekből származik minden jó. Ha kikerültök az életbe, majd meglátjátok, milyen kevés embernek van alkalma ilyen nagy tettekre. Nálunk nincsenek már megölni való medvék és farkasok, a háborúk is ritkábbak és arra is ritkán kerül sor, hogy az ember nagy tűzből vagy hajótörésből mentsen valakit. Ez jó is így, mert a nagy tettek könnyen vakká teszik az embert az iránt, hogy a legnagyobb dolgokat a földön a dicsőség nélküli magányban végzett önmegtagadó munka hozza létre. A legnagyobb hőstettek épen a titokban végzett tettek, mert ezeknél hiányzik a babérkoszorú és a hangos tetszés keltette diadalmámor. Régente, amikor még a Niagara-zuhatagnál is indiánok laktak, az volt a szokás, hogy minden évben feláldozták a legszebb leányt a Nagy Szellemnek. Egy csónakban kellett neki virágkoszorúsan leereszkedni a vízesésbe, ahol aztán a sziklák összezúzták. Ez olyan hőstettnek látszik, amelyet túlszárnyalni lehetetlen. És én mégis azt mondom, sokszor nehezebb életben maradni és föláldozni a Nagy Szellemnek apró ostoba makacsságainkat, mint leereszkedni a vízesésbe. Nekem nagyobb hősteitnek látszik, ha valaki egyetlen egyszer legyőzi magát és bocsánatot kér, mikor olyan nehezére esik, mintha általános bámulat és diadalmámor között valami hallatlan dolgot visz végbe. Bizonyára kell annyi önfeláldozás és erő ahhoz, hogy valaki naponkint megnyugtassa szeleidségével és figyelmességével izgatott testvéreit és az ideges felnőtteket, mint ahhoz, hogy hőstetteket vigyen véghez, pl. ha tűz van, kimentsen valakit. Sokan vannak,

akik a golyózáporban és az ütközet zajában a hidegvérűség és bátorság csodáit művelik; de otthon, ahol nem szól az ezred zenekara és nem osztogatnak vaskeresztet, nincs erejük apró önmegtagadásokkal és önfeláldozásokkal bizonyítani be hősiességüket.

Olvastam egy elbeszélést, amelyben egy gazdag ember valami pici halászfaluba került a Keleti tenger partjára, hogy ott a teljes csöndben pihenjen egy darabig. Este a korcsmában megkérdezte, hogy van-e valaki, aki fel tudna neki váltani egy ezres bankót. A korcsmáros, aki még sohasem látott ezrest, azt mondta: „Ezzel itt nem lehet fizetni, szerezzen az úr aprópénzt.“ Később, mikor a korcsma megtelt parasztokkal, a korcsmáros megmutatta nekik a pénzt, megkérdezte tőlük, hogy nem tudnák-e felváltani. A parasztok kinevették és azt mondták: „Micsodát? Ezrest? Az nem is létezik!“ Gyanakodva nézték az idegent. Később még néhány halász jött be, ezek azt tartották, hogy ezres bankó nincs is a világon, legfeljebb százas, de ez is oly ritka, hogy csak minden száz esztendőben ad ki a kormány egyet-egyet. Mikor utasunk a szobájába ment, hallotta, amint egyik paraszt így szólt: „Ennek egyáltalában nincs pénze, közönséges csaló. Jertek, páholjuk el!“ Persze, ezt nem várta meg, hanem még napfelkelte előtt kiugrott az ablakon és rohant, ahogy csak a lába birta, míg végre hét órai út után elért egy városba, ahol végre fölválthatta ezresét. Két nagy zsák fillért kapott érte. Kocsit vett és úgy vitte a halászfaluba az aprópénzt és a korcsmárosnak csupa aprópénzzel fizetet a vacsoráért. Még most is él, ha meg nem halt.

Tudjátok, hogy mit akarok ezzel a történettel mondani? Hát azt, hogy a mindennapi élet is

ilyen halászfalu, ahol az emberek az ezres bankóra, t. i. a nagy hőstettekre, csak a fejüket csóválják és gyanakodó arcot vágnak. Hisz a legtöbb sohasem élt át hőstettet, csak a könyvből ismeri, s így azt hiszi, hogy igazán nem is létezik. Az olyan embernek a szeretetében és jóságában nem is hisznek, aki csak nagy tettekkel akarja bizonyítani érzelmeit, a mindennapi élet kis dolgaiban pedig nem mutatja. Arra azt mondják: „Csaló, verjük el!“ Az embereknek igazuk is van, mert aki a nemes gondolkozását nem képes aprópénzre váltani, az igazán azt a gyanut kelti, hogy nem is valódi a nemes gondolkozása; az legjobban teszi, ha éjjel kiugrik az ablakon és elszalad, s addig vissza sem jön, míg emberszeretetét aprópénzben nem hozta magával.

Képzeljétek csak el, hogy valaki egész nap goromba és kiállhatatlan a feleségével s aztán azt mondja: „Ó, ha meggyulladna a házunk, vagy csónakázás közben a vízbe esnél, szívesen elégnék vagy megfulladnák, csak hogy kimenthesselek!“ Vagy a fiú azt mondaná beteg édesanyjának: „Nem, föl nem olvasok, de a véremet szívesen kiontom, ha az orvos azt mondja, hogy ez javadra válik“. Igazán sok ember van, aki képes az ezres bankóban való nagy önfeláldozásokra, de a kicsiben való önmegtagadásra nem is gondol, ahhoz nem is ért. Pedig nem a szeretet nagy fellángolásaitól, hanem ezer apró nyilvánulásától függ, hogy pokol-e az életünk vagy mennyország. Attól, hogyan jön be reggel a kisleány, hogy kíván jóreggelt, eszébe jut-e virágot tenni az asztalra, tudja-e mások életét ezer apró figyelmességével kedélyessé tenni és milyen arccal fogadja és teljesíti az apró megbizásokat. Hogy az édesanyának van-e fiában öröme, attól függ, hogy képes-e a fiú háláját, gyön-

gédségét a szeretet és tisztelet ezer apró mindennapi jelére felváltani, vagy pedig a lelkében marad, mint az ezres bankó az erszényben.

3. A sűlyedő hajó.

Egyszer a spanyol partok közelében zátonyra futott és elsülyedt egy angol hajó. Csónak csak az asszonyoknak és a gyermekeknek jutott, úgy hogy a legénység legnagyobb része kénytelen volt a hajón maradni és szemébe nézni a biztos halálnak. Mikor a menekülők egy ideig eveztek, egyszerre lelkesült éneket hallottak. Hátranéztek és meglátták a legénységet a födélzeten és megismerték a dalt: „Isten áldd meg királynénkat!“ Így sülyedtek el, nem vad káromkodással, kétségbeesve, hanem mint hősök, kiket a halál le nem győzhet. A csónakban maradtak sápadtan meredtek rájuk és szívük kimondhatatlan megindultságában összeszorították ajkukat. Nem tudták elfelejteni ezt az éneket. Ha később valami rossz vagy kicsinyes dolgot műveltek, mindig arra gondoltak: „Mennyivel szebb volt azok halála, mint a mi életünk. Jobb lett volna nekünk is elsülyedni az éneklőkkel!“

Ugyan mi olyan fölemelő ebben a halálban? Az, hogy a halálraszántak nem adták át magukat a halálfélelemnek és olyan nemes elszántsággal fogadták elkerülhetetlen sorsukat, hogy nem a tomboló elemek győzedelmeskedtek, hanem az ember maradt a győztes. Bizonyára ti is érzitek, hogy így van és ti is csodáljátok ezeket a nagyszerű embereket! Azt hiszitek talán, hogy ezt a példát csak a szirteken lehet követni ahol már nincs mentség? Nem gondoljátok, hogy ami nagyban a tengeren hősies, azt kicsinyben is lehet utánozni az életben?

Ezek a tengerészek példát adtak nekünk,

hogy lehet nehéz és kellemetlen dolgokat méltósággal és nyugodtan viselni; erre pedig bőven van alkalom mindenütt. Vegyük a legközönségesebb példát: Az ember beteg. Nem pompás alkalom ez, hogy megmutassa az erejét azzal, hogy állandó morgás-nyafogás és indulatoskodás helyett a betegség minden bosszúsága, fájdalma és nélkülözése között megőrzi az erő nyugalmát?

Viseljük el a változhatatlant, de ne sötéten és mereven, hanem annyi türelemmel és oly vidáman, hogy mindenkiben, aki ápol vagy aki közelünkbe kerül, szép emléket hagyjon viselkedésünk.

Többet mondok. Nem minden gyermeknek van alkalma hozzá, hogy fájdalmas betegsége közben gyakorolja magát a türelemben, de mindenkinek vannak apró kellemetlenségei és bosszúságai. Kezdjük el a legkisebben, a kozmás levesen, amit meg kell enni. Van, aki megeszi, ha ráparancsolnak, de milyen arccal és mekkora sóhajok között! Nem mondom épen, hogy győzelmi himnuszt kell énekelni, de igen jó volna arra gondolni, hogy vannak, akik még a halál órájában, a legsúlyosabb szenvedések között is meg tudják őrizni nemes magatartásukat és szilárd arckifejezésüket; és mi már a kozmás levesnél elvesztenők önuralmunkat!? Vagy a mama valami nagyon kellemetlen dolgot biz reánk. Nem mehetünk sétálni, pesztonkának kell maradnunk a legkisebb testvérke mellett, vagy más unalmas házimunkát kell végeznünk akkor, midőn valami kellemes kiránduláson vehetnénk részt. Bizonyára eszetekbe jut sok ilyen dolog, amelyik távolról sem olyan rettenetes, mint a hajótörés a spanyol sziklákon. Ha tehát tetszik nektek a haldokló tengerészek példája és szeretnétek utánozni őket, akkor tegyétek ezt a mindennapi élet apró bosszúságai és nehézségei között. Hisz az emberi

élet nem nagy hajótörésekből, hanem apró nehézségekből és csalódásokból áll. Minthogy azonban a nagy dolgok csupa apróságokból lesznek, azért a ti szép példátok, melyet ezer apró helyzetben adtok, lassanként olyan fénnyel világít majd, mint egyetlen nagy hőstett és az emberek úgy nézik egykor az életeteket, mint a menekülők nézték a süllyedő hajót, melyről a bátorság himnusza szállt feléjük.

4. A temetőben.

Láttátok-e már valamelyik híres ember sírját? El van borítva koszorúkkal, köröskörül virágok díszlenek. Évenként százával zarándokolnak hozzá az emberek, hogy nagy életének emlékén elmélkedjenek. Az évforduló napján pedig ünnepi beszédben elevenítik föl tündöklő alakját. Joggal teszik ezt, mert példája csillagfény gyanánt világít az éjszakában és sok már-már kétségbeeső lélek új erőt merít belőle és ezzel az erővel a legsúlyosabb balsorsot is legyőzi.

Láthattok más sírokat is, egyszerű emberekét, melyekben nemrég elhunyt halottak nyugosznak. Ezeket is friss virág borítja, ezek mellett is látni gyászruhás, megtört alakokat.

Aztán vannak régi-régi sírok, düledező sírkővel, elborítva felburjánzott gyommal, néhány elvadult virággal: nincs, aki ápolja őket. Sokszor gondolok arra, hogy milyen végtelenül sokat köszönhetünk mi azoknak az embereknek, akiknek a sírját senki sem látogatja. Itt például egy csendes, ismeretlen asszony nyugszik, aki egész életében tűrt, másokért dolgozott és szenvedett. Megbocsátott minden igazságtalanságot és szeliden aludt el. Azt hiszitek, hogy ha sírja puszta is, nem él vala-

kinek a szívében tovább? Él bár a nevét már senki sem tudja.

Valahányszor legyőzitek magatokat és valahányszor nemes gondolat vagy érzés ébred a szívetek mélyén, tudjátok meg, hogy mindez a szeretetnek abból a nagy kincsesházából való, melyet a legcsendesebb és az életben sokszor mellőzött, kinevetett emberek hintettek el maguk között, haláluk után is titkos honvágyat ébresztve a jó iránt a legdurvább emberben is, és ezért örökre feledhetetlenek maradnak. Olyanok, mint valami láthatatlan szellemkar, melynek éneke halkan száll a világ fölött és melynek dallamát nem hallja senki, akiben a szenvedély tombol, de a szív csendjében fölcsendül, magasba csalogatva a lelket. Az emberek sok rosszat tesznek, de egy sincs közöttük, aki erre a hangra nem figyelne néha. Ha ma nyugodtan alhattok ágyatokban anélkül, hogy attól kellene félnetek, hogy felgyujtják a házatokat vagy édesanyátokat elcipelik és elégetik, mint boszorkányt, mint a középkorban, ezt nemcsak azoknak a nagy embereknek köszönhetitek, akik a nyilvánosság fényénél küzdöttek ez ellen, hanem sokkal inkább annak a számtalan asszonynak és férfinak, akik a szelidséget és az irgalmat saját kis körükben hirdették szóval, tettel és akik apró fénysugaraikat egyesítették és lassanként elűzték a sötétséget az eldugott kis utcákból is.

Ha valaki képes a legnagyobb kisértés között becsületes és megvesztegethetetlen maradni és az igazságnak szolgálni, az nemcsak a megvesztegetetlenség nagy hőseinek legyen hálás, hanem még inkább azoknak az egyszerű és csendes embereknek, akik, minden elismerés és tisztelet hiján, alacsony sorsban, fűtetlen szobában, fagyos lábbal szolgálták az igazságot az utolsó szóig és az utolsó

fillérig, oly állhatatosan, mint az örök csillagok és akik sziklaszilárd támaszai voltak a szomszédaiknak. Meghaltak, de az arcképük még félszázadig függött a divány fölött, komoly, ünnepélyes arcuk áthatóan nézett le az unokákra, szemükben a szeplőtelen becsületesség varázsával. Ma már nem mutatja a nyomukat se könyv, se kő, se virág, se koszorú, de azért segítőink és nevelőink maradnak, mert a hűséges élet képe akkor is eltörülhetetlen, akkor se vész el soha, ha névtelenül és ismeretlenül él is az utódok emlékében.

VIII. Az emberi társadalom.

1. Semmi közöm hozzá!

Gyakran mondják: „Mi közöm hozzá?“ Sok embernek nincs szíve és részvéte semmi iránt, ami túl van a kerítésen. Másoknál a szeretet és igazságosság az ország határkövénél végződik. Másoknál ott, ahol az emberek bőrének szine megváltozik. Ha kérdőre vonja őket az ember, módfölött mérgelődnek, sőt nem is értik, miért kellene a tőlük távollevőkre részvétük egyetlen szikráját is vesztegetniök. „Mi közünk hozzájuk? Nem tartozunk nekik semmivel.“

Az ilyen szűkkeblű emberek olyanok, mintha nem tudnának olvasni, még betüzni sem. Az ábécében, meg az ujságban talán tudnak, de az életben nem. Mert majdnem valamennyi használati cikkük és valamennyi táplálékuk más hazájú és más szinű emberek munkájának nyomait viseli. Járjatok csak körül a lakástokban, térképpel a kezetekben és majd meglátjátok, hogy a tárgyak és élelmicikkek a térképen levő összes országokba elvezetnek és

hogy nincsen olyan néptörzs, amely valamivel hozzá ne járulna az életünkhöz. Aki a tárgyakból is tud olvasni, aki meglátja bennük az emberi életet és szenvedést, mindazt a világ négy tájáról összegyűjtött emberi fáradságot, amely egy ilyen tárgyban szunnyad, az belátja, hogy a kert palánkja, a város fala, a határkő mind csak mesterséges határ, melyet rég átléptek a legtávolabbi népek is és segítenek neki házat építeni, kerteket művelni, elkészítették az eszközeiket, segítettek fonni, szőni, hímezni a ruházatát, leszedni, megfogni, meghízlalni, lekaszálni, kipréselni az eleséget, hogy azután onnan messziről, a tengeren túlról elküldjék neki.

Vegyetek csak egyetlen gyufaszálacskát és nézzetek utána, hány ember és hány ország egyesül, hogy létrehozza! A törzsét a fenyőerdőből kapja. Hogy a fejét gummival lehessen bevonni, a forró égőv alatt a gummifákról gummit gyűjtenek, a sziciliai kénbányákból ként hoznak, mely azután foszforral keverve adja a fejét. A foszfort meg a vegyész zár alatt tartja laboratóriumában. Hát ha még a szicilai fiúk nyomoráról mesélnék nektek, akik a kénbányákban tönkreteszik az egészségüket, vajjon nyugodtan gyujtanátok meg a lámpát a vacsorához és azt mondanátok rá: Semmi közünk hozzá!? Dehogy is nincs: köztetek van az a szegény fiú, aki értetek áldozza fel magát és ennek a feláldozott életnek egy-egy darabját élvezitek. Együtt lakik veletek és méltán megérdemli, hogy szívetekbe zárjátok. Persze ezzel már nem mentitek meg. De nagylelkűbbek és hálásabbak lesztek és ti talán már nem okoztok hasonló szenvedést senkinek, példátok pedig terjed és talán egyszer eljön az idő, amikor a felebaráti szeretet oly nagy és tiszta lesz már, hogy senki sem akar

olyat élvezni, amit mások nyomorúsága és szenvedése szerez meg számára.

El fogok nektek mondani egy londoni történetet, amelyből titsztán látjátok majd, hogy a legtávolabbi emberek is sokszor mily közel állanak hozzánk és mennyire veszélybe sodorhatjuk még magunkat is, ha olyan gondtalanul átengedjük őket sorsuknak. A mult század közepén Londonban a gazdagok és szegények lakásai roppant szigorúan el voltak választva. A gazdagok a város nyugati részén, a szegények pedig a keleti részen laktak. A nyugatiak nem törődtek a keleten lakókkal, époly kevéssé, mintha egy óceán választotta volna ketté a várost. Egyszer a nyugati részen egymásután támadtak a járványos betegségek. Elkezdték az okát kutatni és rájöttek, hogy a keleti városrészből jönnek és pedig a ruhákkal hozzák be, melyeket a keleti részben levő szabóműhelyekben készítenek. Ezek a műhelyek pedig a betegség és nyomor tanyái voltak; sokszor egyetlen szobácskában egész család lakott, főzött, aludt és dolgozott és ha egy gyermek beteg volt, továbbra is egész nyugodtan az ágyára terítették a varrni való ruhákat, hiszen más hely nem volt. Így jött át a baj a szegényektől a gazdagokhoz, mert a kelet dolgozott a nyugatnak. Ekkor egyszerre felnyilt a gazdagok szeme és látták, hogy ugyancsak nem mindegy nekik, hogy hogyan élnek a szegények, mert ime, azoknak elhagyatottsága már rajtuk kezdi magát megbosszulni.

Azt kérditek, hogy hogyan mutassátok meg a távoli embertársak iránti szeretetteteket? Hiszen mindenkinek, aki az öt világrészben értünk dolgozik, csak nem adhatjuk az egész szívünket és minden gondolatunkat? Hogyan is segíthetnénk rajtuk? Hiszen, ha angol szénnel fűtünk, ausztráliai

gyapotot hordunk és amerikai marhahúst eszünk, ha a kenyerünk orosz búzából, csukamájolajunk pedig az eszkimók földjéről való, akkor a fél életünk csak arra kellene, hogy azoknak a hogyléte felől tudakozódjunk, akik értünk dolgoznak. Hiszen akkor nem érnénk rá, hogy a felebaráti szeretetet saját környezetünkben gyakoroljuk. Hát persze, nem is így értem én ezt. Hanem úgy, hogy az ember anélkül, hogy névről ismerné azokat, kik testi vagy szellemi munkájukkal valahogy beleszövődnek az életébe, fogadjon be minden embert a szívébe testvéri érzéssel és hálásan, úgy, mint ahogy imába foglal mindenkit, aki drága neki és akinek jót kíván, bár nem nevezi meg őket egyenként. Ha nem is segíthetünk mindeniken külön, a fő az, hogy hogyan bánunk azokkal, akiket a sors utunkba vet és hogy valamikor milyen befolyással leszünk hazánkra. Ez attól függ, vajjon szívünkben megvolt-e a testvéri érzület. Ha minden emberben megvolna, akkor béke volna a földön, mert akkor megőrizné a testvéri hűséget az ember a mindennapi élet minden szakában, hivatása minden ágában és cselekedetében, a legtávolabb lakók és a legutolsók iránt is. A szívük mélyén ott ragyogna az emberek testvériességének képe, mint a vándor szívében az édesanyáé és nem engedné, hogy a rövidlátó haszonlesés és a nyers felfuvalkodottság telepedjen a helyébe. Azt hiszitek talán, hogy ez az emberszeretet gyengíti szeretetünket azok iránt, kik a közelünkben vannak? Dehogy, hiszen aki a legtávolabbról jövő jótétemény és segítség iránt is hálás tud lenni, aki rászoktatta a szívét, hogy minden kicsiségért jóval fizessen, az bizonyára bensőségesebben és hálásabban fogadja környezete jótéteményeit is, mint az olyan ember, aki mit sem törödik azzal, hogy mivel tartozik másoknak és aki-

ket csak a legnagyobb jótétemények képesek kissé felrázni. Aki a távoli adományokat érzéketlen szívvel fogadja, az végre is természetesnek fog találni mindent, amiben hozzátartozói részesítik és a szeretetet is hideg közönnyel fogadja majd. A hálátlanság a legmagasabb műveltség. Minél hálásabb az ember, annál jobban ismeri a testi és szellemi javak történetét, származását, létrejöttét és az emberi szívre ez a történet sokkal fontosabb, mint valamennyi szárazföldi vagy tengeri ütközetnek az évszáma.

2. A reggeli.

Mondjátok csak, van-e fogalmatok arról, hogy hány ember dolgozik azért, hogy a reggelitek mindennap rendesen kerüljön az asztalra? Hány országot kellene végigjárnotok azért, hogy mindegyikükkel kezet foghassatok és köszönetet mondhassatok nekik! Itt van mindjárt a kávé. Honnan jön a kávé? Többnyire Braziliából, de esetleg Jávából, sőt Arábiából is jöhet. Gondoljátok el, hány kézen megy át, míg a kávécserjéről leszedik, átszállítják a tengeren, megpörkölik, megőrlik, megfőzik és végre gőzölögve kerül az asztalra. Vegyük a gabonát, amiből a kenyeret készítik. Talán Oroszország vagy Amerika síkjain termett és olyan emberek aratták és csépelték, akiknek még a nyelvét sem értitek. Mikor kicsépelték, a molnárhoz kerül, aztán a pékhez, aki fél éjjel dolgozik, hogy nektek reggelre friss süteménytek legyen. Ti még a meleg ágyban pihentek, amikor künn már csengetnek, a leány nagysokára ajtót nyit, a süteménnyel rakott kosár ott áll már az ajtóban s a pékinas a lépcsőn szundikál. Aztán hány ember dolgozik azon, hogy répából vagy cukornádból cukrot készítsen nektek!

A tej és vaj is sok kezet foglalkoztatott, míg hozzátok került; de ha elkezdenénk kutatni, ki csinálta a kanalakat, csészéket, tányérokat, ki törte össze a szenet, amely a szobát fűti, ki csinálta az asztalt és a székeket és honnan vette hozzá a fát meg a nádat; hány kéz kalapált és ácsolt és hány fej gondolkodott a ház felépítésén: akkor igazán beláthatatlan embertömeg gyűlne össze és nézné végig a reggeliteket. Ha ehhez még fölkelnének a sírokból, akik a gépeket és a szerszámokat kitalálták, amelyekkel ma oly pompásan és könnyen láthatjátok el magatokat: akkor az egész föld sem volna elég tágas nekik. Ez még csak a reggeliről szólt, a többi étkezést és a ruházkodást el sem merem kezdeni.

Mondjátok meg — de őszintén — gondoltatok erre már valaha kávézás közben? Vagy csak szürcsöltetek és azt gondoltátok: „Ej, de finom!" Tudjátok, hogy ez a gondolkozásnélküli evés sokkal veszedelmesebb a gyors habzsolásnál is? Mert rászoktatja az embert, hogy ne gondoljon arra, menynyire függ embertársaitól; hogy százezer kéz és lélek közös munkájának az eredménye és ajándéka az ember kényelme, a mindennapi élet biztonsága, boldogsága. Aki pedig ezt elfelejti, vagy aki erre sohasem jön rá, az úgy viseli magát, mintha egyedül lenne a világon és úgy bánik az emberekkel, hogy azoknak minden kedve elmegy érte dolgozni. Durva kezeivel széttépi a szolgálatok és viszontszolgálatok szövedékét. Az hálátlan lesz mindenkihez és nyugodtan elfogadja szülői, barátai szeretetét is, anélkül, hogy az ajándék vételénél az ajándékozóra is gondolna. Aki egyik szemére vak, az nagyon könnyen elveszíti a másikat is. A hála a gondolkozás szülötte; azt mutatja, hogy az ember nem nyel le mindent gondolkodás nélkül, mint a bálna a vizet, hanem megfigyeli a dolgok össze-

függését és belátja, hogy magára hagyva tehetetlen. A hálátlan embert előbb-utóbb kitaszítja a társadalom, mint a test az idegen anyagot, mert a társadalom épülete a közösségen és kölcsönösségen alapul és az az elem, mely az egészet összetartja: a hála. Ha a társadalom épülete nyögni és ropogni kezd, bizonyosak lehetünk felőle, hogy valahol kevés a hála.

Tehát szenteljétek meg hálátokkal már a reggelit s legalább a kis pékinasra gondoljatok, aki nektek föláldozza éjjeli nyugalmát és vacogva járja be korán reggel az utcákat. Biztosítalak benneteket, hogy ez a szokás egész életetekre áldásos lesz, mert rászoktatja az embert, hogy az életnek minél nagyobb területét lássa és ne elégedjék meg egy kis részlettel. Némely családban evés előtt ezt imádkozzák: „Édes Jézus, légy vendégünk; amit adtál, áldd meg, kérünk!“ Ez bizonyára szép szokás, de tudnotok kell, hogy Jézus Krisztus csak úgy áldja meg az ételünket, ha hálásan gondolunk azokra is, akik ezt munkájukkal számunkra megszerezték és elkészítették.

Aki így megemlékezik a munkáról, az képtelen lesz gőgösen és felületesen viselkedni a munkásokkal szemben. Az az utolsó napszámost is tiszteli, mert tudja, hogy ennek a munkája ép oly nélkülözhetetlen, mint a vezető számadásai. Az kikerüli a terhekkel megrakott embert és nem várja meg, hogy az csináljon miatta kerülőt. Az fölkel a villamosban és átadja helyét a munkában kifáradt mesterembernek; nem hagyja folyosón álldogálni, hanem széket hoz neki; a kalapját legalább is olyan mélyen emeli meg előttük, mint ahogy ők köszönnek; szóval: minden szava és minden tette azt mutatja, hogy a beavatottak rendjébe tartozik, nem pedig a vakok és érzéketlenek közé, kik olyan kö-

zönyösen kanalazzák a levesüket és húzzák fel a ruhájukat, mint ahogy a lovak ropogtatják a zabot és tűrik, hogy fölkantározzák őket. A beavatottak élete jámbor és boldog élet, mert a hála jámborrá és boldoggá teszi az embert.

3. Kinek köszönhetjük szellemi életünket?

A multkor láttuk, hányan dolgoznak a világ minden részén a mi testi jólétünkért. Hát hogyan állunk a szellemi javakkal, tudományunkkal és lelkiismeretünkkel, a művészi alkotásokkal, a költészet műveivel, szóval mindazzal, ami gazdaggá teszi a lelkünket, ami felemeli és felüdíti a szívünket? Vajjon ezeket csak magunknak vagy csak a mi városunk és a mi hazánk embereinek köszönhetjük-e?

Kezdjük a biblián. Vajjon Mózes, a próféták és az apostolok magyarok voltak? A katholikus egyház alapítói nagyrészt rómaiak és görögök. A kereszténységet Magyarországon szláv, olasz és német szerzetesek kezdték terjeszteni, ők irtották az erdőket és kolostoraikból ők honosították meg nálunk a műveltséget.

Nézzük aztán a tudomány különböző ágait. Orvosi tudomány, vegyészet, fizika!... Ki ismeri mindazon népeket, ki tudja elsorolni mindazok neveit, akik itt közreműködtek! Hány nép dolgozott a legrégibb tudományon: a csillagászaton! Kínaiak, asszirok, egyiptomiak, görögök. Mindaz, amit tudunk, a föld valamennyi népének megfigyeléséből és gondolkodásából ered. Egyik a másikától tanul. Sokszor egy fontos csillag fölfedezésén vagy pályájának kiszámításán egyidejűleg több ország csillagvizsgáló-intézete dolgozik. Ma már az iskolában tanuljátok, hogy a föld a nap körül kering és szá-

nakozva mosolyogtok a régi idők fölött, mikor még azt hitték, hogy a nap kerülgeti a mi kis földünket. De vajjon arra gondoltatok-e, hány ember törte az eszét és hasonlítgatta össze fejcsóválva a megfigyeléseit, míg végre egyikük arra a gondolatra jutott, hogy ha föltenné, hogy a föld kering a nap körül, minden nehézség meg lenne oldva? Ez az ember a görög Aristarchos volt. Persze, az új tant nem lehetett csak úgy minden vizsgálódás nélkül elfogadni; előbb jönnie kellett valakinek, aki még egyszer egész aprólékos pontossággal kimutatta, hogy mégis csak a nap mozog a föld körül. Ez is görög ember volt: Ptolomeus. És újra évszázadok teltek el, amíg belátták, hogy a való világ nem egyezik ezzel a föltevéssel és végre egy német kanonok, Kopernikus, óriási számításokkal kimutatta, hogy a föld kering a nap körül. Halálos ágyáról megküldte számításait a pápának. Aztán ismét századok multak, míg ezt az új tant elfogadták; eleinte bizony üldözték és börtönbe vetették azokat, akik túlságosan hevesen és kiméletlenül hirdették az új tant. Bizony nehezen megvásárolt igazság az, amit ti olyan könnyen egy perc alatt megtudtok. És ha összeszámítanánk, hány átvirrasztott éjszakába került a csillagászati tudomány kezdetétől maig, bizonyára milliónál is több éjszaka volna az: egyiptomi, babiloni, indiai, görög, angol, francia, skandináv, német, olasz és magyar éjszakák. Ha ezeket az éjszakákat nem virrasztották volna át, akkor nemcsak egy pár igazsággal ismernénk kevesebbet, hanem az igazság utáni vágy és a lelkiismeretes munkaokozta öröm sem volna olyan élénk a lelkünkben, mert mindez azokból az éjszakákból eredt. Képzeljétek csak el, milyen volna a világ, ha az emberek a világ teremtése óta csak áthortyogták és átdőzsölték volna az éjszaká-

kat?! Ha sokat gondolnánk arra a sok csendes és szent éjszakára, melyből minden tudásunk származik és mindaz, ami az embert megváltja és fölszabadítja, talán szívünkre vennénk ezt és nem akarnánk minden kívánságunkat annyi lármával és heveskedéssel betölteni.

De nemcsak a tudományból élünk, hanem a művészetből is. Aki volt valaha muzeumban vagy képtárban, az tudhatja, hogy ehhez is minden nép ajándékozott valamit. Így van ez a költészetben is. Sőt még a mi nagy költőink is részben angol, francia, német és görög írókból merítették gondolataik gazdagságának egy jó részét.

Valóban, az egész emberiség vére csörgedez ereinkben; nem vagyunk magunk és nem szalad-hatunk el az emberiségtől: ő a mi közös anyánk. Erre gondoljunk, valahányszor egy-egy emberrel, egy-egy testvérünkkel találkozunk.

4. A haza.

Talán csodálkoztok rajta, hogy a szülők iránti szeretetről még nem beszéltem. De hát azt hiszem, hogy erről nem is kell beszélni. Hiszen, aki a szüleit nem szereti, azzal voltaképen semmiről sem érdemes beszélni, akárcsak egy kősziklával. Arról azonban, hogy *hogyan* szeressük szüleinket, hogy hogyan mutathatjuk meg szeretetünket, arról még sokat fogunk beszélni.

Ép így nem akarok beszélni a hazaszeretetről sem. El sem tudok képzelni olyan embert, aki egész szívével ne csüggne hazája földjén és népén; ne szeretné azokat az embereket, akiknek a lelkét kezdettől magába szívta, akárcsak szülőföldjének a levegőjét; ne szeretné azt a nyelvet, amelyen szólott hozzá minden gyöngédség és minden vígaszta-

lás; azt az országot, melynek fiai neki testvérei, akikkel közös minden emléke, minden ünnepe és minden gyásza. Az ember nemcsak szüleinek gyermeke, hanem a hazáé is, népéé és az egész megszentelt közös történelemé. Azért mindnyájan átérezzük a nagy költő szavát: „Tied vagyok, tied hazám, e szív, e lélek! Kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnélek!"

Mivel azonban az emberi szívnek olyan természetes érzése a hazaszeretet és a nemzeti öntudat, azért nagyon kell vigyáznunk, hogy a hazaszeretet igazságtalanná és önteltté ne tegyen más országokkal szemben. Ép ezért kell finomabb gondolkodásra nevelni magunkat és kitágítani érzelmeinket, mert a más nemzetek iránt való igazságosság és tisztelet épen nem természetük. Mit értek elsősorban a finomabb gondolkodáson? Hát miféle gondatlanságról is beszéltünk a mult órákban? Láttuk, milyen rövidlátó némely ember, aki csak a legközelebbi jótevőjét látja és a távollevőkről sejtelme sincs, pedig nekik köszönheti létének biztonságát és szépségét. Ilyen tudatlanság mellett aztán nem csoda, ha a hála legkisebb szikrája sem él szívünkben jóltevőinkkel szemben. Olyan ez, mintha karácsonykor pompás ajándékot kapnátok, de nem tudnátok, kitől; így aztán meg sem tudnátok köszönni, még ha mellettetek állna is, aki adta. Persze, ha aztán lehullana a fátyol és megtudnátok, hogy ő volt, rögtön a nyakába ugornátok. Az elmult órákban föllebbentettük a fátyolt ezernyi távoli jóltevőinkről, akik testi és szellemi életünket táplálják. Hát persze, a nyakukba nem borulhattok, de melegség és hála tölthet el benneteket iránt uk. És úgy-e, nem fogtok róluk ellenségesen és megvető hangon beszélni és nem tesztek úgy, mintha hazánk pusztán

csak a maga erejéből lett volna azzá, ami, és senkinek sem tartozna semmivel, senkire sem kellene tekintettel lennie. Hagyjátok az ilyen beszédeket a vakoknak és rövidlátóknak, akik előtt még nem lebbent föl a fátyol. Minél műveltebb az ember, annál szerényebb, mert annál jobban tudja, milyen kevésre megy a saját erejéből és mennyi sok a jótevője. Ez áll a hazáról is.

IX. Felelősségérzet.

1. „Vajjon őrzője vagyok-e én testvéremnek?“

Ha szüleitek nagyobb sétára indulnak és rátok bízzák a kis öcséteket, azt mondják: „Rád bízzuk. Te vagy a felelős, ha valami baja esik!“ Felelős vagy! Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy ha ez alatt az idő alatt valami baja történik, annak te vagy az oka, mert a te figyelmességeden áll, hogy ne tegyen olyant, amivel magában kárt tehet, vagy hogy el ne szökjön és el ne tévedjen. Hát ha vihar támad és a villám beleüt a házba? Vajjon ezért is felelősek vagytok? Nem. És pedig miért nem? Mert arról nem tehettek, hogy a villám hová üt. Felelősségre tehát csak akkor vonhatnak bennetek, ha a szerencsétlenség a ti mulasztástokból vagy hanyagságtokból ered. De hát vajjon csak akkor vagytok felelősek az öcsétekért, ha a mama egyenesen rátok bízza? Vagy azt hiszitek, hogy csak azért vagytok felelősek, ami a testét éri? Persze, hogy nem. Mint ahogy a napból meleg és világosság árad, úgy árad az erő a ti példátokból is és ez az erő erősíti és bátorítja a többieket vagy a jóban, vagy a rosszban. Valahányszor valami jót tesztek vagy mondo-

tok, az olyan, mintha csak kezet nyujtanátok nekik, hogy segítsétek őket. Ha pedig rosszat tesztek, mintha csak gáncsot vetnétek nekik. Semmit sem tesztek pusztán magatoknak, mert a viselkedéstek, szokásaitok egyúttal megannyi adomány, mások számára. Tudtok erre példákat mondani? Nem gondoljátok, hogy aki piszkos szavakat használ beszéd közben, az ragályt terjeszt maga körül? Aki piszkos kézzel ül az asztalhoz, vagy úgy jön az iskolába, az másokat is hasonlóra csábít. Hiszen az ember bármit tesz, mindig társakat keres és ha másvalakit lát, aki úgy cselekszik, mint ő, az megnyugtatja. Ha az emberek tudnák magukról, milyen királyi hatalmuk van, hogy néznek rájuk és hogy igazodnak hozzájuk a többiek, akkor jobban erőt vennének magukon és megragadnák a kormánypálcát, hogy kivezessék az embereket a piszokból és a békétlenségből. Vettétek észre, milyen ragadós az ásítozás? Mintha csak számtalan kis vezeték kötné össze az embereket és átvezetné az ásítást az egyikről a másikra akkor is, ha eszünk ágában sincs utánozni a másikat. Sok példát hozhatnék még föl, de többet ér, ha magatok tesztek megfigyeléseket és aszerint igazodtok. Azt mindenesetre be kell látnotok, hogy az ember akkor is őrzője az öccsének, ha nem bízzák meg vele külön és hogy csak akkor lehettek jó őrei, ha tudjátok, hogy mennyire utánoz mindent, amit tőletek lát, hogy milyen ragadós, amit tesztek vagy mondotok.

Ez az őrködés azonban nemcsak abból áll, hogy az ember maga jó példát ad az öccsének, hanem az is hozzátartozik, hogy megóvja a kisértésektől. Ha édesanyátok a lelketekre köti, hogy vigyázzatok rá, el ne rontsa a gyomrát, ki ne törje a lábát, míg ő odajár: vajjon akkor csokoládéval fogjátok traktálni vagy a lépcsőn hagyjátok játszani? Épen el-

lenkezőleg: el fogjátok zárni előle az édességet és meséltek neki valamit vagy olyan játékot adtok a amitől elfelejti a lépcsőt meg a süteményt. Minthogy azonban nemcsak a gyomrára meg a lábára kell vigyáznotok a kis öcséteknek, hanem a szívére és a lelkére is, tehát még óvatosabbnak kell lennetek. Mondjuk, hogy erős hajlama volna az indulatoskodásra és szüleitek féltenék, hogy később ez a hibája nagy szerencsétlenségbe fogja sodorni. Hogy vigyáztok majd rá, ha magatok lesztek vele? Folyton boszantani fogjátok, hogy egyre jobban rászokjék a dühösködésre? Sőt épen minden alkalmat kerülni fogtok gondolatait is elterelni mindentől, ami dühbe hozná, nehogy betegessé váljék ez a hajlama és súlyos szerencsétlenségbe sodorja és ti legyetek érte felelősek.

Egyszer a vasárnapi iskolában arról beszéltem a fiúknak, hogy uralkodjanak magukon és sohase legyenek durvák a leánytestvéreikhez. Egyszer csak látom, hogy a lányok hátranézegetnek, mintha azt akarnák mondani: „Halljátok, kamaszok, ez nektek szól. Ez ugyan jól megadja nektek!“ Később meg hallottam, hogy az egyik leány egész úton hazafelé csipkedte a bátyját, és egyre azt hajtotta: „Uralkodjál magadon!“ Ez nagyon mulatságos dolog; csakhogy rámutat egy nagyon komoly dologra is: arra, hogy a lányok is felelősek a fiúk szokásaiért. ha egy lány mindig bosszantja és ingerli az öccsét vagy a bátyját, az aztán felelős is érte, ha a fiú elfelejtkezik magáról.

Pestalozzi, a svájci nevelő azt kívánta, hogy a jövőben ne csak a tolvajokat büntessék meg és zárják börtönbe, hanem a fogságban azok szolgáljanak nekik, akik kisértésbe vitték őket. Képzeljétek csak el, mennyire bántana benneteket a lelkiismeret, ha addig ingerelnétek a testvéreteket,

hogy az indulatosság egészen belegyökerezne és később az életben olyasvalamire vinné a düh, amért a börtönbe kerülne! Nem azt éreznétek-e, hogy nektek is a vádlottak padjára kellene ülnötök? Hiszen a ti viselkedéstek vitte ennyire!

Talán emlékeztek Circére az Odysseában, aki varázsvesszőjével disznóvá változtatta Odysseus társait. Tulajdonképen minden embernek van ilyen varázsvesszője és átváltoztathat vele mindenkit, aki a közelébe kerül. Aki maga tisztátalan, az a környezetét nagyon könnyen malacokká változtatja. Sok kis lány meg folytonos bosszantásával és csipkelődésével ugató kutyává vagy megvadult bivallyá változtatja a bátyját. Azért mondom, hogy nemcsak a fiúk felelősek a lánytestvéreikért, hanem a lányok is a fitestvéreikért, még akkor is, ha ők a fiatalabbak. Hiszen nemcsak a velük született tulajdonságoktól és nemcsak a szülőkadta neveléstől függ, hogy gyengéd és rendes ember lesz-e belőlünk, hanem attól is, vajjon ügyeltek-e a nővéreink is arra, hogy csak a jó tulajdonságokat hívják életre bennünk és ne a durvaságot, a vadságot. Mert minél többször ingerlik a rossz hajlamokat, annál erősebbek lesznek, mint ahogy az izom is annál erősebb, minél többet gyakorolják és a kerékvágás annál mélyebb, minél többször megy el benne a kocsi.

Gondoljatok csak arra, hogy vagyunk a köhögési ingerrel. Ha elalvás előtt mindjárt elfojtjuk a köhögési ingert, csakhamar elmulik, de minden egyes köhögéssel rosszabb lesz, mert a gége egyre gyulladtabb és izgatottabb lesz. Így van ez a dühösködésnél is. Minden dühkitörés nehezebbé teszi a következő legyőzését, mert mindegyik érzékenyebbé és kevésbbé ellentállóbbá teszi az idegeket. Azért heves emberekkel mindig kiméletesen kell

bánni. Sok lány azonban úgy bánik testvérével, mint a megláncolt kutyákkal: mintha ingerelni akarnák, hogy ugasson. Pedig nem szebb volna-e, ha inkább azt mondanák magukban: „Én őrzője akarok lenni testvéremnek!"?

2. Hogyan neveljük kisebb testvéreinket?

Tudjátok, mit csinálnak az indiaiak, mikor vad elefantokat akarnak szelidíteni? Összezárják őket néhány szelid elefántal, ezek aztán hamarosan megszelidítik őket. Ha egy apa meg egy anya fölnevelt egy-két gyermeket, akkor — azt hinné az ember — a többi nevelésével már nem is kellene törődnie, hanem rábízhatná őket a megszelidítettekre, azok majd fölnevelik őket. Sajnos, ritkán van így. Sokszor a szelíd elefántok csak még jobban elvadítják a vadakat, mert arra használják az erejüket, hogy elszedjék a könyveiket és játékszereiket, mindenféle csinyt követnek el a rovásukra, vagy úgy parancsolgatnak nekik, mintha pénzen vásárolt teherhordóállatok volnának. Bizony, sokszor a kisebb testvéreknek nincs jó dolguk. Nem készítik őket jól elő az életre, mert a szülők nem foglalkozhatnak velük annyit, mint az elsőkkel, az idősebbek pedig nem segítik őket a jóra. Így aztán könnyen igazi kis semmirekellők lesznek és mindenfélére rászoknak, amit később nehéz kiirtani.

Ha úgy találjátok, hogy az idősebbek bizony foglalkozhatnának kissé a kisebbek nevelésével, már csak a szüleik kedvéért is, szolgálok néhány jótanáccsal. Hiszen azt elgondolhatjátok, hogy az efféle testvérnevelés nem olyan egyszerű dolog. Nem mondhatja az ember a kis öccsének: „Gyere csak, hadd neveljelek! Nesze egy pofon a hazudo-

zásokért, egy másik meg a nyalánkságodért!“ Nem bizony! Nehéz dolog ez; még nehezebb, mint a szülőké, mert azoknak már természettől van tekintélyük, nektek pedig előbb meg kell szereznetek. Fődolog nem azzal kezdeni, hogy a kisebbek engedelmeskedjenek nektek, ezzel már előre elrontanátok mindent. A kicsik t. i. eleve élnek a gyanúval, hogy az idősebbek parancsolni akarnak és uralkodni rajtuk. Ebbe persze nem egyeznek bele. Nem, úgy közeledjünk hozzájuk, mint jóbarátok és úgy bánjunk velük, hogy utóbb egészen maguktól engedelmeskedjenek.

A nevelésben úgy sem a szidás, a leckéztetés a fődolog, hanem, hogy rásegítsük őket a jó útra. Föl kell kelteni bennük a vágyat, hogy jók legyenek. Föl kel emelni őket, nem lesujtani. Mindjárt mondok rá példát: Mondjuk, sétálni mentek kis öcsétekkel s mikor még egy órát kellene gyalogolnotok hazáig, már holtra fáradt. Vajjon, ha elnevezitek anyámasszony katonájának, „Mátyás király lustájának“, azzal segítetek-e rajta? Dehogy. Hanem hivatkozzatok az erejére, biztassátok, hogy mutassa meg, milyen ember a talpán, majd meglátjátok, hogy egész katonásan fog hazavonulni. Így van ez egyéb rossz szokásokkal is. Ha torkoskodáson kapjátok és elnevezitek torkos macskának, pákosztosnak, nyalakodónak, azzal nem sokat neveltek rajta. Akkor legföljebb azt gondolja: „Hát jó, ha úgyis az vagyok, hát az is maradok!“ És úgy is fog viselkedni. Inkább benne magában kell erőt ébreszteni, hogy küzdjön a mohóság ellen. Föl kell benne kelteni az önuralom vágyát, meg kell mutatni neki, mennyivel édesebb az önmagunkon aratott győzelem még a csokoládénál is, különösen milyen édes az utóíze. Mondjátok neki pl. ezt: „Józsikám, ha egyszer legyőzöd magad és

nem torkoskodol a kalácsból, ha nincs is benn senki a szobában vagy elmégy a cukrászda előtt anélkül, hogy belépnél, szólj nekem, akkor majd mesélek valamit". Másnap Józsi büszkén állít be: „Gyere csak, Józsi, mutasd csak a karizmodat?" „Itt van." „Nagyszerű, hogy lehetnek ilyen csöppségnek ilyen erős izmai?" „Mert sokat tornázom!" „Na ez derék, hanem a szájadon, meg a járásodon még nem látszik meg az erő, azok bizony még meglehetősen ingadozók." „De hát mit csináljak? Peckesen járjak? A szájamat harapjam össze?"

„Na, ez nem sokat használna, észre is venné mindenki és kinevetnének. Az a baj, hogy *belül* nem vagy még elég erős. Nem vagy még a magad ura. Ma, amikor bejöttél, ma vettem először észre rajtad, hogy valamivel szilárdabban léptél. Ez attól van, hogy ma győzted le először magadat. Éljen! Most aztán a cukrászt súlyzónak használhatod, t. i. erősítheted vele az önuralmad izmait." Mikor Józsi ez után a beszélgetés után kimegy, hallani lehet lépésén a büszkeséget. Az önuralomnak ezt a nemes önérzetét aztán nektek kell táplálnotok. Ha valamelyik könyvetekben van egy római diadalmenetet ábrázoló kép, pl. Germanicusé, mutassátok meg neki és mondjátok: „Nézd Józsi, ez itt elől lóháton, ez te vagy. A megkötözött rabszolgák pedig, a meghódított népek, ezek a legyőzött nyalakodások. Üdv a győzőnek! Üdv Cézárnak! Hát ezek az asszonyok, akik mindenfelől integetnek és virágokat szórnak Cézár elé? Ezek a te jó tulajdonságaid, amelyeket fölszabadítottál az ellenség járma alól és most kezdenek hosszú aggodalmaskodás után újra örülni az életnek. Üdv Cézárnak, üdv neked!" Józsi majd egy kissé elszégyelli magát, de azért úgy nyeli a hasonlatot, mint egy csésze csokoládét.

Izlik neki. Biztos lehetsz benne, hogy máskor is meg akarja kóstolni.

Nehéz eset, ha a kisebb testvérek a hazudozásra szoknak rá. De épen ez való nektek! Hiszen a hazugság sokszor épen félelemből ered, hogy mit fognak szólni a szülők. A legfontosabb az, hogy a kicsik teljes bizalommal legyenek irántatok és semmit el ne hallgassanak. Semmiképen sem szabad tehát megvetően bánni velük, vagy épen nem is beszélni velük azért, mert hazudtak. Sőt még inkább szívetekbe kell zárnotok őket. Úgy kell viselkedni, mintha a hazugság egy nagy szerencsétlenség volna, mely közösen sujt benneteket és most együtt kell ellene védelmet keresnetek, hogy a jövőben el lehessen kerülni a bajt. A legrosszabb ilyenkor azt mondani, hogy most már nem hisztek neki többet! Ellenkezőleg! A bizalom önérzetet ád!

Angliában volt egy iskola, ahol minden gyerek össze-vissza hazudott. Egyszer új igazgatót kaptak, aki mindenkinek hitt az első szóra. A gyermekek nemsokára azt mondták egymás közt: „Ezt nem szabad rászedni". Így megmentette az egész iskolát. Az egyetlen mentőkötél, melyen az ember fölkapaszkodhat a pusztulásból: az önérzet. Ha ezt elvágják, akkor menthetetlenül visszahull a vízbe. A helyes út tehát, ha fölkeltitek öcsétekben a bátorság utáni vágyat. Aztán nyugodtan megbeszélitek vele a hazugságot és annak káros következményeit és megkéritek, hogy valahányszor kicsúszik a száján egy-egy hazugság, mindig mondja meg nektek. Ha esetleg ti is abban a betegségben szenvedtek, akkor kölcsönösen gyónhattok egymásnak és támogathatjátok egymást. Így még jobban megy a dolog. Csak az erényhőst ne akarjátok játszani, mert a kicsik nagyon hamar átlátnak a szitán! Nagyon kicsi gyerekeknél azt is figyelembe kell venni,

hogy ők ma nem is tudják belátni, miért ne hazudnának, mikor ezzel kellemetlenségnek veszik elejét. Azért nyugodtan meg kell magyarázni a dolgot.

Apró gyöngeségek és neveletlenségek ellenében is az a fődolog, hogy ne korholjuk és szidjuk a kicsinyeket, amikor hibáznak, hanem dicsérjük és buzdítsuk, mikor helyesen cselekszenek. Tehát, ha Marci elesik és sír, ne mondjuk neki, hogy „bőgőmasina", hanem igenis, dicsérjük meg, ha egyszer összeszorítja a fogát és bár fáj neki, nem sír.

Vegyünk egy másik esetet. Egy lány meghivja a barátnőit és mikor egész ünnepélyesen kávéznak a szobájában, a kis öccse elkezd az ajtón dörömbözni vagy más neveletlenségekkel megzavarja őket. Most mit csináljon? Rendőrt hívjon? Nem marad más hátra, mint megvárni, míg egy más alkalommal a fiú véletlenül udvarias lesz, vagy valami szívességet tesz a vendégeknek, akkor aztán így szól az ember: „Mi az, hogy te így megváltoztál? Kezdesz egészen lovagias lenni. Igazán jól áll neked!" Az ilyen bátorítás vonzóvá teszi neki a lovagias és illedelmes viselkedést és fölkelti a becsvágyát, hogy legközelebb még előkelőbben lépjen föl, mint ahogy eddig az volt a becsvágya, hogy minél neveletlenebb legyen. Milyen szép aztán, ha így szólhat hozzá a nővére: „Te már messze túlszárnyaltad lovagiasságban a veled egykorú gyerekeket, csak még egy s másra szeretnélek figyelmezteni!"

Cégül még egy tanács. Ha pl. önuralomra akarjátok az öcséteket nevelni és le akarjátok szoktatni a heveskedésről, a leghatásosabb eszközök egyike az, hogy valahányszor ti ővele szemben indulatosak voltatok, mindjárt kérjetek tőle bocsá-

natot. Megkérditek: „Laci, mikor érsz ma rá? Szeretnélek meglátogatni". Aztán elmentek hozzá és így szóltok: „Csak bocsánatot akartam kérni tőled, hogy olyan heves voltam hozzád. Utóbb mindig nagyon bánt, ha úgy elszalad velem a nyelvem". Ilyesmi mély benyomást tesz a gyermekekre. Azt gondolják, hogy ha ti is meghajlotok az önuralom parancsa előtt, akkor neki is meg kell hajolnia. Ha nem kéritek meg, azt gondolja, hogy az önuralom csak a kicsiknek és a gyöngéknek való, a nagyok és erősek azt tesznek, amit akarnak. És mivel minden apróság nagy szeretne lenni, hát ebben is a nagyokat utánozza. De ha belátja, hogy a nagyok milyen fontosnak tartják az önuralmat, akkor ezt is a felnőttség jelének tekinti.

Áldott, aki nevelheti kis testvéreit. Mennyivel nagyobb öröm ez, mint pl. a kertészkedés. Nincs ennél szebb dolog! Egy embert megsegíteni a növésében, lenyesegetni róla a rossz hajtásokat, jó földet, vizet, napsugarakat teremteni neki, azután megfigyelni, hogyan feslik ki a lélek, — nincs ennél szebb dolog a világon.

3. A kis csavar.

Egy angol költő egy parányi kis csavarról mesél, amely egy óriási páncéloshajó két nagy acéllemezét tartotta össze, számtalan épen olyan parányi csavar-társával együtt. Ez a pici csavar egyszer az Indiai Óceán kellős közepén meglazult és ki akart szökni a helyéből. Ekkor a többi kis csavar így szólt: „Ha te megmozdulsz, mi is megyünk". A hajótest szögei is megmozdultak: „Mi is szűken vagyunk, mi is lazítunk egy kicsit". Amikor a nagy vaspántok ezt meghallották, rémülten kiáltottak fel: „Az Istenért, maradjatok a helyeteken,

mert ha nem tartotok, végünk van". A kis csavar szándékának a híre csakhamar elterjedt az egész hajóóriáson és a hajó összes részei csikorogni, reszketni kezdtek. Ekkor valamennyi borda, lemez és csavar elhatározta, hogy küldöttséget menesztenek a kis csavarhoz és kérik, hogy maradjon a helyén, mert különben az egész hajónak vége lesz és egyikük sem jut el a hazájába. A kis csavar hiúságának hizelgett, hogy ilyen nagy fontosságra jutott és visszaüzente, hogy nyugton fog maradni.

A mult órákon a „felelősségről" beszéltünk. Bizonyára sejtitek, miért beszéltem el ezt a történetet. A kis csavar azt hitte, hogy az csak az ő dolga, ha ő kissé kényelembe helyezi magát és senkinek semmi köze hozzá. Azonban épen a remegésen, mely az egész hajót átjárta, észre kellett vennie, hogy az ő példájától függ itt minden. Azért ő is felelős volt a többiért, mert minden, amit tett, az egész hajóra jelentőséggel birt. Vagy nem igaz, hogy ha egy szög meglazul, csakhamar enged valamennyi és az egész alkotmány darabokra hull szét? Hiszen egyik a másikát tartja. És ha a hajó tönkrement volna, talán csődbe jut az egész hajóstársaság és talán számos mást is magával ránt a bukásba.

Így van ez az emberi életben is. Sokszor hallja az ember, hogy egyik-másik vidék lakói, vagy egy üzlet alkalmazottai megvesztegethetetlenek, másokról pedig az a hír járja, hogy megbízhatatlanok, pénzzel mindenre rá lehet őket venni. Mit gondoltok, egyszerre romlanak meg így az emberek? Dehogy is. Először csak egy kis csavar lazul meg. Valaki elfogad egy kis „borravaló"-t, elkövet egy egészen pici szabálytalanságot. A többiek észreveszik és azt gondolják: „Miért ne növelnénk mi is egy kissé a jövedelmünket?" A vendéglői asztalnál

pedig már sokkal elnézőbben beszélnek a vesztegetésről, mint azelőtt. „Úszni kell az árral!“ „Ebben a piszkos életben az ember nem maradhat olyan tiszta, mint egy angyal.“ S egy kis idő mulva már senki sem szégyelli, hogy megvesztegethető. Sajnos, itt nem úgy van, mint a mesében, itt a többiek nem meneszthetnek küldöttséget ahhoz, aki lazulni kezd és nem üzenhetik meg neki a tett előtt: „Az Istenért, maradj erős, különben a mi lelkiismeretünk is hajótörést szenved“.

A példa lassan hat, mint a titkos méreg. Az utolsóra talán csak akkor ragad át, mikor az első már nagyobb becstelenséget visz végbe. Az volna jó, ha mindenki, aki ilyen apró lelkiismeretlenséget készül elkövetni, maga elé képzelné a többieket, amint hosszú menetben vonulnak elébe és térdenállva könyörögnek, hogy ne adjon rossz példát; mögöttük pedig látná az asszonyokat és a gyermekeket, akiket a lelkiismeretlenség megfosztani készül a becsületüktől és férjük, apjuk tiszta tekintetétől; és ezek mögött özönlik még azoknak a beláthatatlan tömege, akikre lepereg a meglazult becsület rossz példája és félrevezeti őket a becsület és a kötelesség útjáról. Egy költő mondja valahol, hogy a pokolban a legnagyobb büntetés az lehet, — súlyosabb minden tűznél, súlyosabb a fogakkal tépésnél, — hogy a lélek látja gonosztetteinek, sőt még legapróbb hibáinak földi következményeit. Látja a szenvedés, a szükség és a lelki eltévelyedés végtelen láncolatát és tudja, hogy mindezért ő a felelős, mert ő indította meg az első kavicsot, mely a szörnyű lavinát legördítette. Ennél borzalmasabb gondolat nincsen.

Nem jobb-e hát, ha tetteink következményeit nemcsak akkor ismerjük fel, amikor már nem lehet rajtuk változtatni, amikor a rossz lelkiismeret vi-

lágítja meg a lánc egyik szemét a másik után, mint a villanyos fényszóról, hanem előbb, mikor még a tett előtt állunk. Oh, mennyivel kevesebb gonoszság és esztelenség maradna elkövetetlenül, ha addigi amíg eszünk birtokában vagyunk, kissé többet tanulmányoznók, hogyan következik egyik cselekedet a másikból és mennyire gondviselése és sorsa egyik ember a másiknak!

A görög mondákban bizonyára olvastatok azokról az ősi átoksujtotta családokról, amilyen pl. Agamemnoné volt, ahol egyik véres tett a másikat követte. Az ilyen átok nemcsak a rossznak átöröklődésében áll; hozzátartozik az is, hogy valamelyik ősük borzasztó példát adott az utódoknak s ezek újból és újból kisértésbe estek, megzavarodtak, megszédültek és elvesztették az egyensúlyt, mint azok, akik nagy mélység szélén állanak.

Amit az előbb családokról és hivatalnokokról mondtam, azt már az iskolában is megfigyelhetitek. Tudniillik azt, hogy mennyire felelős mindenki a maga példájáért, hogy mennyire függnek példájától a többiek, pedig se nem igazgató, se nem tanár. Emlékszem, hogy iskolásfiú koromban egy idősebb fiú az egész osztályt megmételyezte piszkos beszédeivel. Mindenkiben, még a legjobb nevelésű emberben is van valami alacsony, csúnya hajlam; de mindenkinek van jobbik énje is, amely szégyenkezik és vonakodik az első csúnya szót kimondani; ha azonban valaki ezt a finom tartózkodást megtöri, a többiek hanyatt-homlok követik. Épen ilyen csodálatos ereje van a jó példának is. Úgy hat a jó példa, mint a varázsszó.

Egy német városban egyszer egy előadás alatt kigyult a szinház. A közönség a kijáratok felé rohant és félni lehetett, hogy az őrjöngő tolongásban egymást nyomják agyon. A nagyherceg azonban

egészen nyugodtan a helyén maradt és megparancsolta, hogy a zenekar játsszék tovább. Ez a példa olyan hatással volt a közönségre, hogy megnyugodott és a legnagyobb rendben hagyta el a színházat. Talán ti is láttatok már hasonlót. Az iskolában például gyakran megfigyeltem, hogy ha egy csoport fiú közt az egyik valami illetlenséget mond, szinte elvárja, hogy mindnyájan kacagásban törjenek ki. Ha így történik, akkor aztán máshol is elmondja ugyanazt. De ha akad a csoportban csak egy is, aki nem nevet, hanem komoly arcot vág, az zavarba hozza és megszégyeníti őt is, meg a többieket. is. Lehet, hogy nem mutatják, sőt talán ki is gúnyolják azt, aki nem nevet, de a lelkükben még is csak hat a jó példa. Aki sohsem téveszti szem elől, hogy hány ember van reá bízva és hogy mennyire figyeli az egyik ember, mit tesz, mit mond a másik, az igazán királyi befolyást gyakorolhat a környezetére.

4. Hogyan hatunk egymásra?

Bizonyosan olvastatok valamelyik ifjúsági regényben olyan királyról, vagy miniszterről, vagy akár hajóskapitányról, aki „majd összeroskadt a felelősség súlya alatt". Mit jelent ez? Azt, hogy annyi ember jóléte függött az ő gondosságától és éleslátásától, hogy állandó aggodalomban volt, vajjon helyesen cselekszik-e? Hiszen egyetlenegy helytelen cselekedetével vagy feledékenységével ezreket dönthetett volna nyomorba. Vagy gondoljatok egy nehéz műtét előtt álló orvosra; a beteg egy családapa, ha a műtét nem sikerül, egy egész család marad támasz nélkül... Milyen óvatosan fog a vágáshoz. Milyen lelkiismeretesen ügyel, hogy valami gonosz véletlen bele ne kontárkodjék a munkájába! Ha ilyen helyzetekre gondoltok, lát-

hatjátok, hány ember boldogsága van sokszor egyetlen ember kezében! Mily végtelen nagy következménye lehet egyetlen cselekedetnek.

De hát nem úgy van-e, hogy voltaképen minden emberből, még a legkisebből, legjelentéktelenebből is, végtelen sok és nagy hatás árad ki másokra? Még olyanokra is, akiket egyáltalán nem lát, még csak nem is ismer? Képzeljetek csak el egy kis tavat, melynek közepébe apró kavicsokat dob valaki. Apró hullámgyűrűcskék támadnak, melyek mindig nagyobbak lesznek, úgy hogy pontosan meg lehetne mérni őket, akkor azt tapasztalnók, hogy a legapróbb kavicsverte hullámok is még a legtávolabb parton is észrevehetők. Mint ahogy a finom földrengést jelző készülékek megérzik még a legmesszebb levő földrengést. Így vagyunk az emberi cselekedetekkel is. Beledobunk a társaságba egy jó vagy egy rossz szót, aztán egyre szélesebb és szélesebb hullámokat vet, kerülő utakon még olyan emberekhez is eljut, akiket sohasem láttunk, sohasem ismertünk és rosszra vagy jóra indítja őket.

Hogy ha betértek egy üzletbe, ne gondoljátok, hogy a kereskedő csak a pénzeteket veszi el, aztán vége. Dehogy! Hattok rá egyébként is. Ha például udvariasan, barátságosan köszöntök, kértek valamit, bocsánatot kértek tőle, ha fölöslegesen fárasztottátok és megköszönitek ha mind a sok fiókot össze-visszakutatta miattatok — anélkül, hogy ő maga akarná, finomabbá teszitek. Ragad rá a finomság és miközben utánoz benneteket, finomabbá válik. Ugyanígy van ez a pincérekkel is a vendéglőben. Aki hangosan és durván kiabálva hívja őket, sőt talán még pisszeg is nekik, mint a kutyáknak szoktak, aki úgy parancsolgat, mintha nem emberekkel, hanem idomított majmokkal

volna dolga, az megalázza őket és eltompítja önérzetüket. Így aztán ő lesz az oka, ha nem becsülik magukat és aszerint is járnak el. Viszont, aki szerényen és tiszteletadón mondja el, hogy mit kíván, aki megköszöni a kiszolgálást és a leszedésnél segít egy kissé a pincéreknek, hogy ne kelljen az egész asztalon átnyujtózkodniok; az nemes befolyással lesz reájuk és ha még olyan kis gyermek is, megerősíti az önérzetüket és egész lényüket vidámabbá és bízóbbá teszi.

Még a világtól látszólag egészen elzárt fekvőbeteg is állandó, nagy befolyást gyakorolhat az emberekre; sokszor még inkább, mint az egészségesek. Mert aki példát mutat a türelemben és derültségben, aki ügyel rá, hogy ne hajszolja környezetét éjjel-nappal minden apró-cseprő kívánsága miatt, az, ha egy szót sem szól is, tanítást ad a betegeknek és egészségeseknek és ha maga kis gyermek is még, neveli a felnőtteket. Példájának hullámai pedig messze túlterjednek azokon, akik ápolják és kitudja, hogy türelmének gyűrűi micsoda távoli partokig vernek.

Nagy hatást teszünk azzal is, hogyan ítélünk másokról. Sokan egészen ártatlan dolognak hiszik, ha másokon a nevetségest és kellemetlent azonnal észreveszik és tovább is adják. Azt hiszik, hogy ezzel senkinek sem ártanak. Pedig némely ember szinte lesi másoknak a gyöngéit és nevetséges oldalait, mert úgy érzi, hogy ilymódon fölébük kerekedik Aki más hibáit a nyelvére veszi és pletykálkodik, a mögött hamarosan hatalmas kiséret tömörül, részben látható, részben láthatatlan. Erre a kiséretre azonban ne legyen büszke, mert ezeknek a legelső dolguk az, hogy őt is kinevetik és benne is csak a rosszat látják meg. Még kevésbbé lenne büszke, ha egy pillanatig mintegy a villámlás fé-

nyénél láthatná, hogy mennyire elidegenítette egymástól az embereket, mennyire felbőszítette őket és mennyi megvetéssel töltötte el őket egymás iránt. Azért inkább abban kellene gyakorolni magunkat, hogy beszéd közben csak mások jótulajdonságait emeljük ki és hibáikat jóakarattal iparkodjunk megmagyarázni. Néhány szóval néha rendkivül sok jót tehetünk és annyi szeretetet adhatunk a világnak! Gondoljátok csak meg, hogy naponta hányszor van alkalmatok egy távollevőről jót vagy rosszat mondani! Akkor aztán sejtelmetek fog támadni róla, hogy csak szóval mennyi jót és mennyi rosszat tehet az ember egy nap és hogy milyen felelősség nyugszik rajta!

5. A bűnbak.

Régente a francia király udvarában — úgy olvastam — az volt a szokás, hogy ha a trónörökös lusta vagy neveletlen volt, sohasem kapott verést, hanem kikerestek a játszótársai közül egy fiút és valahányszor a királyfi verést érdemelt, ezt veszszőzték meg az ő jelenlétében. Azzal akarták megjavítani, hogy kénytelen volt az ártatlan pajtás jajgatását végighallgatni.

Eláruljam, hogy nektek is van ilyen bűnbakotok? Csak az a különbség köztetek és a francia trónörökös közt, hogy ő hallotta a jajgatást, ti meg olyan botfülüek vagytok, hogy még akkor sem halljátok, ha a saját szobátokban jajgat szegény. Nem hiszitek? Hát talán azt hiszitek, hogy van olyan hanyag vagy rossz cselekedet a világon, amelyért — ha nem is mi magunk — de valaki meg ne bűnhődnék?

Ha pl. illetlen szót mondunk, biztosak lehetünk felőle, hogy valaki felkapja, talán otthon elismétli és kikap érte. Esetleg eldurvítja a lelkét és más-

félekép árt neki az életben. Ti nem halljátok a kiabálását, nem is tudtok a bajáról, kudarcáról, pedig mégis a ti bűnbakotok! Vagy rendetlenek, piszkosak vagyunk. Talán nem kaptunk ki érte azonnal. De megfertőzünk vele másokat: ők is elhagyják magukat; arról pedig már beszéltünk, hogy ez mire vezet. Azután meg: amit ti szétdobáltok, összepiszkoltok, azt valakinek mégis csak össze kell szedni, le kell mosni; így aztán ezek lesznek a ti bűnbakjaitok, ezek szenvednek ártatlanul a ti hibátokért. Ha minden ember egyszerre sírni kezdene, aki ártatlanul szenvedni kényteleu a mi hibánkért, olyan sírás és zokogás lenne, mintha a világ összeomlana. Azokat nem is számítom, akik akkor fognak hibáinkért szenvedni, mikor mi már meghaltunk. Tudjátok-e, hogy a saját gyermekitek, akik majd valamikor születni fognak és akiknek bizonyára csak jót kivantok, — ők is mindmegannyi ártatlan bűnbakok lesznek, akik a ti most elkövetett hibáitokért fognak szenvedni! Mert mindaz a hevesség, rendetlenség, hazugság és pletyka, amelyre most rászoktok, amellyel most nem törődtök, valamikor, amikor már késő lesz leszokni róla, rossz példa lesz a gyermekeiteknek, — és nemcsak tőletek fognak verést kapni érte, hanem azoktól is, akiknek boszszúságot és kárt okoznak majd. Látjátok hát, hogy a bűnbakjaitok sirása elhangzik a messze jövőbe és most már azt is érthetitek, mit jelentenek a Biblia szavai: „Megbüntetem az apák bűneit a fiakban, harmad-negyediziglen". Azért gondoljatok mindig arra, hogy már most is apák és anyák vagytok és gondoskodnotok kell gyermekeitekről. Nem kell nekik még enni-inni adnotok, nem kell harisnyát kötni részükre, sem pénzt keresni nekik, de igenis kell jó tulajdonságokat gyűjtenetek és vigyáznotok magatokra, hogy valamikor áldássá legyetek rájuk.

X. Önállóság.

1. Hogyan függünk másoktól?

Vettétek már észre, milyen ragadós az ásítás? Maga az ásítás látása működésbe hozza azokat az izmokat, melyek az ásítást előidézik, anélkül, hogy az ember akarná, anélkül, hogy unatkoznék vagy álmos volna. Ilyen nagy hajlama van az embernek arra, hogy másokat utánozzon, ennyire befolyásolja az embert, amit más tesz. Aztán milyen ragadós a félelem, a rémület! Nem kívánom, hogy erről valaha is személyesen kelljen meggyőződnötök. Pl. mikor egy szinházban tűz üt ki, hogyan tör ki a pánik, hogyan növeli az egyik ember ijedtsége a másikét és hogyan ragadja meg a tömeget a rémület, mint valami ragályos betegség. Ilyenkor egyetlen egy ember, ha ment marad a járványtól és nem veszti el lélekjelenlétét, sokszor százakat menthet meg a nyugalmával. A csatában, mikor mindenki rohan előre, elég, ha egy ember futásnak ered; a példa azonnal elterjed, valamennyien meginognak és hátratekintgetnek. Vagy milyen sokszor átragad ellenállhatatlanul egy egész körre egyetlen ember derült kedélye vagy szomorú hangulata. Mindez azt mutatja, hogy milyen nagy hatással van az emberre, amit mások cselekszenek, éreznek és gondolnak — anélkül, hogy akár tudná is.

Mikor mások jó úton járnak, akkor véletlenül nem árt ez, de azért mégis csak nagyon veszélyes ez a függés az emberre, mert ezen az úton könnyen rabszolgájává lesz minden helytelenségnek, elhamarkodottságnak, együgyűségnek, amelyet mások tesznek; pedig épen ő lehetne mások szilárd oszlopa, amelybe belefogódzhatnának és eszükre térhetnének.

Nem figyeltétek még meg magatokon, menynyire megváltoztok pajtásaitokkal szemben egyetlen gyanakvó szóra vagy kemény ítéletre, amit hallotok róla. Milyen könnyen elhiszitek, ahelyett, hogy így szólnátok magatokban: „Én ugyan el nem hiszem; majd előbb magam nézek utána!“ A pletyka is a pániknak egy faja, amely elfogja az embereket anélkül, hogy tudnák vagy akarnák, és érdessé, gúnyossá teszi őket az iránt, akit megszóltak előttük. Ahhoz bizony nagyfokú önállóság kell, hogy valaki egész önállóan ellentmondjon a pletykának és minden rosszakaratú elfogultság nélkül álljon szembe a szóbanforgó egyénnel és maga vizsgálja meg, mi igaz a dologból.

Aki olyan emberek között nő fel, akik bizonyos nemzet vagy vallás iránt ellenszenvvel vannak és így elfogultak is, arra átragad ez az elfogultság anélkül, hogy észrevenné. Az ilyenről azt mondják, hogy mások szemüvegén át nézi a világot. Minthogy folyton csak a hibákra és kellemetlen vonásokra tették figyelmessé, a jót és a nagyot már nem is lesz képes észrevenni. Az ilyen embert csak roppant nagy akaraterő és az igazságnak feltétlen szeretete teszi képessé arra, hogy függetlenítse magát és úgy lásson, úgy ítéljen, mintha sohasem hallott volna még idegen véleményt.

De talán valami gőg, valami veszedelmes kisértés ez a mindent jobban tudni akarás, talán inkább bizalmatlanság mások véleményével szemben; talán inkább azt kellne gondolnunk szépen, szerényen: Én csak egy ember vagyok, ezek meg sokan vannak, hát valószínűleg nekik lesz igazuk! Igazatok van; ha az ember önhittségből és a maga éleslátása, a maga mély elméje iránti hódolatból bizalmatlan a környezetéhez: ez bizony veszedelmes. Hogy másokkal szemben szilárdak maradjunk, hogy

óvatosak legyünk a tévedésekkel szemben, ezt a jogot nem a saját kis eszünkre támaszkodva vívhatjuk ki, hanem csak úgy, ha a legnagyobb és legmélyebb szeretetű egyéniségeknek példája és szava világít és erősít meg bennünket, akik valaha éltek és szenvedtek és akiknek bölcsességét a vallási tanítások őrizik. Azért, ha azt látjátok, hogy mások szavai és tettei nincsenek összhangban ezzel az örök bölcsességgel, akkor nemcsak magatoknak, hanem nekik is tartoztok vele, hogy szilárdak maradjatok és ne induljatok utánuk. Talán, ha látnak egy embert, aki szomorúan és komolyan félreáll, talán még idejében meghökkennek. Úgy mint mikor a színház kigyúlt. Tudjátok hányan szeretnek rosszért rosszal, gyűlölségért gyűlölséggel fizetni? Nos hát, ha ilyen sokan helyesnek tartják, akkor talán helyes is? Nem bizony! Egyetlenegy ember messzebb lát messzelátóval, mint puszta szemmel millió. Azok a nagy személyiségek pedig, akikről beszéltem, messze fölötte állanak a mi kívánságaink és szenvedélyeink ködös világának, azért jobban belátnak az élet mélységeibe és távolságaiba. Ők az emberiség világítótornyai. Vajjon milyen fényt gyujtanak nekünk a rossz elleni küzdelemre? Jézus azt hirdeti: „Boldogok a szelidek, áldjátok azokat, akik átkoznak benneteket és tegyetek jót azokkal, akik gyűlölnek titeket.“ Buddha, a nagy indus vallásalapító így szól: „Ellenségeskedés sohasem győz le ellenségeskedést.“ Plátó, a legnagyobb görög bölcs, azt tanította: „Sohasem helyes rosszért rosszal fizetni; jobb igaztalanságot szenvedni, mint igaztalanul cselekedni.“

A minden idők bölcseinek megegyező véleményéhez tartsuk magunkat, ezt kövessük, bár az egész világ ellenünk legyen is. Aki azonban azt véli, hogy önállóságát úgy mutatja ki, ha a böl-

csek összhangzó tanítása ellen is fellázad és náluk is jobban akarja tudni a dolgot, az csak azt bizonyítja be, hogy nem ismeri magát; különben tudná, hogy saját kicsinyes, szűk látókörű gondolkozásunk nem tesz önállóvá, mert anélkül, hogy sejtenénk, valamennyien tömérdek ránk ható benyomásnak rabszolgái vagyunk, melyek pedig az életnek csak egy-egy kis oldalát mutatják meg; aztán meg rabjai vagyunk saját vágyainknak, hajlamainknak és előítéleteinknek, melyektől csak a nagy lelkekből kiáradó fény szabadíthat meg.

2. Tömeglelkek.

Az embereket sokféleképen lehet osztályozni: bőrszín, koponyaalkat, nyelv, vallás stb. szerint. Azonkívül lehet még őket sok más szempontból felosztani, például az akaraterő szilárdsága szerint. Eszerint kétféle ember van: tömegember és önálló ember. Már az iskolában is megfigyelhetitek ezt a két fajtát. A tömegemberek azok, akik mindenkit utánoznak és mindenben résztvesznek, amit a többi csinál, még akkor is, ha egy belső hang figyelmezteti őket, hogy valami nincs rendben. Nincs bátorságuk ennek a hangnak engedelmeskedni, mert attól félnek, hogy kinevetik őket, vagy hogy ellenkezésüket rosszakaratulag félremagyarázzák. Hiszen a tömeg előtt mindig nevetséges az, aki bármiképen is kiválik belőle, azért a „különös ember“ féligmeddig hóbortost jelent, pedig tulajdonképen nem mond mást, mint hogy az illető valamiben különbözik a tömegtől. És ennek sokszor nagyon komoly és egészséges okai is lehetnek. Sőt nagy hasznára is lehet a tömegnek, hogy legalább egy valaki van, aki nem utánoz mindent és nem helyesel mindent vakon, mit a többség tesz. Csakhogy a tömeg min-

dig nagyon rossz néven veszi, ha valaki nem tart vele. Kiérzi belőle a helytelenítést; azért inkább nevetésbe fog. Nem akarja elismerni, hogy az egyedülálló bölcsebb nála, azért igyekszik nevetségessé tenni és elnevezi csodabogárnak. Azért oly nehéz egyedül megállni s azért van olyan kevés ereje a legtöbb embernek megmaradni a maga meggyőződése mellett. Ismeritek Péter történetét, aki háromszor tagadta meg Urát, mielőtt a kakas megszólalt. Akkor még nem volt elég akaratereje, hogy így szólt volna a gúnyolódó, ellenséges szolgahadhoz: „Igen, hozzátartozom és osztozni akarok az ő sorsában!"

Így tagadják meg az emberek nap-nap után legjobb meggyőződésüket, mert félnek a gúnytól, a nevetéstől. Ez már az iskolaudvaron elkezdődik. Néhány fiú például tiszta lélekkel lép be az iskolába, azzal az erős elhatározással, hogy nem beszél, nem tesz semmi illetlent. Sajnos azonban, épen ebben az iskolában divat a tisztátalan beszéd, a piszkos tréfa; mikor észreveszik, hogy ő nem nevet az ilyen tréfákon és nem vesz részt bennük, elkezdik gúnyolni és kinevetik. De hát ő szegény amolyan „társaslényecske"; azért gondolja: „Aki farkasok közé került, üvöltsön velük!" Szeretné magát jól érezni, szeretné minél népszerűbb lenni, hát igyekszik valamennyin túltenni és körülveszi a nevetők raja. Kész a tömegember. Ennek a fiúnak nincs ellenállóképessége. Úgy van ez, mint az influenzával: ez is sokakat érintetlenül hagy, amint végigmegy egy városon: másokat pedig, akiknek nincsen ellenállóképességük, betegágyba dönt.

A tisztátalan beszéd is egy faja az influenzának: olyan lélekhurut ez, mely időnként keresztülmegy az iskolákon és azok közül szedi áldozatait, akiknek nincsen ellenállóerejük. Ezek aztán sorban

megbetegszenek és a többiekkel tartanak; míg az önállók biztosan és szilárdan járkálnak a kórházban, sőt még ápolhatják is a betegeket anélkül, hogy ők maguk megkapnák a betegséget. — Vagy vegyünk más példát. Az olyan fiú, aki nem jár behunyt szemmel az életben és nemcsak a cserebogarak és a lepkék életét figyeli meg, hanem meglátja az emberek küzdelmeit és szenvedéseit is, az tudhatja, mily keserves az olyan tanítónak, aki nem tud fegyelmet tartani az iskolában. Hány hal el fiatalon, mert idő előtt megöli a mindennapos bosszúság. Már most, ha az ilyen fiú ép egy olyan osztályba kerül, mely azzal szeret mulatni, hogy a tanítást folytonosan zavarja és ezzel dühbe hozza a tanítót; ha tömeglélek van benne, akkor hamarosan ő is velük fog tartani. Gondolja magában: megakadályozni úgy sem tudja, hát miért ne mulasson legalább? Miért játssza el az egész osztály jóakaratát? Még azt találják mondani, hogy a tanítónak akarja magát behizelegni. Ha azonban ez a fiú önálló lény, akire nem ragad át minden, amit mások tesznek, akinek van bátorsága a saját szívére hallgatni és egyedül is megállni, akkor, hiszem, bizonyára tudjátok, mit fog csinálni.

Az előbb említettük a farkasokról szóló közmondást. Ez épen a praktikus jelszó a tömegemberek számára! Eszerint tehát részt kell venni minden durva és piszkos beszédben, minden pletykában, együtt kell tartani a többiekkel, ha az igazság és a becsület rovására is! Már csak azért is, hogy a farkasok magukfajtának tartsák az embert, különben széttépnik! Hát ez legyen a vezérelvünk az életben: a farkasoktól való rettegés? Kinek volna kedve így élni?

Ha a világtörténelmet ez a közmondás vezette volna, akkor igazán nem volna egyéb, mint a far-

kasok üvöltözése! Akkor nem lettek volna azok az igazi nagyságok, akik felüdítik az emberi szívet. Nem volna Krisztusunk, nem volna szent Pálunk, nem volnának az ókor és India bölcsei, sem az újabb idők nemes szellemei. Nem volna Garrison, a rabszolgaszabadító, sem a többiek, akik szilárdan megálltak a rágalom és a hamis vádak közepett, akik mindvégig hivek maradtak meggyőződésükhöz és akik megmutatták a gyöngéknek, hogy végül még a farkasok is elhallgatnak az előtt, aki szilárdan és tántoríthatatlanul hű marad önmagához. Azért a farkasközmondás helyett mondok egy más, egy erőteljesebb jelszót: „Aki szilárdan kitart meggyőződése mellett, az újjáalkotja a világot, a maga képére."

3. Félelem a kinevetéstől.

Volt egyszer egy ember, aki csendesen mendegélt az útján a fiával és szamarával. Biztosan ismeritek ezt a mesét! Találkoznak egy vándorlegénynyel, ez megáll és azt mondja: „Jaj, de nevetséges! Hát minek kendnek a szamár? Miért nem ülteti fel kend a fiát?" Az ember hallgatott a tanácsra és nagyon meg volt elégedve, mert így sokkal gyorsabban haladtak. Elérnek egy malomhoz. A molnár épen kint heverészett és nem volt más dolga, mint az arra menőkre bámészkodni. Rájuk kiabál: „Nem szégyenli magát az a fiú! Szegény öregapját hagyja gyalogolni, ő meg ül nagy kényelmesen a szamáron! Gyalázat!" A fiú elvörösödött és gyorsan leszállt, az apa meg felült, azzal mentek tovább. Mikor a város közelébe értek, találkoztak egy emberrel, akinek a sapkáján ez volt felirva: „Országos állatvédő egyesület." Ez aztán dühös arccal rája kiabált: „Hallja kend! Nem szégyenli magát? Mit

nyúzza azt a szegény állatot? Mit szólna hozzá, ha a csacsi úgy lovagolna magán !?" Az ember hamar leszállt a „szegény állat"-ról és aztán mind a hárman szépen egymás mellett vonultak be a városba. Az utcagyerekek pedig utánuk szaladtak és kiabáltak „Úgy látszik, a csacsi ledobta mind a kettőt. Nem mernek felülni, azért mennek gyalog!"

Úgy-e tudjátok, milyen emberekről van szó ebben a mesében? Azokról, akiknek soha sincs bátorságuk hiveknek maradni önmagukhoz, hanem bármit tesznek, mindig csak azt nézik, mit szólnak hozzá az emberek? Vajjon nem neveti-e ki őket valaki? Nem veszik észre, hogy az emberek mindenben találnak kinevetni vagy kicsúfolni valót! Csak az szerez magának előbb-utóbb tekintélyt, aki nem sokat törődik másokkal, hanem nyugodtan és szilárdan követi esze és szive parancsát. Mert bármennyire tusakodnak is ellene az emberek, a jellem és szilárdság mégis csak imponál nekik. Tudjátok-e, hogy a délamerikai párduc még a kis gyereket sem támadja meg, ha el nem fut előle. De mihelyt hátat fordít neki valaki és eliramodik, ráugrik még a nagy emberre is. Ezt különben mindennap megfigyelhetitek az utcán is: a kutyákon. Mihelyt egy gyerek kiabálni kezd és elszalad, mindjárt egy egész falka van a nyomában. De ha megfordul és erősen a szemük közé néz, mind úgy tesz, mintha nem ő lett volna, aki olyan bátran csaholt az előbb; szaglálódni kezdenek a földön és elszélednek. Még gyorsabban elfutnak, ha az ember követ dob utánuk, csakhogy akkor messziről tovább ugatnak. Legjobb teljes semmibevevéssel szégyeníteni meg őket. Már most jegyezzük meg egyszersmindenkorra, hogy ebben a tekintetben az emberek se különbek az állatoknál, főleg, ha többen vannak együtt! Aki azt hiszi, hogy ha enged nekik, akkor

megmenekül a pletykától, gúnytól, az alaposan csalódik. Mert ha azt veszik észre, hogy az ember ad rájuk és utánuk igazodik, akkor úgy elkezdenek játszani az emberrel, mint macska az egérrel.

Például van olyan fiú, aki szégyel kosárral végigmenni az utcán, ha édesanyja megkéri. Szeretne ugyan szívességet tenni a mamának, de fél a fiúktól, hogy kigúnyolják. Ha el is indul nagynehezen, olyan aggodalmasan sandít előre-hátra, mintha rossz lenne a lelkiismerete. Pedig az iskolában szereti énekelni: „Szent szabadság, áldva légy!" és lelkesedik Rákócziért meg Zrinyi Ilonáért, akik mindent feláldoztak a szabadságért. Én azt tartom, hogy igazán bátor fiúnak inkább keresnie kellene az alkalmat, hogy valami jó és nemes cselekedetért fölvegye a harcot az emberek gúnyolódásával. Az édesanyja kosarát büszkén kellene vinnie, mintha valami királyi koronát hordozna benne. Sőt épen akkor kellene vele felvonulnia, mikor egy egész osztály jön ki az iskolából és épen a tömegen kellene keresztülvágnia és megmutatnia azt, hogy a lelkiismeretének engedelmeskedik és nem kérdez másokat, hajlandók-e kegyesen elereszteni maguk közt csúfolódás nélkül.

Hol állna ma a világ, ha nem akadtak volna hajdan olyan emberek, akik nem ijedtek meg a nevetéstől? Hiszen tudjátok, Kolumbust is kinevették, mikor elindult, új utat keresni India felé. „Gömbölyű a föld, majd legurul a másik oldalon." Ilyeneket kiabáltak utána. Ő azonban nem törődött velük és — fölfedezte Amerikát. Alig van fölfedező és föltaláló, aki mögött föl ne hangzott volna a többiek harsogó kacagása. Mindig ez a sorsuk azoknak, akik vezetnek. Hanem ezek a nagy fölfedezők bizonyára nem szégyelték kiskorukban, hogy az édesanyjuk kosarát vitték az utcán. Ha tehát nem

törődtök a többiek nevetésével, mikor helyesen cselekesztek, jó társaságban vagytok.

Egyszer egy fiúval az ablakból néztük, amint az utcán egy öreg asszony kosarából szétgurult sok alma. Azt mondtam a fiúnak: „Eredj, segíts összeszedni!“ Láttam azonban, hogy szégyenli magát; restelt feltünést kelteni, félt az emberektől. Pedig ez a fiú egész nap hősökről és lovagokról olvasott. Hát mit csináljon az ember ilyenkor? Fogja fülön és vigye oda? Hiszen azt akarná az ember, hogy a maga jószántából segítsen! Azt hiszem, nem tehettem egyebet, mint hogy így szóltam hozzá: „Tedd meg a kedvemért, most az egyszer, szaladj és segíts; aztán majd mondok egy titkot.“ Amikor pedig visszajött, ezt mondtam neki: „Köszönöm, hogy legyőzted magadat és lementél. A titok pedig a következő: Ha most nem kényszeríted magadat, hogy kövesd a lelkiismereted és a szíved szavát, anélkül, hogy jobbra-balra néznél, akkor biztos lehetsz benne, hogy soha senki sem fog bízni benned. Mert az emberektől való félelem olyan szokássá válik, melytől később nem lehet szabadulni. Előbb-utóbb megtagadnád még a legjobb barátodat is. Az emberek pletykája oda sodorna, ahova akarna: utóbb igazat adnál nekik még akkor is, ha saját édes szüleidet rágalmaznák. Láttad már a kis boltosinast, amint végigfut az utcán és a sapkáján fel van írva: Müller és Társa. A te homlokodon, a te szemedben, szádon is előbb-utóbb ez a felírás lesz olvasható. És ez azt jelenti: „Nem vagyok a magam embere, nem vagyok szilárd jellemű férfi, hanem a „Müller és Tsa“ tulajdona. Akárkié vagyok, akárkinek a kifutó legénykéje, aki nevet és gúnyolódik rajtam, és vagyok bárkinek a legengedelmesebb és legalázatosabb szolgája.“

Ha ez nem téríti észre ezt a fiút, akkor hiába-

való minden. Akkor kénytelen lesz beállni a „Müller és Társa“ szolgálatába, nem segíthetek rajta. Mert férfiúvá csak maga nevelheti magát az ember.

4. Előkelő ismerőseim.

Mint tudjátok, a csillagokat felosztják önfényűekre és olyanokra, amelyek más égitestektől kölcsönözik fényüket. Pl. a nap önfényű égitest, míg a föld csak addig ragyog csillag gyanánt a többi égitestek között, ameddig a nap megvilágítja. A földnek tehát csak kölcsönfénye van. Ember is sok van, aki azt hiszi, hogy csak akkor ér valamit, ha valami előkelő ismeretség napja világítja meg és ezzel kérkedhetik. Az ilyen emberek pl. az úti élményeiket ilyenformán mesélik el: „Barátom, gróf Nyáry ajánlotta ezt az üdülőhelyet, hát odautaztam. Szerencsére nem voltam egyedül, mert amint leszállok a vonatról, hát kit látok? Nem mást, mint Fekete titkos tanácsost, feleségem rokonát.“ Á jónapot, drága doktor úr! — mondja ő — csakhogy egyszer magát is látom. Farkas kegyelmes úr ugyan sokat emlegeti önt, de minthogy ön most csak ezekben a körökben forog, sajnos, nem sokat élvezhetjük egymás társaságát.“ Így aztán két perc alatt már három előkelő ismerőst felsorol, mintha csak azt akarná mondani: Én magam semmi sem vagyok, nincsen saját fényem, tehát kölcsön kell kérnem egy kicsit. Azért a világért el nem mulasztanák ezekre a nagy ragyogó napokra terelni a figyelmet, amelyektől fényüket nyerik. Sokszor már a gyerekek is így tesznek az iskolában. Szüleik címeivel dicsekszenek, szüleik gazdagságát emlegetik, mintha csak ez az ő érdemük volna és az ő értéküket növelné. Hiszen igaz, mindig vannak olyanok, kiknek az ilyen kérkedés imponál, csakhogy az ilyeneknek a ba-

rátságáért és becsüléséért igazán nem érdemes fáradni. Azok pedig, akiknek csak némileg is helyén van az eszük, sajnálkozva mondják az ilyen beszédre: „Kár ezért a fiúért, mert ha valaki kívülről szerzi a fényét és ezzel a kölcsönzött fénnyel igyekszik hatást kelteni, annál közel a veszedelem, hogy más irányban is idegen tollakkal fog kérkedni. Aki minden idejét a hatásos föllépésre fordítja, az elfelejti önálló fényű csillaggá fejleszteni magát. Nincs benne büszkeség, különben nem beszélne mindig előkelő ismerőseiről és hires apjáról; de szerénység sincs benne, mert akkor nem törekednék oly buzgalommal az emberek becsülésére és nem kapaszkodnék folyton magasabb ismeretségek után."

A legszegényebb munkás, ha becsületes munkában és hasznos tevékenységben tölti életét, sokkal fényesebben és messzebbre világít, mint minden titkos és nyílt hencegő, még ha csupa császárral, herceggel és miniszterrel érintkezik is és csupa valóságos belső titkos tanácsos barátai és rokonai vannak is.

Hát nem lehet büszke az ember, ha derék szülei vannak? Dehogy nem, de csak a szív magányában nem mások előtt és nem a nyelvével. És akkor se a címükre, a pénzükre vagy a származásukra legyen büszke, hanem csak a jóságukra és a derék jellemükre. Aki ilyen nagy fontosságot tulajdonít a külsőségeknek, az csak műveletlenségéről tesz tanuságot, mert a műveltség azt jelenti, hogy az ember meg tudja különböztetni a lényegest a lényegtelentől.

5. Önállóság.

A fiatalember szenvedélyesen vágyódik önálló lenni. Úgy érzi, hogy csak akkor lesz igazán em-

berré, mikor a saját zsebéből, a saját keresményéből kezd élni. Sőt némelyiknek még az sem elég, ha elegendő fizetéssel, de csak alkalmazott lehet. Nem, önálló üzletet akar; nem bánja, ha így kevesebb lesz is a jövedelme — csak önálló lehessen.

Nos, ez az önállósági és függetlenségi vágy csakugyan derék és férfias egy dolog. Csakhogy, sajnos, sokan azt gondolják, hogy ha nem mástól kapják a zsebpénzt és saját emberségükből élnek, ezzel már önállóak is lettek. Pedig az igazi önállóság valami belső dolog, aminek a külső szabadsághoz semmi köze sincs. Lehet az ember önálló a más szolgálatában is, függő helyzetben is. Sokan pedig, akik külsőleg a saját lábukon állanak, sőt a saját lovukon járnak, mégis csak mások rabszolgái. Az önállóság azt jelenti, hogy az ember semmit sem tesz lelkiismerete ellen és hogy amit másokért és másokkal tesz is, azt is a saját jobb belátása szerint teszi, nem pedig hiúságból vagy dicsvágyból, avagy a nevetéstől, kártól vagy büntetéstől való félelemből. Az önálló ember szolgálhat is, ha saját fönntartása vagy mások boldogsága, vagy a maga nevelése és önképzése szempontjából hasznosnak ítéli, de akkor is csak önszántából szolgál. És ha hű marad lelkiismeretéhez, ha semmit sem mond, semmit sem tesz, csak azért, mert mások noszogatják, vagy mert mások rossz és együgyű példával járnak előtte: akkor a szolgálatban is önálló marad. Viszont a leggazdagabb és a legszabadabb asszony is önállótlan, ha mindig mások szájaize szerint beszél, ha a divatnak rabszolgája, vagy ha nincs önálló lelkiismerete, hanem jóról, rosszról való véleményét ostoba könyvekből vagy mások elbizakodott fecsegéséből meríti.

Hogy némely fiúnak milyen különös véleménye van az önállóságról, azt legjobban meg lehet

figyelni pl. az érettségi után. Ilyenkor a fiúk azt gondolják, hogy most már kész emberek és önállóságuk kezdete az első cigaretta vagy az első pohár sör. Pedig hát mi nehezebb az ilyen fiatal embernél: elszivni azt a cigarettát vagy el nem szivni? Azt hiszem, igazat adtok, ha azt mondom: nehezebb dolog nem cigarettázni, mert akkor kinevetik az embert, hiszen a többiek mind cigarettáznak, sőt általános vélemény, hogy a felnőttséghez hozzátartozik a füstölés. Azért épen az az önállóság jele, ha valaki képes részt nem venni ebben, sőt még az ivásban sem, akárhogy gúnyolják, nevetik is a többiek. Aki erre képes, arról igazán el lehet mondani, hogy „önállósította magát". Holott a legtöbben azzal akarnák megünnepelni az önállóságukat, hogy mindenféle együgyű divatnak meghódolnak, pedig bensejükben tiltakoznak ellene és ostobának találják. Ezt nevezik ők férfiasságnak! Attól félnek, hogy anyámasszony katonájának találják nevezni őket; nem gondolják meg, mennyivel különb dolog egy szerető édesanya hűséges katonájának lenni, mint egy csomó pöfékelő és sörkortyogató paprikajancsi engedelmes majmolójának.

Amit a fiúkról mondottam, az áll a lányokra is. Az ő legforróbb vágyuk is az önállóság. De sokszor ők is elfelejtik, hogy az ember lehet külsőleg önálló, mégis rabszolgája lehet minden gúnyos arcnak és minden együgyű fecsegésnek. Mert igazán önálló csak az a lány lehet, aki úrrá lett a hiúság fölött. Hiszen a hiúság is csak másoktól való függés! A hiú ember nem is él magának, hanem mások szemének; azért olyan különösek, feszesek a hiú ember mozdulatai, mintha láthatatlan láncokat hurcolna. Mert akármit tesz, mond, titokban azt kérdezi magától: „Vajjon mit fognak hozzá szólni?" Egyszer pl. az édesanyja nagy szeretettel és taka-

rékossággal új ruhát készít, igaz, hogy régiből és nem a legújabb divat szerint, de azért érzi a kis hiú is, hogy takarékosság szempontjából nagyon okos dolog lesz még egy darabig hordani ezt a ruhát és az édesanyja iránti szeretet is megkívánja, hogy ne vágjon durcás képet a ruha miatt és ne ellenkezzék. De iskolába menet két felsőbb osztályos jött mögötte, nevettek és azt mondták: „Nézd már ezt a nagymamarokolyát!“ Most aztán utálja a ruhát és kiállhatatlankodik. Miért? Mert nincs benne önállóság. Nem volna benne önállóság még akkor sem, ha hirtelen királynővé lenne. Akkor sem merne soha egy maga izlése szerinti ruhát felvenni; mindig attól félne, hogy egy udvarhölgy félre találja húzni a száját: „Mon Dieu, milyen izlés!“

Ha körülnéztek a világban, azt fogjátok tapasztalni, hogy a valódi önállóság nagyon ritka. Sok ember jó lélekkel becsületes, egyenes és szeretetreméltó; de csak addig, míg mások is azok. Mihelyt mások az ellenkezőt cselekszik, gondolják magukban ők is: „Ha én magam járok a helyes úton, akkor én húzom a rövidebbet és a végén még ki is nevetnek.“ Az ilyen embereknek nincs önálló lelkiismeretük: másoktól teszik függővé, hogy hivek maradjanak-e önmagukhoz vagy sem.

Tegyük fel például, hogy valamelyik nagy, de rosszul ellenőrzött üzletben vagytok, ahol az alkalmazottak hűtlenek és mindenféle apró mulasztást szoktak elkövetni. Talán azt gondolnátok: „Ha én el nem veszem, elveszi más. Hát akkor már csak inkább az enyim legyen! Rám is rámfér!“ Így gondolkozik a gyenge báb, aki sohasem tudja, mit tegyen, hanem mindig azt várja, hogy mit csinál más? Figyeltetek-e már meg kutyát, amint a mészárostól viszi haza a kolbászoskosarat és útközben megtámadják egyéb kutyák? Eleinte morog; aztán

leteszi a kosarat és haragosan kapkod jobbra-balra. Valamelyik támadónak aztán sikerül feldönteni a kosarat, a kolbász kiszóródik és valamennyi rabló nekiesik a zsákmánynak. Mit csinál már most a derék kutya? Vajjon védelmezi még tovább is a kolbászt? Nem bizony! Most már aztán szépen nekilát ő is és annyit fal belőle, amennyit csak megtud kaparítani. Gondolja magában: „Most már így is, úgy is vége a kolbásznak! Ha én fel nem falom, felfalják a többiek! Hát bolond volnék, ha csak nézném!“ A legjobban idomított kutya is így tesz. De hogy is lehetne a kutyától önállóságot és lelkiismeretet kívánni? Talán bizony azt akarjuk, hogy így gondolkozzék: „Semmi közöm hozzá, mit csinál a többi. Én *én* vagyok és nem nyúlok ahhoz, amit rámbíztak!“ Hát ez bizony egy kutyától sok lenne. Hiszen, sajnos, még az emberek között is nagyon sok az önállótlan, aki csak akkor szeret jót tenni, ha nagy társaságban teheti. Mihelyt egyedül marad a jó lelkiismeretével, mindjárt lúdbőrt kap a háta, mint a gyerek a sötétben és szalad a többiek után.

El ne felejtsük tehát soha, hogy a külső önállóság szép és jó dolog, de sokkal fontosabb az önálló szív. Az becsületes és hűséges marad akkor is, ha mindenki más hűtlenné lenne; igaz marad akkor is, ha mindenki hazudik; szeretetteljes és türelmes akkor is, ha mások gyűlölködnek és rágalmaznak; s ha mások minden féket elszakítanak is, ő akkor is tiszta marad. Ezekről mondja a Biblia: „Nagy dolog a léleknek erőssége.“

6. Az utcagyerekek.

Volt egyszer egy öreg asszony, ki egyetlen fiával egy elhagyott falucskában éldegélt. A legnagyobb szeretettel és gonddal nevelte fiát, távol tar-

tott tőle mindent, ami csúnya és durva, hogy valódi nemes ember legyen belőle, mint amilyen az édesapja volt, akinek arcképe a fiú íróasztala fölött függött és akinek tiszta és jóságos arca acélos, nemes tekintettel nézett le övéire.

Később, hogy a fiát magasabb oktatásban részesíthesse, a városba költözött. Lakásuk egy nagy, árnyas térre nézett. Ott üldögélt az anya az ablaknál, onnan nézte egyetlen fiát, aki a környékbeli fiúkkal, köztük sok egyszerű, szegény családból való fiúval is játszadozott. Az özvegy aggódva töprengett, vajjon nem cselekszik-e elhunyt férje szándéka ellen, ha fiát kiteszi annak a veszélynek, hogy ezektől a neveletlen és elvadult fiúktól durvaságot vagy annál is rosszabbat talál tanulni.

Már-már kinyitotta az ablakot, hogy fölhívja a fiát, mikor eszébe jutott, hogy mit is fog neki mondani, ha a fiú megkérdezi, miért nem szabad neki játszani a többi fiúkkal? Mondja neki, hogy azért, mert durvaságot, rossz szokásokat tanul tőlük? De vajjon nem lesz-e ettől gőgössé, önhitté a nép gyermekeivel szemben? Hiszen ez jobban eldurvítaná a szívét, mint bármi más! Hiszen a népben minden nyomorúság és szegénység ellenére annyi hamisítatlan igazságszeretet, annyi szívjóság és olyan egészséges lélek lakik! Viszont a jó modor, a kecses mozdulatok, a sokoldalú tudás gyakran mennyi szívtelenséget, mennyi lelkiromlottságot és jóban-rosszban milyen vaskos tudatlanságot rejt! „Hogyha most eltiltanám fiamat a nép gyermekeitől, még azt találná gondolni, hogy az életben a külső burok fontosabb a belső magnál, hogy a jól vasalt nadrág fontosabb, mint a szív, a keztyű többet jelent, mint a kéz, a szappan főbb, mint a lélek, a szó többet ér, mint a tett! Istenem, de nehéz egy dolog ez!“

Ezalatt becsukta az ablakot, ölébe tette a kezét és hosszan-hosszan nézte elköltözött férje arcképét. És ahogy így társalgott vele, megnyugodott és földerült a szíve. És mikor a fiú kimelegedetten és vidáman belépett a szobába, csendesen kérte, hogy üljön le melléje. A fiú még ott látta ragyogni az előbbi meghatottság utolsó könnyeit édesanyja szemében, ünnepélyes hangulat fogta el és gyengéd komolysággal figyelt szavaira.

„Édes jó fiam! Lám, most egy egész sereg új pajtásra tettél szert! Szeretném elmondani neked, mi mindent jót remélek ettől számodra. Tudod, mennyi gondot fordítottunk eddig is lelki és testi nevelésedre. Mindig tiszta levegőt szivtál, a legjobb könyveket olvastad, mindig azt kaptál enni, amit az orvos rendelt. Anyád nem volt kénytelen a házon kívül dolgozni, hanem neked élhetett. Most már hegedülni is megtanulhatsz és ki tudja, még mi mindent. Csak egy dolgot nem ismersz még, ami pedig sokszor jobban megedzi az embert, mint minden jólét: a szegénységet és a szükséget. Mennyi hősiességet ébreszt ez sokszor már egész kis lányokban és fiúkban is. Segíteniök kell nekik pénzt keresni, kisebb testvéreiknek a szülőket helyettesíteniök. Milyen korán meg szokják a szűkös falatokat és hogy megerősíti akaraterejüket a sok küzdelem a nélkülözéssel és az élet nehézségeivel.

És az egyszerű, kemény élet mily egészséges és bátor szíveket nevel sokszor! Üres asztaloknál, sötét lakásokban, a szeretetnek és az önfeláldozásnak milyen hatalmas ereje világít nem egyszer! Most ezekből a körökből való gyermekekkel barátkozol. Olyan tulajdonságokat fogsz bennük felfedezni, amelyek gazdag lakásban, dús asztalnál csak nagyritkán fejlődnek ki ilyen korán és ilyen erővel, mint a nélkülözés e világában. Mint ahogy a

ragyogó szép havasi virágok is csak a kopár sziklákon virulnak és nem a kövér kerti földben. Megtanulod majd tisztelni a hősies szegénységet és látni fogod, hogy a szív és akarat kiművelésének milyen nagy iskolája marad zárva azok előtt, akiknek mindenük megvan és hogy a jólét milyen veszedelmeket rejt magában.

Hanem persze a szegénységnek is megvannak a maga veszedelmei. A nyomor és az éhség sok embert iszákosságba hajt. Akkor aztán vége minden jónak; nem marad bennük más, csak a durvaság és érzéketlenség. Hányszor kénytelenek ilyenkor a gyermekek látni és hallani, amit a részeges apa tesz. Mi minden történik ott! Milyen beszédek hangzanak el! Szegényeknek ugyan kevés örömük telhet apjukban, anyjukban! Fáradtan jönnek haza esténként a munkából mindketten (és milyen örömtelen munkából!), bizony a gyerekek számára kevés jókedvük marad, — annál több szomorúság és vígasztalanság! Szegények, az utcákon nőnek fel és eldugott, szűk udvarokban, mint a vadonban. Ezt bizony nem minden embernek a szíve viseli el. Ezért aztán vannak ilyen ágrólszakadt szegény fiúk, akik eleinte csak durva és csúf dolgokat beszélnek, később így is cselekszenek, a végén nem egy a börtönben végzi. Vajjon mi lett volna mibelőlünk, ha ilyen körben nevelkedtünk volna fel?!

Lásd, édes fiam, ez az, amit mondani akarok! Látod, én tudom, hogy legtöbb szegény anyának nem a saját nélkülözései, nem a saját vigasztalan élete miatt olyan gondlepte az arca, hanem attól, hogy nem tudja megoltalmazni gyermekeit attól a sok durvaságtól, aki kis koruktól éri őket. Kérdezem magamtól, mivel érdemlem én, hogy mindig elhalmozhattalak mindennel, ami jó és szép, — mikor nekik nincs az édeseik számára semmijök, csak

utca-lárma, keserű gond és esténként a halálra fáradt szívük! Talán egy ici-picikét leróhatok a hálámból teáltalad, ha a veled való érintkezéstől csak egy szegény fiú is felbátorkodik és megerősödik az aljasság és a gonoszság ellen való küzdelemre és az édesanyjához való hűségre. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha te sohasem elegyedel velük semmi durvaságba és egy pillanatnyi nevetés vagy a jópajtásság kedvéért nem akarsz túltenni rajtuk durvaságban, hanem jó példáddal a legjobb érzéseket igyekszel felébreszteni szívükben. Gondold, hogy rád vannak bízva. Ne felejtsd el soha, hogy nem egy csábító van köztük, aki nem érzi jól magát, míg van, aki ellenáll neki a tisztátalanságban. És te vagy talán az egyetlen köztük, aki meghódíthatod őket a tisztaságnak, akinek jelenlétében szégyenkeznek és hisznek a jóban. Köszönd meg azt a sok jót, amit tőlük tanulsz, azzal köszönd meg, hogy sohase engedj nekik abban, amiben gyöngék és féktelenek.

Ha ma este otthon egyik-másik mesél rólad az anyjának, talán valahol, egy szegényes kis szobában felsóhajt egy fáradt, gondterhelt édesanya: „Ó, milyen istenáldása volna, ha valami jót tanulna tőle a fiam!“ Úgy-e, nem fog szegény csalódni benned?“

Ada Negrinek, az olasz költőnőnek van egy verse: „Az utcagyerek.“ Olvasok belőle néhány sort, mert szívből jön és szívhez szól:

Ott jár az utcák szomorú porában,
Tépett cipőben, csupa rongyruhában,
Oly piszkos, mégis olyan szép szegényke!
Furfangos csinyek járnak a fejébe',
Ugrál, dalol, vigan nevet.
Tövis közt nyiló árva kis virág,
A műhelyben szegény anyád,
Apád börtönben; a tűzhely hideg,

Úgy fáj a lelkem érte, hogyha látom!
Ó mondd, szegény ágról-szakadt,
Ó mondd, hogy érzed itt magad,
Ezen a bűnös szívtelen világon, —
Ahol mindenki megtagad.
Vigan türöd ma még, ha éhezel:
De húsz év mulva mi leszel?
Ravasz zsebtolvaj? Betörő?
Derék munkás? Vagy prédakergető?
Ugy húz feléje a szivem,
Mennék, sietnék, átölelném,
Szívemre vonnám csendesen,
És homlokára rálehelném
Testvéri forró csókomat:
Részvétemet, fájdalmamat
S amiktől szívem majd hogy megszakad,
Fülébe súgnám e szent szavakat:
A sors engem is mostohán hagyott,
Én is tövisek gyermeke vagyok.
Az én anyám is a műhelyben senyved.
Tudom, mi ez mind — testvérkém, szeretlek!

7. A gazdag pajtás.

Volt egyszer egy szegény öreg iparos, aki sok gazdag embernek dolgozott. Volt egy unokája, kedves, vidám fickó, mindenki szerette, a gazdagok is. Gyakran meghívták szép nagy kertjükbe, hogy játszon ott az ő gyermekeikkel és mutassa meg nekik, hogyan kell apró csónakokat faragni az erdei fenyő kérgéből, meg egyéb ilyen ügyességeket, amikhez jól értett.

A fiú egyszer-másszor engedett a meghivásnak, aztán elragadtatással mesélt otthon a sok gyönyörű dologról, amit a gazdagoknál látott. Egyszer a nagyapja elvitte magával a műhelybe és mialatt gyaluját föl-lejáratta egy készülő asztal lapján, így beszélt: „Hát jól érzed ott magad? Örülök rajta és remélem, sok jót tanulsz majd ott, hiszen a Hofer-gyerekek nagyon derék fiúk. Úgy-e, az ilyen szép

tiszta házban, ahol nem gyötör bennünket gond és szükség, néha úgy érzi magát az ember, mint a templomban. Olyan vasárnapiasan hat minden az emberre, szinte azt szeretné az ember, hogy a szíve is olyan szép, tiszta, kitakarított lenne. Csakhogy neked jó szemed van, hát hamarosan észreveszed majd, hogy a jó módnak is megvannak a maga veszedelmei. Aztán majd segítesz az új pajtásaidnak, hogy elkerüljék ezeket. Mondd csak, de őszintén: nem gondoltad, mikor azt a sok szép játékot láttad, meg azt a jó csokoládét ittad és a szép fehér kalácsot etted — nem gondoltad magadban: „Jaj, csak nekem is volna ilyen sok játékom, órám, zsebpénzem, sok tarka ceruzám meg biciklim és így tovább!" Úgy-e, hogy gondoltál rá? Aztán mondd csak, láttad már ősszel, hogy nyesi meg a kertész a rózsákat, meg hogy tavasszal, hogy tépi ki mellőle a kis vadhajtásokat? Ugyan miért? Azt akarja talán, hogy ne nőjjön tovább a tő? Vagy fél, hogy túlságosan sok rózsája talál nőni és majd esni fog az ára? Dehogy is! Épen attól fél, hogy az a sok össze-visszarügy elvonja és elpazarolja a tő erejét és nem marad benne elég táplálóerő, nem tud megteremni rózsát; pedig hát voltaképen az volna a feladata. Így van ez az embernél is. Ha túlságosan jól megy a dolga, ha kielégítheti minden kívánságát, minden hajlamát, akkor úgy, mint a rózsafánál, minden oldalról rossz hajtások bujnak elő rajta, a rózsának pedig gyakran nem marad elég erő és összeszedettség. Pedig akkor mire jó az egész fa?

Az embernél a rózsa az akaratnak és a kedélynek az a hatalmas és csendes ereje, amely csak akkor virágzik ki, ha a vadhajtásokat alaposan lenyesegetik róla, vagyis hogyha a sokféle szükséglet nem forgácsolja szét az ember erejét; különben nem tudja megkülönböztetni a fődolgot a mellékestől,

hanem a sok külső haszontalanságot tartja fődolognak és elfelejtkezik a belső emberről: a virágról. Minden levágott hajtás a rózsának válik javára, mert növeli az önuralom erejét, pedig ebből származik a világon minden szép, minden igazi hősiesség, minden nagy szeretet. Nálunk, akik szegények vagyunk, sokszor hiába minden nyesegetés, azért mégsem terem meg a rózsa; mert túlságosan száraz a talaj és a tő nem kap elég napot. A jómódúaknál megint más a veszedelem. Azért ne gondold, hogy a gazdagok kertjében neked csak tanulni lehet és hogy csak bámulnod kell mindent. Légy minden egyszerűséged mellett is vidám és büszke és meg ne erősítsd őket sokféle kívánságukban azzal, hogy irigykedel rájuk és hogy boldognak mondod őket! Inkább kérdezd meg tőlük, hogy miért ér többet a rózsa, mint a vadhajtás és próbáld megértetni velük a magad példájával, hogy akinek mindene megvan, amit csak kíván, — az még azért nem is mindig olyan irigylésreméltó.

A hittanórán egyszer a plébánosunk beszélt egy gazdag olasz ifjúról, aki évszázadokkal ezelőtt élt. Olyan gazdag volt, hogy megtehetett, élvezhetett mindent, amit csak akart. Egyszer csak azt vette észre, hogy a folyton burjánzó vágyai és szeszélyei kezdik benne elfojtani, megnyomorítani a szívet; mindig csak magára és a maga vágyaira gondolt és mégsem volt soha megelégedett. Ez a megfigyelés egyre világosabb lett előtte. Mikor aztán egyszer egy nagy ünnepségen azt kérdezték tőle, hogy kit választ magának a megjelent szépségek közül, azt felelte: „La povertá“ — a szegénységet. Elment, szétosztotta minden vagyonát és megalapította kolduló-szerzetét, a Ferenc-rendet.

Ezt nem azért mesélem, mintha azt gondolnám, hogy mindenkinek koldussá kell lennie vagy hogy

aki az, az koldus maradjon. Csak azért, hogy azt ne gondold, hogy az életben a gazdagság a legjobb dolog és hogy megértsd, mennyi veszedelmet rejt a jómód. Ezeket a veszedelmeket csak az képes elviselni, aki tisztában van velük és aki a legnagyobb jómód közepett is szabad akaratból megtartja az egyszerűséget, aki igényeit, hajlamait gondosan nyesegeti, hogy a rózsa termő ereje el ne pazarolódjék hitvány dudvákra. Légy hát hűséges barátja úri pajtásaidnak és tanuld el tőlük, ami bennük jó és finom, de légy támaszuk is a rájuk leső veszedelmek ellenében.

8. Az erősebb.

Fiúknak legkedvesebb mulatsága összemérni az erejüket. Hamarosan kiderül, ki a legerősebb az osztályban, ki az egész iskolában? Ha új gyerek jön, addig bosszantják, lökdösik, míg elkezd verekedni és megmutatja, hogy különb-e pajtásainál, vagy kiderül, hogy könnyen el lehet bánni vele.

Erő azonban sokféle van. Lehetnek valakinek nagyon erős izmai és nagyon gyönge esze. Viszont lehet valakinek nagyon jó esze és nagyon kevés akaratereje. Aki az izmaival diadalt arat, még mindig vereséget szenvedhet a szellem és az akarat küzdelmében. Meg lehet figyelni, hogy nem egyszer gyenge testű, de nagy akaraterejű és finomlelkű fiúk lassan olyan befolyásra tesznek szert az iskolában, amely előtt a durvák megszégyenülnek, a finomlelkűek pedig, mint valami testőrség, úgy gyűlnek köréje; és a végén, anélkül, hogy észrevennék, valamennyiükön győzedelmeskedik. A fődolog az, hogy legyen bátorsága elviselni a testiekben való legyőzetést, civakodás és panaszszó nélkül és ne legyen a szívében alattomos bosszú. Az ilyen önura-

lom nagy hatást tesz a többiekre és titkon hozzáhajlítja a szívüket. Ha talán az iskolában ki is nevetik még, később mégis győzedelmeskedik rajtuk, mert emlékezetükben előbb-utóbb diadalmasan feltámad és kényszeríti őket, hogy meghajoljanak példája előtt. Ez az erős lélek varázsereje.

Érdemes megfigyelni az iskolában a lelkeknek ezt a harcát. Valami láthatatlan küzdelem ez, amely csendesen megvonul a nagy verekedések mögött és ebben a láthatatlan küzdelemben sokszor azok győznek, akik birkózás közben alul kerülnek. Végül pedig az győz az öklök harcában is, aki a láthatatlan lélekharcban győztes marad, mert végül is megszégyeníti és megfékezi az erősöklűek szívét is.

A középkorban kétféle mágiában hittek: a fehérben és a feketében! A fehér mágia Jézus Krisztus varázsereje, amely erősebb a gonosz szellemekénél, mert ezek rettegnek a kereszt jelétől. Ennek az az értelme, hogy a legnagyobb szeretet és az önlegyőzés a legnagyobb erő, amely végül is mindig diadalt arat, még akkor is, ha egy pillanatra porba rántják, ki is gúnyolják. A különb lélek csak akkor szenved vereséget, ha nincs erős akarata győzni, mert akkor hamarosan rá is ragad a durvaság és megfertőzi s ezzel elveszti a varázserejét.

Erő az erővel birokra kel, nemcsak az iskolában, hanem mindenütt, ahol két ember összekerül és előbb-utóbb kitünik, melyik az erősebb, melyik fertőzi meg, melyik varázsolja el a másikat? A durva-e a finomlelkűt, a mérges-e a nyugodtat, a tisztátalan-e a tisztát, vagy megfordítva? Mondjuk pl. hogy új fiú kerül az iskolába. Egy fiú mindjárt az első napokban félrehívja és mindenféle csúnya és illetlen dolgot kezd neki sugdosni. Ő azonban azt mondja: „Várj csak egy pillanatig! Gyere előbb oda a másik sarokba; előbb mondok valami fonto-

sat.“ Átmennek: a másik a fülét hegyezi, az új fiú pedig így szól: „Nem érsz rá holnap egy kis sétára? Úgy vágyódom a friss levegőre! Tudod, azért sem szeretem a piszkos beszédet, mert az mindig az utcai csatornára emlékeztet, meg annak a bűzös gőzére meg szemétdombra és záptojásra. Bocsáss meg, most nem hallgathatlak meg; de úgy-e, holnap eljössz az erdőbe?“ Amaz aligha fogja visszautasítani a hivást és a jó levegő bizonyára jót fog tenni a piszkosszájú kis malacnak. Szegény fiúnak a szobája talán a világítóudvarra nyílik, vagy épen egy szemetesláda áll az ablaka alatt, azért vesztette el szegény a finomabb szaglását. Ki tudja, milyen hasznos lesz neki az erdei séta.

Az erdők csendes ajka
Komoly, szent dalt zeneg,
Mindenről, ami áldás,
Tisztaság, szeretet.

Nos, vajjon ki győzött ebben az esetben? A fehér mágia diadalmaskodott a feketén. De most gondoljuk el, hogy annak az új fiúnak megvolna a gyönyörű jószándéka, de nem volna hozzá kellő lelkiereje, akkor bizony egészen más vége lenne a dolognak. Akkor ő csatlakoznék amahhoz a szemétdomb-kirándulásra és — ha a külső jelek nem is mutatnák — lelkében a legyőzöttség nyomasztó öntudatát lenne kénytelen hordozni. Odakint pedig tiszta, friss szellő dalol a zizegő lombok közt:

Ó messze völgyek, halmok, ó zöld erdők hona,
Örömöm-bánatomnak édes szent temploma.

Vagy vegyünk más példát. Mondjuk, hogy van két testvér, körülbelül egyidősek, akik gyakran birkóznak egymással. Ezenkívül azonban még egy másik versengés is folyik köztük, amit azonban senki sem vesz észre és ebben a küzdelemben sok-

szor az győz, aki a birkózásnál a rövidebbet szokta húzni. Az idősebb fiú t. i. egy kissé mérgesebb természetű. Az erők tehát itt is mérkőznek egymással; vajjon az indulatos fertőzi-e meg a másikat, féktelenné és izgatottá teszi-e azt is, vagy a másik szívében és akaratában van-e annyi erő, hogy lassacskán ő nyugtatja meg és példájával ő szégyeníti meg és javítja meg a dühöngőt? Minden családban, minden osztályban, minden üzletben vannak ilyen győzők és legyőzöttek. Az győz, aki elvarázsolja a másikat, aki türelmes és békés marad, udvarias és tiszta minden gondolatban és cselekedetben még akkor is, ha már bizsereg az ujja hegye az idegességtől. Az ilyen ember megfékezi a többieket és lecsendesíti őket: ő marad győző, az ő zászlója leng a meghódított város ormain.

Talán van nővéretek, aki többször naphosszat durcás arccal jár-kel. Ez ám csak a ragadós betegség! Ha tehát észreveszitek, hogy már ti is kezdtek savanyú arcokat vágni, akkor legokosabb ilyesféléket elgondolni: „Nézd csak, hogy megbabonázott a drágalátos hugocskám. Vajmi gyönge legényke lehetek, hogy egy ilyen kislány ilyen könnyen elbánt velem! No de lássuk csak, ki az erősebb? Hátha megválthatnám őt a gonosz varázslattól?“ És mint a hadvezér megfutamodni kezdő seregét, úgy gyűjteném össze ilyenkor gondolataimat és meleg testvéri érzéseimet és támadásba fognék. Amikor pedig a kislányon legközelebb ismét ki akar törni a betegség, és bizony oly alázatosan kérnék tőle bocsánatot és olyan rettenetesen lehordanám saját magamat, hogy a páciens kénytelen volna nevetni és egyszeriben mindent elfelejteni. Igaz, hogy ez nehéz küzdelem volna, de aztán legalább lenne egy szilárd pontom, ahonnan ezután ágyútűz alá foghatnám a durcás arcfintorgatások fedezékeit. Fél-

esztendei hadjárat után azt fogom tapasztalni, hogy már ő is képes lesz egyszer magát legyőzni egy bocsánatkérés erejéig, sőt még előbb mondja ki az első jó szót, mint én. Egy év mulva pedig egészen vége a durcáskodásnak. Akkor aztán meghivja az ember a testvérkéjét egy nagy „gyümölcsevészetre“ és ünnepélyesen kijelenti: „Végre sikerült leszoknom arról az utálatos durcáskodásról. És ezt tisztán a te jó példádnak köszönhetem! Azért rendeztem hálából ezt a mai ünnepi lakomát. A te egészségedre eszem meg ezt a körtét, én jó szellemem, énem jobbik fele.“

Ez volna az én legnagyobb diadalom! Ezt senki sem venné észre. Hugocskám meg szentül meg van győződve, hogy igazán ő az, aki engem leszoktatott a durcáskodásról.

9. Játékrontók.

Van egy bizonyos gyermekfajta, akiket játékrontóknak hívnak; bármit indítványozzanak a többiek, az ilyenek mindenre csak a fejüket rázzák; vagy azért, mert azt hiszik, hogy az ő eszméjük jobb és nem akarnak lemondani róla; vagy egyszerűen azért, mert az indítvány nem őtőlük származik. Vajjon az ilyen gyermekek joggal mondhatják-e: „Hja, mi önállók akarunk lenni! Mi nem tesszük mindig azt, amit mások akarnak. Mi nem vagyunk tucatemberek. A saját lábunkon akarunk járni, van saját akaratunk. A többiek csak menjenek szépen a tömeg után!“ Mit felelnétek erre? Gondoljatok csak arra, amit a kétféle önállóságról beszéltünk: a külső és belső önállóságról. Hát vajjon az az önállóság, hogy az ember mindig csak a saját akaratát erőszakolja ki? Nem lehet az önálló ember is engedékeny? Persze, hogy lehet, csak ne

félelemből legyen az vagy hiúságból, ne gyöngeségből vagy tisztán majmolásból, hanem bátor és gyengéd önlegyőzésből. Az önállóság nem azon fordul. hogy az ember alárendeli-e magát másoknak vagy nem, hanem azon, hogy *miért* teszi ezt: gyávaságból-e vagy lelkierőből. A makacsság épen nem az önállóság jele. A makacsság gyöngeség: azt mutatja, hogy az illető nem képes annyira összeszedni magát, hogy saját vágyait háttérbe szorítsa, pedig minden önállótlanságnak ez a kezdete. Azért látjuk, hogy a nyakas emberek többnyire szívesen mennek a többiek után, ha valami kellemes dolog van kilátásban. Ez épen úgy megmutatja önuralomra való képtelenségüket, mint a makacsságuk.

Aki igazán önálló, az szívesen enged, szívesen lemond akaratáról, mert megtanult uralkodni magán és bátran el tudja viselni a kellemetlenséget is. Azért barátságosan megfér mindenkivel, akár játékban, akár munkában; míg az elpuhult folyton saját szeszélyeit hajszolja és így minduntalan szembekerül a többiek akaratával. Az önállóság legjobb próbája, hogy hogyan viselkedünk, mikor a többiek valami gonosz csinyt terveznek; ilyenkor néha az, aki máskor engedékeny, egész következetességgel ellentáll; míg a másik, aki máskor önfejű, rögtön kész velük tartani; mert hát az önfegyelmezés nem kenyere, azt előbb tanulni kell. Azért a pajtásokkal szemben való engedékenység igen jó iskolája az önállóságnak, mert arra tanítja az embert, hogy kemény legyen magához és ne engedjen mindig magának.

XI. Életmentés.

1. Akikről lemondtak az orvosok.

Megrendítő látvány, mikor az orvos komoran kilép a betegszobából és azt mondja a beteg hozzátartozóinak, hogy: mindennek vége, nincs segítség. Óvakodnak is az orvosok, amíg csak egy reménysugár van, hogy ezt kimondják. Hiszen hányszor megtörténik, hogy a haldokló új erőre kap, vagy hogy a béna lábraáll, pedig az orvosok rég lemondtak minden reményről. Sőt megtörtént már az is, hogy a holtnak vélt ember a koporsóban tért magához. Sohasem tudhatjuk, nem rejtőzik-e még a betegben valami még ki nem használt őserő, vagy nincs-e még valami, ami varázserővel képes hatni a betegre. Némely betegnél a légváltozás, másnál egy gyógytea vagy villanykezelés, ismét másiknál egy gyógyfürdő vagy valami váratlan öröm hozta meg a gyógyulást. Néha egy nagy ijedség megoldja a néma nyelvét, mikor már semmi remény nem volt a gyógyulására. Ezek a tapasztalatok megtanítanak, hogy nem lehet az ember elég óvatos, mielőtt kimondaná a végzetes szót: Vége, el van veszve.

Még sokkal jobban meg kell gondolnunk, hogy azt merjük kimondani valakire: „Olyan romlott, olyan sok a hibája, sohsem lesz belőle ember — menthetetlen!“ Mert a betegségeknél legalább még vannak bizonyos külső jelek, amelyekből az eset végzetességére lehet következtetni, de ki lát úgy bele a másik ember lelkébe, hogy kimondhassa: „Itt már nincs javulás, hiába minden, ennek vége!“ Pedig milyen hamar kész egyik ember a másik megítélésével, mily könnyen és milyen elhamarkodva odalökik egymást a javíthatatlanok, az elveszettek

közé! És ez már az iskolában elkezdődik. Ha van az osztályban hazudozó, csipősnyelvű vagy magába zárkózott fiú, azt messziről elkerüli mindenki, megvetik, kizárják a játékból, úgy bánnak vele, mint valami gonosztevővel, akit nem lehet befogadni a jó társaságba. Igy aztán lehet, hogy csakugyan gonosztevővé is válik, de nem azért, mintha javíthatatlanul romlott lett volna, hanem mert mindenki elfordult tőle és senki sem nyújtott baráti jobbot a szerencsétlennek.

Egy betegszobát látok magam előtt gondolatban, súlyos beteg fekszik benne; az orvosok lemondtak róla. De jön egy új orvos, aki már számos életet mentett meg, olyanokat is, akikről a többi orvos lemondott. Hosszan, alaposan megvizsgálja a beteget, aztán a meggyőződés hangján szól: „Meg fog gyógyulni!“ Milyen boldogságot áraszt maga körül az ilyen orvos! De mennyivel szebb még ennél is, ha olyasvalaki, akinek lelke van tele hibával, akinek szíve van megkeményedve, egyszer csak talál egy jó lelket, aki hisz az ő javulásában! Valakit, aki hisz az ő lelke mélyén rejlő jóban és aki így szól a többiekhez: „Legyetek hozzá türelemmel és szeretettel! Meg fog gyógyulni!“ Ilyen orvosok mindnyájan lehettek!

2. Az iszákos megmentése.

Ismertem egy embert, aki gyógyíthatatlan iszákossága miatt már az elmegyógyintézetben is volt, de aztán teljesen kigyógyult és a legjobb családapa lett belőle. Megkérdeztem az elmegyógyintézet igazgatóját, hogyan sikerült neki megmenteni ezt az embert. Ő aztán elbeszélte, hogy már semmi remény sem volt a gyógyulásra, mert valahányszor kiszabadult, mindig újra ivásnak esett. Egyszer az-

tán hallott az igazgató egy szegény suszterről, aki egyesületet alapított, amelynek tagjai esküvel fogadták, hogy soha egy csepp italt sem isznak. Jó példát akartak mutatni, mert látták, hogy a szesz mennyi nyomornak, mennyi szenvedésnek az oka, mennyi családot tönkretesz és hogy még az utódok is megszenvedik az átkát. Azért tettek esküt. Úgy gondolták, hogy közösen egymást figyelve, támogatva, erősítve könnyebben győzhetnek. Mint a hegymászók, egymáshoz kötik magukat és így az egyik óvja a másikat a lezuhanástól. Az igazgató rávette betegét, hogy lépjen be ebbe az egyesületbe. Azóta teljesen meggyógyult. Az mentette meg, hogy azok a becsületes emberek maguk közé vették, hogy társuknak érezhette magát, hogy kötelezvényt írt alá, amelyben megfogadta, hogy tartózkodik minden szeszes italtól. Kötél kellett neki: az a tudat, hogy másokat is ugyanolyan törekvés lelkesít, mint őt; a jó példa kellett neki. Azóta sok-sok ú. n. gyógyíthatatlant mentett meg ez a rendszer. Nem a társadalomból való kizárás segít, hanem inkább a testvéri összetartozás érzete. Ha megkérdezi az ember az ilyen megmentettek feleségét, hogy van az uruk, csillogó szemmel boldogan felelnek: „Oh, jól, nagyon jól! Hiszen aláírta a kötelezvényt!“

3. „Ime megkeresem, ami elveszett.“

Egy londoni börtönben volt egy fogoly ásszony, aki egészen elvadult és úgy viselkedett, mint valami bezárt vadállat; mindenki úgy tekintett rá, mint egy elvetemült gonosztevőre, akin nem lehet segíteni és a börtön igazgatója egészen kétségbeesett miatta. Ekkor azonban egy asszony, az üdv hadseregének tagja, vállalkozott rá, hogy meglátogatja és megpróbálja megszelidíteni. Kinthagyta az

őrt, egyedül lépett be a cellába és a fogolyhoz sietett. Ez az ablaknál ült és mereven bámult ki. Az asszony homlokon csókolta és megfogta a kezét. A fogoly azt sem tudta, mi történik vele; talán soha életében nem kapott még csókot. Most hangos zokogásban tört ki és úgy meglágyult, mint egy gyermek. Egész szívét kitárta a látogatónak; mire kikerült a börtönből, teljes átalakuláson ment keresztül. Azóta pedig az üdv hadseregének egyik legönfeláldozóbb tagja. Hány és hány gyógyíthatatlannak látszó embert menthetne meg egy ilyen testvéri szeretettől és részvéttől áthatott látogatás! Ha volnának irgalmas szívű emberek, akik rendszeresen látogatnák a börtönöket, hogy a foglyok ne volnának egyedül saját sivár gondolataik társaságára utalva! Egy börtönkápolna szószékén láttam egyszer egy nagy, sötétvörös takarót, amelyen arany betükkel ez a felírás állt: „Ime megkeresem, ami elveszett!" De mily kevesen vannak, akik igazán keresik, ami elveszett! És így azok a szerencsétlenek sivár egyedülvalóságában töltik el büntetésüket vagy más gonosztevők romboló társaságában; és a börtönőr jól tudja, hogy ha ki is szabadulnak, hamarosan megint visszakerülnek és sokszor még hosszabb időre, mint előbb.

Egyszer egy börtönorvos magával vitt néhány fiatalkorú bűnös cellájába. Azt vártam, hogy csupa kis vadállatot fogok látni. Hogy elbámultam, mikor ehelyett egészen nyugodt és kellemes arcokat találtam, sőt láttam egy pár kedves, barátságos szemet és finom arcvonásokat is! Igaz, volt közöttük szemtelen és elvadult kifejezésű is, de egyet sem láttam, akire azt mondhattam volna, hogy már menthetetlen. Amikor pedig az orvos megsimogatta fejüket és megkérdezte, hogy érzik magukat, olyan hálásan és szerényen mosolyogtak rá, hogy az iga-

zán mélyen meghatotta az embert. Többnyire egy tolvajbandához tartoztak, azért voltak büntetve; de biztos vagyok benne, hogy ha idejében szeretetteljes gondozásban és valamivel több örömben lett volna részük, nem loptak volna. Mert különben miért volna az, hogy a legtöbb gonosztevő azokból a szegény osztályokból kerül ki, ahol a gyermekekre már ifjúságukban annyi bánat és nélkülözés nehezedik; ahol játék és mulatság helyett a kenyeret kell keresniök és ahol a szülők nem nevelhetik gyermekeiket, mert legtöbbször az egész napot üzletben vagy gyárban kell tölteniök. Igaz ugyan, hogy a legtöbb szegény ember minden éhezés és fázás mellett is ellentáll a legnagyobb kisértéseknek is és élete végéig becsületes marad, de ezek élete felett legalább egy hűséges, jóságos anyaszem olthatatlan fénye ragyogott, vagy velükszületett szerencsés jellemük őrizte meg őket. De hogy kerüljön jó az olyan gyermek lelkébe, akinél mindez hiányzik és aki egész nap csak veszekedést, civódást, gorombaságot lát és hall? Csak kérdezzétek meg magatokat, hogyan festene a ti lelketek, ha nem írhatnátok föl karácsonykor cédulára a kivánságotokat, hanem minden vágyatokat keserű fájdalommal vissza kellene fojtanotok?! Ha akkor, amikor mindenütt ragyog a karácsonyfa, tinektek gyufát kellene árulnotok az utcán! Vajjon nem jutnátok-e kisértetbe, hogy elvegyetek valamit, ami a másé? Gondoljatok csak arra, hogy tudtok duzzogni, ha csak egy kedvenc kivánságotok nem teljesül!

Mindezt csak azért mondom, hogy lássátok, milyen könnyű lesiklani a helyes útról, még ha nem is egészen rossz valaki; és lássátok, hogy ha jók maradunk, az nem is a saját érdemünk; ha gyermekkorunkban nem vett volna körül annyi

szeretet, annyi öröm és annyi jó példa, talán mi is elvadultunk volna. Ha akad egy durva, makacs, bizalmatlan pajtásotok, ne mondjátok mindjárt rá: „Ez menthetetlen, nem beszélünk vele". Még ti találnátok az oka lenni, ha végül csakugyan elvész! Talán épen ti adhatjátok meg neki azt a jóságot és barátságot, amelyik meggyógyíthatja és amit szomjas szíve mostanáig hiába keresett. És ha szüleitek azt mondják, hogy ne érintkezzetek vele, mert elrontanak benneteket, feleljétek nekik: „Mi akarjuk, hogy a mi szeretetünk ragadjon át őrájuk! Kérlek, hadd próbáljuk meg!" Hiszen a meséskönyvben annyit olvastok elvarázsolt hercegekről és hercegnőkről, akiket valami gonosz boszorkány mindenféle állatá változtatott és várnak a szabadítóra. Végre jön valaki, aki nagyon szereti őket és semmitől sem retten vissza; az aztán megtöri a varázslatot és megváltja őket. Így van sok ember a valóságban is. Mintha meglennének babonázva, mintha valami gonosz állattá változtatta volna őket — nem ugyan valami igazi varázsló, hanem a szerencsétlenség, a rossz példa, a helytelen bánásmód és a szeretetlenség. Ti pedig megválthatjátok őket nemcsak azzal, ha barátságosan és tisztelettel bántok velük, hanem azzal is, hogy igyekeztek valami örömöt vinni az életükbe.

Egy nagy orosz költő éveket töltött egy szibériai börtönben és így bőségesen volt alkalma megfigyelni a legelvetemültebb gonosztevőket. Ő beszéli, hogy milyen könnyű dolga volt ott egy-egy jó parancsnoknak. Csak egy barátságos szó vagy egy kis megbeszélés kellett és azok a szerencsétlen emberek mintha ki lettek volna cserélve! Úgy örültek ilyenkor, mint a gyermekek és végtelenül hálásak voltak. Ha tehát jóságos, emberséges bánásmód még a legeldurvultabb embereket is jobbá tudja

tenni, van-e akkor jogunk egy-egy társunkról azt mondani, hogy csak gorombasággal lehet vele boldogulni, hogy kár minden jó szóért!

4. A vándorlegény.

Van egy híres német költemény a vándorlegényről. Hosszú távollét után visszatér falujába a vándorlegény. Senki sem ismeri meg, még a legjobb barátai, sőt a menyasszonya sem. Szomorúan ballag tovább, barna arcán könny pereg végig. Ekkor:

A templom felől anyja közeleg,
„Isten hozott!“ — és hangja megremeg.
Keblére hull a vándornak zokogva,
„Én édes fiam!“ — egyre azt susogja.
Hév nap hiába barnította meg:
Megismerték az anyai szemek.

Igen, az édesanyai szem mélyebben lát minden más szemnél, meglátja, mi van az arc mögött, ha még úgy megváltoztatta is a por, a nap, a tévelygés és a bűn; meglátja mögötte a százszor áldott gyermekarcot. Ha senki többé ismerni nem akarja a vándort: ő mindig újra hisz és remél. Az ő számára az ismeretlen ember köszöntéséből a régi szép idő hangja csendül ki, szemében a régi hűség és nyiltság sugarát látja kivillani — igen, az ő fia ez, — „hév nap hiába barnította meg“!

Milyen máskép ítélnénk nem egy eldurvult, elvadult arcról, ha anyai szemmel tudnók nézni őket! Nem mondanánk le olyan gyorsan róluk! De sajnos, anyai szemet nem vehet az ember kölcsön olyan egyszerűen, mint valami nagyítót vagy szemüveget. Vagy talán mégis? Próbáljátok meg egyszer, mikor valakit amúgy keményen el akartok lökni magatoktól, gondoljatok az édesanyjára! Meglássátok, hogy egészen máskép, valami egészen

új gyöngédséggel fogtok ránézni! Sok minden le fog hullni majd az arcáról, ami addig elcsúfította!

És ha nem tudunk is épen belelátni a lelke legbelsejébe, de mikor az édesanyjára gondolunk, mégis megszólal a lelkünkben egy hang, amely elvágja ajkunkon a keserű szót: „Csitt, csitt, ha szegény anyja látná, — ha az meghallaná!“

5. A szemetesláda.

Tudjátok-e, hova kerül az a sok lim-lom, amit a cselédek reggelenkint a szemetesládákban kitesznek az ajtó elé? Talán azt gondolnátok, hogy mindez eltünik mindörökre valahol az alvilágban? Hiszen csupa olyasmi van bennük, amiről „az orvosok lemondtak“, amit „gyógyíthatatlan“-nak bélyegeztek, amit, mint végképen romlott és használhatatlan holmit dobtak el: törött babák, tönkretett játékok, bögrék, tányérok, rongyok, csontok — de hiszen fölösleges itt most kiborítanom előtetek az egész szemetesládát.

Van azonban egy kis német könyv, a szerzője Hermann Wagner; a címe: „Fölfedező utak a házban és udvarban“. Ez az ember nem sajnálta a fáradságot és utánajárt mindennek, amit a szemetesládában talált. Azt tapasztalta, hogy az emberi ügyesség csaknem mindezt a sok lomot ismét használhatóvá tudja tenni. Pl. a csontokból a legnagyobbak és legszebbek gyárba kerülnek, ahol tisztítás és fehérítés után késnyelekké, zongorabillentyűkké és más effélékké változtatják őket, a kisebb darabokból pedig foszfort készítenek gyufára. A többiből csontlisztet őrölnek, ami keresett trágya. Még a cipőkenőcsben is vannak csontok,

mert a hozzávaló úgynevezett csontfeketét égetett csontból csinálják. A borjúlábból olajat készítenek, amelyet aztán a bőrkészítésnél használnak föl. A bőrdarabkák az enyvfőzőhöz kerülnek. A halpikkelyek gyöngyökké, karkötőkké, csillogó díszekké változnak; a halszemekből a művirágkészítők apró virágbimbót csinálnak. A régi rongyok, melyekből azelőtt csak papirt csináltak, most gyárba kerülnek, ahol szétszedik és új pamuttal dolgozzák össze, aztán újrakezdik pályafutásukat. A földolgozásnál megmaradt hulladék pedig mint díszes falkárpit kerül szobánk falára. Olyan rongyok, amelyekből papirt is alig lehet készíteni, papirmasévá változnak és mint teástálcikák kerülnek vissza hozzánk. Az üvegcserepet és a törött üvegeket újra megolvasztják és új edényt készítenek belőlük. Szóval, a szemetesláda társaságának tagjai olyan sokfelé szóródnak szét a világ négy tája felé és olyan különféle sors vár rájuk, hogy a búcsúzáskor méltán kérdezhetik egymástól: „Jaj, kedves barátaim, leszünk-e még egyszer ilyen kedélyesen együtt egy ládában?“

Ha már most meggondoljuk, hogy az emberi ügyesség a legutolsó rongydarabkát, a legrothadtabb hulladékot is képes megint hasznos dologgá, sőt dísztárggyá változtani, nem látszik-e akkor kétszeresen nyomorult dolognak, hogy ember emberrel gondtalanul és hanyagul bánjék csak azért, mert az egy kicsit megtöredezett vagy elrongyolódott; vagy hogy valakinek a modorát kellemetlennek vagy visszataszítónak találjuk, s mindjárt kitaszítsuk magunk közül és félannyi átalakító fáradságra se méltassuk őket, mint amennyi manapság halpikkelyekre, borjúlábakra és csontokra fordítanak.

A szemetesláda darabjaiból a legváltozatosabb

és leggondosabb kezeléssel igyekeznek kiválasztani azt, aminek tartós értéke van; — hát egy emberre olyan gyorsan rámondjuk, hogy: „Nem beszélünk többé, nem játszunk vele többé, ebből már úgysem lesz semmi?“

6. A gubó.

Tegyük fel, hogy találnátok egy lepkegubót és nem tudnátok, hogy abból a hideg, holt valamiből tavaszra szép pillangó lesz. Azt hinnétek, hogy valami döglött állat és talán félre is dobnátok. Épen így van ez némely emberrel is. Olyan az egész lényük, mint valami gubó: úgy begubóztak, úgy elzárkóztak, hogy aki csak kívülről látja őket, azt gondolná, hogy sohasem lesz belőlük semmi. Pedig hát csak a tavaszi napfény kell nekik és új életre kelnek. És ez a napfény is ti lehetnétek. Mert ami a gubónak a nap, az a nyakas, megkeményedett embernek a szives részvét és jóság. Ha a gubót sötét pincében tartják, sohasem lesz belőle tarka pillangó: ha az ember sohasem tapasztal gyöngédséget, szeretetet, örökre gubó marad. Ha ilyen begubózott emberre találnátok akadni valamikor, ne lökjétek el magatoktól, mint sokan, akik nem dolgoznak; inkább próbáljátok ki rajta a lelketek napsugarait: hátha elő tudjátok csalogatni az embergubó szárnyacskáit. És azt se éreztessétek vele, ha nem talál sikerülni, inkább azt gondoljátok meg, hogy mennyi hidegség, mennyi sötétség és mennyi dohos pincelevegő kellett hozzá, míg így örökre megfagyott szegény!

7. A festő.

Volt egyszer egypár csúnya gyerek. Ezeket a szüleik le akarták festetni a nagymamájuk születésnapjára. Elvitték hát őket egy híres festőhöz és megkérdezték, hajlandó-e vállalni a munkát? Ez igent mondott, de meglehetősen savanyú arccal, mert nem volt valami nagy a kedve ezeknek a neveletlen ábrázatoknak a megörökítésére. Megbeszélte a dolgot és a gyerekek naponta ültek a festőnek. Négy hét mulva készen volt a kép. Mindenki elbámult a gyerek ártatlan, kedves arckifejezésén, amely a képről lemosolygott. Pedig senki nem mondhatta, hogy a képek nem hivek. „De hát honnan varázsolta elő ezt az arckifejezést?“ — faggatták a művészt. „Nem volt szükség varázslatra — felelte ez — úgy csalogattam elő a gyerekekből. Festés közben víg történeteket meséltem nekik és velük is meséltettem; eközben minden kedvesség és jóság, ami bennük rejtőzött, kiragyogott az arcukra. Ezt fogtam gyorsan és ezt vetettem vászonra. Nem szépítettem semmit, csak felszinre hoztam, ami szép bennük volt. Errevalók vagyunk mi, festők. Mi vagyunk a rejtett szépségek felfedezői.“

Ó, ha minden embernek akadna ilyen felfedezője! Pedig mondom nektek: akinek türelme van, az megtanulhatja ezt a művészetet. Nem épen a festést, hanem a rejtett szépségek előhivását. Ha a testvéretek vagy a pajtásotok bosszant, gondoljátok, hogy le kell festenetek. Ugyan nem sikerülne-e kettőzött nyájassággal és jósággal néhány hét alatt más kifejezést festeni az arcára? Próbáljátok csak egyszer festőszemmel megfigyelni, vajjon nem fog-e a ti nyájasságotok visszasugárzani az arcukról, nem varázsol-e egy kedves vonást a szájuk köré? Milyen szép volna, ha ezt a vonást

ott meg lehetne rögzíteni! Pedig hát lehet, csak legyetek állhatatosak a jóságban! Milyen szép lenne, ha a csúf gyerekek szüleit is megörvendeztetnétek azzal a képpel, amit a gyerekeikről festettek, — nem olajjal, nem vászonra, hanem művészszívvel eleven arcokra!

8. A hegedűlecke.

Volt egyszer egy tizenegyéves fiú, akivel senki se akart játszani, mert minden játékot elrontott és boldog volt, ha a többieket kínozhatta, boszszanthatta és ráadásul még össze is szidta őket. Régi pajtásai egyszer felkeresték az édesanyját és bepanaszolták a fiút. Ekkor látták csak, hogy milyen szomorú, örömtelen az otthona szegénynek. Az édesanya csak egy ócska, repedezett hegedűt mutatott és elmondta, hogy ezen szeret mindig játszani a fia, mert olyan nagyon szereti a zenét, de nincs pénzük, hogy taníttathatnák, vagy épen hogy jó hegedűt vehetnének neki. A gyerekek mindezt elmesélték othon. Ekkor többen a szüleik közül elhatározták, hogy pénzt gyűjtenek és taníttatják a fiút hegedülni. A dolog sikerült is és a fiú elkezdte a tanulást. És ime, ettől a naptól kezdve egészen megváltozott. Az arcát mintha kicserélték volna. Most már volt valamije a világon, aminek örülhetett — és ez, mintha megtörte volna a szíve jegét és mintha egyszerre felébredt volna benne minden kedves és jó, ami eddig szunnyadt benne.

Pedig a társai már kimondták rá, hogy gyógyíthatatlan! Utoljára már azt gondolták, hogy talán egy jó porció verés segítene rajta. Csakhogy az édesanyja megmondta nekik, hogy úgyis minden áldott nap el szokta verni, mégsem használ.

Nem segíthetett itt más, csak a hegedű! Azt írja valahol egy költő: „A pacsirta a maga dalán emelkedik az égbe". Ez a kis fiú is a maga hegedűje hangján kapaszkodott fel a magasba.

Voltatok-e már úgy, hogy a körmötök benőtt a húsba? Úgy-e, milyen rémesen fáj az! Ha szűk a cipő és nincs elég helye benne, hogy egyenesen nőhessen, hát visszafelé hajlik és bosszúból belenő az ember saját húsába.

Az előbb kis fiúban nagy volt a képzelőtehetség, sok a vidámság és az életöröm. De mindez nem nőhetett egyenesen, hát visszafelé hajlott és belenőtt a saját húsába; ezért volt ilyen vad és harapós. Mit használhatott itt verés vagy kiközösítés?

9. Mit lehet tanulni az istállóban?

„Ez a ló mindörökre el van rontva!" — mondta egyszer egy lovász a fülem hallatára egy gyönyörű, erős lóról. Erre a lóra senki sem akart már ráülni, mert mindenkit ledobott, vagy a fához, kerítéshez szorított, a felszálláskor meg egyre rúgott, harapott. Persze a lovászgyerekek, valahányszor abrakot hoztak neki, mindig jól orronütötték, vagy gorombán ráordítottak, az istállómesternek meg az volt a főbüszkesége, hogy a lovardában — különösen, ha nézők is voltak a karzaton — egy teljes óráig tudott rajta nyargalászni és minden ugrándozása ellenére is nyeregben maradt.

Egyszer aztán jött egy úriember, aki sok világot bejárt. Megtetszett neki a ló és megigérte, hogy négy hét alatt szelid állatot nevel belőle. Mindenki azt gondolta magában, hogy ez biztosan még jobban ért a veréshez meg a sarkantyúzáshoz, mint az istállómester és már előre örültek a zenebonának. Csakhogy nem így történt. Mikor fölnyergel-

ték a lovat, a mi emberünk szelid, szinte gyengéd hangon kezdett hozzá beszélni és cukrot adott neki. Azután néhányszor körülvezette a pályán és közben folyton nyugodtan beszélt hozzá. Egyszerre csak fönt ült a nyeregben. Ekkor a ló egypár nagyot ugrott, aztán várta a szokásos verést. Ez azonban elmaradt. A lovas csak acélos térdhajtással hajtotta előre, egyetlen heves szó, egyetlen ütés, minden kantárrángatás nélkül. Így folytatta ezt két héten át, két hét mulva nem lehetett ráismerni a lóra. Épen oly fegyelmezetten mozgott, mint az az ember, aki olyan barátságosan szólt hozzá.

Kérdezzétek csak meg bármely lószakértőt, mindegyik fog tudni hasonló esetet. Hiszen az arabs paripának is főleg azért olyan nemes a tartása, mert az arab úgy bánik vele, mint a barátjával. A nyers bánásmód a legnemesebb paripát is tönkreteszi; előkelő, jóságos bánásmód viszont a legvadultabb állatot is magához téríti.

Ebből legjobban láthatjátok, hogy a jóság és az előkelőség nem a gyöngeség jele, hanem egy nagy természeti erő; meg tud fékezni még olyan állatokat is, amelyekkel a legdurvább lovász sem bír. Sok ember volt már, aki nem hitt a jó szó hatalmában és végre is az istállóban tanulták meg ezt!

*

Ez a sok példa megmutatja, hogyan kell bánni az elvadult és kiállhatatlan emberekkel, vagy olyanokkal, akiknek kellemetlen, durva hibáik vannak és akikkel épen nem öröm érintkezni.

Nem én akartam beszélni, hogy így vagy amúgy tegyetek, — azt akartam, hogy maga az élet szóljon. Azért tártam elétek ezeket a képeket. Ugyan mit mondanak ezek a képek? — mit mond a „gyógyíthatatlan“ beteg históriája, vagy a meg-

javult iszákosé, a börtönbeli asszony, a hegedűs fiú története, a festő, az anyai szemről szóló vers, a gubó meg a szemetesláda és az elvadított lószelidítés históriája? Mindez arról beszél, hogy minden lénynek akadhat megmentője, ha mégúgy meg is van merevedve, ha mégúgy le is van rongyolódva, elvadulva, ha mégolyan hasznavehetetlennek, gyógyíthatatlannak, menthetetlennek látszik is!

Ha így áll a dolog a felnőtteknél, hát akkor az ifjúság életében — ahol még minden nő és rügyez — szabad-e vajjon egy-egy gyerekről azt mondani, hogy ennek már minden hiábavaló, ezen már nem lehet segíteni, sorsára kell hagyni! Nem sokkal nagyszerűbb dolog-e kezet nyujtani és mentőnek lenni? De nem gőgösnek, hanem alázatos mentőnek, aki közben azt gondolja magában: Vajjon hol volnék én most, ha nem lett volna életemben annyi mentőm, annyi áldott segítőm!

10. A tizenkét holló.

Olvastátok a tizenkét testvér meséjét, akiket elvarázsoltak, mikor a kis huguk született? Mikor a kislány megnő, elindul, megszabadítani a bátyjait. Már majdnem rájuk akadt, mikor egyszer egy kis kertben letört tizenkét fehér virágot, azt is bátyjainak szánta. Ekkor előlép egy öreg asszony hozzá és mondja: „Lányom, mit csináltál? Ez a tizenkét virág volt a te tizenkét testvéred és most örökre hollókká változtak". A kislány sírva fakadt és kérdezte: „Hát nincs rá mód, hogy megmenthessem őket?" „Nincs — mondta az öreg asszony — csak egyetlenegy volna, de az olyan nehéz, hogy biztosan nem fogod megszabadítani őket. Hét évig némának kellene lenned, nem szabadna szólnod egy szót sem, még nevetned sem, és ha csak egyetlenegy szót

szólnál is, mikor még csak egyetlenegy óra is hiányzik a hét esztendőből, akkor mind a hét testvéred rögtön meghal." A kislány erre rögtön elhatározta magában, hogy megmenti őket. Elment egy nagy erdőbe és ott leült és font. Itt aztán rátalált egy király és úgy némán elvitte a kastélyba és elvette feleségül. Így éldegéltek néhány évig. De egyszer csak ráfogták, hogy boszorkány. A király először nem akarta hinni, de végre mégis hitelt adott a sok beszédnek és megparancsolta, hogy mint boszorkányt égessék el. Már az oszlophoz kötözték a szegény királynét és a piros lángnyelvek már a ruháját nyaldosták és ő még mindig nem nyitotta szóra a száját. De épen ebben a pillanatban telt le a hetedik esztendő. Szárnycsattogás hallatszott a levegőben és a tizenkét holló leszállt és átváltozott tizenkét királyfivá. Hamarosan széthányták a farakást és föloldozták a testvérüket. Ekkor végre megszólalt a királyné és elmondta a királynak a titkát és nagyon boldogok voltak.

Vajjon az csak a mesében fordul elő, hogy testvér a testvért megválthatja a hallgatással? Lehetséges ilyesmi a valóságban, vagy meg lehet váltani valakit hallgatással? De le lehet szoktatni valakit hallgatással valami rossz tulajdonságról? Mondjuk pl., hogy olyan heves és hatalmaskodó természete van valakinek, hogy ez egészen kiállhatatlanná teszi és nagy veszedelemmel fenyegeti későbbre is: vajjon nem szabadíthatja-e meg ettől a huga? De bizony meg, sőt csakis ő mentheti meg, ha elég erős a szeretete és meg tudja hozni az áldozatot. Milyen áldozatot? Hát azt, hogy nem akarja mindenáron, hogy a vitába az övé legyen az utolsó szó, még akkor sem, ha neki van is igaza; hanem inkább szeliden elhallgat. Oh, milyen fenségesen megszégyenítő egy példa ez! Áthatol ez a legvastagabb

bőrön is, észretéríti a legnagyobb veszekedőt is! Nem mindjárt, — sokszor talán hét év is beletelik,— de igaza volt a mesebeli öregasszonynak, hogy ez az egyetlen eszköz a szabadításra és igaza volt abban is, hogy ez bizony rettentően nehéz és hogy bizony nagyon kevesen képesek rá. Azért azt ne gondoljátok ám, hogy ha ti hallgattok, hát akkor az elvarázsolt testvér most már mindig azt fogja hinni, hogy neki van igaza! Dehogy! Megsúgja azt az embernek egész jól egy belső hang, mikor nincs igaza, mikor lőtt túl a célon, mikor viselkedett csúnyán! Azért a nagy középkori költőnek, Danténak „Pokol" c. nagy költeményéből minden kárhozott lélek nagyon jól tudja, miben vétkezett és hol kell elszenvednie a büntetést, nem is kell, hogy ördögök vezessék. Csakhogy legtöbb embernek megvan az a gyöngéje, hogy nem szereti megvallani, ha nincs igaza. Azért, ha ti vitába bocsátkoztok és veszkedni kezdtek, akkor ő is egyre belesodródik a védekezésbe, egyre jobban még makacsabb lesz és sohasem lesz vége a veszekedésnek. És ez valami borzasztó dolog ám! Hallottatok már ablakon keresztül két embert veszekedni? Ennél talán nincs is szomorúbb és visszataszítóbb dolog a világon! Az ember úgy érzi, mintha már nem is sütne a nap, hanem egy sápadtfényű petroleumlámpa lógna az égen törött cilinderrel. Vannak emberek, akik az egész életüket átveszekszik; szinte azt gondolja az ember, hogy holtuk után sem lesz maradásuk a sírban, föl fognak járni mint kísértetek és még akkor is összeakadnak valahol; és az egyik mondja: Így meg amúgy! — a másik meg! Nem igaz, mert amúgy és emígy! És az egész örökkévalóságon át azt hiszi mind a kettő, hogy neki van igaza. Legyen hát áldott minden testvér, aki szívébe zárja a hallgatás fogadalmát, mint a mese-

beli kislány és nekiindul, hogy megszabadítsa a testvérét!

Az is olyan gyönyörű a mesében, hogy a lány már a máglyán áll, a lángok már körülnyaldossák és mégis hallgat. Így van az életben is. Borzasztó nehéz néha hallgatni; sokszor már azt hiszi az ember, hogy nem is bírja ki, szinte égeti az embert. Érzi az ember, hogy igazságtalanul ítélik el, hamisan vádolják és szeretné magát tisztára mosni. Csak egyetlenegy szót szeretne szólni az ember! De hát hiszen ép az az egy szó elindítja neki a veszekedés görgetegét! Mert az ilyen veszekedő, mormogó épen csak azt akarja, hogy legyen valami, amibe belekapaszkodhasson és valaki, akin kitölthesse a mérgét. Tehát megváltani csak hallgatással lehet. Nincs más mód.

És ha fivéreitek úgy kárognak is rátok köröskörül, mint a tizenkét holló, szorítsátok össze ajkatokat és gondoljátok: „Várjatok csak, szegény hollók! Mégis csak az én bátyáim vagytok! Csak türelem, én nem károgok! Én megszabadítlak benneteket!“

11. Csipkerózsika.

A tizenkét holló meséjében egy kislány megszabadítja a bátyjait. Mit gondoltok: vajjon egy fiú nem tudná megszabadítani a hugát? Furcsa volna, ha nem tudná, hiszen egy fiú rendesen erősebb, mint a huga, hát amit ez tud, csak ő is tudja? Persze ilyen szabadításhoz nem épen erős ököl kell, sem hangos szó: szeretet kell, még hozzá sok szeretet és ebből bizony rendesen több van az asszonyoknak már gyermekkorukban is. De hát ha tizenkét nővér megszabadítására talán nincs is egy fiúnak elég ereje, egyre talán mégis csak telik!

Hiszen kedves egy jószág, egy kékszemű, szökehajú, rózsásarcú hugocska —, csak az a kár, hogy olyan tüskés egy jószág. Egy kis tréfa és mindjárt szúr; játéknál mindjárt fölfortyan és szúr; ha meg vitára kerül a sor, akkor meg már épen nem lehet vele beszélni. Rózsa biz ő, de tövises rózsa, Csipkerózsika, aki elvarázsolt királylány, sűrű bozót közt. Ha a Csipkerózsa meséjét hallom, mindig egy ilyen szúrós hugocska jut az eszembe, akit úgy ellep a tövis, hogy a rózsákból nem is lát az ember semmit.

Hogy lehet az ilyet megszabadítani? A mesében csak meg kell csókolni. De hátha erre is karmolással felel? Vannak ám ilyenek. Azt hiszem, a mesében az a csók csak azt jelenti, hogy végtelenül nagyon kell szeretni az ilyen Csipkerózsikát és ezt meg is kell neki mutatni, csak így lehet lassan-lassan megszabadítani a tüskés bozótból, csak így fog hallgatni a komoly szóra! Hanem ha egy fiú bottal megy neki a bozótnak, az ugyan nem váltja meg a hugát, — sőt ellenkezőleg! Észre sem szabad vennie a töviseket és mindig egyformán szívesnek és barátságosnak kell lennie, akkor készségesen szétválnak a tövises ágak és áteresztik az embert, mint a mesebeli királyfit. Mert semmi úgy meg nem szégyenít, mint a megbocsátó szeretet. Ugyanaz a varázserő rejtőzik ebben is, mint a napban: minden virágkehely feléje fordul. Nagyon jól hat az is, hogy egy-egy kellemetlen civakodás után az ember fogja magát és hoz neki valamit: egy kis virágbokrétát, egy kis gyümölcsöt, vagy más effélét. Ezt aztán ilyenféleképen nyujtja át az ember: „Az előbb udvariatlan voltam hozzád, hát hoztam egy kis vigasztalást“. Az efféle hat, mint a mesében a királyfi csókja.

12. A megbánás könnyei.

Mondok nektek egy régi, középkori olasz legendát. A régi Bizancban élt Mauritius császár idejében egy vad rabló, aki nem ismert irgalmat, sem isteni, sem emberi törvényt. Egy kis csapattal elsáncolta magát egy hegyen és innen pusztította rabolva, gyilkolva az egész országot. Aki nem akart neki adót fizetni, biztosra vehette, hogy egy éjjel lángbaborul a birtoka, maga pedig előbb-utóbb kegyetlenül legyilkolva hever majd a romok alatt. A rémület egyre terjedt, míg végre a nép a hatalmas császárhoz folyamodott. A császár száz harcost küldött a rabló ellen, de majdnem mind elestek; akik visszatértek közülük, azt jelentették, hogy a gonosz szellemekkel áll cimboraságban. A nép erre kezdte legyőzhetetlennek tartani. Amikor a császárhoz eljutott ez a hír, roppant elkomolyodott és soká járt föl-alá szobájában. Végre elkészült a tervével.

Elővette kincstárából a legszebb, legtisztább aranyát, elhivatta országa legnagyobb művészét, egy jámbor szerzetest és megparancsolta neki, hogy készítsen az aranyból egy pompás ereklyetartót. A szerzetes éjjel-nappal dolgozott cellájában a munkán. Szent ember volt, aki nem jutalomért dolgozott, hanem csak hogy Istennek szolgáljon és egész szívét beleöntötte a munkába. Már el is készült a kereszt, rajta az Üdvözítő alakja és a béke galambja, csőrében olajág. És mialatt nagy művén dolgozott, szüntelenül imádkozott mélységes szánalommal azért a sötét, azért a kemény, elveszett lélekért, azért az Istentől oly távoljáró szívért, akinek a mű készült. Mikor elkészült az ereklyetartó, a császár követeket küldött vele a rablóhoz. Tél közepe volt, mikor a hegyre értek. Hó és jég

alatt dermedezett az erdő, csak a déli napsugár engesztelte föl kissé a fagyot. Végre megtalálták a rabló tanyáját. Sötéten, mint egy hatalmas ragadozó, állott a rabló emberei között és megkérdezte a követeket, mi a kívánságuk. Az egyik követ előlépett, átnyujtotta a rablónak az ereklyetartót s így szólt: „A császár kegyelme jeléül küldi neked ezt az ajándékot". A rabló ott tartotta a szent tárgyat bűnszennyezte kezén, úgy állt egy darabig dermedten, aztán felkiáltott: „Nekem küldi a császár? Nekem?" Háromszor kellett a követnek megismételni a császár üzenetét. Végre a rabló nyakába akasztotta az ereklyetartó láncát és rajta az ereklyetartót és azt az ezernyi imádságot. És az imádság nem veszett kárba. A rabló belsejében napról-napra nagyobb átalakulás ment végbe. Ami után addig vágyott, abban többé nem találta örömét. Az ereklyetartóból valami varázs áradt, amely egész lelkét hatalmába kerítette. Sokszor üldögélt magában és egészen belemerült a szent mű részecskéinek vizsgálatába és eddig ismeretlen nyugalom töltötte el a szívét. De nem az arany tette ilyen csendessé, nem a remekmű külső pompája, hanem a szerzetes szent lelke, amely benne élt a mű minden rovátkájában. Lassan-lassan felébredt élete nehéz álmából, új gondolatok, új érzelmek lepték meg és mikor ezek világában eléje tünt egész véres élete, akkor gyötrő bánat szállta meg. Rég elfelejtett sírok mélyéből életre keltek régi bűnei és farkasszemet néztek vele. Megszállta az undor önmaga iránt és egy éjszaka titokban elhagyta társait és napokon át vándorolt, míg elért a császár városába. Épen nagyhét elején volt. Itt az egész nép előtt a császár lábához borult és bocsánatért könyörgött. A császár látta, mennyire meg van törve és így szólt hozzá: „Úgy bocsásson meg nekem az

egek Ura, ahogyan én megbocsájtok neked!“ De a szerencsétlen önmagának nem tudott megbocsájtani. Éjjel-nappal üldözték gonosztetteinek árnyai; egyre sorvadt, végre kórházba került és meghalt. Az orvos, aki az utolsó pillanatig mellette virrasztott, egyszer hajnaltájt azt álmodta, hogy a gonosz lelkek és az angyalok viskodtak a rabló lelkéért. A gonosz lelkek vezére egy mérleget tartott a kezében, az egyik serpenyőbe belerakta a rabló minden gonosztettét és gúnyosan mutatta oda az angyaloknak: hogyan száll a másik serpenyő a magasba, hiszen a szegény ember egész életében nem akadt egyetlenegy jótett. Ekkor egy angyal fölvette a halott kendőjét, amelyet teljesen átáztattak a bánat könnyei és beledobta az üres serpenyőbe. A serpenyő azonnal sűlyedni kezdett, — sűlyedt, sűlyedt és a gonosz lelkek fogcsikorgatva vonultak el. Ekkor felébredt az orvos és pillantása a halott megbékélt arcára esett, amelyen a reggeli nap első sugara fénylett.

Vajjon az emberi szívnek micsoda titkát tárja fel előttünk ez az elbeszélés? Nem azt kérdem: Mit tanulunk belőle? Az ilyen költemények nem arra valók, hogy az ember tanuljon belőlük, mint valami nyelvtanból vagy számtankönyvből. Ezeket olyan emberek írják, akik mélyebben belelátnak az emberi szívbe és az élet sötét titkaiba, mint mi többiek és ha alkotásaikat áhitattal magunkba fogadjuk, akkor úgy érezzük, mintha a mi szemünk is tisztulna, látóbbá válna és meglátnánk sok olyat, ami eddig rejtve volt előttünk.

Ha ezt a legendát olvasom, úgy tetszik, mintha sok ember élne ilyen elvadultan a dac, az önzés és a megátalkodás elsáncolt táborában és sehol-sehol egy ájtatos szerzetes, aki elhozná nekik az ereklyetartót; nem akad egy jó ember, akiben volna elég

türelem és készség, aki előbb önönmagát tisztítaná meg a dactól és az önzéstől, aztán mélységes könyörületet éreztetne velük és ezzel megváltaná, magábaszállásra birná őket. A körülbástyázott táborba rendesen csak kövek, szitkok és fenyegetések repülnek, aztán egyhamar kimondjuk: „Nem használ semmi! — nem száll magába!“ Ugyan hányszor fordítottatok már dühösen hátat egy pajtásotoknak vagy a testvéreteknek, pedig ereklyatartót is küldhettetek volna neki, amely önmagábaszállásra birta volna, a bensőséges csend, nagy szeretet valami jelét! Ha olyasvalakiről olvasunk, mint ez a rabló, végigszalad a hátunkon a hideg s azt gondoljuk magunkban, hogy ez az ember olyan, mint a vadállat: agyon kellene ütni, mint a veszett kutyát. Pedig, ki tudja, a lélek sötét mélyén nem rejtőzködik-e még egy jó csira, és talán épen azért maradt sötétben, mert nem volt, aki életre felkeltette volna? Sok példa bizonyítja, hogy a legdurvább, legmegátalkodottabb embert is meg lehet menteni, csak meg kell találni a szívéhez szóló vezető kulcsot. De ha ez így van, akkor nem kell-e azt mondanunk, hogy csak a mi hibánk, a mi ügyetlenségünk az oka, ha nem tudunk valakivel békességben élni, hanem örökösen civódunk? Hiszen egy testvér nem rabló, aki elsáncolja magát valami hegyen és gonosz lelkekkel cimborál — és mi mégis úgy teszünk, mintha jósággal és barátságos bánásmóddal nem is lehetne boldogulni vele, hanem naphosszat csak erőszakoskodással, gyűlölködéssel vagy duzzogó arcfintorgatással. Tudom, tudom, mit feleltek erre! Hogy a multkor is egészen barátságosan szóltatok hozzá, mégsem használt semmit. Azt hiszem: egy kicsit talán a kelleténél könnyebbnek gondoltátok a dolgot. Mert igazán szívhezszólón barátságos csak akkor tud lenni az ember, ha előbb egészen

megtisztította a szívét mindennemő bosszúságtól, minden felfuvalkodottságtól és nincs más gondja, csak hogy hogyan segíthetne a testvérén. A hang a lélekből jön; ha a lélek belül hideg és kemény, akkor a hangban sem lehet szívet megindító lágyság és nem lehet hatalma a másikon. Buzgó részvétet, hősies szeretetet nemcsak ilyen ereklyetartófélébe önthet bele az ember, a beszédünk hangja is lehet művészi remek: olyan mélységes részvét és olyan szerény segítőkészség csenghet benne, amely szíven találja a másikat, mint az ereklyetartó a rablót. De a hangnak ez a művészete, ez talán a legnehezebb művészet a földön. Mert ez megkívánja, hogy az ember szíve és gondolata époly fegyelmezett és gyakorlott legyen, mint a hangja. Ehhez pedig nagyon kevés embernek van elég ereje és elég szeretete. Pedig az igazi nagy embert épen arról lehet megismerni, hogy van fölös ereje, jut belőle másoknak is; hogy szóval és tettel meg tudnak váltani másokat és ahol más csak dacra, haragra, hideg önzésre talál, ők a bánat forrását tudják fakasztani.

13. A hang művészete.

Biztosan észrevettétek az énekórán, milyen nehéz néha az igazi hangot eltalálni. De tudjátok, mikor a legeslegnehezebb? Ha az ember valami hibára akar figyelmeztetni valakit. És vajjon miért olyan nehéz ez? Azért, mert az ember bosszús és ilyenkor a hangja is fátyolozottá lesz; nem szól szívhez, mert nem jön szívből, hanem az ingerültség nagy lőporos kamrájából, vagy a gőg hideg csarnokából, vagy az önzés szűk szobácskájából, vagy épen mind a háromból egyszerre. Azt mondta egyszer valaki: „A legnagyobb hibát akkor követjük el, mikor másnak megmondjuk a hibáját“.

A legtöbb ember, ha szemrehányást tesz vagy ha figyelmeztet valakit valamire, rendesen nem gondol rá, hogy neki hogyan esik, ha valamit gáncsolnak benne és hogy mi minden kell ahhoz, hogy az intés útat találjon a szívébe és még jobban meg ne keményítse. Aki ezt egyszer alaposan átgondolta és saját magát jól megfigyeli, az hamarosan tisztában lesz az igazi hangművészettel.

Hogy fogalmatok legyen a hamis hangról, felolvasok nektek egy levelet. Egy fiú írja a barátjának: szeretné leszoktatni a hencegésről és arról, hogy mindig saját magáról beszél. Ír pedig ilyenformán:

„Kedves Laci! Már rég készülök egyszer megmondani neked az igazat, de most már igazán vége a türelmemnek. Már százszor mondtam, hogy ne beszélj mindig csak magadról, a te jeles hőstetteidről. De tegnap, mikor nálunk voltál, már igazán kiállhatatatlan volt. Szakadatlanul mindig csak a magad drágalátos személyével voltál elfoglalva. „Én ezt meg ezt csináltam, én azt tudom ezt tanultam, azt birom“ és így tovább, így ment ez több mint egy óráig. A mamám is mondta, hogy „igazán nem érti, hogy barátkozhatok egy olyan elbizakodott kamasszal, mint te vagy!“ És igazán, én magam se értem. Hogyha hamarosan, alaposan meg nem javulsz, akkor nem állok veled szóba többet. A többiek is mondják, hogy ki nem állhatnak.

Üdvözöl barátod, *Pál*“.

Gondoljátok, hogy Laci erre a levélre hamarosan és alaposan meg fog javulni? Aligha. Inkább ő is ír Palinak levelet, nagy dühös betükkel ilyenformán: „Tudd meg, hogy te legalább is olyan elbizakodott vagy, mint én és még sokkal utálatosabb tulajdonságaid is vannak, mint nekem és még hozzá minden ruhád tele van zsírpecsétekkel és tartsd meg magadnak a barátságodat!“

De hát mik is voltaképen a hibák az első levél hangjában? Hogy kell írni vagy beszélni, hogy az ember csakugyan hatni tudjon másokra?

Egyet biztosan rögtön észrevettetek: Pál leveléből teljesen hiányzik a szeretet és a barátság hangja. Azért már eleve lehetetlen, hogy Lacit gondolkozásra bírja a hibáiról és szükségét láttassa vele a javulásnak. Gondoljatok csak magatokra! Úgy-e, ha goromba hangon lobbantanak a szemetekre valamit, akkor menten bezárul a szívetek minden kapuja és olyan nyüzsgés kel benne, mint a hangyabolyban, ha követ dobnak belé. Épen nem lesztek olyan hangulatban, hogy belássátok a hibátokat, hanem csak azon jár az eszetek, hogy megsértettek és hogy a másik milyen goromba volt hozzátok és azon, hogy hogyan verhetnétek vissza a támadást. Világosan érzitek, hogy a másik csak magán akart könnyíteni és nem rajtatok segíteni. Azt gondoljátok magatokban, hogy csupa ellenszenvből vadászik a hibáitokra, azért beszél mindjárt hencegésről, ha ti pl. csak egész ártatlanul elmeséltek valamit. Így hát nem is veszitek a dolgot nagyon szívetekre, sőt még jobban felfújjátok magatokat, mint eddig. Van azonban Pál barátunk levelében még valami fontos, ami szorosan összefügg a mondottakkal. Mikor valakinek tudtul kell adni valami hozzátartozója halálát, azt szokták mondani, hogy „lehetőleg kiméletesen" kell elmondani a rossz hírt. Egy igazi jellemhibára rámutatni az is ilyen gyász-hír; kiméletesen kell tudtul adni, különben kárt tesz a lélekben. És épen az önérzetes embereket, akik dolgoznak magukon, akik adnak magukra és akiknek elég egy gyenge célzás, hogy megváltozzanak, — épen ezeket sokszor teljesen kihozza a sodrukból, ha goromba kartácstűzzel verik a fejükhöz a szemrehányásokat. Jól tisztába kell vele jönnünk: az ember nem tud élni önbecsülés nélkül. Az önbecsülés jobban kell az embernek,

mint az étel-ital, mint a levegő vagy a nap. Figyeljétek csak meg magatokat, mikor szemrehányás ér; pl. ha gyávának mondanak, mert hazudtatok, Mennyire erőlködtök, hogy saját magatok előtt tisztára mossátok magatokat és valahogy szépítsétek a hazugságot. Hogy igyekeztek elhitetni magatokkal, hogy nem gyávaság volt az oka, hanem kiméletesség vagy valami egyéb, csak épen gyávaság nem! Tegyük föl már most, hogy egy jóbarát többször rajtakap ilyen apró gyávaságokozta hazudozáson és szeretne segíteni rajtatok. Hogy fogjon hozzá, hogy meg is hallgassátok jó lélekkel, de azért el se is hallgasson semmit? Úgy, hogy kimélje az önbecsülésteket! Minthogy egyik oldalon kénytelen egy kicsit lefaragni belőle, annál nagyobb tiszteletet adjon a másik oldalon; el ne csüggesszen, inkább kétszerte bátorítson. Ilyenformán szólhatna: „Sok örömem telt már benne, hogy te milyen bátor vagy. Hogy olyan hősiesen viseled a fájdalmat és olyan kevésbe veszed a veszélyt. Igazán tisztelettel hajlok meg előtted. De azért, úgy-e, nem veszed rossz néven, ha fölhivom a figyelmedet valamire. Van t. i. egy kis dolog, amelyben még kissé hanyag vagy. Néha olyasmit teszel, mintha tisztán a kellemetlenségtől félnél. Biztosra veszem, hogy ha végig gondolod a dolgot, rá fogsz jönni, hogy itt viselkedésedben csakugyan még egy kis gyávaság rejtőzködik". És akkor majd előlobban benned a bátorság és nem fogod tűrni, hogy valahol egy óvatlan ponton ilyen gyengeség lopózzék beléd.

Látjátok, úgy-e, mit akarok mondani ezzel a példával? A kis testvérekkel szemben is jó megjegyezni, hogy nem szabad mindjárt nekik támadni, hogy így szégyen, úgy gyalázat, — ellenkezőleg, talpra kell őket állítani, meg kel nekik mutatni, hogy igen is vannak jó és tiszteletreméltó

tulajdonságaik és ezek segítségével könnyű lesz leküzdeni a hibájukat.

Tegyük fel pl., ha valakinek a tapintatlanságát vagy kiméletlenségét akarjuk szemére vetni. Senki sem akar műveletlen lenni és senki sem szereti, ha annak kell magát tartania. Azért ha valaki erős kifejezéssel vagy megvető hangon figyelmezteti erre, akkor sietve összekapargatja belseje minden zugából ami finom és tapintatos eljárásra emlékszik és ezzel igyekszik magát süketté tenni a gánccsal szemben. Hiszen az a legfőbb büszkesége és öröme, hogy nem kell magát neveletlennek tartania. Azért ha már kénytelen az ember a szemére vetni valami hanyagságot vagy tapintatlanságot, ezért a megaláztatásért kárpótlásul annál több önbizalmat és önbecsülést kell neki benne kelteni. Pl. azt mondja neki az ember, hogy nálánál kevésbbé finom embernek ezért nem is tennénk szemrehányást; de épen, mert annyiszor adta olyan rendkívüli finomság és tapintat jelét, azért merjük figyelmeztetni az ilyen apróságra.

De azt kérdezhetné valaki: „Ugyan mirevaló fáradság? Mit árt az embernek néha egy-egy jó pofon? Ha durva volt, hát tudja is meg! Ha nem törődött az igazsággal, hát talán még sem kell épen olyan mennyei finomsággal susogni ezt a fülébe!“

Hát ez szépen hangzik, csakhogy nem talál. Hiszen én is amellett vagyok, hogy világosan tárjuk a szeme elé a hibáját vagy a vétkét; de a legfontosabb nem ez, hanem az, hogy eljusson a szavunk a szívébe, a lelkébe. Különben minden lárma, minden kimagyarázkodás hiábavaló. Hogy azonban a szemrehányás szívig érjen, ahhoz szükséges a szív gazdájának a jóakaratú közreműködése is. Mert ha elzárja a szívét, akkor be nem jut oda még a lovasrendőr se! Aki tehát igazán embertársa lel-

kének akar használni és nemcsak saját haragját akarja kitombolni, annak már hangjával is gondoskodni kell, hogy a szívek ajtai maguktól megnyiljanak előtte. A kellemetlen mondanivalóhoz tehát mindig tegyünk hozzá valami örvendetest, valami lelkesítőt is; hiszen a keserű orvosságot is édes ostyában szokás beadni. Nem kell ehhez hizelegni vagy hazudni, csak egy kis szeretet kell, hogy bele tudjuk élni magunkat a másik jó tulajdonságaiba. Sohase felejtsük el, hogy nem elég az embert gyöngéire figyelmeztetni, hanem amennyire csak lehet, erőt kell adni neki és örömet kelteni benne, hogy legyőzhesse őket. Tehát meg kell erősíteni benne az önbizalmat. Azért a legnagyobb szeretetlenségre, a gondolkozás teljes hiányára vall, ha valaki megvető, lekicsinylő hangon teszi meg a szemrehányásait, ha megalázó kifejezéseket használ és ezzel azt az érzést kelti a másikban, hogy nem becsüli és hogy magamagát sem szabad becsülnie.

És itt igen fontos ponthoz értünk. Előbb láttuk, milyen fontos az emberre nézve az önbecsülés; enélkül az ember egyáltalán nem tartja érdemesnek dolgozni magán. Az önbecsülés azonban a mások részéről jövő becsülésből táplálkozik. Azért nincs helytelenebb, mint hogyha javulásra akarunk valakit segíteni, meg akarjuk szabadítani valami rossz szokástól és megvető hangon beszélünk vele, mint valami „alacsonyabb rendű lénnyel". Akivel így bánnak, az előbb-utóbb úgyis fog cselekedni, mint alacsonyabb rendű lény. Élt a középkorban Velencében egy közismert uzsorás, Shylocknak hívták. Ezt az embert mindenki csak szidta, lábbal taposta. Mikor egyszer szemére vetették alacsony gondolkozását, azt felelte: „Ti mondjátok mindig rám, hogy kutya vagyok; no hát az is vagyok". Je-

gyezzük ezt meg jól; ez áll ám a hétköznapi élet legapróbb eseteire is. Ha olyan pajtásotok van, aki sokat kikap otthon és az iskolában, azon ugyan nem fogtok segíteni, ha még ti is utána kiabáltok, hogy: „Te, naplopó!“ „Te, csirkefogó!“ Csak úgy segíthettek rajta, ha éreztetitek vele, hogy sokkal különbnek tartjátok a naplopónál és a csirkefogónál; ha érzi, hogy elismeritek a jótulajdonságait és becsülitek és hisztek benne. Hány sűlyedő embert lehetett volna megmenteni, míg a rossz szokástól eljutott a gonosz tettig, ha idejében akadt volna valaki, aki hisz benne és becsüli. Akkor újra hitt volna magában ő is és becsülte volna magát és ettől meg is gyógyult volna. Csakhogy mindig kiméletlen gáncs volt a része, úgy hogy végre elveszítette önbecsülését és most már lepattan róla minden figyelmeztetés. Most már minden mindegy neki. Olyan, mint a sorvadásos, akinek már nem használ az evés, mert a teste már nem képes az ételt feldolgozni a teste építésére.

Vannak emberek, kik mindjárt nagy ágyúval támadnak, ha valaki elhibáz valamit, mindjárt a legerősebb szavakat használják, mert „csak a nevén kell nevezni a gyermeket!“ Mintha a legdurvább név volna mindig az igazi! Mintha az ember úgy beláthatna a másik ember belsejébe, hogy tudhatná, mi indította cselekvésre. Magunkhoz legyünk szigorúak, másokhoz szelidek: ez az igazi jelszó!

Nagyon fontos az igazi hang eltalálására az is, hogy ha másnak szemrehányást teszünk, óvakodjunk minden fennhéjázástól. Semmi se hozza úgy ki a sodrából azt, akit rendreutasítunk és semmi se teszi olyan makaccsá, mintha az ember arra használja fel a másik hibáját, hogy saját magát erényhősnek tegye meg. Rögtön kész a felelet

és joggal: „Söpörj csak a magad ajtaja előtt“ és mindjárt idézi az Úr Jézus szavát arról az emberről, aki meglátja felebarátja szemében a szálkát, de a magáéban nem a gerendát. Hiszen sokszor jó az, hogy az ember hamarább meglátja a foltot a testvére kabátján, vagy a testvére jellemén, mint a magáén. Így legalább kölcsönösen jól kisegíthetik egymást. De itt a „kölcsönösségen“ van a hangsúly! Ha az ember jól megfontolja, mennyire szükséges itt ez a kölcsönösség, akkor meg is találja a helyes hangot. Pl. így: „Tudom, hogy nekem is sok hibám van, sokkal csúnyábbak, mint neked és hogy sok mindenben tanulhatok tőled, pl. mindig bámultam, hogy milyen rendes és pontos vagy, hanem ...“ Nem is az a fontos, hogy ezt így mindig el is mondja az ember; a fő az, hogy legalább is mélyen átérezze, hogy semmi oka sincs a fennhéjázásra. Akkor aztán magától is eltalálja a helyes hangot.

Látjátok tehát, mennyi szerencse, vagy szerencsétlenség függ attól, hogy milyen hangon beszéljük meg embertársainkkal rossz, vagy kellemetlen tulajdonságaikat. Azt is látjátok, hogy a hangnak ezt a művészetét legfőkép úgy tanuljuk meg, hogy megfigyeljük magunkat, mikor hat ránk a szemrehányás, mikor nem. Aztán ezt a receptet követjük: „Ahogy nem kívánod, hogy veled beszéljenek, úgy te se beszélj mással“.

Persze, ha még olyan jól tudjuk is, milyen hangot kell használni a másik megindítására és észretérítésére, az még mindig nem elég. Az emberben, akárcsak az állatokban, hatalmas önvédelmi ösztön él, amely arra készteti, hogy ha valami zavaró dolog fenyegeti, annak azonnal hevesen nekimenjen és hangos, fenyegető kiabálással és homlokráncolással igyekezzék elkergetni, visszaverni.

Innen van, hogy mikor felebarátunk valami hibája megzavar bennünket, mindjárt erős szavak után kapunk: ilyenkor az állat mozdul meg az emberben. Hogy aztán ezt az állatiságot kissé megszépítsük, „nemes harag"-ot emlegetünk. Pedig higyjétek el, — nemes csak az, ami szeretetből fakad; a harag pedig onnan ered, ahol a pulyka berzenkedik, ahol a bika bömböl, ahol a macskák köpködnek és fujnak — ezzel tehát kár magunkat áltatni. És az a csodálatos, hogy a haragot rendesen csak olyankor találjuk nemesnek, ha magunk vagyunk dühösek. Ha mások rontanak ránk „nemes haraggal", akkor egyszerűen úgy találjuk, hogy gorombák és neveletlenek.

Nem árt ezzel tisztába jönnünk. Akkor talán majd kissé bizalmatlanabbak leszünk az idegen hibákkal szemben való gőgös prüszkölésünk iránt és jobban fogunk vágyni rá, hogy az állatvilágból fölemelkedhessünk az emberiesség világába. Emberiesség pedig irgalmat jelent és szeretetet és megemlékezést arról a sok irgalomról és szeretetről, amely a mi életünk útját annyiszor megkönnyítette, amelybe annyiszor belekapaszkodhatunk botlásainknál és amely annyiszor öntött belénk új bátorságot.

Most már tudjátok, mi mindenre kell gondolnunk, ha el akarjuk találni a helyes hangot, amelylyel megszabadíthatjuk embertestvérünket a hibáktól és makacsságtól és tudjátok, mért olyan nehéz ilyenkor megtalálni a helyes hangot és hogy mért olyan ritka ezen a téren az igazi művész.

14. Kellemetlen emberek.

A minap azt kérdezte tőlem egy fiú, hogy mit csináljon az ember, ha kellemetlen vendége jön? Ha úgy tesz, mintha örülne neki, az hazugság és

képmutatás; viszont azt se mondhatja az ember: „Rettenetes, már megint itt van! — hát maga már sohasem megy le a nyakamról? Már rég észrevehette volna, hogy ki nem állhatom!“

Természetesen, hogy ha az ember nem örül, nem is mutathat örömet. De ha kissé gondolkozik az ember, talán el tud jutni odáig, hogy a kellemetlen látogatást is lehet örvendetes dolognak tekinteni és akkor nem kell majd erőlködnie, hogy barátságos arcot vágjon. Gondoljátok csak el, milyen szomorú egy sors lehet „kellemetlen ember“-nek lenni, azaz már akár születéstől, akár megszokásból olyan tulajdonságokkal bírni, amelyek kiállhatatlanok másoknak. Akinek mindenki örülni szokott, az kérdezze magától; vajjon mit érezne, ha ehelyett szöknének tőle az emberek, ha távolról közeledni látják; vagy ha morognának, erőltetett mosollyal nyitnának előtte ajtót? Olyan ez a gondolat, mint valami rossz álom úgy-e? És az is bizonyos, hogy ha valaki ilyesmit kénytelen tapasztalni, csak annál kellemetlenebbé és elkeseredettebbé lesz. De hát vajjon mi lehet az első oka annak, hogy olyan kellemetlen alakká válik valaki? Talán egy szomorú gyermekkor rejlik az ilyen mögött; talán nem volt otthonuk, nem környezte őket szeretet, talán nehéz sors és sok csalódás volt az osztályrészük.[1] Ha ezt meggondolja az ember, rész-

[1] Scheffer német író mondja: „Légy a gonoszhoz gyengéd és szelíd és segíts, ha tudsz! Ki se tudod gondolni, milyen nyomorúságos egy életet él szegény. Mennyi erőt kell arra pazarolnia, hogy a nemesebb lelkek közt valahogy meg tudjon állni! Minél nyersebb és mogorvább, annál szelidebb légy hozzá! Hiszen nem tudod, milyen nehéz, sokesztendős szenvedés tolul az ajkára egy-egy mogorva szóban! Nem tudod, hogy azon a sötét arcon nem egy egész súlyos jövő tükröződik-e. Nyersebb tudnál-e lenni hozzá, mint ő tehozzád?“

vétre gerjed és bizonyos szégyen fogja el a maga meg nem érdemelt szerencséje miatt — és a kellemetlen látogatás egyszerre kellemessé válik, mert úgy tetszik az embernek, hogy neki kell jóvátennie valamit abból, amit az élet elmulasztott vele szemben és meg kell próbálnia, vajjon nem rejlik-e valami nemes mag az érdes külső alatt? Persze, hogy sokkal könnyebb kellemes látogatót fogadni. De épen ez ösztönözzön bennünket, hogy kipróbáljuk egyszer az erőnket valami kellemetlenen is és igyekezzünk egyszer csekélyke magunkat minden ellenszenve és szeszélye ellenére is a szeretet szolgálatába állítani. Ennek aztán hasznát látjuk egész életünkre. Hiszen sohasem válogathatjuk meg a környezetünket teljesen a magunk ízlése szerint és sokszor még a hozzánk legközelebb állókban is sok olyan van, ami próbára teszi az ember türelmét és önuralmát.

Elhiszed-e már, hogy nem okvetlen kell az embernek úgy kényszeríteni magát, hogy őszintén barátságos arccal fogadhassa a kellemetlen látogatót?

Elmondok egy régi legendát. Ez szép példában mutatja mindazt, amit most elmondtam.

Egy szent ember elment egyszer egy nyári éjjelen egy elhagyott temetőbe imádkozni azokért a halottakért, akiket mindenki elfelejtett. Mikor aztán éjfél felé a holdfény körülfonta ezüst sugarával a régi kereszteket, a falu ablakaiban pedig régen kialudt már a világosság, csak ő virrasztott egyedül a halottak mellett, egyszerre csak egy sereg angyal szállt be a temető kapuján. Fehér köntösük ragyogott a holdfényben. A szent álmélkodva nézte őket. Megálltak egy besüppedt, elmohosodott kő előtt és meglóbálták a füstölőket, mintha valami szent ereklyéje előtt állanának és nincs olyan földi tömjén, amelynek olyan kedves lett volna az il-

lata. Aztán tovább mentek a sírok között és nemsokára egy névtelen fakereszt előtt égett a tömjén. Ismét tovább mentek s a temető-fal mellett, ahol magasan állt a csalán és ahol már nyoma sem volt semmi dombnak, ott mélyen lehajoltak és a füst a magasba szállt. Azután tovább vonultak, még két vagy három elfeledett sírhoz. Azután csendesen, ahogy jöttek, eltávoztak...

Ime, az angyalok imádkoznak az elfeledett halottak sírjánál! Mi pedig, élő emberek, ne menjünk el hidegen az élve elfelejtettek, a kiközösítettek mellett. Ne nézzünk rájuk görbe szemmel, ne sértsük őket hideg szóval, hanem térdeljünk le egyszer életük sok-sok eltaposott virága mellett és juttassunk nekik is egy kis szeretetet a magunk boldogságából, akkor nem lesznek többé kellemetlenek.

Aki erre el nem tud jutni, azzal megeshetik, hogy megfordul a sor és anélkül, hogy észrevenné, egyszer csak ő maga lesz a „kellemetlen látogató", aki mindenkinek kiállhatatlan.

XII. Szülők és gyermekek.

1. Modor és szokás.

„No ennek sincs egy csepp modora" — mondjuk sokszor egy-egy faragatlan emberre. Dehát minek is a modor? Hiszen mindig azt halljuk, hogy a tartalom a fő, a külső forma tulajdonkép nem is fontos, az valami értéktelen dolog, sőt gyakran még veszélyes is, mert sokszor csak arra jó, hogy a belső ürességet eltakarja.

Emlékeztek még arra, amit a tisztaságról beszéltünk? Úgy találtuk akkor, hogy a tisztaság is külső dolog, csakhogy ezzel a külső eszközzel va-

lami belső értéket fejez ki az ember: a szeplőtlen szívtisztaság utáni vágyat. Úgy találtuk, hogy a külső tisztaság jó segítő a belsőre is. Ezt mondja Rückert is:

Tiszta legyen a ruhád,
Tiszta kezed, tiszta szád
Föld hivsága meg ne férjen,
Földi szennytől, ment maradj:
Úgy lehet majd tiszta szíved,
Ha kívül is tiszta vagy!

Mi volna az ember, ha nem volna meg az a tehetsége, hogy érzéseit, vágyait külsőleg ki tudja fejezni és aztán szemével, fülével gyönyörűséget és erőt meríthessen abból, ami különben enélkül csak láthatatlanul élne a lélek sötét mélyén! Milyen szeszegényes, milyen néma volna életünk, ha nem tudnánk beszélni, írni, énekelni, sem költeni, festeni; ha nem volna hárfánk, hegedűnk! Hiszen elsorvadna egész belső életünk, ha nem tudnók többé közölni mással! Mert a kifejezés, a másokkal való közlés nem üres forma csupán: a kifejezés teszi elevenné a belső életet.

El tudjátok-e képzelni, hogy valaki zsebredugott kézzel imádkozzék? Hiszen itt is azt lehetne mondani, hogy a forma, a külsőség nem fontos, csak a lélek legyen ájtatos és komoly. Pedig mégis fontos a forma, mert a külső magatartás a belső áhitatot biztosítja és erősíti.

Ismerek sok olyan embert, aki szívből tiszteli apját és anyját, de külső modoruk ugyan nem fejezi ki ezt. Hanyagul beszélnek velük, mint a pajtásaikkal, jelenlétükben széken, diványon heverésznek, félvállról köszönnek, ellentmondanak nekik minden szerénység nélkül, szóval nem érzik szükségét, hogy külsőleg is kifejezzék tiszteletüket. A pintyőke a faágon ki tudja fejezni, ami a belsejé-

ben van, csak épen ők nem. Pedig művész lehetne minden ember, még ha nem is tud festeni, vagy zenélni, vagy szobrot faragni, vagy költeni, ha igyekeznék érzéseit a viselkedés szép formáiban kifejezésre juttatni maga alkotta formában.

Aki pl. tiszteli atyját, annak — akár egyszerűen felel, akár ellentmond, — meg kell találnia egy olyan hangot, amely tele van alázatossággal és szerénységgel; aki hallja, úgy megindúljon, akár Beethoven egy-egy dalára, amelyről azt szokták mondani: hogy olyan tökéletesen fejezi ki a legegyszerűbb érzéseket is, hogy úgy érzi az ember, mintha csak most ismerné meg igazán ezt az érzést. Úgy látszik, kiment már a divatból, hogy a fiú felkeljen, ha az édesapja állva beszél vele; ebben is a leghihetetlenebb léhaság kapott lábra. Pedig, hogy megtisztelné magát az a fiú, ha visszaállítaná ezt a szép szokást és szentül megtartaná! Akinek csak egy kis művészi hajlama van, annak igaz örömét kell lelnie az ilyen szép formákban, mint pl. hogy hallgasson, ha az édesapja beszél; közbe ne vágjon, hanem az egész magatartása figyelmet mutasson.

Azelőtt sokkal több ilyen szép szokás járta; mostanában bizony egészen elszegényedtünk. Minden ostobaságot lerajzolnak, megírnak és megzenésítenek, de a legszebb, leggazdagabb érzés, az édesanyánk iránti tisztelet alig nyilatkozik meg szép formákban. Az araboknál a fiú, mielőtt édesanyjához közeledne, leveti a saruját. Gyönyörű egy szokás ez! Olyan sokat fejez ki! Hogy nem akarjuk behozni hozzá az utca szennyét, hogy az ő közelében szent a föld, hogy halkan és szerényen akarunk viselkedni előtte. Nálunk bizony sokszor arra sem gondol a fiú, hogy legalább tisztességesen letisztítaná a cipőjét, hanem minden szemetet bevisz az

édesanyja szobájába. Hol van itt a tisztelet? Aki gondosan megtisztítja a cipőjét, mielőtt belépne az édesanyjához, mert igenis ki akarja fejezni ami a szívében van, aztán nem ront be, hanem halkan, szerényen közeledik — az költeményt alkotott, az valami láthatatlan szépet öntött látható formába — az művész!

Sok példát lehetne még felhozni. Vannak igazán jóakaratú és barátságos emberek, akik azonban egyáltalán nem urai a formának; olyanok, mint aki írni, olvasni nem tud. Ha valaki beszél hozzájuk, a mennyezetre bámulnak, vagy kinéznek az ablakon, izegnek-mozognak, vagy ujságot lapoznak. Pedig a barátságos emberhez az is hozzá tartozik, hogy az ember arckifejezése, tartása, mozdulatai is kifejezzék a figyelmet és az együttérzést. A túlságos hangosság és a magunkról való sok beszéd is modortalan: nem engedi kifejezésre jutni, hogy érezzük, mily kicsik vagyunk és mennyit köszönhetünk másoknak. Persze akadnak olyanok is, akik egész viselkedésükkel nem is akarnak egyebet kifejezni, mint azt, hogy magukat tartják a teremtés remekének.

Az úgynevezett udvariasság voltakép ne is legyen más, mint kedves, nemes kifejezése a belső érzületnek. Itt ugyanazt figyelhetjük meg, amit a tisztaságnál: a külső szép szokások elevenítik és erősítik a belső érzést. Aki például megszokta, hogy az emberekkel szeretetreméltó és szerény modorban bánjék, annak olyan élénkké, olyan éberré válik a jósága és segítő készsége, hogy akkor is barátságos marad, ha igazán kellemetlen emberekkel kerül össze. Azt mondják, hogy akit nem szeretünk, ahhoz szeretetreméltónak lenni hizelgés. Pedig ez épenséggel nem igaz! A barátságos modor legjobb, legbensőbb énünket fejezi ki és ez erőt ád nekünk

olyan órákban is, amikor különben nem tudnánk fölemelkedni legigazibb énünk magaslatára, mint ahogy a művészet fölemel és megvidámít szomorú pillanatainkban.

Hallottam egyszer egy festőről, aki semmi árért nem akarta eladni a képeit. Azért voltak ezek a képek olyan drágák neki, mert mind egy-egy érzésének tökéletes képe. Valahányszor rájuk nézett, megelevenedtek benne ezek az érzések: Azért valamennyit meg akarta őrizni magának: a reggeli tájképet is, az édesanyát meg alvó kis gyermekét is, a templomi jelenetet is, mind, mind!

Aki egyszer megtalálta a legkedvesebb érzelmei kifejezésére a szép nemes formákat, az látható életet tud adni érzéseinek és az fog is ragaszkodni hozzájuk mindig. Oly drágák lesznek neki ezek a maga alkotta formák, mint a festőnek a képei; mindig emlékeztetni fogják legnemesebb érzéseire, hiszen azoknak a látható megnyilatkozásai. És így kétszeresen éli át az életét: előbb a szíve mélyén, aztán a külső cselekedeteiben.

2. Anya és leánya.

Egyszer a villamoson tanuja voltam a következő jelenetnek. Egy nagyon ismert és ünnepelt színésznő ült a kocsin édesanyjával. Az anya, sajnos, nem kaphatott valami jó nevelést és azonfölül nagyon ideges is volt. Hangosan és türelmetlenül viselkedett, leányát újra meg újra rendreutasította, mint valami kis gyereket, úgy hogy magára vonta az összes utasok figyelmét. A leány azonban nem úgy viselkedett, mint ahogy sajnos, legtöbbször történni szokott; nem lett haragos és nem rivallt rá az anyjára, hogy: „Mama, de most már igazán hallgass“ stb. Az utasoknak olyan nagyszerű látvány-

ban volt részük, amely bizonyára nagyobb hatást tett rájuk, mint a művésznő minden szinpadi sikere. Úgy ült ott mindvégig, mint a megtestesült szeretetreméltóság és tisztelet: a leggyengédebb figyelemmel felelt a sok heves kérdésre, folyton iparkodott megnyugtatni az anyját; a hangján nyoma sem volt a legcsekélyebb bosszúságnak sem. Az utasok teljes tíz percig gyönyörködhettek ebben a szép látványban. Mikor azután kiszálltak, azt hiszem, mindenkinek az volt az érzése, hogy koszorút kellene vinni a leány után és ki kellene tapsolni a függöny elé, mint a színházban. Hanem persze ezzel megsértették volna az anyát és különben is a kocsi sem állt annyi ideig.

3. Az anya.

Bizonyára ismeritek Rafael Sixtusi Madonnáját. Mondjátok, van ilyen asszony valóságban is? Aligha. De ha nincsenek ilyen asszonyok, akkor hogy festhette meg Rafael ezt a képet? Elmondja ő maga: Sok anyát figyelt meg; mindenikben talált valami szépséget és ezeket — mint a méhecske a mézet — összegyűjtötte és ebben a fenséges képben egyesítette. Látjátok hát, hogy az a fenség, az a tisztaság nemvalami légből kapott dolog, hanem a való életből van összegyűjtve. A Madonna magasztos tisztaságával nem lehet ugyan összehasonlítani egy földi asszonyt sem; de valami szent, valami mennyei van minden anyában, mikor a gyermeke fölé hajol — csak meg kell látni benne! A legtöbb ember nem látja meg, mert az az anya talán beteg vagy fáradt, vagy, mert a munka eldurvította kezét, arcát, sőt talán bosszús, haragos is a sok gondtól és a kimerültségtől. Ettől aztán nem látják meg a feje körül a dicsfényt. A nagy művész azonban

többet lát másnál és ilyen művész volt Rafael. Ha csak úgy egyszerűen nézitek a képet, nem sokat tanultok tőle; a legszebb, amit a művészek adnak nekünk az, hogy megtanítanak bennünket mélyebben látni, messzebbre nézni. Ha jól megnézitek ezt a képet, akkor a saját édesanyátokat is más szemmel fogjátok nézni. Figyeljétek csak meg olyankor, mikor esténként az ágyatok fölé hajol, vagy a testvéretek fölé, vagy mikor ápol benneteket, ha betegek vagytok. Vajjon meglátjátok-e a homloka körül a dicsfényt? Persze ezt nem kell betű szerint érteni, hanem annyi igaz, hogy az egész arcán valami mennyei kifejezés ömlik el. Ez azért van, mert ilyenkor tökéletesen elfelejtkezik magáról. Minél kevesebbet gondol az ember magára, annál földöntúlibb kifejezést nyer az arca. Azért mondják sokan, hogy: „Az én anyám valóságos angyal!"

Tudom én jól, hogy nem minden anya angyal és hogy sokszor a legjobb anya is gyönge, heves és ingerült, ilyenkor talán igazságtalanul bánik a gyermekével. Azt hiszitek, Rafael nem látta ezt? Csakhogy ő mindezen keresztül látott; csak azt a számtalan átvirrasztott éjszakát látta, azt a rengeteg aggodalmat és bánatot, a szeretetnek és a gyöngédségnek azt a végtelen tengerét, amely az anyák ezreinek és százezreinek csókjaiból árad nappal és éjjel a gyermekeikre. Olyan végtelennek tetszett neki az anyai szeretet fönsége, hogy elenyészett a szemében minden tökéletlenségük és ennek a fenségnek egy sugara ráragyogott a szeretet és áldozatban szegényebb anyákra is. Azért azt mondom: Akinek szemében szent az édesanyja, aki mindig szerény és szeretetteljes hozzá még akkor is, ha ő nyers vagy haragos, az Isten kegyelméből való művész, mert az minden földi gyarlóságon át is meglátja az anyai méltóság nagyságát és szentségét.

Aki mindig és minden körülmények között lovagias és finom az édesanyjához és úgy bánik vele, mint egy királynéval, arról rögtön tudom, hogy rafaeli szeme van, az tudja, mi az az anya.

Ismertem egy embert, akinek olyan vad és féktelen anyja volt, mint valami mesebeli boszorkány és ő mégis igazi angyali szelidséggel bánt vele és olyan tisztelettel, mint valami fejedelemnővel Mikor egyszer azt kérdezték tőle, hogy miért nem utasítja egyszer már ugyanolyan hangon rendre, azt felelte: „Nem tudom megtenni. Előttem szent minden anya, aki valaha gyermeket ringatott a karján; mennyei hivatás szentelt köntösét hordozza magán. Tisztelettel hajlok meg előtte, amíg csak élek."

Gyakran látjuk, hogy mikor a fiúk vagy a lányok nagyobbak lesznek, türelmetlenül és szerénytelenül viselkednek az édesanyjukkal. Ha szemrehányást tesz nekik az ember, azt felelik: „Hja, a mama maga az oka; örökké csak szid bennünket és mindig olyan türelmetlen velünk!" De vajjon mitől lett olyan ingerlékeny és ideges? Ugyan csak gondoljatok arra, milyen rosszkedvűek és haragosak vagytok, ha csak egy éjjel is rosszul aludtatok! És hány éjjel nem aludt miattatok az édesanyátok! Nemcsak akkor, mikor betegek voltatok, hanem amikor a hibátokon való bánat és gond nem hagyta aludni! Mit tudjátok ti, micsoda gondok nyomták még a vállát, amikről talán még csak ezután fogtok valamikor hallani, vagy talán soha meg sem tudjátok. Ha pótolni akarná, amit miattatok virrasztott, akár egy egész álló esztendeig alhatna. Persze, hogy erre nem volt ideje! Hát azért gyöngültek meg az idegei s ez nyilvánul most türelmetlenségében és ingerlékenységében. Ha meggondoljuk, hogy édesanyánk mi miattunk vesztette el az egészsé-

gét, akkor bizony fülig kell pirulnunk, valahányszor egy tiszteletlen szót ejtünk előtte!

4. Mikor az atya megbotlik.

„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön.“ Így szól a negyedik parancsolat. Sajnos, bizonyára láttatok már olyasmit is, hogy az atyák sem mind olyanok, mint amilyenek az olvasókönyvekben vannak; akadnak kemény és hidegszívű atyák, akik verik a feleségüket és gyermekeiket, akik elisszák a hetibérüket, sokszor még a feleségük keresményét is, sőt még olyan apa is akad, aki valami gonosztettért börtönbe kerül. Három évvel ezelőtt nekem is volt egy tanítványom, akinek az apja lopásért a börtönben ült. Ennek a szegény fiúnak ugyan nehéz lehetett az apját tisztelni! Azért a mult évben meg is kérdeztem egyszer tanítás közben: vajjon szeretheti-e és tisztelheti-e az ember az édesatyját akkor is, ha az börtönben ül? Egy darabig néma csend volt. Végre egy munkás kislánya szólalt meg: „Igen, mert ha még mi is elhagyjuk, akkor teljesen megátalkodik.“ Azt hiszem, ez az egyetlen helyes felelet. Mert nemcsak az atyák felelősek a gyermekeikért, a gyermekek is felelősek atyjukért. Minden ember felelős embertársáért, akinek kezét nyújthatná, ha megbotlik. Addig, amíg egyetlen egy ember akad, aki hisz benne, addig senki sincs elveszve. Egyszer egy nagy newyorki iskolában voltam egy istentiszteleten; az elején a gyermekek ünnepélyesen ezt mondták karban: „Minden emberben, aki a világra jön, van valami világosság.“ Igen, van valami világosság még abban is, akit teljesen elsötétíteni látszik már a tévedés és a bűn köde, csakhogy ezt csak az látja, aki szereti és hisz benne. Ügyész, biró, bör-

tönőr, bizony nagyritkán; legtöbbször csak a gyermekei látják, — egyedül a gyermekei. Ők talán tudják, hogy milyen szomorú volt a gyermekkora, milyen korán elvesztette az édesanyját, milyen rossz sora volt az életben, mennyi keserves sóhajtása szállt az égre éjszakánként, azért szent és tiszteletreméltó előttük szerencsétlenségében is. Ismertem egy embert, aki valahányszor fogházkocsi mellett ment el, mindig levette a kalapját és azt mondta: „Mindnyájan okai vagyunk, hogy ez a szerencsétlen a börtönbe került!" Még nagyon sok a világon a szeretetlenség, nagyon kevés a testvéri szeretet, kevés az irgalmasság; azért botlik el valaki olyan könnyen.

Tudjátok, sajnos, van olyan apa is, aki részegen jár este haza. Vajjon a gyermekeknek ilyenkor meg kell őt vetniök? Isten mentsen! Ha egy apának valami gyermekkori nagy baleset következtében nyomorék volna a lába és ezt külsőleg nem lehetne ugyan látni, de ettől furcsán, nevetségesen járna, hogy a gyermekek kinevetnék az utcán, vajjon kinevetnék a saját gyermekei is? Úgy-e, hogy nem? És miért nem? Azért, mert ők tudják szegénynek a rejtett baját és tudják, hogy hogyan szerezte. Így van ez akkor is, ha egy apa iszik. A gyermekei jól tudják, hogy talán öröklött betegsége az ivás, vagy hogy valami gyermekkori betegség tette tönkre az akaraterejét, hogy valami más oka van, elég az hozzá, hogy ők tudják, hogy szerezte ezt a gyöngéjét.

Volt egyszer egy plébános, aki valahányszor egy iszákosról hallott, azt kérdezte: „Szeretném tudni, mi lappang e mögött? Vajjon miért iszik ez az ember?" Csaknem mindig úgy találta, hogy az illető el akarja magát kábítani vagy azért, hogy elfelejtse valami ballépését, vagy mert nem talált

örömet a munkáján, mert keveset keresett, vagy valami más bánat nyomta a szívét és nem volt más öröme. A világért se szépítsük az iszákosságot! Lealacsonyító, rút dolog az! Csakhogy, aki nem jár utána, hogy szokott rá az iszákos, az nem is találhat rá orvosságot. Azért senkit se vessünk meg könnyelműen az iszákosságáért és főképen senkit olyat, aki hozzánk tartozik és akinek ismerjük az életét és lelkét. Mert a megvetés csak annál jobban belekergeti az embert a züllésbe. Szegény városrészekben gyakran lehet látni, hogy asszonyok esténként milyen kétségbeesetten iparkodnak hazavinni a férjüket a korcsmából, egyszer sírnak szegények, máskor meg szitkozódnak. Persze a gyermekek ezt nem tehetik. Ők máskép segíthetnek atyjukat elhozni a korcsmából. Úgy, hogy állhatatosak a hozzá való szeretetben és tiszteletben. Ha látja, hogy mások még becsülik, akkor talán ő is jobban megbecsüli magát és elkezd adni magára. Aztán meg azzal is sokat segíthetnek, hogy iparkodnak édesatyjukkal megszerettetni az otthont, jobban mint a korcsmát. Ismerek egy tizenegy éves munkás-kislányt, aki megtanult citerázni, csakhogy atyjának kedélyessé tegye az estéit. Mikor eleinte cincogni kezdett, persze csak annál jobban elment az atyja a korcsmába. Mikor azonban később régi, szép dalokat kezdett játszani a kislány, akkor az apja egyszer csak otthon maradt. Ott üldögélt, pipázott, dudolgatott és belebámult a kék füstkarikába és sok minden új életre kelt benne, ami évek óta aludt a szívében.

Egyáltalán ne gondoljátok, hogy az ilyen gyerekek, akiknek nincs otthon jó dolguk, akiknek szerencsétlen szüleik vannak és akiknek senki sem ad jó példát, ne gondoljátok, hogy az ilyenek mind olyan szörnyen sajnálatraméltók! Persze, hogy van mit

sajnálni rajtuk, hiszen sok minden széptől meg vannak fosztva. De van nekik is olyan nagy kincsük, hogy arra még rágondolni is megdobban az ember szíve; megmutathatják, hogy mire képes az igazi szeretet. Más gyermekek mindig csak kapnak, — ők adhatnak is. Atyjuknak gyorslábú, gyöngédkezű, édesszavú őrangyalává lehetnek. És hogyha nem is nyernének meghallgatást és hogyha nagy szerencsétlenség találna rájuk zúdulni, még akkor sem szabad azt hinniök, hogy a szeretetük kárbaveszett.

A szeretet ott marad örökre az ajándékozó szívében és minél többet ad belőle másnak, annál több marad magának.

5. Tisztelet.

Abban a korban vagytok, mikor az ember nagyon büszke szokott lenni a maga fiatal eszére, mint ahogy tíz-tizenkét éves korunkban az óránkra voltunk büszkék, hogy nem kellett mindig a felnőttektől megkérdezni, hogy hány az óra. Titkos örömmel veszitek észre, hogy olyan könyveket is megértetek már, amiket különben csak felnőttek szoktak olvasni; sőt olyasmit is olvastok, mit szüleitek nem ismernek és sok olyat tanultok, amit ők nem tanultak. Ez aztán fejetekbe száll. Valami csodalámpafélének tünik fel előttetek az eszetek, amely bevilágít a legsötétebb feketeségbe is és ha valaki titkokról talál beszélni, amiket ti még nem értetek, akkor fölényes arccal mosolyogtok és azt gondoljátok magatokban: „Nem vagyunk mi olyan buták, amilyeneknek látszunk. Tizenhat éves korában mindent megért az ember! Sőt sok mindenféle világos előttünk, olyan is, ami a felnőttek előtt rejtély!“

Eszemágában sincs ezt az örömeteket elrontani;

de azért felteszek egy kérdést, amely talán egy kis óvatosságra fog inteni. Nem akarom én rátok kényszeríteni a magam véleményét, csak figyelmessé akarlak tenni benneteket valamire, amit bizonyára már magatok is megfigyeltetek. Nem tünt még fel, milyen máskép ítéltek az olyan dolgokról, amiket a magatok bőrén próbáltatok ki, amiket magatok éltetek át? Hiszen beszéltetek róluk azelőtt is, és azt hittétek, hogy tudtok róluk mindent, ami lényeges, de csak most veszitek észre, hogy amíg nem tapasztaltátok, addig voltaképen egészen vakok voltatok. Képzeljétek csak el pl., hogy sohasem lettetek volna nagy betegek. Úgy-e, hogy akkor fogalmatok sem lenne róla, hogy mit érez egy súlyos beteg, milyen igényei vannak, milyennek látja az életet? Az emberi sorsnak egy nagy része teljesen el volna akkor zárva előttetek, ha a világ legragyogóbb elméi volnátok is.

Vagy tegyük fel, hogy valaki idáig mindig boldogan élt, sikerek között, szeretet, barátság, bőség vette körül, hozzá még nagy tehetségekkel is meg lenne áldva a munkára és a tanulásra, mit tudna az ilyen ember szerencsétlenségről, szegénységről, elhagyatottságról? Nem képtelen volna megérteni, hogy érezheti magát a gyönge, a tehetségtelen, és hogy milyen bátorításra van szüksége?

Képzeljétek el aztán, hogy valaki, aki még sohasem vesztette el egyetlen kedves hozzátartozóját sem, aki még sohasem érezte a hátramaradott ember vigasztalan elhagyatottságát, aki nem érezte azokat a szemrehányásokat, amelyekkel az ember éjjel-nappal kínozza magát, hogy nem tanusított a kedves halott iránt elég szeretetet, nem igyekezett neki megkönnyíteni az életét; képzeljétek el, hogy ez a valaki könyvet írna ilyen címmel: „Vígasztalások szeretteink halálakor.“ Vajjon érthet az ilyen

ahhoz, amiről ír, vajjon adhat igazi vigasztalást? Nem, az ilyenekre joggal rá lehet mondani, hogy olyan, mint a vak, aki szinekről beszél. Amit ír, az csak halvány képe az életnek, hiányzik belőle a valóság minden szine. Ezeket a szineket csak az átélés, a belső tapasztalás adhatja meg és ez ad az életnek igazi tartalmat.

Sokfélével kiegészíthetném még ezeket a példákat, de hát ennyiből is láthatjátok már, miféle igazságra akarok rámutatni. Arra, hogy a puszta értelem semmit sem mond a legfontosabbról és legszükségesebbről: a belső életről és embertársaink lelkéről. Azért mondom, hogy ez a legfontosabb és a legszükségesebb, mert földi békességünk és boldogságunk sokkal inkább függ az emberi lelkek ismeretétől, mint a természet ismeretétől; életünket elsősorban emberek között töltjük, az állatok, kövek és fák csak azután következnek.

Mi következik mindebből? Mindenekelőtt az, hogy erre a legfontosabbra vonatkozólag legtöbbet azoktól tanulhatunk, akik a leggazdagabban és legmélyebben éltek és akik a legtöbbet szenvedtek. Aki ezt megértette, az egyszerre nagyon szerénnyé válik. Az nem is érti, hogyan lehetett valaha olyan gőgös az eszére, egyszerre belátja, hogy az ifjúság milyen keveset érthet az életből, minthogy nincsen élettapasztalata. Ez az új belátás abban nyilvánul, amit kegyeletnek hivunk. Ez az a kegyelet, amit Goethe, ez a nagy és szabad szellem, az igazi műveltség legfontosabb elemének nevez. Akiben kegyelet van, az elárulja, hogy igazán mélyen látó lélek, aki ismeri a bölcsesség és a megértés forrásait és nem becsüli túl a maga értelmi képességeinek értékét. A kegyelet annak a jele, hogy az ember maga is tett már szert élettapasztalatokra; a

fiatalságnál előforduló kegyelethiány pedig a gyerekes tudatlanság biztos jele. Az igazi tudás első és legszebb bizonyítéka az a föltétlen tisztelet, melyet a fiatal ember szüleivel szemben tanusít hanggal és mozdulattal; ezzel mutatja meg, hogy tisztában van a magasabb élettapasztalat jelentőségével, hogy ennek az élettapasztalatnak önként megadja a tiszteletet. Ezzel maga-magát tiszteli meg és saját érettségéről tesz tanúságot.

De vajjon igazán minden életismeret csak az átélésből fakad? Hiszen még Krisztus Urunk sem élt át mindent, pl. nem volt házas, nem voltak gyermekei és így ő sem ismerhette az emberi érzések nagy tömegét, mégis neki tulajdonítjuk a legnagyobb bölcsességet! Hát igen, van az élet- és lélekismerésnek, a tapasztaláson kívül még egy más forrása is és ez az emberekkel való mélységes együttérzés, mely látóvá tesz. Csakhogy az ifjúkorban ez a látnoki együttérzés sem adatik meg, ezt csak később, sok szenvedéssel és lemondással, nagyszabású önmegtagadással lehet megszerezni. A fiatalságot még nagyon eltölti a saját énje, még nagyon is el van foglalva önmagával, mások számára nem jut annyi érzése és gondolata, amennyi szükséges ahhoz, hogy beleélje magát az ember mások életébe. A nagy művészek képesek erre az alkotás illetett pillanataiban, amikor szinte „magukon kívül" vannak. Krisztus Urunk képes volt rá, mert benne le volt győzve minden önzés. Ismét láthatjátok hát, milyen elégtelen a puszta ész arra, hogy megszerezze számunkra a legfontosabb ismeretet, embertársaink megismerését és hogy mennyire nem illik más rövidlátásunkhoz és korlátoltságunkhoz, csak a kegyelet és a mélységes szerénység. Az az igazán művelt ember, akinek szeméből ezt lehet kiolvasni: „Kicsi vagyok és magamtól nagyon keveset tudok.

Szomjúhozom a megszentelt hagyomány és a lángelme világossága után!“

„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön“ — mondja a Biblia. Ehhez az egyetlen parancshoz van ilyen igéret kötve. Mély értelme van ennek. A tisztelet, a kegyelet az a nagy erő, mely a lélek kelyhét megnyitja, a magunkénál magasabbrendű bölcsesség számára. Aki nem ápolja magában a kegyeletet, aki felfuvalkodik és mindent jobban akar tudni másoknál, az belsőleg nem nőhet, az elnyomorodik, kiszárad és szétmorzsolja az élet. Az elzárja maga előtt az élet igaz ismeretének útját; a multnak, a nagy szenvedők életéből és szenvedéseiből ránk maradt tapasztalatoknak kincseit. Pedig csak ezen az úton szerezhetünk igazi tudást, csak így nyilik meg a szemünk arra a nagy munkára is, amelyre a jövő, a haladás hív.

6. A tavaszi dér.

Van egy szomorú német vers. Így kezdődik:

Gyilkos dér egy tavaszi este
Kicsi virágokat megeste.
Hervadnak, jaj odavannak!

Szeretett egy ifjú egy leányt
S úgy szöktek el tolvaj gyanánt.
Boldogságuk leáldozott:
Meghaltak, jaj odavannak!

„Úgy szöktek el tolvaj gyanánt“ — ez a sor mindent megmond. Boldogságuk leáldozott: mert hűség nélkül nincs boldogság a földön, aki vágyai kedvéért szeretetlenül otthagyja anyját és atyját, abban nincs meg a hűség áldása és nem is lesz meg semmiféle szeretetében vagy barátságában, künn a világban sem. Amit szüleinkkel szemben el-

mulasztunk, azt másokkal szemben is el fogjuk mulasztani. Azért mondja a német közmondás, hogy „a szülők áldása házat épít a gyermekeknek." És ez nem befolyást vagy pénzt akar jelenteni, hanem mindenekelőtt azt a nagy igazságot, hogy aki szülei előtt nem tudott szeretettel meghajolni és békességben elválni tőlük, az hajótörésre van ítélve az életben, mert idegenekkel szemben még kevésbbé lesz képes tapintatosságra és önuralomra. Azért elégedetlenül és békétlenül fog élni és halni. A szüleinkhez való viszonyunk az a nagy vizsga, amelyen egész életünkre bizonyítványt szerzünk érettségünkről vagy éretlenségünkről.

Tagadhatatlan, hogy lehetnek olyan esetek is, mikor egy felnőtt gyermek nem áldozhatja föl az akaratát szülei akaratának. De aki ilyenkor titokban, keserűséggel és haragvó szívvel hagyja el a szülői házat, az biztosan el fog pusztulni. Épen ilyenkor kell legyőzni minden türelmetlenséget és kimeríthetetlen szeretettel és szerénységgel kell végbe vinni azt, ami elkerülhetetlen. Csak a legmagasabb és legtisztább szándék és meggyőződés adhat jogot egy gyermeknek, hogy maga útjait járja és ugyan mivel bizonyíthatná az ember szebben meggyőződése tisztaságát, mint azzal, hogy ilyenkor hogyan lép fel szüleivel szemben!

„Aki atyját és anyját el nem hagyja érettem..." mondta Krisztus Urunk. De jegyezzük meg jól, azt mondta: *énérettem!* Azért, aki a maga útját akarja járni és ez ellentétbe hozza szüleivel, százszor is kérdezze meg magától: „Vajjon igazán a legszentebbért cselekszem-e, amit tenni akarok? Nem makacságból, szeszélyből, önzésből?"

Ilyen esetekben az ifjú ember nem lehet eléggé bizalmatlan magával szemben; ilyenkor mélységes komolysággal kell belemélyedni az életszentség és

a nemes bölcsesség könyveibe, hogy erőt merítsen belőlük és meg ne fogyatkozzék a szeretetben, — nehogy mikor elválik szüleitől, a boldogsága is leáldozzék.

7. Önkéntes engedelmesség.

Azzal, hogy „önkéntes“ engedelmesség, már jóelőre jelezni akarom, hogy nemcsak szolgai engedelmesség és kiskorú engedelmesség van a világon, hanem van olyan engedelmesség is, amelyet szabad lelkek önként vállalnak magukra.

De hát mi indíthat egy szabad embert, hogy a szabad akaratát alárendelje más ember akaratának?

A legkézenfekvőbb okát már megtaláltuk, mikor a kegyeletről beszélgettünk, mikor megállapítottuk, hogy az ember szívesen hajlik meg azok előtt, akik gazdagabbak élettapasztalatban és szívesen elfogadja tanácsukat, szívesen teljesíti a parancsukat akkor is, ha nem érti. Érezzük, hogy az élet helyes megítéléshez ép annyira szükséges a személyes átélés, mint ahogy idegen népek és országok megismerésére is mulhatlanul szükséges, hogy odautazzék az ember és a maga szemével lássa. Ha a fiatalság belátja a maga tapasztalatlanságát, ezzel már megtette az első lépést az érettség felé. És ez az érettség legelőször is az önkéntes engedelmességben nyilatkozik meg.

Van azonban más oka is annak, hogy az igazán szabad emberek miért szeretnek engedelmeskedni. Meg fogjátok azt érteni, ha eszetekbe idézitek, amit biztosan észrevettetek már, hogy t. i. azok az emberek, akik szeretnek feltünően öltözködni, akik mindenáron mutogatják, hogy ők milyen önállóak és mennyire különböznek másoktól, — hogy épen

ezek az emberek rendesen gyönge egyéniségek. Hiszen másképp nem is kellene olyan nagyon hangosan hirdetniök az erejüket.

Épen így vagyunk az engedelmességgel is. A gyenge ember azért húzódozik úgy az engedelmességtől, mert fél, hogy elveszti az önállóságát és nem tud érvényesülni. Az igazi erőt és a valódi gazdagságot ellenben épen az jellemzi, hogy fölöslege van.

Egyéniségünk mélyebb önállóságát és igazi gazdagságát épen azzal bizonyítjuk be legjobban, ha bátran megengedhetjük magunknak, hogy engedelmeskedjünk és másoknak szolgáljunk; hiszen nem szorulunk rá, hogy reklámozzuk magunkat és nagy hűhóval hirdessük magunkat.

„Ha engedelmeskedem, akkor érzem legszabadabbnak lelkemet", — mondja Goethe Iphigeniája. Mit jelent ez? Az engedelmesség fokozhatja a szabadságot? Aki szabadságon nem azt érti, ami kitelik minden lótól, rugdalódzást, ágaskodást, megvadulást, az csak igennel felelhet erre. Igazán szabadnak csak akkor érezheti magát az ember, ha megszabadult az önzés zsarnokságától. Mindaz, ami erre rásegíti, egyúttal szabaddá teszi; viszont ami kifelé szabaddá tesz, de ennek fejében énünket állítja az életünk és törekvésünk középpontjába, az nem tudja megadni az igazi szabadság nagyszerű fellélegzését és boldogságát, ha kifelé még olyan nagy hűhót csap is! Sokan azt hiszik, hogy a magunk akaratának törik-szakad érvényesítése adja meg az igazi uralkodói érzületet. Így azonban csak olyan ember gondolkozik, aki még nem ismer ennél is magasztosabbat, az önlegyőzést. Goethe mondja, hogy attól a hatalomtól:

„Mely minden lényt lenyügöz rabbá,
Ki önmagát legyőzte, csak az válik szabaddá."

Tehát, aki önmagán urrá vált, az a szabad ember! És mert az éhséget és szomjúságot könnyebb legyőzni, mint az önösséget, azért az engedelmesség a legnagyobb győzelem, amit ember arathat. Ez szabadítja meg önmagától legjobban. Így lesz az engedelmesség az önzetlenség iskolája.

Ebből most már megérthetitek azt is, hogy miért tesz a szerzetesrendekben sok felnőtt ember önkéntes engedelmességi fogadalmat és hogy az egész kereszténységben miért jut olyan fontos szerep az engedelmességnek. Jusson eszetekbe Schiller hires balladájának ez a sora: „Engedelmesség a keresztény dísze." A maga-akaratáról való lemondást nélkülözhetetlen előkészületnek tekintették az önzetlenségre és a szeretetre; mert nincsen nagy szeretet az önmegtagadás, a magunk akaratáról való lemondás és önfeláldozó szolgálatkészség nélkül. Némely középkori klastromban valóságos versengés fejlődött ki: ki viszi többre az engedelmességben? Ki tud egy kellemetlen előljárónak teljes éven át engedelmeskedni minden zúgolódás nélkül? Az ilyen alkalmat nem, hogy kerülték volna, inkább egyenesen keresték. Az önnevelés kedves iskolája volt nekik az ilyen. Midőn Assisi szent Ferenc megalapította a Ferenc-rendet és annak főnöke lett, mindig kiválasztott egy-egy testvért és szolgált neki, hogy így gyakorolja az önmegtagadást, amely nélkül nincsen emberi haladás.

Van azonban egy természetes szerzet is, amely az önkéntes engedelmességet ápolja és ebbe mindnyájan úgy születtünk bele és szolgáló tagjai vagyunk mindannyian és ez: a család. A szülők nemcsak arra valók, hogy kis korunkban őrködjenek fölöttünk: az ő segítségükkel kijárhatjuk az engedelmességnek egész nagy lélekfelszabadító iskoláját és megtanulhatjuk az önmegtagadást épen ott,

ahol a legnehezebb: magunk akarata megfékezésén. Ismertem egy fiút, akit minden gyerek irigyelt, mert a szülei gyönge emberek voltak és mindent megengedtek neki, úgy hogy tulajdonkép ő volt az úr a háznál. Pedig ez a fiú valójában épen nem volt irigylésreméltó, mert ilyen módon egész életére elmulasztotta a legfontosabb akaratnevelő alkalmat: nem gyakorolta magát az engedelmességben, soha meg nem tanult uralkodni magán, rabszolgája lett a makacsságnak, nem tudott az emberekkel bánni és a saját munkájához sem volt soha elég ereje. Mert az akarat erejét csak az önlegyőzés szerzi meg. Ezért, aki nem tud engedelmeskedni a szülei kedvéért, tegye meg magamagáért: minél nehezebben megy, minél jobban rúgódozik ellene az önállósági ösztöne, annál áldásosabb lesz számára a dolog. A családi élet igazi áldása nem annyira azon múlik, hogy gondoskodik rólunk, mint inkább azon, hogy mit tudunk mi adni szeretteinknek. Nem azon, amit *kapunk*, hanem azon, amit mi *adunk*. És a családi élet minden áldása közt a legáldásosabb — és pedig épen mi magunkra — az önkéntes engedelmesség.

Mégis más szempontból is nézzük meg ezt a dolgot. Mondjátok csak, mit jelent tulajdonképen az a közmondás, hogy aki nem tud engedelmeskedni, az nem tud parancsolni sem. Hogy lehet ez? Az engedelmesség volna előkészítő-iskolája a parancsolásnak? Nem inkább azt gondolná az ember, hogy a parancsolást csak parancsolással lehet megtanulni, és hogy az engedelmesség csak csúszómászó alázatosságra vezet? Ha az eddigieket meggondoljuk, könnyű a felelet: Önkéntes engedelmesség legjobb nevelője az akaraterőnek. Már pedig minél nagyobb akaratereje van valakinek, annál biztosabban tudja kormányozni a mások akaratát: azaz an-

nál jobban tud parancsolni és pedig sok beszéd és hangos lárma nélkül. Az igazi parancsoló-művészet épen ez a néma hatás, amelyet az erős akarat gyakorol az alattvalóira, míg a gyenge ember hiába zsémbelődik és toporzékol, akaratából nem árad az erős lélek elektromos ereje és a belső tekintély hiányát hiába próbálja pótolni holmi külső kommandirozgatással. Nem tud parancsolni, mert nem edzette meg az akaratát az önlegyőzés iskolájában. Mindezt meg lehet figyelni már az iskolában is. Vannak egészen fiatal tanárok is, akikből mindjárt első pillanatra olyan felsőbbség sugárzik, hogy senki még csak mukkanni sem mer előttük; pedig nem ragadnak mindjárt botot és nem ijesztgetik az osztályt mennydörgő hangon. Honnan van ez? Onnan, hogy minden erős akarat parancsoló erőt áraszt és észrevétlenül is hódolatra kényszerít. Egy példát akarok mondani erről: Ismerek egy orvost, aki nagy eredménnyel gyógyított idegbajokat. Ez az ember azt mondja, hogy főkép erős akaratának köszönheti a sikereit. Valósággal kényszeríti a betegeit, hogy összeszedjék magukat. Ez az orvos, havonkint néhány napig bőjtölni szokott. Mikor kérdezték, miért teszi ezt, azt mondta: „Folytonosan erősítenem kell az akaratomat, mert különben elveszítem a befolyásomat a betegeimre". Ha alkalma lett volna az önkéntes engedelmességre otthon, akkor bizonyára ezt a legjobb módot választotta volna az akaratedzésre. Örüljetek, hogy nektek van rá alkalmatok és használjátok fel, amíg lehet. Minél nehezebbet kívánnak tőletek, annál nagyobb örömmel tegyétek meg.

A szülői ház a legjobb önképző iskolája, csak meg kell tudni látni az alkalmakat.

8. A halál, mint jó barát.

Tegnap elmentem egy üzlet mellett, ahol rendesen vásárolni szoktam. Az ajtó előtt halottaskocsi állt, a kirakat fekete posztóval volt bevonva és fölötte ez a felírás volt olvasható: „Haláleset miatt zárva." A házban síró gyermekek jártak-keltek és az utcán, valamennyi ablakból résztvevő arccal néztek ki az emberek. Az édesanya halt meg. Néhány nappal ezelőtt még láttam, amint az üzletben kiszolgálta a vevőket és most örökre lehunyta a szemét. Milyen rettenetes lehet a gyermekeknek, akik ilyen váratlanul örökre elvesztik azt, aki e földön olyan híven őrködött fölöttük. De még rettenetesebb lehet az olyan gyermeknek, aki szíve mélyén kénytelen szólni magához: „Mennyi szomorúságot, mennyi bosszúságot okoztam szegénynek! És most már többé semmit sem tehetek jóvá! Késő! Hányszor voltam kelletlen és mogorva hozzá! Pedig hányszor megbántam! Hányszor gondoltam magamban: majd ha egyszer megnövök, akkor magamhoz veszem és gyöngéden fogjuk ápolgatni!"

Gyerekek, láttatok már középkori képeket, amelyek az utolsó ítéletet és a poklot ábrázolják? Ahol az egyik kárhozottat ördögök sütögetik, a másikat tüzes fogókkal csipkedik, a harmadikat korbáccsal verik? Mindez a gyötrelem semmi ahhoz a lelki kínhoz képest, amelyre az olyan ember van kárhoztatva, aki addig-addig halogatja a háláját és a szeretetét, míg elveszíti azt, akit szeret. Azért, ha halottasház mellett mentek el, sohase gondoljátok: Mi közöm hozzá? Nálunk, hála Istennek, mindenki él még! Inkább gondoljatok arra, mily kevés időtök van, hogy mindazt szóval és tettel árasszátok, ami szeretet és gyöngédség lakik a szívetekben. Akkor maga a halál nem lesz ellenség többé, hanem jóba-

rát, aki szelid komolysággal lép elénk és így szól hozzánk: „Aludni lesz elég időtök a sírban! Most éljetek és nyissátok tágra szemeteket és szíveteket! Szeressetek, amíg szerethettek!“

XIII. Mivé tesznek bennünket a cselekedeteink?

1. A boomerang.

Az ausztráliai négereknek van egy sajátságos hajítófegyverük: A boomerang. Ha ezt elhajítják, nagy kört ír le és visszatér ahhoz, aki eldobta. Talán láttatok is már magatok boomerangot, vagy tán épen kaptatok is ajándékba. Képzelem, hogy megszeppentetek, mikor eldobtátok, aztán nagyforogva hirtelen visszazúgott a fejetekre!

Voltaképen minden emberi cselekedet hasonlít ehhez az ausztráliai szerszámhoz! Amit teszünk — akár jót, akár rosszat — semmi sem röppen csak úgy ki a levegőbe, hogy ezt vagy azt eltalálja, aztán soha többé vissza ne térjen, hanem kétszeres erővel robban vissza a saját fejünkre, ha nem is mindig vesszük azonnal észre. Még olyankor is, ha a rossz, amit teszünk, véletlenül nem is találja el azt, akinek ártani akartunk, minket magunkat még akkor is olyan biztosan eltalál, mint ahogy a nap lenyugszik minden este. Egyszer egy fiú az ablakból valami gorombaságot kiáltott egy másik fiú után. Mikor az édesanyja emiatt felelősségre vonta, így felelt: „Ó, hiszen ő nem is hallotta!“ És úgy is volt. Csakhogy ez a fiú nem sejtette, hogy minden csúnya szó egy-egy boomerang, amely a legbiztosabban annak a fejére száll vissza, aki elröpítette.

Ha akkor, amikor szitkozódott, véletlenül a tükörbe talál nézni, akkor láthatta volna, hol sebezte meg a boomerang. Azt kiáltotta a másiknak, hogy „marha"! Abban a pillanatban az ő arcán jelent meg valami marhaszerűség, valami durva, esetlen, öklelődző jelleg, és pedig, sajnos, nemcsak egy pillanatra. Az ilyesmiből valami mindig megmarad; épen úgy, mint ahogyan a szeretet bensőséges szava, a kegyelet jámbor szava is megmarad az emberben valamikép, mint ahogy minden egyes tornagyakorlat erősít valamit azokon az izmokon, amelyeket megmozgatott.

Vagy tegyük fel, hogy egy iskolatársatok megüt, vagy meglök; ti pedig visszaadjátok. Azt mondjátok rá: „Úgy kell neki, megérdemelte! Ő kezdte!" Igaz. De hát vajjon ti megérdemelteték-e, hogy ilyen kárt okoztatok magatoknak? Hogy ti is durvaságot követtetek el? Az, hogy ő megütött, nem ártott nektek; ártani csak az az ütés ártott, amit ti adtatok. Az már boomerang volt, rátok ütött vissza. Nem akarok én most parancsokat osztogatni, hogy ne fizessetek hasonlóval, ha megütnek, meglöknek, — csak azt kérdem: Meggondoltátok-e, hogy amit tesztek, nemcsak másoknak teszitek, hanem magatoknak is? Vajjon, hogy visszaadjunk egy taszítást, megéri az azt, hogy úgy cselekedjünk, mint egy ostoba ökör? Hiszen akkor igaza van a másiknak, ha diadalordításban tör ki! Hiszen elérte, amit akart: először csak a testünket lódította ki az egyensúlyból, most meg már a lelkünket is, pedig az a testnél sokkalta erősebb. Minden összeomlott, akár csak a kuglinál, mikor kilencet ütnek. Viszont ha szilárdak maradunk, ha csak a fejünket csóváljuk, akkor az ütés, amit kaptunk csak arra szolgált, hogy még szilárdabbá tett bennünket, mint voltunk.

Vagy tegyük fel, hogy az iskolában, a vizsgán

egy kis csalást követtek el, de épen csak egy hajszálnyira tértek el a becsülettől. Senki sem jön rá és szépen, simán átcsúsztok a vizsgán. Én azonban most csak azt mondom: Valamit minden ravaszságtok mellett is elfelejt ilyenkor az ember! Valaki mégis csak észrevette a turpisságot: a saját lelkünk. Arra bizony súlyos csapást mér az ilyen apró lelkiismeretlenség, nem egyszer épen halálos csapást. Tudjátok mit jelent az embernek az apró csalásoktól való ösztönszerű irtózás? Amit a fognak a zománc. Ha a zománcnak vége, elromlik a fog, ha még olyan gondosan tisztogatják is. Ha már az első kis csalástól nem érez az ember irtózást, akkor lassanként kezd az ember mentséget találni a nagyobb dolgokra is; nincs többé, ami megóvná, — elvesztette a zománcát és most védtelen a sok kábító mérges kisértéssel szemben.[1] A fogzománc abból a kemény anyagból keletkezik, amiből a csontok vannak. Ez a finom és érzékeny idegenkedés a legapróbb becstelenséggel szemben, ez az erős zománc, mely egyedül képes megvédeni bennünket a rothasztó csirák ellen, ez is abból fejlődik, ami az emberben a legkeményebb és a legszilárdabb: a magunkhoz való keménységből, az önnön lágyságunkkal, kényelmességünkkel, gyávaságunkkal szembeszálló erőből. Nem más az, mint az akarat ereje. Hasonlít ahhoz az anyaghoz, melyből a hátgerinc és a szabad, bátor férfiúi homlok való. Legyetek hát erősek és gondoljátok meg, mit visz véghez bennetek a legkisebb becstelenség is, még ha senki sem veszi is észre. Az egész élet egy nagy vizsga, egy komoly próba, hol senki sem áll meg, aki becstelen eszközökhöz szokott és ahol igazán csak

[1] A jóban való biztosságot semmi más vissza nem adhatja az embernek, csak a mélységes bánat és az igaz megtérés.

az használ, ami az emberben igazi érték. Ezen a vizsgán napfényre kerül minden csalafintaság, még az is, amit a legsötétebb sarokban követ el az ember. És elnyeri jutalmát minden hűség és minden szigorúság, amellyel ellene mondtunk a bennünk lakozó elpuhultságnak. És ez a jutalom nem külső kitüntetésben áll, hanem a szívnek békességében, embertársaink bizalmában és a magunk erejének boldogító önérzetében.

2. Jószívűség.

Némely gyerek azt gondolja, hogy szívesnek és szolgálatkésznek lenni annyit jelent, hogy az ember minden almáját másnak adja és minél kevesebb csokoládét egyék, hogy a hugának annál több jusson. Ehhez pedig épenséggel nincs valami nagy kedvünk. „Ugyan miért gondoljak én mindig másokra? — gondolja magában az ilyen gyerek. — Gondoskodjék mindenki magáról: Minden szentnek maga felé hajlik a keze: és aki bírja, marja!“ Az ilyenek úgy képzelik a szeretet és a jóságot, hogy annál mindig a rövidebbet húzza az ember. Vajjon igaz ez? Hiszen igaz, van itt valami, amiben megrövidül az ember; de ez csak egyik oldala a dolognak! A másik oldalon azonban ezerszerte gazdagabbá válik az ember — persze nem ételben vagy effélékben, hiszen az ilyesmi úgyis csak néhány percig tart, mire eltünik az ember gyomrában, már el is felejtette az inyünk. Hanem gazdagodunk lelki erőben: képessé válunk ajándékozni másnak azt, ami nekünk a legkedvesebb. És ez az erő a legritkább és legnemesebb emberi tulajdonság, mert az emberi természet ösztönszerűen ragaszkodik minden élvezethez és könnyen szolgájává lesz annak, amije van.

Minél többet ád az ember másnak, annál jobban megerősödik és kitágul a szíve. A pénz fogy, ha adunk belőle másnak; a láng egyforma marad, akárhány gyertyát gyujtunk rajta; a szeretet annál nagyobbra nő, minél többet adunk belőle másnak. Azért, aki ad, maga-magát gazdagítja. Nem hiába mondja a Bibliа: „Boldogok az irgalmas-szívűek.“ Mindezt persze csak az tudja, aki próbálta.

3. A legkisebb falat.

Egy édesanya azt mondta egyszer a fiának: „Fiacskám, *mindig a legkisebb darabot kell kivenni a tálból.*“ A kis fiú rögtön azt felelte: „De miért?“ Ugyan mit mondanátok erre? Azt, hogy a többieknek több maradjon? De hiszen épen ezt nem látja be! Miért hagyná a többieknek, mikor neki is olyan pompásan izlik! A közmondás is azt mondja: „Aki birja, marja!“ Hiszen talán mondhatnátok neki azt is, hogy sokkal kellemesebb és boldogítóbb másnak valami jót adni, mint magunknak tartani, de talán még kicsi ahhoz, hogy ezt megértse. Ezt csak nagyobb, érettebb lélek fogja föl. Ő bizony még azt gondolja magában: „Hisz épen az a bajom, hogy más kaparintja el a jobb falatot az orrom elől.“ Hát hogyan lehetne rávenni, hogy érje be a kisebbel?

Talán így lehetne megpróbálni: „Igazad van, minél nagyobb a falat, annál jobban izlik és örülhet, aki megkaparintja. Csakhogy ez az öröm nem tart soká. És aki mindig a nagy darabok után kapkod és mohón kapja be a zsákmányát, az ilyen embernek az arca idővel lassankint valami majomszerű, valami ragadozószerű kifejezést ölt. Mintha a nagy falatokban valami boszorkányos méreg

volna, amely lassan-lassan állattá változtatja azt, aki utána nyúl. És pedig minél mohóbban kapkod mindig a nagy falatok után, annál gyorsabban. A kicsiny falatoknak viszont másféle varázserejük van. Aki igazán szerénységből veszi ki őket (és nemcsak azért, hogy szerénynek lássék), annak az arcán valami bizalomgerjesztő vonás jelenik meg. Figyeljétek csak meg a szerény embereket, vajjon nincs-e igazam? Ezt a titkot kevesen ismerik, de aki tudja, az soha többé nem kapkod a nagy falatok után. Az ilyen ember tudja, hogy csak látszatra jár rosszul, valójában pedig titokzatos erőre tesz szert és kedves, szeretetreméltó emberarca lesz és nem aféle állati ábrázatja".

4. Lincoln elnök.

Lincoln, az amerikai köztársasági elnök egyszer kilovagolt és látott egy disznót, amelyik besüppedt egy mocsárba és nem tudott kiszabadulni. Az elnök leszállt a lováról és kihuzta a disznót. Közben persze jól bepiszkította magát. Az esetnek hire kelt és mindenki bámult, hogy egy elnök ilyenre képes egy disznó kedvéért. De Lincoln azt felelte: „Nemcsak a disznó kedvéért tettem, hanem magamért is." Ugyan mit akarhatott ezzel mondani? Azt, hogy ami jót teszünk, az nemcsak annak jó, akivel tesszük, hanem nekünk magunknak is, mert a gyakorlás fejleszti az erőnket, a közöny meg eltompítja. Mindenkinek jó volna megszívlelni ezt a szabályt: „Szokjál hozzá, hogy ne tudd tétlenül nézni, ha élőlényt szenvedni látsz!" Az ilyen közönyösség úgy hat, mint a mesebeli gonosz varázslat; kővé változtatja az embert. Ha Lincoln vergődni hagyta volna a disznót, elhallgattatta volna szívében a részvét szavát, mint ahogy

a lelkiismeret is elnémul az emberben, ha hallgat reá. Csakhogy ha így tett volna, akkor alighanem a néger rabszolgákat is otthagyta volna kínlódni a rabszolgaság mocsarában és nem lett volna belőle a rabszolgák nagy felszabadítója. Mert bizony akkor is ugyancsak meghajigálták sárral és nem egyszer közel volt a kétségbeeséshez. Akinek nincsen egyéb vágya, mint jól enni-inni, ebéd után szivarozni, aztán nagyot szundikálni, bizony annak le kell szokni a részvétről és szeretetről. Hanem aztán marad is szegény, szegény, üres ember.

5. A kisértés.

Van Pestalozzinak egy kis elbeszélése. A címe: „A kisértés". Elmondom röviden. Ebből még jobban meg fogjátok érteni, hogyan értem azt, hogy ami jót teszünk, az legelső sorban nekünk, magunknak használ. Akkor is; ha senki sem veszi észre; azért nem is lehet ok arra, hogy rosszat tegyünk, vagy hogy a jót elmulasszuk. Mert minden, amit teszünk, nyomot hagy bennünk; a legkisebb önlegyőzés is erősít, a legapróbb magaelhagyás is gyengít, a legkisebb hűtlenség vagy tisztességtelenség mohóbbá, alatomosabbá tesz és egész életünkbe belevisz valami bizonytalanságot. Azért sohse gondoljátok, hogy olyasmit talán szabad lopni, aminek a gazdája nem érzi hijját, vagy hogy akkor szabadna gorombáskodni, ha a másik kezdte, vagy ha úgy látszik, hogy más nyelven úgy sem lehet vele beszélni. Nem! Amit teszünk, az nemcsak másokra hat, hanem magunkra is. Magunkat, a bennünk levő belső embert is alakítjuk mindezzel és finomabbá vagy durvábbá tesszük minden tettünkkel.

De térjünk vissza Pestalozzihoz. Volt egyszer egy derék kis falusi lány. Elment szolgálni és jómódú, elkényeztetett emberekhez került, ahol nagyon csekély fizetést kapott. A pénzt hazaküldte öreg édesanyjának, ő maga meg a szegényesebb ócska ruhában járt. Egyszer a közelébe férkőzött egy Rackoli nevű ravasz inas és elkezdett neki hízelegni, hogy ilyen szép lánynak nem való illyen rongyosan járni! A kislány azt felelte, hogy nincs pénze, mert amit keres, azt az édesanyjának küldi. Rackoli erre azt mondta, hogy hiszen máskép is megkeresheti az ember, amire szüksége van. A kis lány erre ijedten huzódott el tőle. Rackoli meg elkezdett suttogni neki, hogy hiszen különbséget kell tenni apróság meg nagy lopás között. Az ember csak olyasmit vesz el, amire az uraságnak nincs szüksége; vagy esetleg nem adja vissza, ami apróságot talál. A leány azt mondta, hogy ő bizony visszaadja a legkisebb hajtűt is, amit a szobában talál. Erre Rackoli gúnyosan elnevette magát: „Mit, ezeknek gyűjtsz te hajtűket? Az asszonyod nak, aki néhány nap alatt többet költ a kutyájára, mint rád egy év alatt! Aki két kézzel szórja ki a pénzt az ablakon? Vagy a gazdádnak? Hiszen egy este kétszer annyit kártyázik el, mint a te egyesztendei fizetésed: Ó te bolond!“ Azzal otthagyta a lányt. A leány eleinte teljes erejével küzdött a kisértés ellen, de aztán maga is körülnézett és látta, hogy a gazdája mennyire pocsékol, az ő édesanyja meg éhezik és neki foltos ruhában kell járnia és még hozzá szidják is, hogy olyan keveset ad a ruhájára! Lassan megtört az ellenlállása. Legközelebb egyszer egy házimulatság után talált egy szép gyűrűt és nem adta vissza, hanem elhatározta, hogy eladja. Csakhogy a gyűrű nagyon értékes volt, kérdezősködni kezdtek utána és a lány zava-

rán azonnal észrevették, hogy nála van. Aztán ráfogták, hogy nem is úgy találta, hanem lopta és börtönbe jutott és nyomorúságba. Pedig becsületes, jó gyermek volt és senkit meg nem tudott volna károsítani. Csakhogy azt gondolta: „Mit árt ezeknek a gazdag embereknek, ha el is veszem! Úgyis csak elkártyázzák.“ Biztos, hogy meg lehetett volna menteni, ha lett volna egy hű barátja, aki megmondta volna neki: „Édes lányom, ne törődj te azzal, hogy mit csinál más a pénzével, és hogy megérzi-e, ha elveszel tőle valamit, vagy sem!“ Ne gondolj te semmi másra, csak arra, hogy aki lop, az elsősorban önmagát lopja meg; megfosztja magát attól a szent megbízhatóságtól, amely inkább választja a halált vagy a nyomort, mintsemhogy a legkisebb hűtelenséget elkövesse, és amelyre olyan biztosan lehet építeni, mint arra, hogy a nap fölkel az égen. Akiben ez a megbízhatóság nincs meg, azt előbb-utóbb csakhamar kiközösítik az emberi bizalom birodalmából, mint a vadállatot, amelyet szemmel kell tartnai és amelyre vadászni szokás. Azért nem bolondság az tőled, hogy nem mered elvenni a legkisebb hajtűt sem. Mert nem az a fontos, hogy kell-e az a gazdádnak, vagy nem: *te neked* kell ez az apróságokban is kitartó valódi hűség, a te boldogságod függ tőle, hogy meg ne tartsd. Aki kicsinyben gondatlan, az nem ismeri az élet egyik legfontosabb igazságát, azt, hogy minden romlás szinte láthatatlan apróságokon kezdődik. Azért az a bolond, aki azt hiszi, hogy csak nagy dolgokban kell becsületesnek lenni, a kicsi nem fontos. Holott az apró becstelenség már magában rejti a nagyot is. A becsületesség egyáltalán nem azon fordul, hogy kis dolgot tulajdonít-e el az az ember vagy nagyot, hanem azon, hogy megtudja-e vonni éles szemmel, biztos kézzel a határt.

az enyém és tied között. Biztos szem, biztos kéz, ezen mulik a becsületes hired, egész békességed, egész boldogságod.

Nézzetek csak a földgömbre, itt van Amerika és itt van Afrika és köztük a végtelen Óceán! Aki átkel az Óceánon és Afrika földjére lép, az már Afrikában van és nem Amerikában, ha mindjárt csak legeslegkülső szélén jár is a partnak. Amerikát az egész Óceán választja el tőle. Így van a becsület és a becstelenség közt is, egy egész Óceán van közöttük. Ha a becstelenségnek csak legkülső határvonalát lépi is át valaki, mégis csak ott van már közte és a becsületesség közt az egész Óceán! Becsület dolgában nincsen nagy dolog és kis dolog; aki egyszer átlépte a határt, többé nem képes megállani. Egyetlenegy szilárd pont van, amin megvetheted a lábad és megfogódzkodhatsz, ez: „Ne nyúlj a máséhoz!“

Ime, mire visz bennünket a legapróbb tettünk is: Ime, milyen egy-csapásra le tud sűlyeszteni bennünket a világosság országából abba a világba, ahol rettegnek a világosságtól! Ez jusson eszünkbe, ha megtámad bennünket a kisértés, hogy áthágjunk egy örök törvényt, csak azért, mert nem lesz belőle másnak látható kára, vagy ha lesz, hát talán rá is szolgált.

6. A gummitolvaj.

Elmondok most egy igaz történetet egy kis lányról, aki könnyen úgy járhat, mint az előbb említett kis cselédlány, ha nem akad egy jó barátnője, aki még idejében figyelmezteti a hibájára.

Ez a kis lány egyszer törlőgummit lopott a másiktól. Mikor rajta kapták, azzal védekezett, hogy a másik úgyis gazdag, meg sem érzi. Látjátok,

mindenkinek a lelke mélyén lakik egy kis Rackoli, aki mindenféle ravaszsággal igyekszik az embert letéríteni az egyenes útról. Ugyan mit feleltetek volna ennek a kis tolvajnak? Hát aki jómódú és meg sem érzi azt a csekélységet, attól szabad lopni? Úgy-e, hogy aki lop, az elsősorban magára hoz bajt? Embernek lenni annyit jelent, mint tisztelni bizonyos korlátokat. A tehén meg a birka addig legel a tilosban, míg a kutya el nem kergeti; a tejes ember lova addig rágja a sövényt, míg a gazdája ki nem jön a házból és nagy kiabálással orron nem vágja. Aki nem tud az enyém-tied között hajszálnyi pontossággal különbséget tenni, az olyan, mint a részeg ember, aki ide-oda támolyog és nem tud megmaradni az egyenes úton. Az már mindegy, hogy jobbra dülöng-e vagy balra, hogy krumpliföldre gázol-e vagy az árokba lép. Hiszen részeg, mindenki tudja, hogy mit várhat tőle. Így az is egyre megy, hogy gazdag-e — akitől a gummit elvettük — vagy szegény. Aki a becsület határát átlépte, az megbízhatatlanná lett, az mérhetetlen kárt okoz magának, olyan kárt, hogy aki tudja, mire visz az ilyesmi, szinte sírhatnék rajta. Az ilyen ember lába alatt inog a talaj. Azért, ha az osztályban, vagy otthon nálatok akad ilyen ingó-bingó emberke, annak legokosabb szép nyájasan elmesélni, amiket a fogzománcról beszéltünk, aztán legjobb így folytatni: „Mondd csak Bözsikém, láttál az ujságban már ilyen hirdetést, vagy valamely kirakatban ilyen felírást: Védekezzünk a tolvajok ellen! Itt feltörhetetlen szekrények kaphatók!“ Az olyan erős páncélszekrény, amelyet semmiféle feszítővas ki nem nyit. Hiszen szép dolog is ez nagyon, csakhogy az embernek még másféle tolvaj ellen is kell védekeznie: a lélekben lappangó kis tolvajocska ellen, aki mindenféle ártat-

lan ürüggyel igyekszik az embert a lejtőre juttatni. Ennek a kis tolvajnak most sikerült téged is egy kicsit eltántorítani a becsülettől. Vajjon tudsz-e védekezni ellene? Csak úgy lehet, ha annyira óvakodol hozzányulni a legapróbb dologhoz is, ami nem a tied, mintha izzó parázs venné körül. Ez az egyetlen védelem a lopás ellen. Soha egyetlenegy idegen fillért meg ne tarts, mert még ha milliomos is a gazdája, terád nézve akkor sem kicsiség az a pénz, sőt számodra az a világ legfontosabb pénzdarabja, mert egész becsületed, egész önbecsülésed függ attól, hogy nálad ne ragadjon.

Egy newyorki milliomos egyszer lapot vett egy kis ujságárus-fiútól és egy dollárt adott neki, a kisfiú nem tudott visszaadni, a milliomos pedig nem ért rá várni, hanem intett a kocsisnak és elrobogott. Mikor a kocsi a milliomos háza elé ért, akkorra már a fiú is ott állt nagy lihegve a kapu előtt. Gyorsan felváltotta a pénzt és azután eszeveszetten vágtatott a kocsi után, hogy átadhassa a pénzt gazdájának. A milliomos azonnal a szolgálatába fogadta a fiút. Miért? Mert látta, hogy megbízhat benne, hogy ez a fiú biztosítva van lopás ellenében. Nem nézte, hogy rongyokban jár, amaz meg milliomos, csak azt nézte, hogy tiszta maradjon az idegen vagyontól. Ez a fiú tudta jól, hogy a milliomos meg sem érezte volna, ha mindjárt egy százdollárost nyomott volna is a kezébe egy dollár helyett, de tudta azt is, hogy az ilyen szegény emberfia csak azzal különböztetheti meg magát az utcai kutyáktól, hogy szigorúan tartózkodik attól, ami nem az övé.

Azért, édes Böském, a magad érdekében jól vigyázz, hozzá ne nyulj semmihez, ami a másé. Ha talán annak nem is árt, de árt teneked!

7. Növénypusztítók.

Biztosan hallottátok már, hogy nem szabad bántani az állatokat, mert annak is fáj a kínzás, épúgy, mint nekünk. Vannak fiúk, akik a világért kutyát vagy macskát nem kínoznának, még a légynek sem vétenének, de ha sétabottal a mezőn járnak, nagy gyönyörűséggel verik le a virágok fejecskéit. Gondolják: „Hiszen ez csak növény, ezek nem érzik a fájdalmat! Mindegy lehet neki, ma hull-e le vagy holnap.“ Hát hisz ez mind igaz, a növény nem érez. Csak az a kérdés, hogy annak nem árt-e a dolog, aki leveri őket. Úgy-e, erre még nem gondoltatok? Pedig tudjátok-e, amint az izmokat a gyakorlat erősíti, úgy az ösztön is erősödik, valahányszor szabadjára engedjük. De ugyan micsoda ösztön készteti az embert arra, hogy útközben virágokat üssön agyon és ágakat tördeljen? A rombolási ösztön! És minél inkább növekszik az emberben ez az ösztön, annál jobban meggyengül benne a kímélet és gonoszság ösztöne is, az ember csakhamar eldurvul és kíméletlenné válik, elrontja a más örömét, rátapos a más fájdalmára és leveri a más reményeit. Mert a megszokás úgy terjed, mint a vérmérgezés; lassan kezdődik egy ponton, de csakhamar átjárja az egész testet. Már most mit akarsz táplálni magadban, a rombolás ösztönét, vagy a jóság, a segítő szeretet, a gyengédség és a kímélet ösztönét? Biztosra veszem, hogy inkább emezt, hiszen csak többre becsülöd a mennyországot a pokolnál? Pedig, aki másokkal szemben kíméletlen, az már itt a földön poklot készít magának: életet szeretet, részvét nélkül; mert aki résztvevő szív és gyengéd kéz nélkül jár az emberek közt, azzal mások is durván bánnak és cserben

hagyja mindenki. Hány elhagyatott ember van a világon, aki egyre csak panaszkodik keserűen, hogy milyen önzők az emberek és nem veszi észre, hogy csak úgy arat, amint vetett.

Mesélek valamit, amin érdemes egy kicsit elgondolkozni. Egy nagy amerikai börtön mellett mostanában óriási melegházat rendeznek be, hogy a rabok virágot ápolhassanak. Ugyanis mér régóta megfigyelhették, hogy a rabokra milyen jól és szelidítőleg hat, hogyha virágot ápolhatnak. Eleinte csak unalomból fognak hozzá, de csakhamar kedvük is telik benne és míg gondosan öntözik a növényeket, a száraz leveleket levágják, a virágcserepeket napra viszik, azalatt új életre kell bennük valami, amit régen eltemetett az érzés. Elkezdenek örülni azon, hogy ők gondját viselhetik valaminek, hogy idegen élettel törődhetnek, hogy ennek az életnek a virulását ők segíthetik elő. Gyermekkorukban talán sohasem volt részük ebben az örömben és szegény lelküknek nem volt semmije, ami átsegíthette volna őket a gonosz, romboló ösztönökkel szemben és így sűlyedtek fokról-fokra!

Ebből láthatjátok, milyen fontos lehet az emberi szívre, hogy hogyan bánik a növényekkel. Még gonosztevők is megjavulnak tőle, könnyű elképzelni, hogy a virágokkal való durva bánásmód viszont még egy ártatlan fiú szívében is mindenféle vad, kiméletlen ösztönt hívhat életre. Azért, aki növénypusztításon kapja magát, az örüljön, ha idejében figyelmeztetik erre a veszedelmes szokásra és kérjen a születésnapjára egy cserép virágot. Aztán szokja meg, hogy minden reggel pontosan megöntözze, mindig gondoskodjék róla, hogy napfényt kapjon és jó földje legyen. Ez aztán harmat, napsugár lesz, nemcsak a virágnak, hanem a saját szívének is, és jó termőföld, amelyből új és

nemes ösztönök fakadnak vigan és üdén, mint a friss tavaszi rügyek.

8. Aki egyedül ül az asztalnál.

Élt egyszer régen Berlin külvárosában egy magános úr. Egész nap otthon dolgozott és nem volt senkije, csak egy öreg házvezetőnője. Ez az öreg házvezetőnő mindig hófehér kötényben és hófehér főkötőben járt. Mikor eljött az étkezés ideje, nesztelenül belibegett gazdájához s megterített, letette az ételt és azt mondta: „Jó étvágyat, Krüger úr!“ Aztán ép olyan hangtalanul, ahogy jött, megint kilibegett. Ti persze azt gondoljátok, hogy abban a pillanatban, mikor az aszszony kiment, Krüger úr nekiesett az ételnek. Hiszen nem volt senki, aki feszélyezze! Ohó, nem! Krüger úr szépen bement a hálószobába, megmosta a kezét, kitisztította a körmét, míg olyan nem lett, mint az átlátszó harmatcsepp, aztán felvett egy jó kabátot és ünnepélyesen átment az üres ebédlőbe, ahol nem várt rá más, csak a terített asztal. Aztán ünnepélyes komolysággal leült. Mikor a tálat a kezébe vette, udvariasan meghajtotta magát. Nem szedett mohón, hanem olyan illedelmesen és szerényen, mintha még hat fehérruhás hölgy várna rá, hogy tovább adja nekik a tálat. Aztán hozzálátott az evéshez. Ha azt gondoljátok, hogy ennyi ceremónia után végre kényelembe helyezkedett, jól fölkönyökölt és kedélyesen csámcsogott és szürcsölt és jól összekente az asztalterítőt, akkor nagyon tévedtek. Ellenkezőleg, olyan csendesen evett, mintha közben valami távoli muzsikára figyelne, amelyből egy hangot sem akar elmulasztani és a könyökét olyan szerényen szorította a testéhez, mintha huszad magával ülne egy

ötre szóló asztalnál. Némelyik fogásból kétszer is vett; de mikor harmadszor kínálta meg magát valamiből, azt már udvariasan megköszönte és eltolta a tálat. Evés után szép rendesen összehajtotta az asztalkendőt, ünnepélyesen fölkelt, és átment a másik szobába, dolgozni.

„Ugyan-ugyan Krüger úr — szeretnék felkiáltani, — mire való ez a sok finomkodás, mosakodás, körömtisztogatás, mikor egyes-egyedül van! Miért nem eszik kényelmesen? Kinek van ebből haszna? Ugyan bácsi, engedjen magának egy kis kényelmet!“

No, hiszen majd adna nekünk Krüger úr, csak hallaná! „Úgy, hát ti tán csak akkor vagytok becsületesek, ha a körmötökre néz valaki? Szerintetek talán úszónadrágban kellene az asztalhoz ülnöm s a tíz ujjammal enni, mi? Hát igazán azt hiszitek, hogy a finom, rendes szokások csak arra valók, hogy mutogassák és az embernek magának nem kellenek? Hiszen csak magam ülök az asztalnál! Én meg azt mondom, hogy tiszta kéz és szerény viselkedés épen úgy dísze az én ebédemnek, mint akár a legszebb rózsa. Mert mit ér a legillatosabb bokréta, ha az ember csámcsog és foltokat ejt a terítőn és piszkos kézzel nyúl a tálhoz? Mintha tehén legelne a violaágyban! Úgy bizony! Épen olyan volna!“

Ezt felelné Krüger úr. Mert meg tud ám felelni! Ehhez is olyan alaposan ért, mint a kézmosáshoz. Igaza is volna, mert aki csak másokért ragaszkodik az illemhez, annak a jó modor csak külső máz, Krüger úrnak lelkiszükséglete a finom, tiszta viselkedés. Hiszen a lélek épen úgy megérzi, mi megy végbe odakünn, mint ahogy a fecske megérzi az őszt vagy a tavaszt. És a lélek nem elégszik meg azzal, hogy őbenne legyen ezen tisztaság, ha-

nem megkívánja ezt az egész környezetétől. A lélek szeret jó társaságban lenni!

A csinos, tiszta viselkedés úgy hat az emberre, mint az alpesi levegő a tüdőre. Mohóság, mosdatlanság, nagy zsírfoltok, lármásság és izléstelenség ellenben, — no az már igazán furcsa volna, ha mindez lassankint át nem ragadna az ember egész gondolkodására és cselekvésmódjára és meg nem fertőztetné az egész embert!

XIV. Munkánk.

1. Mit lehet tanulni portörülgetés közben?

Hát mit lehet tanulni portörülgetés közben?

Úgy-e, nagyot néztek erre a kérdésre? Hogy könyvekből, utazáskor, meg okos emberektől lehet tanulni, azt tudjátok, de törülgetés közben? Hát megtanulja az ember, hogy az milyen unalmas mesterség, meg hogy mennyi port nyel tőle az ember, meg hogy milyen gyorsan összepiszkolódik megint minden; de egyebet mit lehetne tanulni? Szinte látom, miket gondol magában egy fiú, mikor reggeli után az asztalnál üldögél a latin nyelvtanával, a kis huga meg törülget a szobában: „Istenem, milyen okos ember leszek én, az ilyen leányféle meg milyen ostoba marad ezzel az unalmas törülgetéssel! Az ám ni, pulvis: az por, pulveris, pulvers pulverem. Ő csak törülgetni tudja a port, én meg eldeklinálom, akárcsak egy régi római! Hallod-e Ilus, úgy-e te nem is sejted, hogy hívják latinul a port?“ — „Tudom is én! De el kell neki pusztulni!“ — „Hát persze, ilyenek vagytok ti lányok! Nincsen semmi érzéketek a magasabb műveltség iránt, mindig csak az ilyen kicsinyességek-

hez tapadtok hozzá! No de hála Istennek, hogy úgy van! Ilyeneknek is kell lenni, akik törülgetnek! Különben mi nem szentelhetnők időnket a tudománynak." Szól és belemerül a könyvébe, Ilus megáll, ránéz bátyjára és azt gondolja magában? „Csak ezt a tudákos pöffeszkedést letörülgethetném róla!" Aztán megszólal: „Te Pista! A férfiak voltaképen nagyon szánalomraméltóak ám! Semmi érdeklődés bennetek a magasabb továbbművelődés iránt! Beleragadtok mindenféle tudákos lim-lomba, a magasabb műveltségről megfeledkeztek". No hiszen láttátok volna! Tyhű, mekkorát kiáltott és hogy föllökte könyvével a kávéscsészét! „Mi jut az eszedbe, te ostoba teremtés! Merd ezt mégegyszer mondani, úgy kidoblak, hogy a lábad sem éri a földet! Még azt mondani, hogy én műveletlen vagyok, igazán nevetséges!" — „Köszönöm Pista, hogy ilyen hirtelen bebizonyítottad, mennyire igazam van! Vagy talán ezt nevezed magasab műveltségnek? Ezt a zenebonát egy gyenge nővel szemben? De nem veszem tőled rossz néven, hát önuralmat nem tanulhat az ember latin nyelvtanból és ti, szegény férfiak, a sok könyv meg tanulás miatt nem értek rá azon dolgozni, hogy egy kicsit művelődjetek!" Pista találva érzi magát. Nem akarna műveletlennek látszani és szeretné megmenteni a latin nyelvtan becsületét, hát így szól: „Mit az én nyelvtanomból nem lehet önuralmat tanulni? Itt van a huszonharmadik oldalon Mucius Scaevola története, aki addig tartotta kezét a parázson, amíg elégett. Ezt tedd meg! No hiszen, majd kiabálnál nagyokat!"

Ilus lenyeli ezt az utolsó mondatot és csak annyit felel: „Mondd meg Pista, ha azt olvasod az ujságban, hogy valaki ilyen meg ilyen gyorsan futotta meg a száz métert és megnyerte a világbajnokságot, akkor már te is meg tudod tenni olyan

gyorsan? Dehogy! Gyakorolni kellene magadat napról-napra s a legelején kellene kezdeni! Látod, amit az előbb mondtam, az még nem volt ugyan égő parázs, mégsem tudtad megállni kiabálás nélkül. Azt hiszem, ép itt van a férfiak tudatlansága, hogy akármennyit tanultok, fogalmatok sincs arról, ami a legfontosabb: arról, hogyan kell szert tenni a legszükségesebbre: szeretetre, türelemre, önuralomra. Te lenézően mosolyogsz. hogy én törülgetek, pedig mondhatom, hogy én törülgetés közben folyton nevelem magamat; ez nekem az önuralomban épen olyan öngyakorlat, mint ahogy a futóbajnoknak a futás használ, nem pedig a latin nyelvtan. Hiszen szép és jó a ti tudástok is, de az igazi műveltséget nem adja az meg. És aki ezt az igazi műveltséget nem ismeri, az bizony tudatlan ember, ha még annyit tanult is! Bocsáss meg, hogy ilyen sokat beszéltem!"

Pista szívesen megbocsát. Hisz alapjában véve nagyon derék fiú és őszintén vágyódik az igazi műveltségre. Csakhogy eddig abban a tévedésben volt, hogy az ember annál műveltebb, minél többet tud és hogy minden kézimunka butít és lealacsonyít. Most azonban felébredt benne a kíváncsiság és többet szeretne hallani. „Hogy érted azt, hogy törülgetés közben is lehet művelődni?" — „Gyere csak egy kicsit velem, — felelt Ilus — mejd megmutatom, hogy milyen bámulatos dolgokat lehet tanulni ettől a törlőruhától, ha tud vele bánni az ember."

Nézd, alig hogy hozzáfogok a törülgetéshez, azt veszem észre, hogy két ember lakik bennem: egy kényelmes és egy türelmetlen. Ezzel már megkezdődik a tanulás. Ha a kezemre bíznám, hamarosan kidűlne és csak úgy felületesen szaladna végig a bútorokon. Sok jó gondolat és akaraterő kell

hozzá, hogy az ember megfegyelmezze magát és jól letörüljön minden kis sarkot és faragott cifraságot. Azt hiszitek, csak ti végeztek szellemi munkát? Nem bizony! Minden kézimunka szellemi munka, ha gondolkodás, türelem és gondosság vezeti a kezünket; a kéz maga mit sem ért mindebből. Ismered azt a mondást, hogy aki kicsinyben hű, az nagyban is hű marad. Ez is azt tanítja, hogy a legnagyobb dolgokra, az élet legnagyobb feladataira is a legapróbb, legjelentéktelenebb dolgokon kell kezdeni nevelni magunkat. Azért épen ne gondold ám, hogy törülgetés közben csak a porral meg a bútorokkal van dolga az embernek! Elsősorban itt is tennenmagadról van szó!

Aki mélyen a szívébe zárja ezt a kicsiben való hűségről szóló mondást és akinek az vezérli az útját, az szellemileg műveli magát; és ha sohasem olvas is tudományos munkát, igazi szellemi ember lehet belőle, mert azon dolgozik, hogy minden cselekedetét a szellem irányítsa. Ha pedig valaki örökké a tudományos műveket bújja is, nem viszi annyira, hogy minden szavát és cselekedetét a szellem hassa át és ne maradjon benne semmi állatiasság, semmi bárdolatlanság, semmi türelmetlenség, az műveletlen marad, ha minden élő és holt nyelven ért is.

Gondolj az Úr Jézus szavára: „aki mindvégig állhatatos marad, az üdvözül". Nemcsak a nagy dolgokban való kitartásra vonatkozik ez, hanem a legapróbbakra. is. A nagyban való állhatatosságot is azzal szerzi meg az ember, hogy kicsiben fog hozzá. Aki mindvégig kitart, aki nem türelmetlenkedik, akárhogy únja is a munkát, akárhogy csábítja másvalami, hanem hűségesen letörülget mindent a legkisebb sarkocskáig: az üdvözül; abban fejlődni kezd a legszebb emberi erő, a szentséges megbízha-

tóság, amely nélkül az ember élete csak bűn és nyomorúság.

Most már belátod, úgy-e, mennyi alkalmat nyújt a művelődésre a legjelentéktelenebb kézimunka. Azt hiszem, aki amúgy igazában kényszeríti magát, hogy egyetlenegy porszemecskét se felejtsen rajta a bútorokon, az mindenben lelkiismeretesebbé válik, pontosabban fog vigyázni az igazságra és azon sem fogja megtűrni a pontatlanságnak, a ferdítésnek egyetlen porszemét sem: az megbízhatóbb lesz a betegápolásban és tisztább az egész életben. És mindez milyen jelentéktelen apróságon kezdődött!

Még egyebet is lehet tanulni a törülgetésnél. Nézd csak ezeket a figurákat! Elől már letörültem őket, de a hátuk még csupa poros. Persze, ezt nem látni, mert hátul van. Most már csak az a kérdés, hogy miért dolgozom, csak a látszatért-e és az emberek kedvéért, vagy pedig magáért a becsületes munka áldásáért? Ha ott hagyom a port hátul, akkor meg fogom szokni, hogy mindenben megelégedjem a látszattal, a külsővel és közönyös leszek a belső és valódi érték iránt. Ha kereskedő lennék, nem törődném vele, hogy az áruim igazán jók legyenek, csak hogy látszatra szépek legyenek és sikerüljön becsapni velük a vevőket. Ha házat építenék, rossz törmelékkel tölteném meg a falakat és mindenütt a legkevésbbé tartós anyagot használnám, de kívül finom gipszdíszeket raknék rá meg terméskő-utánzatot."

„Ez már igaz!" — vágott közbe Pista. „A multkor az uszodában láttam egypár finom gavallért, akik az utcán mindig vadonatúj divatos ruhákban járnak, de mikor levetkőztek és megláttam az ingüket..." — „Hagyd el kérlek, inkább elhiszem! Ne kérdd a titkot, mit jótékonyan takart el Isten-

kéz vágyó szemedtől! Ha ezek az urak gyerekkorukban egy kis portörlés-kúrát vettek volna, talán még lehetett volna rajtuk segíteni."

„Consuetudo est altera natura" — mondja Pista.

„Mit jelent ez?" — kérdi Ilus.

„Ez a latin nyelvtanban van: „A szokás második természet". Csak most értem igazán, hogy mit jelent ez. Különben most jut eszembe valami a görög olvasókönyvemből is. Azt is csak most értettem meg egészen. A görög templomok homlokzatán fönt a magasban a szobrok ép oly gondosan ki voltak faragva hátul is, mint elől. Pedig azt soha emberi szem nem láthatta. De hát az isteneknek készültek, akik mindent látnak. És ők megjutalmazzák vagy megbüntetik azt is, ami a munkánk háta mögött van és amit az emberek nem látnak. Aszerint száll a fejünkre áldás vagy bosszú, ahogyan dolgozunk."

„Ugy van!" — szólt Ilus. — „Az olyan munkát, amelyik az ember legnemesebb énjét erősíti, szinte istentiszteletnek tekinthetjük. Áttól függ minden, hogy hogyan végezzük a munkát. Ha hanyagul végezzük, akkor a legjelentéktelenebb apróság is végzetessé válhat ránk. De viszont, ha a lelkünk jobb részével végeztetjük a munkánkat, akkor minden jóban erősödünk tőle.

Még mutatok valamit. Ezeket az apró porcellán-szobrocskákat nagyon nehéz letörülgetni. Ha az ember ügyetlenül nyúl hozzájuk, mindjárt letörik kezük-lábuk, fejük. Minden kis figurát erősen, de gyöngéden kell kézbe fogni, ott, ahol legerősebb és azután mindenüt gondosan kell végigtörülni. Ebből meg lehet tanulni azt is, hogyan kell az emberekkel bánni. Mert azok is ilyen törékeny porcellánbabák, különösen olyankor, ha az ember a port

akarja letörülni róluk. Akárhány ember szeretné felebarátjáról leverni a port, már mint hibákat és rossz szokásokat, csakhogy oly ügyetlenül fog hozzá, hogy amaz elveszti minden önbizalmát és csak annál biztosabban tönkremegy. Erősen, de nagy szeretettel kell megfogni az embereket ott, ahol legerősebbek, akkor aztán óvatosan hozzá lehet nyúlni a poros helyekhez. Így aztán sok mindent eltűrnek az emberek."

„Ahá! Így tettél az előbb énvelem is!"

„Ó nem! Csak épen itt törülgetem ezeket a szobrocskákat már két éve minden áldott nap és hiszen magad mondod, hogy a szokás második természetté válik! Így ni! — Most készen vagyok. Hát most mit csináljak a portörlővel? Kirázzam, hogy az egész szoba tele legyen porral? Nem, az ablakon rázom ki, de vigyázva, hogy a por be ne szálljon az alattunk lakók ablakán, Aki csak úgy a szobában rázná ki a törlőt, az szépen megszokná azt is, hogy mindenféle kellemetlen dolgot, civódást is hangosan intézzen el a szobában, apja-anyja előtt, aztán csak fölkavarná ezzel is a port, ahelyett, hogy szép csendesen eltakarítaná.

Úgy-e, hogy a törülgetés valóságos gimnáziuma a magasabb műveltségnek! Még pedig nemcsak leánygimnázium, hanem igen hasznos intézet uraknak is. Mit szólsz ehhez, Pista?"

Pista rögtön fölvéteti magát az új gimnáziumba.

2. Átszellemült kéz.

Egy ápolónőről hallottam egyszer azt a dicséretet, hogy „átszellemült keze van". Mit jelenthet ez? Vajjon az emberi lélek ki tud emelkedni titokzatos mélységeiből és el tudja árasztani az em-

ber ujjahegyét, mint a vér, amely a szív nyomására a legtávolabbi erecskékbe is eljut? Nem, ez lehetetlen. De mint ahogy a jó fiú a távolból is hallgat édesanyja szerető intésére és úgy végzi minden dolgát, mintha az édesanyja szeme mindig rajta lenne: a kéz is összeforrhat a lélekkel olyan bensőséges engedelmességben, mintha még az ember ujjahegyében is, annak minden egyes mozdulatában ott volna maga a lélek. Az ilyen kézre mondják, hogy átszellemült. Az ilyen kéz csak megsimogatja a beteg homlokát, vagy bekötözi sebét, vagy megigazgatja az ágyát és a beteg érzi: ez a kéz nem azt lesi, hogy gyorsabban készen legyen és nemcsak külsőképen akarja a kötelességét teljesíteni, ezt a kezet a leggyöngédebb szeretet, a legaggódóbb gondosság vezeti, el nem mulaszt semmit, ami enyhülést és megnyugvást szerez a betegnek.

Persze, az ilyen átszellemülést nem lehet csak úgy egy hirtelen elhatározással megszerezni, ez bizony csak fáradságos, aprólékos munka gyümölcse lehet. Gotthelf Jeremiás, a hires svájci költő mesél egy szegény leánykáról, akit úgy hív, hogy Epres Kató. Ez a kis lány eperszedésből tartja el az édesanyját. És ez a Kató olyan gyöngéden tudott bánni az eperrel, hogy soha egyetlen egy szemet össze nem nyomott szedés közben, se éretlen szemet soha le nem tépett és más növényt közben össze nem taposott. És ez a gondosság valami különös jólneveltséget árasztott el egész lényén, úgy hogy különb volt sok előkelő gyermeknél. Egyszer egy nagyúri kisasszony megfigyelte, amint epret szedett és rögtön magához vette a kastélyába komornának. Csakhamar bámulva látta, hogy a kis Epres Kató mily gyöngéden és ügyesen bánik a betegekkel is, pedig sohasem próbálta a

betegápolást. Ezt annak köszönhette, hogy az eperszedés közben megszokta a gyöngédséget és attól átszellemült a keze. Azért mondja róla a költő: „Az a gyöngédség, amellyel Kató az epret szedte, meghozta a gyümölcsét. Az úrnője azt mondta, hogy még soha életében nem látott olyen könnyű kezet; alig érezni az érintését".

Tanuljátok hát meg, hogy kell apró dolgokban lélekkel hatni át a kezeteket, mert a művelt kéz ép úgy csodákat tehet, mint a művelt lélek, hogyha a keze kimüveletlen! Gyakoroljátok a kezeteket terítés közben, vagy mikor valami edényt kell kiöblíteni, az ajtót becsukni, mikor virágot öntöztök, vagy ha reggel mosakodtok, mikor még a többiek alszanak; a szeretet és a gondosság lelkét igyekezzetek belevinni mindebbe! Ha tintát öntötök a tintatartóba, vagy akár ha esztek, gondoljátok meg, hogy nincs a világon olyan apró, hitvány dolog, amely meg ne érdemelné, hogy figyelmességünkkel megnemesítsük, hogy a hanyagság és ügyetlenség országából fölemeljük a szellem és a lélek világába.

3. Miért dolgozunk?

Mondjátok gyerekek, tulajdonképen miért kell az iskolában szorgalmasnak lenni? Mit gondoltok? „Belőled se lesz semmi az életben!" — mondja néha az édesapátok. A tanító azt mondja: „Nem szégyelled magad, így megszomorítani szegény szüleidet?" A szülők meg azt mondják: „Ugyan, hogy tudod annyit boszantani a tanító urat?" Tehát vagy azért kell szorgalmasnak lennünk, hogy valamikor használhető ember váljon belőlünk, vagy a szüleink kedvéért, vagy azért, hogy a tanító úrnak örömet szerezzünk. De hallottam már ilyenféle dorgálást is: „Mi az, te gyerek, hogy mindig hátul kullogsz

az osztályban a szamarak közt?" Hát ez mit jelent? A fiú önérzetére és becsvágyára hivatkozik. Hiszen nem egy tanuló azért igyekszik, ahogy csak bír, mert nagy a becsvágya. Az ilyen reggeltől-estig dolgozik csak azért, hogy az elsők között legyen, mint ahogy akárhány ló nem tudja elviselni, hogy a másik elhagyja.

Hanem egy okról még elfeledkeztünk. Pedig ez a legfontosabb, valamennyinél fontosabb. És az mindenkinek szól, annak is, akinek nincsenek szülei és tanítói, akiknek örömet szerezhetne, és annak is, aki nem akar mindenütt első lenni, se nem vágyódik dicsőségre. Mi lehet ez az ok? Az, hogyan hat az emberre magára, ha rendesen, vagy rendetlenül veszi a feladatát! Mikor csak úgy piszkosan, olyan rúgdfel, hagydott módra firkantotok le egy-egy dolgozatot, talán azt gondoljátok, hogy most az egyszer a tanár úr nem fogja észrevenni, vagy ha meg is talál érte haragudni, az se tart örökké és különben is majd máskor jobban csináljátok, csak egyre nem gondoltok ilyenkor. Arra, hogy a piszkos és rendetlen munka nektek magatoknak árt a legjobban, még akkor is, ha soha ember észre nem venné. Az ilyen dolog fertőz. Ha megteszitek, akkor ettől kezdve már sokkal könnyebben lesztek felületesek, gondatlanok más dolgokban is, olyankor is, mikor aztán utóbb keservesen megbánjátok.

Vegyünk például egy kislányt, aki csak úgy nagyjából szokta lefirkantani a számtani dolgozatait és a fődolgot rendesen kifelejti. Most aztán megbetegszik az édesanyja és neki kell ápolnia, csakhogy az ápolásnál a legaprólékosabb gondosságon és tisztaságon fordul minden. Persze a kislány igyekszik mindenképen, de egy hosszú hanyag megszokást a legnagyobb igyekezet sem képes néhány perc alatt ellensúlyozni. Elfelejt vala-

mit, vagy elszeleskedik valamit és az ilyen apró hiba aztán sokszor hetekig tartó szenvedést okoz, hogy ne is említsem a legrosszabbat. Hányszor okozott például már súlyos betegséget, sőt mérgezést egy-egy gyógyszerészsegéd hanyagsága az orvosság összekeverésekor. Pedig talán csak fölületesen nézte meg a receptet, vagy egy üvegcsét nem tett pontosan a helyére. És ezt a tévedést annak köszönheti, hogy valamikor az iskolában egyszer engedett a hanyagság ösztönének. Vagy képzeljünk egy orvost, aki felírja az orvosságot és kifelejt valami fontos csekélységet. Ilyen példát még sokat találhattok. Azt mindenesetre látjátok már, milyen végtelenül fontos, hogy az ember ne engedjen gyökeret verni a szívében a hanyagságnak és felületességnek. Ha valami munka nagyon nehezetekre esik, azt ajánlom, hogy egyszerűen tekintsétek pontossági, vagy gondossági gyakorlatnak. Sohase felejtsétek el, hogy a dolgozatok nemcsak az iskola vagy a tanító érdekeiért vannak, hanem elsősorban magatoknak ártotok vagy használtok vele rengeteget. Tulajdonkép nem is az a fontos, hogy mit tanul vagy dolgozik az ember, hanem az, hogyan csinálja, hogy olyan gondosan, olyan tökéletesen csinálja-e, amint csak telik tőle. Ha például egy tudós hatalmas művet ír az égitestek pályájáról, de munkáját nem végzi lelkiismeretesen, akkor bizony akárhogy dícsérjék is a könyvét a lapok, csak súlyos kárt tett a jellemében és nagy kudarcot vallott. Viszont ha egy szegény asszonynak egyetlen kötelessége a lépcsőt mosni, hanem ezt aztán olyan gonddal, olyan alaposan csinálja, hogy porszemecske sem marad utána, annak a munkáján áldás van és edzette, gazdagította vele a jellemét.

És ha egy óra mulva megint be is piszkítják a gyerekek a lépcsőt, azt, amit a lelkiismeretes,

alapos munkával az asszony a maga szívén tisztított, rendezett, fényesített, azt semmiféle csizma le nem törülheti. És ez az ő munkájának valódi jutalma.

Egy színésznő egyszer már kilencvenedszer játszott egy darabban. A darab írója egy páholyból nézte az előadást. A szinház azonban csaknem üres volt. A színésznő mindamellett oly fölségesen, annyi odaadással játszott, hogy az író előadás után fölkereste és megköszönte neki. „Művésznő — így szólt hozzá — kegyed ma fölülmulta önmagát. Úgy játszott, mintha ma először játszotta volna ezt a szerepet. Hát nem vette el a kedvét az üres nézőtér?“ — „Nem! — felelt a művésznő. — egy valaki még mindig volt itt, akinek a kedvéért érdemes az embernek kitenni magáért.“ Ezzel a költőnek akart kedveskedni. „De hát ha én se lettem volna itt?“ — kérdezte a szerző. — „Akkor itt lettem volna én“ — felelt a művésznő.

Fölséges egy válasz! Ez a színésznő sokkal többre becsülte magát, hogysem tökéletlen alkotást tudott volna nyujtani! Azért játszott tökéletesen, mert kedve telt a tökéletességben. Akár látta valaki, akár nem. Ő maga ott volt!

Gondoljuk minden munkáknál ezt: „Én itt vagyok!“

4. Mit tanulhat az ember írás közben?

Hányszor gondoljuk írás közben: „Csak már ezen a nyomorult firkáláson túl volnék! Hisz ez teljesen gépies munka! A léleknek semmi köze hozzá!“

Vajjon igaz ez? Azt hiszem, csak rajtunk áll, hogy van-e benne része a lelkünknek is, vagy sem. Schiller Harangjában mondja a mester:

Hisz az az ember dísze épen,
Azért van épen az esze,
Hogy átérezze mind szívében,
Amit megalkot a keze.

Akinél tehát a szív is részt kér a kéz munkájából, akinek a gondolata a munkánál van, úgy hogy egyetlen vonást se vet papirra csak úgy véletlenül, hanem minden mozdulatát a szellem vezeti, annak dolgozik a lelke is! Fölébred renyheségéből és éberré teszi az embert és megtanul mindig együttdolgozni a testtel és ezáltal erősödik is, mint ahogy gyakorlással minden megerősödik az emberben. Azért a szépírás is szellemi munka és épen az lenne a legszebb, hogy voltakép nem a tanító tanítja, hanem ti magatok, mert ti késztetitek a lelketeket, hogy az ujjatok minden mozdulatát ellenőrizze.

A „készteti" szóról jut eszembe, hogy még más valamit is gyakorol az ember írás közben, azt, *ami az emberben „késztet", vezet, parancsol:* az akaratot. A léleknek bizony sokszor unalmas olyan egyszerű dolgoknál időzni, mint az írás, jobb szeret indián-történeteket olvasni ilyenkor is, csak komoly akarattal lehet visszakényszeríteni a munkához. Ez pedig megint csak az akaratot erősíti, annak pedig úgyis alig tud az ember elég munkát adni, különben olyan könnyen gyöngül, mint ahogy a tűz kialszik, ha nem táplálják. Egy-egy alapos erőfeszítés után pedig — még ha csak egy tisztességes lap írás volt is az — mintha csak kigyúlna az emberben a tűz. Olyan ez, mint a hegymászás: valóságos új életet önt az egész emberbe. Határozottabb lesz tőle a lépése, ragyogóbb a szeme, határozottabb a szájnak a vonala, keményebb a kézszorítása. Épen így áll mindennek az ellenkezője is. Ha elhagyjuk magunkat írás közben, akkor az írás va-

lóságos veszedelem lehet az akaraterőnkre. Úgy hat ez az ember jó szokásaira, mint valami nagy megrázkódtatás. Lassankint kezd az ember tőle ellanyhulni mindenben: Figyeljétek csak meg, ha egyszer elkezdi pl. az ember elhagyogatni a betük végét, hamarosan kezd lemaradni az i-ről a pont, a t-ről az áthúzás, míg végül olyan lesz az egész irkafirka, mint valamilyen országos vásár, amelynek közéje szabadult valami vad oroszlán. Aztán figyeljétek csak meg, hogy ragad át a rendetlenség a firkáról minden egyéb dolgotokra: a vége az lesz, hogy akármit csináltok, semminek becsületesen a végére nem jártok. Ámde próbáljátok csak meg egyszer az ellenkezőt: rakjatok fel minden ékezetet annak rendje-módja szerint, majd meglátjátok, hogy megérzik ennek a kis gondosságnak áldásos hatását a többi betük is: azok is szép egyenesen fognak egymás mellé sorakozni. És a gondos írás megszokása nem maradhat az emberben egyébként sem hatástalanul. Nem, az ilyen szokás átterjed mindenre, amihez csak fogunk. Azért nem túlzás, ha azt mondom: Aki észreveszi, hogy kezd hanyag és gondatlan lenni, annak nem kell fürdőre menni, hogy megerősödjék, nem kell ezer jó föltételhez kapkodni, épen elég, ha elkezdi pontosan fölrakni az ékezetet az ü-re, aztán a pontot az i-re, aztán végig írja a betüket és így tovább. Kezeskedem, hogy meggyógyul!

Mondok egy idevágó példát a természetből; ebből is kiviláglik, hogy milyen nagy hatással lehetnek az egész belső emberre az ilyen apró akaratgyakorlatok. Az olyan szigeteken, amelyeket tűzhányó pusztított el, hosszú nyugalom után lassan-lassan kezd újra éledni a növényzet. Csakhogy nem egyszerre. Először csak a legszerényebb mohok és zuzmók kezdenek csirázni a sziklák között. Ezek

aztán meglazítják a köves talajt és alkalmassá teszik a dúsabb növényzet táplálására. Így van az ember is az apró jószokásokkal.

Úgy-e hallottátok, hogy vannak, akik azt állítják, hogy az írásból a jellemre tudnak következtetni? Vajjon lehetséges ez? Vajjon az írásban megmutatkoznék a jellem? Persze, hogy meg! Hiszen minden egyes szokásunk hatással van minden egyes szokásra! A felületes jellem meglátszik az íráson is, minden egyes betűnek az alakján! Hogy van-e az illetőnek akarata vagy nincs, megfontolt természetű-e vagy hirtelenkedő, mindezt épúgy megmutatja az írása, mint a járása és arckifejezése. Csakhogy persze nem mindenki tudja helyesen el is olvasni, aki azt állítja magáról. De amint meglátni az írásból a jellemet, viszont az írással is hatni lehet a jellemre. Itt lehet megragadni, mert itt előbújik, mint ahogy az egeret is legkönnyebb megfogni, mikor kibújik az egérlyukból. Ha egy fiú kisértést érez, hogy ne nagyon tegyen különbséget enyém és tied között, vagy hogy nagyon is könnyen használ goromba kifejezéseket, annak azt ajánlom, szoktassa rá magát, hogy olyan gondosan írjon vonalzott füzetbe, hogy a betük ki ne nyuljanak a vonalak közül. Hiszen talán meg is van a jóakarat, csak a kellő gyakorlata hiányzik. És az ilyen apróságok olyanok, mint a zuzmó és a moszat a puszta szigeten: előkészitik a talajt a gazdagabb tenyészet számára, összegyűjtik és jó irányba terelik az akaratot.

Aki gondos és türelmes az írásban, az alighanem észre fogja venni, hogyan kezd fakadozni benne a dús növényzet; hogyan ver lassan gyökeret benne minden határozottság, minden türelem. Lassankint már nemcsak az ujján lesz úr, hanem szaván is és fészket raknak nála, megtelepszenek

benne és hívek maradnak hozzá a legszebb, legnagyobb gondolatok és elhatározások.

5. Trónfoglalás.

(Néhány szó az iskoláról.)

Az ifjú királyfi elfoglalja ősei trónját. Az országban évek sora óta dúl a nyomor és mindenféle gonoszság; a nép mint megmentőjét üdvözli a királyfit, aki helyreállítja a rendet és nyugalmat, Sok gyerek ábrándozik efféléről. Csakhogy az ilyesmi sokkal nehezebb, mint amilyennek látszik. Nem egy királyfi akadt már, aki gyönge volt ahhoz, hogy teljesítse igéretét, nem tudta kezébe ragadni a gyeplőt, nem tudta uralma alá kényszeríteni a gonosztevőket. Voltak azonban olyanok is, akik igazán el tudták foglalni a trónt és nem nyugodtak, míg az utolsó békebontó is meghajolt vasakaratuk előtt. Egymásután foglalták el az ellentálló várakat, mindenütt ott voltak, ahol nem várták őket, mindent tudtak és láttak és beleegyezésük nélkül semmi sem történhetett.

Ilyen királyfi az emberi akarat is. Sajnos, hosszú évekig eltart, míg elfoglalhatja trónját és bizony akad olyan is, aki sohasem jut el a trónig, mert gyönge és nem bir a sok lázadó alattvalóival. A trón felé az első lépéseket már a csecsemőnél meg lehet figyelni. Eleinte úgy mozog ide-oda keze-lába tétován, öntudatlanul, mint a vizinövények szárai. Csak lassacskán kezd az akarat parancsolni a tagoknak. Mikor az ember járni tanul, akkor is az a fődolog, hogy az akarat urává legyen minden mozdulatnak.

A trónfoglalás egy további lépése következik: a nyugodt ülés. Az akarat csak lassacskán kezd parancsolni a sok apró izgés-mozgásnak. Egy álló

óráig nyugodtan ülni: ez az új király első nagy tette. Erre csak igazán erőskezű uralkodó képes. Aztán megy tovább: a test különböző tartományaiban. Mindenütt hódolást, engedelmességet követel, bejárja országa minden városát és fogadja népe hódolatát és meghallgatja a költeményeket, melyeket a fehérruhás leányok szavalnak a tiszteletére. Elérkezik pl. a nyelv birodalmába és ott is hűségesküt követel. Bizony, úgy nézzétek a dolgot: nem én kívánom tőletek, hogy hallgassatok, én csak figyelmeztetlek, hogy az iskolában ragadhatja igazán kezébe az ifjú királyi akarat a hatalmat. Ne szalasszátok el ezt az alkalmat, mert ha az akarat idejében kezébe nem ragadja a gyeplőt, később már hiába: a lázadók azt fogják tenni, ami nekik tetszik. És legveszedelmesebb a nyelv. Ha idejében engedelmességre nem szorítják, a legnagyobb bajokat okozza. Hány embert sebzett már halálra a gúnyolódás, hány titok kipattant már, csak azért, mert valaki nem tudott parancsolni a nyelvének. Mennyi elhirtelenkedett szó csúszik ki a szánkból és mi mindent megtennénk utóbb, ha vissza lehetne vonni. Azért szorítsátok engedelmességre a nyelveteket és ha óra alatt eszetekbe jut valami jó tréfa vagy valami szellemes megjegyzés; gondoljatok magatokra és a trónra. — Van aztán még egy másik lázongó tartomány is, amelyben ritkán van rend: a nevetés országa! Ne gondoljátok, hogy óra alatt azért nem szabad nevetni, mert nem szeretjük a vidámságot! Dehogy! Hanem azért, mert a rosszkor való nevetés igen sok bajt okoz! Azért jó lesz, ha az akarat ellátogat a nevetés országába és amíg teljes hódolást nem lát, nem is távozik onnan. A tízpercben nevessetek, amennyi jól esik, de óra alatt küzdjetek a trónért. Gondoljátok, hogy én vagyok a főudvarmester, aki

számontartja, hol és mikor kell látogatást tenni. Amíg meg nem jelenek, üdüljetek; de amint én bejövök: hivnak az országos kötelességek!

XV. Erős ember, gyönge ember.

1. Ki a finom ember?

A régi görög mondákból tudjátok, hogy a görögök sokat vitorláztak keresztül-kasul a nagy vízeken és útjaikról csodálatos történeteket hoztak haza mindenféle idegen népekről, akiknél partra vetődtek és akikkel kereskedtek. Hát azt olvastátok-e, miről ismerték meg, hogy egy nép művelt-e, vagy rablónép? Arról, hogy hogyan fogadták a védtelen idegeneket, hogyan bántak velük? Ugyan miért? Gondoljatok csak a magatok iskolai tapasztalataira. Vajjon biztos-e, hogy egy fiú finom és művelt, ha az erősebbekkel szemben szerény és barátságos? Úgy-e, hogy ez még nem bizonyíték! De hát miért nem? mert nem tudja az ember, hogy nem félelemből teszi-e? Nem tudjuk, vajjon a szíve mélyéről jön-e igazán ez a szívesség, vagy csak külsőleg mutatja, hizelgésből, mert meg akarja nyerni az erősebb fiú bizalmát és jóindulatát. De ha aztán valaki a gyengékkel és védtelenekkel is gyöngéd, akkor már biztosak lehetünk, hogy ez az igazi természete, mert hiszen azoktól nincs oka félni, azok nem bánthatják akkor sem, ha durva volna hozzájuk és erőszakos. Így van ez a népeknél is. Arról ismerjük meg, igazán művelt-e valamely nép, ahogyan a gyöngébbel, a védtelennel bánik. Itt árulják el magukat a népek. Itt látszik meg, vajjon az udvariasság igazán szívbeli tulajdonuk-e, vagy csak külső máz, amelyet azért öltenek ma-

gukra, mert nem akarnak ujjat húzni az erősebbel. Mindenesetre áll, hogy vannak népek, amelyek nagyon sok szappant elhasználnak, szép muzeumuk és egyetemük van, a fődologban mégis csak barbárok, mert a gyöngékkel a védtelenekkel szemben nem állják meg a próbát.

Van még sok más alkalom is, melyben ki lehet próbálni az igazi finomságot. Ha pl. tudni akarom egy fiúról, hogy finom lelkű-e, vagy goromba pokróc, akkor nem olyankor figyelem meg, mikor a tanítójával vagy egy jól megtermett bácsival szerénykedik, hanem azt nézem, hogyan beszél a szolgálóval, mikor azt hiszi, hogy senki se hallja. Vagy megfigyelem az iskolaudvaron, hogy bánik a kicsinyekkel. Ilyenkor egy-két perc alatt épen eleget lát az ember.

Vagy tegyük fel, hogy egy anya jönne hozzám és mondaná: „Ez meg ez a fiatalember feleségül akarja venni a leányomat. Nem ismeri közelebbről miféle ember? Rábízhatom a gyermekemet?“ Ha már most erről az emberről véleményt akarok alkotni magamnak, vajjon azt nézem-e, hogyan beszél a főnökével, vagy hogy miket suttog a lány fülébe, mikor virágot nyujt át neki? Dehogy! Azt figyelem meg, hogyan beszél az alárendeltjeivel, akikkel büntetlenül gorombáskodhat. Aztán megkérem, hogy jöjjön velem a vendéglőbe és megfigyelem, hogy bánik a kiszolgálókkal, akik a borravalóért mindent kénytelenk elviselni. Ha csak lehet, azt is meg tudom, hogy bánik öreg édesanyjával. Ha azt látom, hogy a gyöngékkel szemben nem vigyáz magára, hanem keményen és főnhéjázóan viselkedik, akkor mesélhet nekem arról, hogy milyen boldogá fogja tenni a feleségét, — amennyit akar, egy szót se hiszek neki! Gondolom magamban: ha majd megtalál betegedni szegény

lány és ha eltalálja veszteni a szépségét, ha csak egy gyönge teremtés lesz, akiről neki kell gondoskodni, ki tudja, nem tör-e ki akkor belőle a műveletlenség és kiméletlenség! Hátha csak azért uralkodik magán most, mert lebilincselte a lány szépsége, vagy épen csak a pénze!

Sokszor lát az ember hivatalnokokat, akik gyönyörűen tudnak hajlongani a följebbvalójuk előtt és minden mondatukat így kezdik: „Engedje meg mélyen tisztelt igazgató úr, bátor vagyok mélyen tisztelt igazgató úr becses figyelmét legalázatosabban fölhívni...“ Mondhatom-e, hogy milyen művelt ember, hogy milyen finoman beszél és milyen szerény.!? Nem mondom biz én, amíg azt nem látom, hogy az alárendeltjeivel szemben is ilyen finom a modora! Mert csak akkor igazán finom ez a modor.

A népek haladásának egyik legjobb ismertetőjele a nőkkel való bánásmódjuk is. Erőszakkal a nők nem tudják kiharcolni a jó bánásmódot, ahol tehát kimélet és tisztelet a részük, ott ezt önként adják meg nekik és ez biztos jele egy nép műveltségének. De az egyes emberekről is el lehet mondani: „Mondd meg, hogy bánsz a feleségeddel és megmondom ki vagy?“ Durva népek és durva férfiak szokták, hogy a feleségükkel éreztetik meg mindazt a féktelenséget, amit az erősekkel szemben kénytelenek visszafojtani.

A népek megismerésére, meg egyes emberek megismerésére is jó eszköz még megfigyelni, hogyan bánnak az állatokkal? A legtöbb állat nem tud védekezni, még csak szitkozódni sem, se panaszra nem mehet. Azért itt látszik meg legvilágosabban, milyen mélyen gyökerezik valakibe az irgalmasság és hogy mennyi durvaság lakozik benne?

2. Milyen veszedelem fenyegeti az erős embert?

Talán csodálkoztok is, hogy az erős ember veszedelméről akarok beszélni. Hiszen azt gondolná az ember, hogy csak a gyöngeség forog veszedelemben. „Leghatalmasabb az erős magában" — mondja Tell Vilmos; annak nem kell védelem és ha mások rászorulnak, hát szívesen rendelkezésére áll másnak is. Hát miféle veszedelemről lehet itt szó? Mindjárt megértitek! Hallottatok már a léghajósok veszedelmeiről? Ha az ember túlságosan magasra emelkedik, ahol a levegő ritkább és nem áll ellent a vér nyomásának, akkor az embernek orrán, száján, fülén megered a vére. A véredények nem elég erősek arra, hogy a vért visszatartsák, ehhez a bennünket körülvevő levegő nyomása is kell. De hát miért mesélem ezt? Van ennek valami köze az erőhöz? Az erős talán valamikép hasonló az ilyen légi utashoz, aki nagyon is ritka levegőbe emelkedett? Azt hiszem, igen. Aki gyöngék és védtelenek között van, annak hiányzik az a nyomás, amit a vele hasonló erejű emberek gyakorolnak rá, akik nem hajlandók tűrni tőle és abban az állandó veszedelemben forog, hogy féktelenül előretör minden durva ösztöne és szenvedélye. Ahol erősek és gyöngék vannak együtt, vagy egyáltalán ahol olyasvalakivel érintkezünk, akivel szemben elhagyhatjuk magunkat, mert tőlünk vagy szüleinktől függnek, ott mindig nagyobb veszélyben forgunk mi, semmint az a másik, aki nem tud védekezni. Mert annak csak méltatlanságot és bántalmat kell tűrnie, de a belseje sértetlen marad, az erősebbnek ellenben, épen a szíve-lelke forog veszélyben: hiányzik neki az ellennyomás és így könnyen kitör belőle

minden önzés és minden kegyetlenség, mint a vadvizek gátszakadáskor.

Azért az erősnek még sokkal nagyobb szüksége van a gyöngék jogának szentséges tiszteletben tartására és a legmesszebbmenő kiméletességre, mint magának a gyöngének. Az erős ember szellemi épsége függ ettől. Azért mondok szellemi épséget, mert nem egy ember veszítette már el az eszét azért, mert nem volt, aki ellenállásra kényszerítette volna a saját szeszélyeivel és ösztöneivel szemben. Talán hallottatok már az ú. n. „cézáromániáról", a cézárok nagyzási hóbortjáról? Ismeretes, hogy Nero császár eleinte milyen szelid uralkodó volt, de azután úgy megmámorosodott a saját hatalmától, hogy végre valóságos vadállat lett belőle. A szibériai börtönökről szóló történetek is bizonyítják, milyen veszedelem a jellemre, ha csupa védtelen teremtés veszi körül az embert. Nem egy jóindulatú és jó nevelésű tiszt, aki mint fogházparancsnok kerül oda, teljesen elvadul és sokszor állatias kegyetlenségig sülyed, pusztán azért, mert mindig olyanok között él, akik teljesen tőle függenek, akiket tetszése szerint büntethet, akik miatt sohasem kell uralkodni magán. Ezt pedig nem birja meg az emberi természet. Kicsiben jól meg lehet ezt figyelni olyan gyermekeken, akiknek csupa nagyobb testvérük van. Milyen mások ezek, mint az olyanok, akiknek csak kisebb testvérük van! A legidősebb gyermek sokkal könnyebben válik önzővé, fönnhéjázóvá és féktelenné, mert mindig gyöngébbek veszik körül, akiknél ököllel vagy gorombasággal mindent elérhet, amit csak akar. Azért az okos ember szétnéz a környezetében, nincs-e közte olyan, aki védtelenül gyönge volna, vagy függő helyzetben levő: az ilyennel szemben mindig fönnáll a veszély, ha el talál feledkezni magáról. Ha látja

az ember a veszélyt, akkor félig már meg is van mentve, mert védekezhet ellene. Mint ahogy lázveszélyes vidékeken chinint szokás szedni, úgy az erőseket fenyegető veszedelem ellen az az elhatározás az orvosszer, hogy a gyöngékkel különösen figyelmesek és kíméletesek legyünk. Most talán azt is megértitek, hogy miért olyan fontos dolog az állatvédelem. Nem annyira az állatok miatt, mint az ember miatt. Mert az emberrel szemben rendszerint az állat a gyönge és a védtelen. Azért itt lesz nagyobb a veszély, hogy — mint a ritka légben a vér, — kitör belőlünk az állati védtelenséggel szemben minden vad és gonosz hajlam, hiányzik a kellő ellennyomás! Ezt az ellenhatást nem adja meg más, csak az irgalmasság.

Ismeretes mondás, hogy nem szabad kínozni az állatokat, mert azok is csak úgy érzik a fájdalmat, akár az ember. Csakhogy ez a mondás nem mond eleget. Azt kellene mondani: Ne bántsd az állatot, mert ha bántod, többet ártasz magadnak, mint neki. Az állatvédelem tulajdonkép embervédelem. Biztosítani akar bennünket a védtelenséggel szemben felgerjedő zsarnoki hajlamok ellenében. Aki durván bánik az állatokkal, maga is állattá sülyed. Ezzel bünteti a természet az állatkínzót; kérlehetetlen egy büntetés ez, mely utoléri a bűnöst, még ha senki sem látta is, amit tett. Az ausztráliai struccmadár elvesztette a szárnyait, csak egy kis csont maradt a helyén. Tudjátok-e miért? Mert mindig csak futkosott a sűrű bozót között. Már pedig természeti törvény, hogy minden szerv és minden izom elsatnyul, elhal, ha nem használják. Ez a törvény áll az emberre is, még pedig nemcsak az izmokra, hanem a lelki képességekre is. Aki mindent csak az öklével meg a vastag hangjával visz véghez, annak napról-napra erősebb lesz

ugyan az ökle, meg a hangja, de a lelke gyakorlat hiján napról-napra gyöngül. Már csak azért is ajánlatos az erősnek úgy viselkednie az iskolában és otthon, mintha ő volna a leggyöngébb: csak így szerezheti meg azokat a tulajdonságokat, amelyek megnemesítik az erőt: a lovagiasságot, a részvétet, a szerénységet és a nagylelkűséget. Milyen fölemelő egy látvány egy hatalmas, erős ember, aki amellett gyöngéd és kiméletes. Mint egy pompás telizengésű hegedű, olyan az efféle ember lelke: a sötét mélységekből a legmagasabb, legfinomabb dallamokig száll a zenéje.

Valahol azt olvastam: „Ne tégy senkit rabszolgává, mert magad is azzá válsz!" Mit jelent ez? Kinek lesz a rabjává az, aki visszaél védtelenséggel és nem uralkodik magán alárendeltjeivel szemben. Gondoljatok csak a léghajó hasonlatra. Ha az ember nem uralkodik a szenvedélyein, és szeszélyein, akkor egyre féktelenebbek lesznek, kisiklanak a kezéből és ide-oda ráncigálják az embert, rabbá teszik. Ez a védtelenek bosszúja!

3. Ki a gyöngébb?

Úgy-e azt gondoljátok, hogy ha gyöngékről van szó, akiket kímélni és oltalmazni kell, azok csak a testileg kisebbek és gyöngébbek lehetnek. De hát vajjon csak olyankor beszélhetünk gyöngeségről, ha kicsi áll szemben naggyal, vagy beteg egészségessel? Az előbb említettem, hogy már gyermekeknél is arról ismeritek meg az igazán finomlelkűt, hogy hogyan viselkedik a cselédekkel. De hát a cseléd csak nem gyöngébb, mint egy 12 éves fiú! Hiszen ha épen küzdelemre kerülne a sor, egy valamire való szakácsné három fiúval is elbánna egyszerre. Hát miért nem teszi mégse? Mert attól fél,

hogy elküldik és rossz bizonyítványt kap. Beírják a könyvébe, hogy: „Goromba, veszkedik a gyerekekkel.“ Ezért aztán nem meri használni az erejét és védtelenül áll; mert aki nem használhatja a fegyverét, az épen olyan, mintha fegyvertelen volna. A ketrecbe zárt oroszlánt a legapróbb gyermek is büntetlenül megpiszkálhatja bottal, mert nem védheti magát. Az oroszlán a gyöngébb és a gyerekek az erősek; tehetnek vele, amit akarnak. Tehát nem csak az a gyönge, aki testileg tehetetlen, vagy kicsi még, hanem mindenki, aki helyzeténél fogva nem veheti használt az erejének.

Lássunk még néhány példát. Mondjuk, hogy nagy szolgálatot tettem valami egészséges, erős embernek, vagy épen most segítek neki valamiben. Ő persze nagyon hálás és ezt meg is szeretné mutatni. Ha már most felhasználom az alkalmat és gőgösebb és udvariatlan kezdek lenni és mindenféle rossz tréfát űzök vele — hát persze neki el kell tűrnie ezt is. „Meg van kötve a keze“ — szokás mondani. Most ő a gyöngébb kettőnk közül; nem védekezhet, mert le van kötelezve. Azért különösen jól rávilágít a jellemünkre, hogy hogyan bánunk azokkal, akikkel jót tettünk, akiken segítettünk. Aki ilyenkor szerénytelen és kiméletlen, arról azonnal tudhatjuk, hogy a szerénység és finomság csak külső ruha rajta, amelyet aszerint ölt fel és vet le, hogy kivel van dolga? Pedig, sajnos, roppant kevés ember mutatkozik ezen a téren teljesen finomlelkűnek! Túlságosan erős a kisértés az olyan emberrel szemben, akit megajándékoztunk, vagy akin segítettünk, vagy aki szívességt vár tőlünk vagy bármikép is le van kötelezve irántunk, mondom túlságosan erős a kísértés, hogy az ilyen emberrel félvállról beszéljünk és hanyagabbul kezeljük, mint más, tőlünk független embereket. Volt

nekem egy iskolatársam, aki már mint kis fiú a legtökéletesseb finomságról tett bizonyságot e téren. Ha az ember elment hozzá, hogy magyarázzon meg neki valami leckét, olyan udvarias és figyelmes volt, mintha csak ő kért volna szívességet. Barátságos mosollyal fogadta az embert, azonnal széket hozott, a végén pedig egészen az utcáig lekísérte a vendégét; mindezzel nagyon kedvesen megkönnyítette a szívességkérést. Más az ő helyében röstelte volna a fáradtságot minderre; azt gondolta volna magában: örüljön az illető, hogy segítenek rajta. Pedig aki segítségre szorul, az nagyon is észreveszi ám, ha kevesebb figyelmet mutatnak iránta és ez nagyon megalázza és megkeseríti neki a segítséget.

Csak gondolkozni kell: találtok még ilyen példát, ahol erős és gyenge áll szemben egymással; pl. szegény és gazdag. Ha gazdag gyerekek egy iskolába járnak szegényebbekkel, nagyon sok alkalmuk van megmutatni a finomlelkűségüket; pl. azzal, hogy még szerényebben és tisztességtudóbban viselkednek velük, mint a magukhoz hasonlókkal; hadd lássák, hogy nemcsak a pénz előtt kapják le a süveget! Általában a finom, jószívű ember sohasem érezteti mással, hogy ő erősebb, vagy tehetségesebb, vagy gazdagabb. A régi görögök sokkal komolyabban vették ezt, mint mi újkori emberek, akik olyan nagyra vagyunk a haladásunkkal. Hiszen igaz, a régi görörgök nem kerékpároztak, sem vonatjuk nem volt, csakhogy mi meg a sok kerékpározástól és vasutazástól rá sem érünk elgondolkodni rajta, hogy mi is az igazi műveltség? Athénben pl. a nagy eleusisi ünnepeken, mikor az egész nép a templomba tódult, nagy tapintatlanságnak tekintették, ha a gazdag asszonyok kocsin mentek, mert ez bántotta volna a szegényeket. Egy hires

szónokot egyszer nyilvánosan meg is róttak, mert gyaloghintóban vitette magát a szegények városrészén keresztül és ezzel mintegy kigúnyolta szegénységüket. Manapság bizony a gazdagok nem szégyelnek gummikerekűn robogni végig a legszegényebb városrészeken!

Mesélek még egyet. Tudjátok, ki volt Scipió, aki meghódította és leromboltatta Carthagót? Erről a Scipióról tudok egy történetet, amely előttem többet ér valamennyi hadisikerénél. Afrikából való hazatérése után meghivta egy kis társaság, amely esténkint egy római polgár házában szokott összegyülekezni. Ez a római polgár beszéli, hogy milyen gyönyörűen viselkedett ebben a társaságban Scipió. Ő, az ünnepelt hős, a nagy győző, egyre azon igyekezett, hogy a többieket belevonja a társalgásba és szerénységével felbátorította a félénkeket. Aki nem tudta, észre sem vette volna, hogy a nagy Scipió is ott ül a vendégek között. Ő volt a legerősebb, de éppen abban nyilvánult meg a lelki finomsága, hogy ezt nem éreztette, hanem annál igénytelenebben viselkedett. Milyen kevesen tennének ma így! Csak egy kis siker, csak egy kis dicséret és az illetőnek mindjárt lerí a homlokáról mikor a szobába lép: „Hahó, hódoljatok! Itt a főszemély! Én vagyok itt.“

Sajnos, az iskolában magam is gyakran tapasztaltam, mennyire nem igen követik a tehetségesek Scipió példáját. Ahelyett, hogy szerényen igyekeznének eltakarni fölényüket, többnyire meglehetősen nyomasztón éreztetik a gyöngébbekkel.

Van még egy terület, ahol gyenge és erős találkozik. Ha t. i. egy testvér, vagy egy pajtás csúnyát vagy rosszat tett, szóval letért a jó útról, és otthon meg az iskolában mindenki rossz szemmel

nézi, akkor látszik meg, hogy van-e bennetek igazi tapintatosság. Akiben nincs, az ilyenkor fenn hordja az orrát és amúgy lóhátról beszél a megdorgálttal, mintha mondaná: „Látod, én vagyok a jó, a kifogástalan; te pedig meg vagy bélyegezve!“ Persze, aki bajban van, annak nincs barátja, mindenki azt üti, mindenki megalázhatja büntetlenül, mindenki élvezi, hogy ő nem keverte magát bajba. Nos, hát tudjátok már, mit várok ilyenkor attól, akinek helyén van a szíve. Csak az olyan emberben lehet bízni, aki akkor is jóságos és szerény, mikor bizton lehetne gőgös, fennhéjázó is. Mert csak olyannak belső szükséglete a szerénység.

Ezekből a példákból kitetszik, hogy nem mindig az az erősebb, akinek erősebb az ökle, hanem, akinek bármiféle előnye van a másik fölött. Az ilyen előny néha az egész életre szól, mint pl. a nagy tehetség; máskor csak rövid időre szól. Tegnap Pistát szidták jól össze és bezárták, Jancsi meg az erényhős szerepében páváskodott, — ma meg Jancsinak nem szabad az asztal mellé ülnie, mert hazudott és Pista érzi magát tisztának és jónak. Láthatjátok hát, hogy egyszer lehettek erősek, máskor meg gyöngék; mikor ti vagytok az erősek, az a fődolog, hogy ne éreztessétek a gyengébbekkel, hogy különbek vagytok, hanem bánjatok velük úgy, mintha ők állnának tifölöttetek. Ha verekszel valakivel az iskolában, aki egyenlő erejű veled, az ellen nem lehet szavam, (ámbár az is tagadhatatlan, hogy a verekedés inkább illik állathoz, mint emberhez), de ha még valaki nekitámad az ellenfélnek hátulról, akkor már amaz gyengébb, akkor rögtön abba kell hagyni a küzdelmet, ha ugyan előkelően, nemes ember módjára akar valaki cselekedni. A kutyák közt persze nem így van: ott mindig egész csorda üldöz egyet. Mindezek külön-

ben nemcsak a verekedésre állnak, hanem a szóval való veszekedésre is. Sohse vegyünk részt benne, ha többen támadnak egyre és szidják avagy nevetségessé akarják tenni vagy letorkolni, sohase alázzuk le magunkat, hogy résztvegyünk effélében; aki igazán erős, az szégyel védtelent bántani.

Tudom, hogy igazat adtok ebben, de hát itt az a fő, hogy az ilyen gondolatok fénye mellett az ember megvizsgálja az egész napi minden dolgát. Sokszor nem is tudja az ember, mennyire a saját legjobb belátása ellen cselekszik minduntalan. Képzeljétek el pl., hogy egy osztálytársatok elmesél valamit és véletlenül rájöttök, hogy hazudott, vagy legalább is lódított. Most aztán ez a gyerek a kezetekben van. Védtelen veletek szemben mindenki előtt. Nevetség és megvetés tárgyává tehetitek. Ilyenkor kell igazán meggondolnotok, hogy ő a gyenge és ti vagytok az erősek. Ha észreveszitek, hogy ellenmondás van a beszédében, ne fagassátok tovább; inkább mondjátok meg neki a véleményeteket később, négyszemközt. Emlékszem, hogy jártam egyszer gyermekkoromban. Azt mondtam egyszer a társaimnak, hogy föntjártam az Öttónál a Tátrában. Mindnyájan megbámultak ezért a hőstettért. Ekkor odalépett egy fiú, aki igazán járt ott és megkérdezte, hogy melyik úton mentem fel. Azt feleltem, hogy a nagy patak mentén. „De hiszen ott nincs is semmiféle nagy patak!“ — mondta ő. És mindjárt látta megzavarodott arcomon, hogy hazudtam. Most hát hatalmában voltam. Megszégyeníthetett volna. Minthogy pedig én is nem egyszer megbosszantottam, biztosra is vettem, hogy kiszolgáltat a köznevetségnek. Ő azonban ehelyett úgy tett, mintha tévedt volna, vagy mintha én a másik völgybeli patakot értettem volna; aztán sietve másra terelte a beszédet. Ez engem úgy megszégyenített

és úgy megindított, hogy nem tudom elfelejteni. És nagyobb hatást ért el vele, mintha nyilvánosan megszégyenített volna. Aki nem használja ki a mások gyöngéjét, az megmutatja, hogy igazán erős és nem szorul olcsó diadalokra. Az sem vall valami nagy finomságra, ha egy fiú civakodás közben nővérének minden gyengéjébe belekapaszkodik, vagy pedig ha az csakugyan mond valami ostobaságot, vagy nevetségeset és ő mindjárt dobra veri vagy sarokba szorítja vele. A kisleány pl. azt találja mondani: „Apa azt mesélte tegnap, hogy az ő dédapja majom volt és a fákon élt.“ A fiú mindjárt ráfeleli: „Dehogyis mondta! Félreértetted!“ Erre aztán elkezdenek veszekedni s végre is mind a ketten a papához mennek. Az a fiúnak ad igazat. Most hát ő a győztes, a húga pedig a legyőzött. Felsült és nagyon szégyeli magát. Valami durva kamasz az ilyet kihasználja és (persze a nővére jelenlétében) hangosan nevetve meséli fűnek-fának a dolgot, hogy lám milyen buta egy liba ez a Margit stb. Margit pedig mérgében és szégyenében majd a föld alá sülyed. Van egy német közmondás: A menekülő ellenségnek aranyhidat kell építeni. Azt jelenti ez, hogy aki menekül, az már a gyöngébb, a védtelen, a felsült: finomlelkű ember ezt nem használja ki, nem teszi nevetségessé, nem alázza meg, hanem utat nyit neki a tisztességes visszavonulásra. Hát még, ha a menekülő ellenség még hozzá a saját testvérünk! Akkor nem is lehet az a híd eléggé aranyos! Hát mit gondoltok, mit kellene ilyenkor mondani annak a fiúnak? Legjobb talán, ha ezt mondja: „Ugyan, kérlek, ne törődjél vele! Nincs azon mit szégyelni! Hát félreértetted! Először én is így jártam! Könnyű ám az ilyet félreérteni!“ Az efféle hídépítés már csak azért is jó, mert a kisleány megjegyzi talán az ilyen példát és ha aztán egyszer ő

kap bennünket tévedésen vagy tán épen füllentésen, ő sem állít majd pellengérre.

Hát még hol vagyunk mi, az erősebbek? Hol kell még takargatni a más gyöngéjét, ahelyett, hogy visszaélnénk az erőnkkel? Az ilyen eljárásnak megvan a maga külön neve is; a legszebb erények egyike, melyet különösen a régi lovagok gyakoroltak, mikor kiméletesen és tisztelettel bántak a legyőzött, védtelen ellenséggel és fölemelték térdeléséből. Tudjátok micsoda egy erény ez? Ezt hívják nagylelkűségnek. Azt jelenti ez a szó, hogy valakinek nagy lelke, nagy szíve van, amely ellentáll a kisértésnek és nem durváskodik a gyenge ellenféllel. Épen azzal bizonyítja be igazán az erejét, hogy ellent tud állni ennek a kisértésnek.

Ki emlékszik a történelemből a nagylelkűségnek valami példájára? Egyszer a csatatéren egy súlyosan sebesült dán katona vizért könyörög egy német katonának; amint az a patakhoz megy és vizet akar meríteni, a dán pisztolyt húz és rálő. Mi lett volna természetesebb, mint hogy a német katona most megölje a sebesültet vagy legalább is azt mondja neki: No, most ugyan nem iszol vizet! De a német nagylelkű volt. Elvette ugyan a sebesülttől a fegyvert, de azután mégis hozott neki vizet. — A nagylelkűségről olvasható történetek többnyire királyokról és hősökről szólnak vagy épen mesék és mondák; az ilyenekben megbocsátanak a védtelen ellenségnek. Mindez nagyon szép, gondoljátok magatokban, de talán csak a történelembe való, nem utánzásra. Sőt talán utánoztátok is szívesen, csak nem találtok rá alkalmat. Pedig mondjátok, nem fordul-e elő minduntalan, hogy csak rajtatok áll, hogy valakinek fájdalmat okozzatok, valakit nevetségessé tegyetek vagy kikürtöljetek valakiről valami csúnya dolgot? Talán valamikor

megis bosszantott benneteket és most a hatalmatokba került. Ő a gyenge, ti vagytok az erősek. Hát most megmutathatjátok, nagylelkűek vagytok-e vagy kicsinyesek. Mondjuk, hogy van egy fiú az iskolában, aki örökké bosszant téged; te pedig valami ismerőstől olyasmit tudsz meg róla, amit ha elbeszélsz, akkor ő az egész osztály előtt nevetségessé válik; pl. hogy fél a vihartól és sírva a ma májához bújik; vagy hogy elszalad a kutyától. Nos, elmeséled ezt? Kihasználod, hogy a hatalmadba került? Sokan azt gondolják, hogy miért ne tennék? De hát akkor mért adtok igazat Fabriciusnak, mikor ellenségéhez Pyrrhushoz foglyul küldi azt az embert, aki felajánlotta neki, hogy megmérgezi Pyrrhust? Miért vonzódik a szívetek ahhoz, aki nagylelkű? Egyszerűen azért, mert nagy erőnek jele, ha valaki nem akar kicsinyes eszközökkel győzni, ha ezt a gyengéknek hagyja, akik csak hátulról mernek támadni, akik csak akkor tudnak győzni, ha kihasználhatják a másik egy tehetetlen pillanatát. Az erős ember csak magához méltó ellenféllel akar küzdeni és nem akkor, mikor a leggyöngébb, hanem mikor a legerősebb.

Megint csak azt látjuk, hogy legjobban akkor lehet megismerni, megpróbálni az embert, amikor gyengékkel, védtelenkkel áll szemben. Ha látni akarjuk, hogy hűséges-e a kutyánk és ragaszkodik-e hozzánk, akkor levesszük róla a nyakörvet. Ha a madár hűségét akarjuk kipróbálni, szabadon eresztjük: vajjon visszajön-e? Így kell tenni az emberekkel is. Ha látni akarjuk mit ér valaki, nézzük meg, mit csinál, mikor semmi sem köti, vagyis mikor gyengébbel áll szemben. Ha ilyenkor durva, akkor tudhatjuk, hogy csak a külső korlátok mutatták műveltnek. Ha ilyenkor finom és lovagias valaki, annak igazán a belseje fegyelmezett, azt a sa-

ját szíve tartja a finomság korlátai közt. Az ilyen emberben meg lehet bízni, ez már megállta a próbát.

4. Hogyan lehet segíteni a gyöngén?

A középkori lovagok legnagyszerűbb fogadalma a gyengék védelmezése volt. Azért nevezik még ma is lovagiasnak azt, aki kiméletes és szolgálatkész pl. nőkkel szemben. Ahogy a gazdag embert csak akkor vesszük igazán emberszámba, ha feleslegét megnyitja a gyengék segítésére, úgy az erős embert is csak akkor nevezzük lovagiasnak, ha a maga nagyobb erejét a mások segítésére, megmentésére használja. Az igazi férfiút nem az teszi, hogy hány embert tiport le, hanem az, hogy hányat emelt fel? Hiszen ha nem úgy volna, akkor a bivaly és az orrszarvú volna a férfiasság mintaképe és ezeknek a képét kellene felakasztani az iskolában, hogy az ifjúságot serkentsék. Igaz, hogy sok fiút lát az ember az utcán tombolni és nekiszaladni másoknak, akikről azt gondolná az ember, hogy valami orrszarvú képét hordja a zsebében és időnkint annak nemes példájából merít erőt. Az úgynevezett kamaszkorban gyakran azt hiszik a fiúk, hogy a valódi férfiasságot és hősiességet a vad lárma és szilaj száguldozás mutatja meg. Mikor egyik-másik berobog, az ember szinte szeretne felkiáltani: „Üdvözlégy, ó dübörgő gőzparipa!“ Sajnos, némelyik ilyen marad egész életére, mert nem akad, aki idejében figyelmeztetné a tévedésre.

Ha festő volnék, úgy festeném meg a nő és a férfi eszményképét, hogy a nő szép nyugodt alak volna, karján alvó gyermekkel, akinek gyengéden simogatja a homlokát; a férfi pedig élénk, izmos alak, egyik karjával egy szegény elbukottat emel

ki a mélységből, a másikat védőleg terjeszti föléje.

Ma már egész sor illemszokás emlékezteti a férfit, hogy ereje azért adatott neki, hogy segítsen másokon. Ami az Egyházban a gyermeknek a keresztség, azt a szerepet töltik be a segélynyújtás illemszabályai a növekedő férfiú számára. A fiú akkor tesz először tanuságot kezdődő férfiasságáról, mikor először segíti fel a nővére kabátját, vagy először veszi el az utcán egy öreg asszonytól a nehéz kosarát, vagy először ad helyet a villamoson valami idős hölgynek vagy öreg úrnak, vagy akár egy nehéz terhet cipelő szolgálónak. Némely fiú persze azt gondolja, hogy akkor válik férfiúvá, mikor valami sötét folyosón elszívja az első cigarettát és derekasan rosszul lesz tőle. Pedig hát a férfiasságot nem adják ilyen olcsón! Aki még fontosságot tulajdonít az ilyen külsőségeknek s aki azt hiszi, hogy ezzel válik felnőtté, az épen ezzel mutatja meg, hogy még mennyire gyerek és hogy tulajdonképen még baba meg hintaló volna való neki.

Nézzük milyen kimélő és segítő szokások fejlődtek ki a nőkkel szemben?

Arról már volt szó, hogy a villamoson vagy otthon is nem ülünk le, ha ők állnak. Visszük a holmijukat, felöltőt, csomagot és általában igyekszünk őket megkímélni minden testi megerőltetéstől. Ha minden esetre külön gondolna az ember, rengeteg szabályt lehetne itt felállítani. A fődolog az, hogy az emberben meglegyen a helyes érzület; akkor tudni fogja minden egyes esetben, mit kell tennie. Persze, hogy némely fiú még tizennégyéves korában is kiszolgáltatja magát az édesanyjával vagy a cselédleánnyal, az is mutatja, hogy némely ember milyen nagyon lassan fejlődik férfiúvá. Az ilyen fiúkat mindig azzal mentegetem magamban, hogy biztosan járni is csak négyéves korukban kezdtek

és hatéves korukban talán még üvegből szopják a tejet.

Másik szabály, hogy az utcán mindig jobbfelől engedjük a nőket. Ma már ennek nem sok értelme van, hiszen az utca akárhányszor épen jobbfelől kényelmetlenebb és piszkosabb. Azért Amerikában az a szabály, hogy a nőt a járdán mindig belül engedik menni, hogy ha az út szűkül, ne legyen kénytelen lelépni az utcai piszokba. Ennek a szokásnak megvan a maga jelképes értelme: A férfiúnak az élet útján is bátran magára kell vállalnia minden akadályt, minden nehézséget.

Sok ember azt gondolja, hogy ha a nőkkel szemben megtart egy és más szabályt, azzal már kész lovag. Pedig ez nagy tévedés. Ezek az udvariassági szabályok olyanok, mint a világító hajó, amely a hajóknak jelzi a kikötőbe vezető utat; csak arra valók, hogy jelezzék az irányt, merre visz az út a lovagiasság és kiméletesség kikötőjébe. Ha igazán és nemcsak külsőleg akarunk lovagiasak lenni, azon kell gondolkoznunk, hogyan rendezzük be egész mindennapi életünket.

Aki igazán szolgálatkész és lovagias akar lenni a nőkhöz, az nem érheti be egy-két külső szokással, hanem magának kell gondolkodnia rajta, hogy mi mindent rejt magában a segítség fogalma. Először is azzal kell tisztába jönni, miben szorulnak a nők legjobban kiméletre. Nézzétek édesanyátokat. A legtöbb anya az idegeit fájlalja, mert az éjszakai virrasztás, a gyereklárma és a sok gond nagyon megviseli őket. Azért elsősorban segítsünk megnyugtatni az ideges asszonyokat és vigyázzunk, hogy ne tegyük őket még idegesebbekké, ez sokkal fontosabb, mint hogy tartsuk az ernyőjüket vagy helyet adjunk nekik. Pedig a legtöbb gyerekben nincs ilyesfélékben egy szikra kímélet; többnyire úgy

csapkodják az ajtókat, hogy attól még egy elefánt is idegessé lenne. Ha meg szerencsésen hazaérkeznek, akor úgy körüldongják a mamát, mint a szúnyogok és addig-addig kunyorálnak, addig-addig feleselnek, míg a sok ide-oda beszéddel a végsőkig feszítik szegénynek az idegeit; de azért el nem engednék, hogy az övék legyen az utolsó szó. Pedig hát tegyük fel, hogy csakugyan nektek volna igazatok és a mama tévedne — hát mit árt az? Hány ártatlan ember viselte már el bátran és vidáman még a halált is: ti meg nem akartok eltűrni egy kis félreértést, egy kis igaztalan szidást! Csakhogy aki így tesz, az aztán ne nagyon lelkesedjék azokért a hős vértanúkért, hanem inkább a csaholó kutyákat bámulja meg az utcán, amelyek el nem kotródnak az ember útjából, amíg legalább még egy nagyot nem vakkantanak a végén.

Segíteni! Azt hiszem, ha jól végiggondolja az ember, akkor ez a szó talán legtöbbet mond a világon. Hiszen az még magában nem segítség, hogy az ember pénzt ad valakinek vagy a karját nyújtja, vagy jótanácsot ád. Vannak pl. emberek, akik akarnának segíteni, de olyan tapintatlanul teszik, hogy megalázzák vele az illetőt, úgy hogy nem is képes többé felegyenesedni. A szó igazi értelmében csak az segít, aki megerősíti a másikban az önbizalmat és ezzel rásegíti, hogy maga segítsen magán. Azért jóformán nem is vigyázhat az ember eléggé, hogy hogyan ad: hogy kímélje a szegény ember érzékenységét és megkönnyítse nekik azt a keserves dolgot, hogy úgy kell valamit elfogadniuk. Ez az igazi segítség!

A betegápolás szintén olyan terület, amelyen megmutatkozik milyen kimeríthetetlen tartalma van ennek a szónak: segíteni. Mérhetetlenül többet jelent az, mint orvosságot beadni és sebeket bekötni.

Gondolkozzunk csak egy kicsit, mi mindennel lehet segíteni egy betegen.

Először is azzal, hogy csendesen, megnyugtatóan beszélünk hozzájuk és nem fárasztjuk őket hangos kelepeléssel. Másodszor azzal, hogy figyelmüket lehetőleg eltereljük bajukról és azon igyekszünk, hogy kellemes dolgokkal foglaljuk el őket. Harmadszor: éreztessük velük, hogy milyen nélkülözhetetlenek ők és hogy mennyire örül mindenki a gyógyulásukon. Negyedszer: vigyünk nekik virágot és igyekezzünk nekik mindenképen kedveskedni. Ötödször: sohase mutassunk fáradságot vagy épen türelmetlenséget, inkább mindig éreztessük a beteggel, hogy mily örömmel ápoljuk és milyen jól esik nekünk ez a velük való csendes együttlét. Végre pedig: szövögessünk velük gyakran terveket, hogy mi mindent fogunk csinálni, ha majd meggyógyulnak; ez a legjobban eltereli a figyelmet a betegségről és biztatja őket, hogy igazán meggyógyulnak. Hatodszor: hívjuk fel a beteg figyelmét a betegség előnyeire is: arra, hogy milyen irigylésreméltó a betegszoba nyugalma és hogy milyen veszedelem az emberi lélekre, ha sohasem jut osztályrészeül ez a nyugalom és magábaszállás.

Még egy utolsó példát. Nagyobb kirándulásokon, sétákon gyakran megtörténik, hogy a társaság egyik-másik tagja elfárad vagy hogy általában valamelyik rossz gyalogló és minduntalan elmarad. Vajjon úgy segítünk-e rajta igazán, ha minduntalan rákiabálunk: Hol vagy már megint, te lustaság? Úgy jársz, mint a csiga! No, téged se hozunk el egyhamar magunkkal! — Nem! Inkább bátorítani kell; a fáradságnál t. i. nagyon sok függ attól is, milyen hangulatban van a lélek. Hegymászásnál meg épen a leggyöngébb menjen legelől, mert nincs nyomasztóbb, mint utolsónak lenni. Aztán

meg azért is jobb így, mert akkor a gyönge adja meg a tempót. És igyekezzünk vidám társalgással elterelni figyelmét a fáradságtól. Ez az erős ember kötelessége: juttasson másnak is a maga fölöslegéből. És milyen hálás aztán az ilyen gyönge ember ezért a finom és csendes segítségért, amit nem vesz észre senki más, eleinte talán még ő maga sem!

5. Harc a tanítóval.

Annyit beszélgettünk erősekről és gyöngékről, hogy most már szeretném látni, megértettétek-e igazán. Elmondok egy iskolai esetet, aztán meglátjuk, mit szóltok hozzá, vajjon igazat adtok-e nekem abban, amit az erősek kötelességeiről és veszedelmeiről mondottam.

Tudjuk, milyen öröm a gyermekeknek, mikor egy-egy új fiatal helyettes-tanár jön próbatanítást tartani. Olyan izgés-mozgás van ilyenkor, mint valami zsákmányt érző farkascsordában. És mihelyt az új tanító magára marad az osztállyal, azonnal kitör a vihar. Papírgalacsinok röpködnek a levegőben, pukkantók durrognak, lábak dobognak, szóval mozog minden. Hogy kezdjen már most harcba a tanár? Dörgő hanggal, hatalmas pofonokkal talán egyszer s mindenkorra elhallgattatja a lármát és biztosítja a tekintélyét. Vagy lehet az is — bár ez nagyon nehéz —, hogy már a tartásában, a fellépésében van halami határozottság, valami imponáló erő, ami meg már eleve csendet teremt. Többnyire azonban az ilyen fiatal tanárjelöltek még nagyon tapasztalatlanok és félénkek; minthogy pedig épen a legtehetségesebbek, lefinomabbak, legszeretetreméltóbbak legkevésbbé szoktak érteni az asztalcsapkodáshoz meg a püföléshez, hát leginkább az ilyenek a legtehetetlenebbek az efféle zsivajjal

szemben. Hiszen az igazgatónak sem szeretnének jelentést tenni, mert akkor azonnal észrevenné, hogy nincs tehetségük a fegyelmezéshez. Így hát igyekeznek a lármában tanítani tovább, ahogy lehet. Aztán teljesen kimerülten és csüggedten térnek haza, mert nem tudják, hogy mire visz ez? Pedig milyen lelkesen készül némelyik a pályájára és ime talán mégis csak le kell róla mondania, mint az olyan kocsisnak, aki nem tudja fékezni a lovakat. Pedig csak gondoljátok el, milyen nehéz egy tanárnak pályát változtatni! Teljes öt évig tanult, és hiába, mert azzal, amit tanult, nem lehet belőle sem orvos, sem mérnök. Képzeljétek el, hogy a ti bátyátok járna így! Hogy igyekeznétek bátorítani! Hogy ráznátok az öklötöket azokra a vad fiúkra! Pedig talán ti magatok is csináltatok már ilyent és nem is gondoltatok rá, hogy neveletlenségtek nemcsak egy embert dönt szomorúságba, kétségbeesésbe, hanem mindazokat, akik őt szeretik és akikkel összve van kapcsolva élete. Ki tudja, milyen epedve várta az édesanyja, hogy álláshoz jusson, hogy azután a kisebb gyerekeire is jusson valami; és most azzal jön haza a fia: „Nem megy, sehogy se megy! Tönkre megyek! Csak úgy zúg a fejem! Igazán elment minden kedvem...!" És ha édesanyja kedvéért talán a helyén is marad, de odavan minden életkedve.

Mondjátok csak, ki itt az erősebb? A gyerekek vagy a tanár, csak azért, mert nagyobb és erősebbek az izmai? Ilyenkor a tanár a gyengébb és pedig azért, mert védtelen és mert szenved. Negyvenötven faragatlan fickótól nem nagy vitézség lehetetlenné tenni az előadást olyan valakinek, aki sem ütni nem akar, sem az igazgatót nem akarja segítségül hívni. Az igazán finomlelkű fiút arról ismerni még, hogy ilyenkor nem segít lármázni és már előre

ellene van a dolognak. A legvadabb gyerekcsíny is megbocsátható, de mihelyt egyszer védtelenek ellen, gyöngék ellen irányul a dolog, akkor már nem vidám csiny többé, hanem aljasság. Vagy azt hiszitek, hogy csak nőkkel szemben lehet az ember lovagias? Dehogy is! A tanárok iránt is: mikor t. i. mi vagyunk az erősebbek és ők vannak nehéz helyzetben. Aki kihasználja a tanára tanácstalanságát és eldob minden fegyelmet, az veszedelmes klima alá költözik: a nyers erőszak klimája alá, ahol gonosz lázak uralkodnak és egész életre kiható károkat okozhatnak az embernek. Aki egyszer kigúnyolt egy gyönge embert és visszaélt a gyengeségével, az nehezen gyógyuló betegségben van és alaposan csak úgy gyógyul meg, ha egyszer amúgy istenigazában kileli a hideg a maga nyomorúságától és hogyha még később is, ha csak reá is gondol ezekre a csúnya és szomorú emlékekre, máris kiveri az izzadság. A legjobb azonban az volna, ha elmenne a tanárhoz és megmondaná neki: mennyire fájlalja, hogy résztvett abban a csúnya dologban.

XVI. Emberszeretet.

1. Hogyan bánjunk az indulatos és hirtelen haragú emberrel?

Talán nincs a világon nehezebb dolog, mint izgatott, dühösködő emberekkel megmaradni szelidnek, nyugodtnak. Ha még olyan erős is az ember jó elhatározása, mihelyt egyszer lobbanékony emberrel kerülünk össze, aki dühbe jön és pattogni kezd, egyszerre elfelejtkezünk mindenről. Ragadósabb ez az izgatottság, ez a durvaság minden kanyarónál, minden vörhenynél; az, aki megkapja,

néha még jobban dühöng, mint aki kezdte. Utólag sokszor nagyon megbánja az ember, hogy elhagyta magát ragadtatni és még sem tudja elképzelni, hogy kerülhette volna ki az összetűzést? Mit tehet itt az ember? Mondok egy jó módot; ez sem csalhatatlan, de igen jó szolgálatokat szokott tenni: képzeljük, hogy orvosok vagyunk és úgy bánjunk a dühöngővel, mintha kezelésre szoruló beteg volna. Az ilyen hirtelen haragú ember nem is szokott egészen egészséges lenni, legalább is valamelyes ideggyöngeség rendesen van nála; a dühroham alatt úgy kell kezelni, mint valami lelki beteget. Az ilyent csak sajnálja az ember és nem jut eszébe úgy felelni neki, mint az egészségeseknek szokás, nehogy még jobban fölverje a beteg idegeket.

De hát hogy kell bánni lelkibetegekkel? Igyekezni kell észrevétlenül másra terelni figyelmüket, hogy megfeledkezzenek rögeszméjükről. Nem szabad ellentmondani nekik, inkább barátságosan rájuk kell hagyni mindent, mintha egy véleményen volnánk; ezzel észrevétlenül megnyugtatjuk a beteget. Egyszer egy barátom meglátogatott egy elmegyógyintézetet; egy negyedikemeleti erkélyen beszélgetett az egyik elmebeteggel és az egyszerre rászólt: „Ugorjon le! Én vagyok az Úristen! Gondom lesz rá, hogy ne essék baja.“ Ha barátom ellenkezni próbál, akkor a beteg talán elkezd örjöngeni és ledobja. Ő azonban feltalálta magát és így felelt: „Tudom, ó Uram Istenem, hogy ha te akarod, nem esik bajom; de olyan jó itt nálad az égben, hogy szeretnék még itt maradni egy kicsit.“ Az „Úristen“ erre boldogan mosolygott és nagyon meg volt elégedve. Ez a legjobb bánásmód a heves, indulatos emberekkel is. Sohasem szabad mereven ellenük szegülni, hanem helyben kell hagyni a gondolataikat és ezzel meg kell nyugtatni őket, aztán ügye-

sen, anélkül, hogy észrevennék, meg kell próbálni elterelni őket az oktalanságuktól, vagy pedig ne is próbáljunk addig hatni rájuk, míg teljesen le nem csillapodtak. Ha megbokrosodott lovakkal kerül az ember szembe, nem veti magát eléjük, se nem kap rögtön a gyeplők közé, hanem neki kell szaladni előbb egy darabon velük, mert különben ahelyett, hogy ő állítaná meg a lovakat, azok ragadják el őt. Épen így vagyunk az olyan emberrel is, aki elejtette kezéből az önuralom gyeplőit, akit elragadott a félelem vagy düh, egy darabon velük kell rohanni, hacsak azt nem akarjuk, hogy még jobban megvaduljanak és minket is elragadjanak. Izgatott, ingerlékeny emberekkel különösen gyöngéden és szeretettel bánjunk, főleg amíg magukhoz térnek. Hiszen ez a fölindulás valójában onnan ered, hogy az ilyen érzékeny ember mindenben támadást, sértést, rosszakaratot lát s azonnal lázasan védekezni kezd, mint ahogy sok embernél a gyönge szervezet minden kis zavarra is mindjárt lázzal és szívdobogással felel.

Mindezzel nem akarom azt mondani, hogy az izgatott, fegyelmezetlen emberektől most már mindent el kell tűrni. Hiszen ezzel nekik tennők a legrosszabb szolgálatot. Csak annyit akarok mondani, hogy: mindent a maga idejében. Abban a pillanatban, mikor épen fel vannak indulva, a dorgálás, rendreutasítás csak olaj volna a tűzre. Az illető belátja ugyan rendesen, hogy méltatlanul viselkedett, de ez csak még dühösebbé teszi arra, ki fölingerelte. De ha az ember jóságos és nyugodt marad — ez persze néha rendkívül nehéz! — ez aztán utóbb szégyenérzetet és egyszersmind hálát is kelt benne és az ilyen a legjobb hangulat, hogy egypár komoly szót szóljunk arról, milyen fájó és milyen meglepő volt nekünk a lefolyt jelenet. De itt ismét

„aranyhidat kell verni a menekülőnek". A megalázással is bölcs mértéket kell tartani. Inkább arról beszéljünk, hogy nyilván nem érezte magát egészen jól, hiszen különben már annyi tanújelét adta önuralmának és hogy hiszen tudja ő azt, hogy csak jót akarunk neki és a világért sem akarjuk megsérteni.

Ha beteg van a háznál, elhívjuk a doktort: a háziorvost. Voltaképen azonban nemcsak a doktor az igazi háziorvos. Háziorvos minden okos, szelíd ember, aki nem pattog, nem dúl-fúl a háznál, hanem tapintatosan békét szerez; aki bölcsen tud bánni a méregdudákkal és egy-két hüsítő szóval le tudja csillapítani a 39-fokos düh-lázat.

Ilyen háziorvosok kellenek minél többen!

2. A tapogató csáp.

Nem tudom, megfigyeltétek-e már a csigák meg a lepkék tapintócsápjait? Se a csiga, se a lepke nem várja ám meg, míg beleütközik valamibe, hanem kinyújtja a maga finom csápjait, amelyek sokkal érzékenyebbek, mint a teste többi részei és ezek előre jeleznek minden közeledő tárgyat.

Sokszor azt gondolom, hogy az embernek se ártana egypár ilyen csáp. Még pedig nem annyira a saját védelmére, mint inkább azért, hogy egy kicsit finomabban kitapogatná, hogy hogyan érzi magát a környezete. Akkor jobban eltalálná, hogyan kell bánni az emberekkel és nem sértene-bántana lépten-nyomon.

Nemrég láttam a villamoson egy asszonyt. Szegényt valami nagyon szomorú dolog érhette, mert ki volt sírva a szeme és még a sok nép közt sem tudta visszafojtani a könnyeit. Szemben vele pedig két fiú ült és egyre lökdösték egymást és tolakodó

kíváncsisággal bámultak a szeme közé. Ezeknek tán nem volt érzékeny csápjuk: eszükbe sem jutott, hogy ez a bámészkodás mennyire terhére lehet a szegény asszonynak és hogy milyen hálás volna, ha a szemközt ülők elfordulnának és úgy tennének, mintha észre sem vennék. Nagyon valószínű, hogy ez a két fiú akkor is összedugta volna a fejét, ha egy púpos vagy golyvás ember, vagy egy szakállas hölgy szállt volna fel és azt is így megbámulták volna. Az ilyen ember egy percig sem gondol rá, hogy milyen elfogódottá meg félénkké teheti az ilyen feltünő vagy hibás testű embert, ha folyton azt látja, hogy már megint figyelmessé tesznek rá valakit, vagy hogy az emberek a tekintetükkel adják egymásnak tudtára: ni, milyen furcsa egy ember. Ezeknek fogalmuk sincs róla, hogy mit érezhet más efféle helyzetben? Pedig ha tudnák, milyen jótétemény arra az ilyen feltünést keltő emberre, ha úgy tesznek, mintha észre sem vennék, ami feltünő vagy nevetséges, vagy beteges rajta, akkor bizony kész szívvel megtennék. De hát nincsen tapogató csápjuk!

De vajjon nem lehetne-e a testi csápok helyett lelkiekre szert tenni? Ha pl. gyakorolnók magunkat abban, hogy beleképzeljük magunkat más helyzetébe, meg hogy külső jelekből tudjunk következtetni arra, ami odabent végbemegy — mint a fiatal indián, aki megtanulja a könnyedén meghajolt füszálon is megismerni a lábnyomot? Ismerek embereket, akiknek van ilyen lelki tapintószervük és bámulatos finomsággal tudják kitapintani embertársuk hangulatát és szükségleteit és persze aszerint is cselekszenek. Csakhogy ez nagy művészet. Eszembe jut Homeros Alkinoos királya, aki hallgatásra inti a dalnokot, mihelyt észreveszi, hogy a dal könnyeket csal Odysseus szemébe. Ennek már csaknem

3000 esztendeje, de a mi tapintó csápjaink mintha nem sokat fejlődtek volna azóta; talán inkább satnyultak is, mert az emberek nem igen érnek rá egymással törődni. A régi egyiptomiak már annyira vitték, hogy ilyen törvényeik voltak: „Sírók közt ne nevess, nevetők közt ne sírj". A piramisok sírkamráiban ma is, évezredek múltán olvashatjuk ezt. Hát mi hogy állunk e téren? Úgy-e hányszor megesett rajtatok, hogy morcossággal, kiállhatatlansággal elrontottátok mások jókedvét, vagy hogy nagyon hangos vidámsággal megsértettetek szomorú embereket?

Száz meg száz eset fordul elő mindennap, amikor jó volna egypár finom, érzékeny csáp. Vajjon tapintatos dolog-e pl. bentmaradni a szobában, amikor szidják a testvéredet és végignézni a megaláztatását? Ha ilyenkor szép csendesen kihúzódol onnan, biztos, hogy ez jobban esik neki, mint ha egy egész mázsa cukrot adnál neki! De persze, aki nem nyújtja ki maga elé a tapogató gondolatait, az nem fogja megérezni, milyen kellemetlen ilyenkor másnak a tanú, és szépen odabent marad, érzéktelenül mint egy orrszarvú.

Nagyon óvatosan tapogatózni kell olyankor is, ha a magunk boldogságáról, vagy pompás utazásainkról és más efféléről beszélünk. Hátha van a hallgatók között valaki szerencsétlen, aki sok nélkülözésen ment keresztül és akire a szavaink alatt kétszeresen ránehezedik az élet súlya. Tegyük fel, hogy egy pajtásodnak a minap halt meg a hugocskája; ha már most ez előtt találsz arról beszélni, hogy milyen jó annak, akinek huga van, ugyancsak megmutatnád, hogy semmi érzéked az iránt, mi fáj másnak, mi sebesít meg mást?

Ha felnőttek civódnak, a gyerekeknek mindig ki kellene menni. Könnyű elgondolni, hogy a felnőt-

tekre utóbb mindig nagyon bántó lehet az a tudat, hogy közönségük volt abban a rossz órában.

Nagyon kevés gyermek tud igazán kiméletes és finom lenni a szülőihez. Hiszen a jóakarat többnyire megvolna bennük, de aki nem érzi mire van szükségük, az nem is tehet kedvükre. Itt is érzékeny csápokat kellene növeszteniök: kitapogatni, mikor szorul az édes apa nyugalomra, mikor ideges az édesanya a sok házimunkától és olyankor kímélni kellene egy kicsit őket a lármától és a kérdezősködéstől. A betegápolásban sem lehet ellenni enélkül. A beteg sokszor annyira ki van merülve, hogy beszélni sem tud; ilyenkor az arcáról kell leolvasni, hogy mit kívánna.

Durva dolog pl. az is, ha valaki nevet azon, ha valamely iskolatársa foltos nadrágban, bő cipőben vagy furcsa ruhában jön az iskolába; mert vagyontalan szülők gyermekei ritkán juthatnak új ruhához és bizony régi holmikból nagy fáradsággal úgy ahogy átalakított ruhában kell járniok. Aki ezen nevet, az csak olyan kiméletlen, mint aki kineveti a szegényt, mert nincs pénze.

Sokkal jobban kell szerttenni egy pár jó tapintó csápra az életben, mint egy finom korcsolyára vagy kerékpárra. És a legnagyszerűbb az, hogy ezt még csak el sem lehet lopni és még pénzbe sem kerül.

3. Anyai lelkület.

Van egy bizonyos kor, melyben a fiúk kezdenek különvonulni a lányoktól és másféle játékokat játszani. Schiller írja „A Harang"-ban: „Lányt a fiú kevélyen otthagyja, Ragadja a vad életár." És ha a ti korotokban a legtöbb fiú nem is kénytelen még kimenni az életbe, hanem nyugodtan maradhat otthon, mindenesetre kiront kevélyen a baba-

szobából és inkább ablak- vagy bögretörősdit játszik, vagy rabló-pandurt vagy indiánust. Ilyenkor kezdenek néha tiszteletlenül bánni az édesanyjukkal is és úgy tesznek, mintha már semmit sem tanulhatnának tőle és mintha az életük eszményképe eztán már nem is lehetne más, mint az Utolsó mohikán vagy Winnetou, a vörös gentleman, vagy valamelyik prairebeli skalpvadász.

De hát gondolkozzunk csak egy kicsit! Emlékeztek még, mit beszéltünk nemrég: Mi volt a lovagok legfőbb fogadalma? Segíteni a gyengét és elnyomottat. Mint ahogy az igazi gazdagságot az bizonyítja, hogy az ember adakozik, mert sok a fölöslegje, úgy az igazi erő is abban nyilvánul, hogy jut belőle másnak is. A segélynyújtás és kiméletesség mindig az erő jele; önzés, durvaság a gyengeségé. A fejlődés idején, az ú. n. kamaszkorban épen azért olyan durva és önző sok ember, mert ilyenkor a növés veszi igénybe minden erejét, nem igen marad fölöslege embertársai számára. Csak a nagyon erős ember lovagias és gondos már kamaszkorában is. Azért érthető, hogy a legerősebb fiatalemberek tisztelik legjobban édesanyjukat. Nemcsak azért, mert anyjuk, hanem azért is, mert az anyai szeretet a hősies önzetlenség legtökéletesebb megtestesítője, és ez állandóan figyelmeztet, hogy az emberi erő akkor éri el teljes virágzását és megszentelését, ha áldozatos szolgáló szeretetté érik. A férfiúi hivatás **igazi ereje sem abban** nyilvánul, ha könyökkel lökdösödik az ember és másokon keresztültaposva szerez magának előnyöket és egyedül magával törődik, hanem abban, hogy lovagiasan cselekszik, vagyis gyengéd gondoskodással mindazok iránt, akik munkájától függenek, — akár egy ország legelső hivatalnoka az ember, akár váltóőr vagy gyáros. Azért mindenkinek, aki szent ko-

molysággal fogja fel hivatását, a legtisztább anyai szeretet eszményéből kell áldást és ihletet merítenie.

Sokszor lehet hallani egy-egy kisleányról: „Van már benne valami anyás“. Ha egy fiúról mondanák ezt, biztosan megsértődnék rajta. És ép itt van a baj! Mert mi egyéb a lovagiasság, mint gyöngéd anyai gondoskodás azokról, akiknek élete ránk van bízva. Annál nemesebb, annál megbízhatóbb a férfi, minél jobban nemesíti és fékezi nyers erejét az anyai gyöngédség. A fiú voltaképp csak csak akkor érik meg a lovaggáavatásra, mikor ezt megérti. A malájoknál csak akkor veszik férfiszámba a fiút, ha legalább egy ellenség fejét levágja; mínálunk azt kellene kikötni, hogy valami nehéz és önfeláldozó, gyengéd jócselekedetet vigyen végbe. Hogy milyen férfiassá teszi a fiatalembert az anyai gondoskodás, azt olyan fiúknál látjuk legjobban, akiknek korán elhalt az édesapjuk, és minthogy ők a legidősebbek, nekik kell az édesanyjukat támogatni és kisebb testvéreiket gyámolítani. Ezekből lesznek a legelőkelőbb és legszilárdabb férfiúi jellemek. A férfiasságnak legnagyobb ellensége t. i. a magakimélés: erről pedig rendesen csak azok szoknak le, akik már korán kénytelenek másokról gondoskodni, másokkal érezni. A nagyhangú „ki vagyok én, mi vagyok én?!“ — legényekből aligha lesz igazi férfi; ezek annyira el vannak foglalva saját magukkal, hogy mikor a tűzpróbára kerül a sor, akkor rendszerint megdöbbentően puhák magukkal szemben és azért gyöngének és gyávának bizonyulnak. Mivel minden erejüket elpocsékolták a sok lármára, handabandázásra, nem lesz belőlük semmi, mikor ki kellene állni a gátra.

Vajjon el tudtok-e képzelni egy szállodai por-

tást, akiben ilyen anyai gyöngédség lakik? Én nagyon el tudom képzelni: Ahogyan a bőröndöket felrakja, ahogyan az embereket felsegíti az omnibusz-kocsira, ahogyan a háziszolgákkal bánik, — mindezen azonnal meglátni, vajjon olyan ember-e, aki az édesanyját választotta eszményképül, vagy pedig csak egy közönséges, durva napszámos? Aztán milyen más pl. egy szállodatulajdonos is, ha van benne egy csepp anyai érzés, mintha csak úgy járja be a folyosókat, mint ordító oroszlán, keresve, hogy melyik alkalmazottat hordja le. A vendégekkel szemben abban nyilvánulhat ez az anyai gondoskodás, hogy nem tálal eléjük hamisított élelmiszert, nem vetet jéghideg és nedves ágyat, gondoskodik, hogy minden tiszta legyen, hogy éjjel csend és nyugalom legyen a házban. A cselédekkel szemben meg abban nyilvánul, hogy nemcsak megadja nekik a tisztességes fizetést, hanem elegendő éjjeli pihenőt is és tápláló ételt és gondja van rá, hogy legyen egy-egy szabad délutánjuk is.

De nemcsak hivatásunk körében, hanem a mindennapi életben, a társas érintkezésben is bőséges tér nyilik az anyáskodó gyöngédségre; értem itt azt a gyöngéd és mégis határozott szerető gondoskodást, amely kiterjed a legapróbb dolgokra, eltalálja a más kívánságát, még mielőtt kimondta volna és amelynek minden szava csupa kiméletesség és szolgálatkészség. Tegyük fel, hogy egy fiú egész hangosan azt mondja az iskolában: „Apa azt mondja, hogy minden hentes durva fráter", pedig tudja, hogy az egyik szomszédjának az apja hentes. Vajjon ez anyai lelkületre, tapintatra, együttérzésre vall? Vannak gyerekek, akik szeretik csúfolni vagy szidni mások vallását. Ez is durvaság, valóságos arculütése az illetőnek, pedig az anyai gondoskodás szelleme nem épen abban áll, hogy igyekszik

az ember a csapást elhárítani és gyengéd kézzel fedezgeti az érzékeny, sebes részeket.

Hallottam egyszer, amint egy csomó lány a lugasban kiméletlen rosszakarattal végigszapulta a távollevő iskolatársakat, egyiket a másika után. Utóbb rémülten vettem észre, hogy az egyiknek a nyolcéves hugocskája is ott volt; engedték, hogy mindezt végighallgassa! Hát ez anyai viselkedés? Hiszen az ilyen gondatlanság sokkal veszedelmesebb, mintha egy gyönge kis gyermeket kint hagynak a fagyos szélben!

Bizony az édesanyai szellemet nem azzal lehet elsajátítani, ha babával játszik, babát ápolgat az ember, hanem azzal, ha ráneveli magát finom megfigyelésre: mi bánt, mi szomorít mást, s találékonyságra: kicsinyben, nagyban hol és miképlehet szolgálni másnak? Higyjétek el, nincsen szebb látvány a világon, mint egy részvéttől és körültekintő szeretettől átszellemült emberi arc; viszont nincs gyászosabb az olyan embernél, aki aggódó, fontoskodó képpel folyton csak a maga kis énje körül járja a dervistáncot!

Némely emberrel szinte veleszületik az önfeláldozó szeretet. De hát azt tudjátok-e, hogy a szeretetet meg is lehet tanulni? Az ember ránevelheti a szemét az igazi figyelmességre, egész lényét rászoktathatja az édesanyai gondosságra és hősies küzdelem árán meg tud szabadulni a maga miatti kicsinyes aggódástól.

Szokjátok meg, hogy csendesen tegyétek be az ajtót, ne csörömpöljetek a tányérokkal, mindenhez szinte tiszteletteljes gyöngédséggel (de azért erélyesen) nyúljatok, az asztalnál mindig legyen szemetek: nem arra: hogy melyik a legjobb falat, hanem, hogy mire van szüksége apának, anyának vagy a vendégeknek; csináljatok helyet az asztalon,

ha a leány le akarja tenni a nehéz, forró tálat; ügyeljetek, hogy csak olyan beszélgetést kezdjetek, amely felüdíti a fáradt édesapát és nem bosszantja, izgatja még jobban, — így aztán majd meglátjátok, hogyan fog kibontakozni ifjúi erőtökből az édesanyai gondoskodás és a lovagi gyöngédség virága.

4. Az irgalmas nővér.

Nemrégiben találkoztam egy dúsgazdag emberrel, aki bejárta már úgyszólván az egész világot és átélt, megtapasztalt rengeteg olyan dolgot, amiről más ember nem is álmodik. Megkérdeztem tőle, hogy mikor volt életében a legboldogabb. Azt felelte, hogy amikor Münchenben feküdt egy kórházban tifuszban. „Ugyan, akkor volt a legboldogabb?“ — kérdeztem csodálkozva. „Akkor!“ — felelte. — „Egy irgalmas nővér ápolt. Ennek a nőnek angyali türelmét és szelidségét sohasem fogom elfelejteni. Pedig sohasem látott azelőtt és más betegei is voltak és éjjel-nappal nehéz munkát végzett és mégis: nyolc héten át nem láttam az arcán egyebet, mint egy és ugyanazt a sugárzó, jóságos mosolyt, soha a bosszúság vagy kelletlenség legcsekélyebb jelét sem. Igen, akkor valósággal a mennyországban éreztem magam!“

Tehát a kórházban találta meg a boldogságot! Gondoljátok el, hány szegény ember irigyli ezt a gazdagot! Azt hiszik, hogy az egész élete valóságos földi mennyország, mert naponkint ezreket költhet, chet-ihat, vásárolhat amit szeme-szája kíván és utazhat, ahova tetszik. Első osztályon járja végig az életét! És az ilyen ember visszavágyik a müncheni kórházba, ahol tifuszban feküdt és ahol az irgalmas nővér ápolta! Ugyan miért vágyik vissza? Mert a mennyországot nem a pénzeszsák nyitja

meg, hanem a szeretet. A legszebb és legmeghatóbb látvány a világon a könyörülő szeretet, mely a maga számára nem kíván egyebet, mint szolgálni és gyógyítani. Amit pénzért megvehet az ember, az mind semmi ahhoz a boldogsághoz képest, amit egy fölénk hajló jóságos, vigasztaló arc szerez. És minél több pénze van valakinek, rendszerint annál kevesebb szeretet jut osztályrészéül. Mert a pénz úgy kivált az emberekből minden mohóságot és durvaságot, mint ahogy a mesebeli mágneshegy magához vonza az arra vitorlázó hajó vasrészeit.

Azért egy-egy ilyen irgalmas nővér a maga mindig egyformán csendes önfeláldozásával, szolgálatkészségével úgy világít a türelmetlenségnek e siralomvölgyében, mint valami fényes csillag és mély vágyat gyújt az emberekben minden után, ami jó és szent.

És azt hiszitek, hogy csak ez az egy gazdag ember vágyódik az irgalmas nővér után? Dehogy! Sokan-sokan vannak így olyanok is, akik nem ismertek irgalmas nővért soha és olyanok is, akik maguk irgalmatlanok és durvák és akiknek az arcán nem is látszik ilyesféle vágy. Mert a szíve mélyén mindenki tudja, hogy egyedül a türelmes szeretet képes az embert boldoggá tenni és hogy ezen kívül nincsen mennyország; csakhogy nem találják meg a hozzá vezető utat. Példára volna szükségük: keresik a jóság eszményképét, valakit, aki megoltalmazza őket a saját durvaságuktól, — és nem találják meg, mert sajnos, még nagyon kevés irgalmas nővér van a világon és azok is csak a betegek számára. Az egészségeseknek nem jut. Pedig talán azoknak is épen olyan szükségük volna rájuk. Hisz nem egyszer vannak a léleknek olyan sebei, olyan betegségei, amelyek még sokkal több türelmet, sokkal több önfeláldozást kívánnak, mint a

testi betegség. Persze, ha pl. gőgös valaki, ezt nem nézzük olyan betegségnek, mintha valakinek a lába dagadt, de azért csak olyan beteg az is! Az ilyennek lelke van megdagadva és ez még komolyabb, még szeretőbb kezelést kíván mintha az arca vagy a lába dagadt volna meg. A beteg lábat se gyógyítja meg, ha rátaposunk, hát még a beteg lelket! Vagy ha egy külsőleg egészséges ember hirtelen haragú, túlságosan érzékeny, gyanakvó: vajjon az nem beteg? Bizony belső gyulladása van annak; ha nem kap megfelelő ápolást, ha gondtalanul, irgalmatlanul bánnak vele, könnyen elpusztulhat. De hát van-e tulajdonkép olyan ember, aki mindenestől egészséges? A kórházban fekvő betegek lelkileg sokszor sokkal egészségesebbek és erősebb idegzetűek, mint némely vígan járó-kelő egészséges. Mindenkinek megvannak a maga sebei és gyengeségei és mindenkinek megvan a maga egészséges és erős oldala is.

Azért szeretném a lelketekre kötni: legyetek irgalmas nővérek! Nem úgy értem ezt, hogy menjetek a kórházba, nem; csak gondoljatok arra a müncheni irgalmas nővérre. Vajjon nem akartok-e hozzá hasonlókká lenni? Vajjon van-e szebb dolog a világon, mint ilyen fényt árasztani magunk körül? Milyen más világ volna a földön, ha nemcsak a kórházban volnának ilyen nővérek, hanem az erősek, az egészségesek, a haragosak, a kevélyek, a kapzsik és fösvények, a dacoskodók és az elkeseredettek is megtalálnák őket. Ha mindezek egyszer magukon érezhetnék, mi a szeretet és az önfeláldozás s felébredne bennük a vágy, hogy ők is ilyenekké legyenek.

De nehogy azt higyjétek, hogy csak úgy minden előkészület nélkül mindjárt irgalmas nővér lehet valaki! Tudjátok-e, mi mindent tanul egy ápoló

nővér? Megtanulja, hogyan kell gyöngéden és kiméletesen bánni a beteggel, hogy kell megnyugtatni és bátorságot önteni belé, hogyan kell a párnát megigazítani a feje alatt és sebét bekötözni. A maga kényelmét, a türelem tengerébe kell belefojtania. De az egészséges emberek közt még nehezebb az irgalmas nővérek dolga. Mert ezeket nem sajnálják úgy és sokkal jobban fel is tudnak ingerülni, mint a tehetetlen beteg. De gyakorlat teszi a mestert. Aki igazán szívből vágyik rá, hogy embertársainak napsugarává legyen, annak lassanlassan csakugyan fénysugár kezd derengeni a homlokán. Kezdeni lehet azon, hogy ha rosszat, pletykát hallasz másokról, távollevő ismerősökről, s ha te is kisértésbe jutsz, hogy te is tódítsd a dolgot, ne tedd! Légy inkább irgalmas nővér; mondd, hogy nem is olyan rossz az a dolog, amilyennek látszik, hogy vannak az illetőnek szép tulajdonságai is, egyben-másban még tanulni is lehet tőle, azután meg nem is úgy gondolta ő azt, csak úgy kiszaladt a száján — szóval: igyekezzél megnyugtatni a kedélyeket. Ha pedig ingerlékeny, veszekedő emberrel kerülsz össze, kulcsold össze titokban a kezedet az asztal alatt és fogadd meg újra, hogy hű maradsz a szeretetthez, hogy igyekszel türelmes és vidám maradni, hogy egyszer valamikor rólad is elmondhassa valaki: „Igen, akkor valósággal a mennyországban voltam!“

5. A legszebb női hivatás.

Manapság egyre szaporodik a tanult nők száma. Orvosok, ügyvédek kerülnek ki közülök; minden férfihivatást igyekeznek meghódítani. Tudok azonban egy olyan női hivatást, hogy valamennyi közt a legszebb s amelyet még hozzá bármely más hivatás mellett is folytatni lehet.

Tudjuk, hogy a katholikus Egyház Szűz Máriát a bűnbánó bűnösök közbenjárójaként tiszteli. „Istennek szent anyja — könyörögj érettünk!“ — így imádkozik a hivő lélek. Őtőle, aki a földi életből, a földi szenvedések közül a legnagyobb dicsőségbe emelkedett, őtőle reméli, hogy Isten trónjánál fölemeli könyörületes szavát a szegény halandókért.

Vajjon nem ez-e a legszebb női hivatás, itt a földön is közbenjárónak lenni? Közbelépni mindenütt, ahol valakit vádolnak és elítélnek és enyhíteni az ítélet szigorát? Az emberi élet tele van gyűlölködéssel, kiméletlen megszólással, vak megnemértéssel; állandó és végtelen tér nyilik a közbenjárásra. Ha valakit szapulnak, megszólnak előttünk, kétfélét tehetünk. Megtehetjük, hogy csatlakozunk mi is a megszólókhoz és mi is kiöntjük, ami nevetségest, ami csúfot tudunk az illetőről. Sajnos, ez a gyakoribb eset! Vagy tehetjük azt is, hogy a védelmünkbe vesszük a megtámadottat és igyekszünk kimagyarázni a dolgot, megvilágítani a jó tulajdonságait, eloszlatni a félreértést. Aki az utóbbit választotta, az nemcsak annak lett védőangyalává, akit oltalmába vett, hanem azoknak is, akik olyan könyörületlenül és gúnyosan ítélkeztek más felett. Milyen jóleső öntudatot ád az, ha így tettünk! A nőnek még olyankor sem volna szabad szítani a haragot és az ellenszenvet, ha mindazoknak ellenségeiről van is szó, akik a legkedvesebbek előtte. A nő legyen még ilyenkor is közbenjáró, igyekezzék az ellenség viselkedését szelidebb világításba helyezi, megmagyarázni, sőt vesse föl azt a kérdést is, vajjon nem történt-e amazokkal is igazságtalanság? Ezzel a maga szeretteinek is javára tesz. Mert minden, amit vak gyűlöletből, ellenszenvből mond, vagy tesz az ember, mindez előbb-

utóbb megbosszulja magát, ha máskép nem, legalább azzal, hogy eldurvít és vakká tesz.

De a közbenjáró hivatásához is tanulás és gyakorlat szükséges. Aki azzá akar lenni, nyissa jól ki a szemét, nézzen szét és tanulmányozza az élet és az emberek beszédét. Annyi alkalmat fog találni csillapító, pártfogó fellépésre, ahány csillag van az égen. És rémülten fogja látni azt is, hogy mennyi sok önmegtagadás, milyen nagy bátorság árán lehet az emberből közbenjáró.

Legyen a jelmondatok a nagy görög költőnek, Sophoklesnek gyönyörű szava, amelyet több mint 2000 évvel ezelőtt Antigone ajkára adott:

Én szeretni születtem, nem gyűlölni!

6. Lehet-e tanulni a lányoktól?

Kedves dolgot láttam a minap. A falu végén egy nagy hárs alatt egy csomó fiú és lány álldogált. Egy kisleányt néztek, aki kecsesen fölemelte szoknyácskáját, bájos mozdulattal bemutatott nekik valami új táncot. Biztosan épen most tanulta a táncórán. Mögötte egy fiú. Utánozni akarja a kislányt; szétterpesztet ujjaival tartja a nadrágját, a fejét igyekszik kecsesen illegetni, ahogy a kislánytól látta. Persze nem boldogult a jámbor és mondhatom, roppant esetlenül festett!

Pedig nem ártana, ha a fiúk egy kicsit tanulnának a lányoktól és egy kicsit könnyebben, tetszetősebben mozognának. Sőt nemcsak a kecses mozgást, hanem finomabb hangot, finomabb föllépést is tanulnának a lányoktól. Vagy azt gondoljátok, hogy a lányoktól szégyen volna tanulni? Talán abban áll a férfiasság, ha az ember minél esetlenebbül jár, mint valami medve, és kiabál, lármázik és csapkodja az ajtót, hogy csak úgy reng az egész

ház? Én bizony épen ellenkezőleg gondolom! Tudjátok miért? Sokszor megfigyeltem a jégen a korcsolyázókat és azt vettem észre, hogy a legügyetlenebbek, a leggyengébbek csapnak legnagyobb lármát. Ezek úgy karcolják a jeget, mintha valami befőttes tálat kapargatnának ki és azt se tudják, hova tegyék a kezüket-lábukat. Kitérni meg épen nem tudnak; vadul nekimennek mindenkinek, minden pillanatban összeütköznek valakivel, hogy az egyik jobbra bukfencezik, a másik balra. Viszont aki jól tud korcsolyázni, akinek acélos izmai vannak, az oly könnyedén és kecsesen siklik tova a jégen, mint valami táncosnő. Semmi erőfeszítés nem látszik rajta. Azután nem is megy neki senkinek, ügyesen elsiklik a legsűrűbb csoportok közt és ha véletlenül mégis összeütközik valami ügyetlenkedővel, nem elégszik meg azzal, hogy hoppot kiált és morgolódva tovább megy, hanem talpra segíti az elesettet, letisztogatja, bocsánatot kér és azután siklik tova méltóságteljesen. Erről ismerni meg, ki az erős, ki ura az izmainak? És ez áll az egész életre, nemcsak a korcsolyázásra. Az esetlen, hangos viselkedés, a szerénytelen, kiméletlen modor nem a férfiasság jele, hanem a gyöngeségé. Annak a jele, hogy az illető nem mester még, csak kezdő és kontár. Némely ember egész életére kontár marad és minduntalan civódásba keveredik, — mint ahogy az ügyetlen korcsolyázó minduntalan nekiszalad valakinek — mert lelkileg olyan esetlen, hogy képtelen idejében kitérni, inkább egyenest beleszalad minden veszekedésbe.

Eszetekbe ne jusson tehát azt hinni, hogy a kiméletesség, a csendes, szerény viselkedés gyöngeség jele és nem illik egy fiúhoz. Ellenkezőleg: minél erősebb valaki, annál finomabb és szeretetreméltó tud lenni. A nyers handabandázást a gyöngéknek

hagyja. Azoknak megbocsátja az ember, hogy sem a kezük-lábuk, sem a nyelvük nem engedelmeskedik nekik, — mert hát még gyengécskék.

7. Képek a jövőről.

Néha lát az ember ilyenféle könyvcímeket: „Visszapillantás Kr. u. 2000-ből" vagy „A jövő század regénye". Ezek a könyvek csodálatos fölfedezésekről és találmányokról mesélnek, amelyek majd a következő évezredekben megkönnyítik és gazdagabbá teszik az életet. Sőt nemcsak képzeletalkotta könyvek igérnek ilyen nagyszerű csodákat, néha komoly, tudományos könyvekben is olvas az ember olyasmit, hogy a villamosság és a vegytan segítségével a jövőben olyan fölfedezésekre számíthatunk, amilyenekről mai embernek fogalma sincs. Ezek a könyvek sokszor úgy beszélnek, mintha alapjában véve az ember egész boldogsága a villamosságon és a kormányozható léghajón vagy a telefondrótok hosszán állna, mintha ezek föl tudnának szárítani minden könnyet, elűznének minden gondot. Vajjon elhiszitek ezt?

Én bizony úgy gondolom, hogy ha már álmodunk, hát álmodhatunk még szebb dolgokról is, amelyek még sokkal fontosabbak az emberre. Lássunk egynéhány ilyen álmot, amilyenekről a fölfedezők, föltalálók szoktak ábrándozni. Aztán mindjárt azt is elmondom, miről álmodoznék a helyükben én.

Biztosan hallottatok már olyasmit, hogy közel az idő, mikor a vegyészek kőszénből levest, a fából meg majd kenyeret tudnak készíteni? Hát hiszen ez nagyon örvendetes egy dolog volna. Csakhogy nekem az jut ilyenkor az eszembe: milyen irigylésre méltó egy jószág a fa meg a kőszén,

hogy akad valaki, aki ilyen értékes új dolgokat tud belőlük kicsalni, amiket senki fia sem sejtett volna bennük. Gondoltátok volna valaha, hogy ezt a csúf feketeséget, ami úgy összepiszkolja az ember kezét, meg lehessen enni? Lám, mi pedig emberek olyan ritkán akadunk valakire, aki ki tudná csalni belőlünk az ilyen rejtőzködő erőket és tehetségeket, és aki új és értékes lényt tudna faragni belőlünk. Pedig mi nem is vagyunk feketék és nem piszkítjuk be, aki hozzánk nyúl. Sőt bizony még olyan embert sem igen találunk, aki hisz benne, hogy van bennünk jó anyag, hogy lehetünk még különbek, mint amilyenek vagyunk, csak meg kell találni a helyes átalakítási módszert. De hát hogy is juthat az eszébe valakinek a kőszénből levest csinálni? Hát mert tudjuk azt, hogy a kőszénben megvannak mindazok az anyagok, amelyek a jó leveshez szükségesek, csakhogy feloldatlanul és más összetételben. De hát vajjon mibennünk nincs-e meg minden jó anyag, csak épen szintén oldatlanul, föléb resztetlenül, sok rossz és hamis anyaggal vegyítve. Milyen pompás volna, ha megtalálnák azt a varázsigét, amellyel a durva emberi tuskót is élvezhetővé lehetne varázsolni. Biztos és sokkal nagyszerűbb dolog volna, mint az az újfajta szénleves; mert ugyan mit használ az a nagy tudomány, ha a szénleveses és fakenyeres asztalnál is csak a régimódi emberek üldögélnek tele régi veszekedéssel, régi rosszakarattal? Vajjon föltalálja-e a jövő embere azt a tudományt, amely ki tudja csalni az emberből a jót a rossz elemek közül? Milyen magasztos egy művészet ez, azt csak olyankor sejtjük meg, ha néha találkozunk egy-egy áldott lélekkel, akinek a közelsége úgy hat ránk, hogy azt beszéljük, ami a legjobb bennünk, akinek közelében jobbakká leszünk, tisztábban érzünk, s aki

mindenre rávehet bennünket, mert már a hangja hallatára elfelejtjük, ami keménység és vadság van bennünk és csak az él bennünk tovább, ami őhozzá hasonló. Vajjon eljön-e az az idő, amikor fölfedezik az emberátalakítás művészetének titkát, mikor minden emberi szó, minden cselekedet arra fog irányulni, hogy megértsük és egy magasabb élet felé segítsük egymást?

Valahányszor új csillagvizsgálót építenek, mindannyiszor újra kezdődik a találgatás, vajjon mennyire fogunk látni egyszer valamikor? Meglátjuk-e egyszer végre a Mars lakóit, vagy legalább a marsbeli házakat meg piacukat? Aztán mi mindent mutat majd még a nagyító: vajjon nyomára jövünk-e valaha az emberiség valamenyi legparányi ellenségének, a legapróbb bacillusoknak is?

Valahányszor ezekre a találmányokra gondolok, mindig szomorúan érzem, hogy bizony mindez édes-keveset segít az emberiségen! Mert az ember sorsa nem annyira a bacillusoktól függ, mint inkább attól, ami a saját lelkében megy végbe, amit sem messzelátó, sem nagyító ki nem kémlelhet. Igen, ha volna olyan nagyítóüvegünk, amelyik megmutatná az apró, kis rossz hajlamokat, még pedig olyan alakban, amilyenné húsz év mulva lesznek és hogy mivé teszik addigra az életünket, amelyik megmutatná a legártatlanabb beszédben a hiúságnak vagy hazugságnak, a legjelentéktelenebb szokásban a kiméletlen önzésnek csiráját, — akkor igen, akkor uraivá lennénk az életnek!

Néha arról álmodozom, hogyha egyesült erővel gondolkodnánk és figyelnők magunkat, akkor talán sikerülne a nagyítóüvegen olyan apróra megismerni magunkat, hogy legyőzhetnénk sok hibát, amik ellen most még nem tudunk védekezni. Ma még nagyon messze vagyunk ettől, ma még a leg-

veszedelmesebb hajlamainkat is inkább kicsinyítő lencsén nézzük. Csak akkor látjuk meg őket, ha már akkorák, hogy nem birunk többé velük.

Mostanában erősen dolgoznak egy találmányon, mely ha sikerül, roppant hatással lesz az egész gazdasági életre. Azt próbálják, hogy lehet-e ágyúlövésekkel eloszlatni a viharfelhőket. Erre használják az ú. n. viharágyúkat. Persze, hogy aki ezt hallja, áldja az ilyen feltalálót! De aztán elgondolja az ember, hogy milyen nagyszerű egy dolog volna, ha egy olyan viharágyút is föl lehetne találni, amelyik az emberi szenvedélyek viharát tudná szétlőni, hogy ne dúlnák fel egy család vagy egy falu békéjét. Kínos dolog volna olyan kort élni, amely viharait néhány perc alatt elkergeti, de az emberi düh és szenvedély viharával tehetetlen. Jóleső ábránd hinni abban a feltalálóban, aki biztos szert nyujt az emberi szívben duló vad elemek megfékezésére. Mert jégeső és villám távolról sem pusztít annyit, mint a fékezetlen belső szenvedély viharai.

Legtöbbet azonban a villamosság jövőjétől várnak az emberek. A villamos vasutak néhány óra alatt elvisznek majd bennünket Párisból Pétervárra, telefonon pedig majd beszélhetünk az egész világ körül. Így aztán tulajdonképen nem is lesz többé távolság az emberek között. Akkor beszélhetünk egymással, amikor tetszik és mindig tudni fogjuk, hogy mennyi idő alatt érünk el egymáshoz.

Mindez gyönyörű szép dolog, s aki ezeket valaha megcsinálja, az kétségkívül megérdemli az ünneplést. De mit használ a szép telefonhálózat, ha csak arra jó, hogy csak gorombaságokat mondjunk egymásnak rajta és hogy a szeretetlen pletyka csak annál gyorsabban jusson el mindenfelé? És mit ér a villamos vasut, ha csak arra használják,

hogy könnyebben lehessen hadsereggel felvonulni támadásra, míg ezelőtt szép szóval próbáltak volna boldogulni?

Mindezeknél fontosabb és szentebb dolog az emberiségre, hogy a jövő az emberszereteté legyen, hogy a jövőben az igazságosság és könyörületesség ne maradjon meg egy ország határain belül, hanem járja be a föld minden zugát, mint a távbeszélő villanyszikrája, hogy necsak a városok és az országok közt volna telefonösszeköttetés, hanem a nyomor, az elhagyatottság szava is eljutna a segítő, résztvevő lelkekhez; hogy ne hangzanék el hiába egyetlen sóhaj, egyetlen könyörgés sem, hogy senki el ne hagyná testvérét haraggal, félreértéssel a szívében, hanem jóvátenne, megbánna mindenki minden hibát, még mielőtt napok, hetek mulnak és megüllepedik a szívben a harag! Akkor majd közel lesz egyik szív a másikhoz. Enélkül a nagyobb szeretet nélkül azonban szomorú és hiábavaló dolog a sok drótháló a házak fölött, meg a sok vonatfütyülés, telefoncsengetés!

XVII. Énekórán.

1. A régi zongora.

Egy schwarzwaldi vendéglőben volt egy ócska zongora. Idejártak vasárnaponkint a környékbeli parasztok táncolni és a tanító játszott nekik a vén zongorán. Esténkint pedig, mikor megjöttek a turisták, mindig akadt valaki, aki nekiült és verte kegyetlenül a szegény jószágot. Olyankor diáknótákat kisértek rajta és neki szegénynek alkalmazkodni kellett minden hangulathoz, míg csak be nem jött a korcsmárosné a lámpát eloltani. Ilyenkor

egyedül maradt a vén zongora a füstös ivóban és várta a reggelt, mikor megint nekiül az első diák és rákezdi a maga nótáját.

Ilyen helyzetben nem csoda, ha rég elvesztette a hangját és csak vékony, fojtott hangon tudta kísérni az éneket.

Egyszer egy este egy nagy művész szállt meg a vendéglőben. A nap épen utolsó aranyos sugarait lövelte a Rajnába s aztán lesiklott az égről a Vogézek mögött. A művész az ablakhoz lépett és szeme még egyszer magába itta a fölséges panorámát. Aztán a zongorához ült és megütött néhány billentyüt. A vén zongora halkan, szégyenlősen felelt, mint egy kisgyerek, akit valami nagy úr szólít meg. De a művész szíve tele volt, nem érte be ennyivel. Hatalmas erővel kapott a húrokba és mégis lágyan, mintha simogatni akarná őket, de egyszersmind meg is rázni velejükig. És az öreg zongora mintha egyszerre csak fölébredt volna. A vendégek bámulva figyeltek és csodálatos hangok reszkettek végig az alkonyodó tájon. Mintha a zongora most akarná kiárasztani mindazon zengést a szívéből, amit éveken át táncdalokba és émelygő utcai nótákba kellett fojtania. Elragadta a vendégeket, vele zengett szívüknek minden húrja, szinte pattanásig. Lélekzet-visszafojtott csend volt. A húrok még egyszer felujjongtak, aztán a művész hirtelen felállt.

A vendégek aludni tértek, de a zongora még egyre reszketett a sarokban. Reggel a koresmárosné azt mondta, hogy a húrjai egész éjjel halkan búgtak.

A művész még napkelte előtt továbbment. A zongora hangja megint szárazzá, lélektelenné vált. „Micsoda rozoga, rekedt egy szerszám!“ mon-

dogatták az emberek és csapkodták a billentyűket szertelenül.

Szegény öreg zongora! Úgy járt, mint az életben oly sokan: a kontárok ütik, verik, lökdösik őket, sohasem akadnak szerető művészi kézre, mely életre tudná kelteni rejtett valójukat. És ha jött talán egyszer hozzájuk egy művész, az is még tovább ment napkelte előtt.

Nemcsak a zongoránál fontos, hogy ki játszik rajta és hogyan játszik, az embernél még sokkalta több függ ettől. Vajjon meg tudja-e szólaltatni az emberi lélek számtalan húrját erővel teljesen és mégis gyöngéden — ebben rejlik a művészet titka!

2. A második hang.

Így ni! Most megpróbálunk két hangra énekelni. Úgy-e, hogy nem is oly könnyű? De hát mi is olyan nehéz voltaképen? Úgy-e hogy legnehezebb arra ügyelni, hogy bele ne tévedjünk a másik hangba? A két hang folyton küzd egymással. Melyik a biztosabb a saját szólamában? Melyik csalja magával a másikat? Bizony ebbe nem is olyan könnyű bele nem zavarodni, mikor közvetlenül az ember füle mellett mást énekelnek. Nem is szabad oda figyelni mindenkinek, csak a maga kottájára kell ügyelni. Aztán meg persze sokat kell gyakorolni a magunk szólamát, akkor aztán megy karban is.

Az életben is sokszor nagy hasznát látja az ember, hogy ha meg tudja tartani a saját hangját, akármit énekel más. Ha az öcséd izgatottan vagy fennhéjázón szól hozzád, milyen nehéz dolog nem válaszolni ugyanúgy, hanem megtartani a magad melódiáját. Képzeld el, hogy fest az ilyen párbeszéd, ha valaki a másik szobából hallgatja.

Ha ugyanegy szólamra fújjátok mind a ketten, akkor nem hallani mást, csak zűrzavaros, heves hangokat, de ha egyiktek ért a második hang művészetéhez, akkor fölváltva hallatszik mindig egy-egy komoly, nyugodt hang. Aztán hallani lehet, hogyan győz egyre jobban a türelmes hang és végül a másik is megnyugtatja.

Aki az énekórán megtanulja a biztos hangot, majd akkor veszi hasznát, mikor másnak a hangja csábítja, hogy kiessék a maga hangneméből. Viszont ha a testvéred vagy a pajtásod goromáskodik, te pedig azért csak zavartalanul felelgetsz tovább a magad barátságos hangnemében, akkor még az énekórán is könnyebben megtartod a hangodat, ha kéthangra kell énekelni.

De hát miért is énekelünk két hangra? Csak azért, mert úgy szebb? Elsősorban azért, mert így többet fejez ki az ének. Az énekben az egyes szólamok arra valók, amire a zenekarban a különböző hangszerek. Nemcsak hogy gazdagabbá, hanem főleg kifejezőbbé tegyék a zenét. Játszom valamit Beethoventől; világosan megfigyelhetitek, hogyan fonódnak egymásba az egyes hangok és dallamok. Milyen vidám és diadalmas az egyik! A másikat viszont sötétnek, küzdelemmel terhesnek érzi az ember. Egyetlen szólammal nem lehetne az emberi lelket és a lélek belső életét ilyen igazán és tökéletesen kifejezni. Így van ez az éneknél is. Vegyünk pl. egy tetszésszerinti tavaszi dalt. Mit fejez ki rendesen a dallama? Úgy-e, hogy tele van újjongó életörömmel? Ha ellenben megpróbáljuk a második szólamot külön énekelni, látni fogjuk, hogy az tulajdonkép szomorú, fájó. Mintha arra akarna figyelmeztetni, hogy örömünkben el ne felejtsük, milyen mulandó minden virulás s hogy most is, míg mi ujjongunk, hány ember fek-

szik a betegágyán, néma fájdalmak közt és hányan élnek nehéz gondok között és hányan néznek könnyes szemekkel a viruló tavaszi világba. Ha most együtt énekeljük a két hangot, akkor még mindig vidám marad ugyan és friss, de valami kis halk és áhitatos szomorúság is vegyül bele; benne van az is, hogy nem mindenkinek nyilik a tavasz és ez a komoly kiséret szenteli meg voltaképen az örömöt.

Láthatjátok hát, hogy a második hang nem pusztán szolgája az elsőnek, nemcsak azért énekel kissé sötétebb árnyalatot, hogy annak tiszta fényét emelje ki azzal. Nem, a második szólamnak is megvan a maga külön feladata, sőt talán épen a finomabb és a nagyobb feladat: a legszükségesebb igazság szolgálatában áll, olyan dolgokra emlékeztet bennünket, amiket az ember gyakran elfelejt, ha nagy érzés tölti el a szívét, mint ahogy pl. egy vidám szánkázás után ti is elfelejtitek örömötökben letisztítani a cipőtöket és nehéz munkát szereztek a cselédlánynak.

Efféle dogoknál mindig az emberi élet jár az eszemben. Itt is vannak, akik, mint mondják, a primhegedün játszanak akik az első hangot éneklik, másoknak meg be kell érni a második hanggal. Így van ez minden háznál, minden hivatásban, egyszóval mindenütt. Vannak aztán, akik nagyon boldogtalannak érzik magukat, ha nem lehet az övék a vezető hang, hanem háttérben kell maradniok, jelentéktelen, alárendelt munka jut rájuk. Pedig meggondolhatnák, hogy a második hang soksok mindent kifejezhet, olyat is, amit az első hang nem tud — sokszor épen a legfinomabb, a leggyengédebb dolgokat. Ha nagyon alárendelt, nagyon szerény állásban van is valaki, ha igénytelen megjelenése vagy szerényebb tehetsége miatt mellőzés

is a része, azért igen-igen sok jóságot, igen sok diadalmas kicsinyben való hűséget gyakorolhat és igen-igen sokat jóvá tehet és kiegészíthet abból, amit a nagyok, a szerencsések vezető szerepük mámorában észre sem vesznek vagy elmulasztanak, vagy épen elhibáznak. Azért énekli egy stájer költő:

Sokszor bizony adósságért
Urak mit meg nem fizetnek,
A jó Isten úgy akarja:
Kis emberek fizetnek meg.

3. A halk éneklés.

Mi könnyebb: hangosan énekelni, vagy halkan? Hangosan énekelni könnyebb, ehhez az ökör is ért. Halkan énekelni, ez már nehezebb, mert itt sokkal jobban kell uralkodni az embernek a hangján, mint a hangos éneklésnél. A csendes ének tulajdonképen ellenkezik a természetünkkel: a természetes inkább az ordítozás; hiszen természetünk arra sarkal, hogy igyekezzünk mindenütt lehetőleg hangosan érvényesülni.

Próbáljátok csak meg: minél halkabban énekeltek, annál inkább érzitek, hogy milyen megerőltetés ez a hangszálaknál. Különösen nehéz a piánóba való átmenet; mint a vad hegyi folyó, úgy akar kitörni a hang s csak hosszas gyakorlat után sikerül mindjárt kezdettől pontosan követni az előírást.

Különben a piánóéneklést nemcsak az énekórán lehet megtanulni. Lehet azt gyakorolni mindenütt. Pl. olyankor is, mikor apa vagy anya a másik szobában alszik, vagy ha a testvéred ingerel és szeretnél amúgy igazában ráordítani. Ilyenkor csak arra gondolj, hogy a kiabálás nem erő jele, hanem a gyöngeségé. Aki nem parancsol a hangjá-

nak, azt magával ragadja, mint a ló a kezdő lovast.

Tehát lehet halkan énekelni az emberekkel szemben is. Az énekórán mindjárt észreveszem, ki vitte már valamire ebben a művészetben.

4. A hang története.

Beszélgessünk egy kicsit a hangszinezetről is. Meg kell mondani, hogy a hang igazi szinét a szív szabja meg. Tanító erre meg nem taníthat, legföljebb azt mutathatja meg, hogyan kell a hangunkkal bánni, hogy külsőleg is kifejezze, amit a szívünk érez. Nézzük pl. a karácsonyi énekeknek ezt a sorát: „Békesség a földön az embernek". Ha ezt helyesen akarja valaki énekelni, kell, hogy csakugyan szívéből szeresse a békét, akkor magától benne lesz ez a szeretet a hangjában is. Akinek pedig a szívében nincs meg a békének ez a szeretete, annak a legjobb akarat mellett sem lesz meg az énekében sem. Mert a hang mindenkinél olyan szinezetet ölt, amilyennel az ember a legtöbbször beszél. Aki sokat veszekedik, civakodik, annak a hangja érdes, hideg, éles szint ölt. Szinte azt lehetne mondani, hogy minden hangnak meg van a maga története; a tapasztalt megfigyelő egyszerre kiolvassa, illetve kihallja belőle. Kihallani a hangból, hogy hogyan beszél legszívesebben a gazdája? Figyeltetek már meg idegen hangot a telefonban? Ott csak a hangot hallja az ember és semmi sem tereli el róla a figyelmet, azért ott tisztán meg lehet különböztetni a különféle embereket a hangjukról: némelyik azonnal vonzza az embert, a másik visszataszítja. A hang szinezete a történetétől függ. Szerencsére azonban a története jórészt tőlünk is függ. Aki szépen, szívderítően akar éne-

kelni, az necsak a kiabálástól meg a rikácsolástól óvakodjék, hanem még sokkal inkább kerüljön minden csúnya civódást, minden alávaló beszédet. Úgy lesz szépen csengő a hangja.

5. A helyes hang.

Milyen nehéz néha eltalálni a hangot. Némely embernek nincs hallása; az ilyen mindig is elhibázza. A gyakorlat és a figyelem sokat segíthet itt is. De ha még olyan biztosan el is találja valaki a helyes hangot, ez még csak kezdete a hang kimű-velésének. Sokkal fontosabb és sajnos, sokkal nehezebb is eltalálni a helyes hangot az emberekkel való érintkezésben. Kellő pillanatban megtalálni azt a hangot, amely megnyugtat és nem ingerel; megmondani valakinek a hibáját úgy, hogy meg ne sértődjék és még jobban meg ne átalkodjék; véleményünket kifejezni úgy, hogy bántó ne legyen, szerényen, inkább kérdő formában, vagy legalább is gőgös magasság nélkül — mindebben bizony ránk férne egy kis hangkimű velés! Mert bizony az életben rengeteg siker és rengeteg kudarc ezen fordul meg. Sajnos, épen ezen a téren nem sokat ér a tanítás. Itt csak maga-magát taníthatja ki az ember úgy, hogy minél odaadóbb állhatatossággal iparkodik beleélni magát mások lelkébe. Akkor aztán a szíve előbb-utóbb megtalálja a helyes hangot magától is.

XVIII. Harc a balsorssal.

1. Angyalszárnyak.

Ki ne emlékeznék gyerekkorából a kis púpos meséjére, akit mindenki kinevetett a nagy púp-

jáért és aki oly gyönge volt, hogy nem tudott részt-venni pajtásaival semmiféle játékban. Szegény fiú nem is élt soká. Egy szép tavaszi napon meghalt. Mikor pedig a sírba akarták tenni, a púp helyet két nagy angyalszárnyat találtak a hátán, amelyeket egyszer csak szétnyitott és felszállt velük az égbe. Mindenki bámulva nézett utána és az emberek csodálkozva kérdezgették egymástól, hogy ugyan hogyan lett abból a csúnya púpból ilyen gyönyörű szárny?

Ezt kérdezem én is. Mély értelme van ennek a mesének. Olyan ember írta, aki mélyen belelátott az emberi életbe. Elmondom nektek, mi minden jut eszembe, mikor olvasom. Nem tünt föl még nektek, hogy a nagyon szép emberek sokszor milyen hidegek, milyen keményszívűek? Viszont nem egy rútarcú ember úgy ragyog a jóságtól, hogy szinte földre szállott angyalnak látszik. Mi lehet ennek az oka? Alighanem az, hogy aki szép, az a külsejével is hódít és nem kénytelen belsőleg megerőltetni magát; így aztán lelkileg könnyen felületessé lesz és a belső értéke elsatnyul. Ellenben a csúnya embernek nincs a világon egyebe az emberek szívének megnyerésére, csak a lelki jóság varázsereje. Így aztán könnyebben meg is találják az ehhez vezető utat, mint mások, és a csúnyaság mennyei áldássá lesz rájuk: megóvja őket a hiúságtól és elbizakodottságtól, megőrzi őket szerényen és tisztán.

Sokszor látni, hogy az ilyen elkényeztetett emberek mindig csak magukra szeretnek gondolni és mindjárt türelmetlenek és keserűek, ha egyszer nem úgy megy minden, ahogy ők szeretnék. Viszont gyakran, akiket nehéz bánat gyötör, vagy akik súlyos testi hibában szenvednek, azok a legszelidebbek, a legtürelmesebbek és a legkészebbek

segíteni. Ezek sohasem élvezhetik az élet örömeit, sohasem mámorosodhattak meg a sikerektől; megtanultak lemondani, feláldozni a saját vágyaikat és reményeiket, szemük-fülük megnyilt a mások bajának, embertársaiknak jó angyalaivá lettek. Ismertem egy púpos leányt. Sokgyerekes család leánya volt. Most már rég meghalt, de amíg élt, vidám lelkével az egész családnak valóságos napsugara volt. Nesztelenül és kimeríthetetlenül áradt belőle a nagy, szent szeretet testvéreire. Ez a leány már sokkal a halála előtt megszabadult a testétől — és hiszem, hogy a púpjában angyalszárny rejtőzött.

Hány ember hord ilyen púpot! Valami testi szenvedést, nagy csalódást, gondot vagy pótolhatatlan veszteséget. De hogy angyalszárny nő-e tőle a vállunkon, vagy csak az arcunk lesz keserűvé és a lelkünk kérgessé, az attól függ, hogy fölébred-e bennünk a türelemnek és a szolgálni kész szeretetnek az ereje? Ez a felséges erő ritkán virágzik ki ott, ahol nagyon teljesülnek a vágyak és ahol nem igen kerül sor a lemondásra.

Bánat és sorscsapás nemcsak felnőtteket sujt. Hiszen gyermekeket is érhet súlyos betegség, zsenge korában is elveszthetí valaki azokat, akik a legdrágábbak előtte, szükség vagy békétlenség szállhatja meg az otthonát. Ilyenkor azon fordul minden, hogy mit tudunk csinálni a szenvedésünkből? Ha valaha a megpróbáltatás sötét felhője szállana otthonotokra, kulcsoljátok össze a kezeteket és mondjátok szent várakozással: „Most megtanulhatom a legnagyobbat, ami embernek adatott: a türelmet, amely nem lankad és nem panaszkodik; a részvétet, amely nem duzzog és nem tart haragot; a csendes segítő készséget mely mindig talál

módot menteni. Most tanulhatom meg az erős szívek nagy titkát, nagy csodáját!“

2. Boldogok, akik sírnak.

Ismeritek az Úr Jézus szavát: Boldogok, akik sírnak.

Ugyan, hogy kell ezt érteni? Hogy lehet valaki azért boldog, ha szerencsétlenség éri? Hát nem megtesz az ember mindent, csakhogy elhárítsa magától a szerencsétlenséget? És az Úr mégis azt mondja: „Jó nektek, ha szenvedtek!“ Mi lehet ennek a magyarázata? Miért lehet jó a szenvedés?

Vajjon mi edzi jobban az ember izmait: ha siklón megy föl a hegyre, vagy ha gyalog kapaszkodik föl?

A felelet világos. Jobb, ha magunk küzdjük le a kapaszkodás nehézségeit, mintha a sikló teszi meg helyettünk. Nem gondoljátok, hogy az életben is jobb lehet nekünk, ha nehézségeket, akadályokat kell legyőznünk, mint ha csak úgy simán végigsétálunk az életen és teljesül minden kívánságunk?... Vajjon nem acéloz-e meg bennünk a küzdelem sok rejtett erőt, amelyek különben gyakorlatlanok maradnának? Nem nyilik-e meg az ember szeme sok olyasmire, amit máskép meg sem látnánk? Hiszen a hegyszakadékokat is úgy ismeri meg az ember, ha gyalog jár; aki a vasuti hidon robog el fölöttük, az ugyan nem sokat lát.

Aki soha beteg nem volt, az nem tudja, hogy érzi magát a beteg ember. Azért nem is lehet benne sem igazi részvét, sem igazán segíteni nem tudhat beteg embertársain. Aki sohasem volt beteg, az nem tudja, milyen hatalma van a léleknek a testen. Nincs alkalma megpróbálni. Boldog, akinek nyujt az élet alkalmat, megacélozza a lelkét a

testtel való harcban. A beteg ember gyakran sokat szenved a kénytelen tétlenségtől. Pedig hát a csendes béketűrés, türelem és az ápolókkal szemben való nyájas és szerény viselkedés már maga is tevékenység, még pedig olyan tevékenység, amelylyel a beteg az egész környezetének tanítójává és lelkipásztorává lehet. Így aztán bajából áldás fakadhat, magának is, másoknak is!

Azért a bátor ember a betegséget sem tekinti pusztán szerencsétlenségnek, hanem nyereségnek is.

Vagy tegyük föl, hogy egy családban elhal az édesapa. Ez bizonyára a legnagyobb bajok egyike, ami csak érheti az embert. De Krisztus Urunk erre is azt mondaná: Ebből a szenvedésből is csak nyerhetsz, ha apjává tudsz lenni kisebb testvéreidnek, férfias támaszává. Vigasztalásul a szerencsétlenségben megmarad az a szerencséd, hogy megnehezült az életed. Akaratod és szereteted megerősödik, mert megacélozzák a nehezebb feladatok, amelyek rád várnak.

Vagy vegyünk más esetet. A családra súlyos anyagi gondok nehezednek. Hol itt a boldogság? Talán ott, hogy a szükség szorosabbra fűzi a családtagok között a kapcsot; a testvérek között nemes verseny kel, az önzetlenség és lemondás versengése és ez áldást, sőt erőt ad nekik egész életükre. Aztán meg arra is jó az ilyen baj, hogy az ember idejében megismeri az élet viharait, a szükséget; ez megérlel a magunk életharcára és elnézőbbekké tesz másokkal szemben.

Goethe így ír a szerencsétlenség áldásos hatásáról :

Ki még nem sózta könnyel kenyerét,
Ki nem virrasztot terhes éjszakában
Álmatlan ágyon, sírva egymagában:
Nem ismeri a mennynek erejét!

A mennyeknek erejét: a megmentő nagy gondolatokat, a türelemnek és állhatatosságnak nagyszerű példáit, amelyek a nagy emberek életéből és gondolataiból áradnak felénk és amelyek csak a szerencsétlenségben kezdenek igazán tündökölni, mint a csillagok, ha a nap leáldozott. Ki még nem sózta könnyel kenyerét: az még nem ismeri ezeket a mennyei erőket!

3. A riadó.

Ismeretes a trójai háború mondáiból, hogyan csalta el a harcba Odysseus Achillest, akit az anyja lányruhába bujtatott, hogy meg ne találja. Odysseus így szólt: „Majd kitudom én, melyik a lány, melyik az ifjú!“ És megfujatta a királyi ház előtt a harci kürtöt. A lányok erre vad futással menekültek, az ifjú ellenben azonnal lekapta a falról a fegyvereit. Így aztán ráismertek.

Ki a hős és ki a gyáva, puha ember, azonnal elválik, mihelyt a szerencsétlenség bekopogtat az ablakon.

A bátor fölkapja azonnal a lélek fegyvereit, nem éri készületlenül a támadás. Sebezhetetlen, mint Achilles, mert van hozzá ereje, hogy a szerencsétlenséget szerencsévé varázsolja. A szerencsétlenséget épen azzal lehet legyőzni, hogy nem adja meg magát az ember és nem menekül jajgatva, hanem nyereséget tud kovácsolni belőle.

Nemrégiben egy deák megölte magát, mert megbukott. Megszólalt az életében a szerencsétlenség harsonája. És ő megadta magát a félelemnek, ahelyett, hogy fegyverre kapott volna és kényszerítette volna a szerencsétlenséget, hogy segítője legyen a boldogságra, mint ahogy a mesebeli varázsló szolgálatába hajtja a gonosz szellemeket, hogy aranyakat szerezzenek neki.

Ha az ember megbukik az iskolában, az bizony fájdalamas dolog Van-e fegyver ez ellen a fájdalom ellen? Először is az a szilárd elhatározás, hogy ez a vereség új elhatározások erőforrása legyen számunkra, olyan elhatározásoké, amilyenek eszünkbe se jutottak volna, ha minden simán megy. Aztán az az elhatározás, hogy majd más téren kétszeresen helyrehozzuk, amit itt mulasztottunk, hogy törekszünk anyánknak támaszává lenni, testvéreinknek példaképévé válni a szeretetre és türelemre; az egész ház rendjének erős oszlopává. Egész fegyvertár áll rendelkezésünkre, csupa új elhatározásokból, nagyszerű szokásokból: csak hozzá kell nyulni!

Láttátok már a kovácsot, hogyan dolgozza meg erős öklével a vasat? Hát azt láttátok-e már, hogy a gyárban hogyan rakják be a gép egyik oldalán a nyers fémet, a másikon meg jön ki a szebbnélszebb szerszám és eszköz?

Ilyen kovácsműhely legyen az ember belseje is, így váljék kezében minden nyersanyag munkaeszközzé. A szerencsétlenség a nyersanyag — te vagy a kovács: munkáld meg a nyersanyagot a bátor munkásélet eszközévé!

4. Alázatosság.

1. A gazdagság veszedelmei.

„Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyeknek országába.“

Értitek, mit gondol Krisztus Urunk ezekkel a szavaival? Ugyan, hát veszedelmes dolog az, ha egy fiúnak sok a zsebpénze? Miért? Az ilyen fiú megszokja, hogy minden kívánságát teljesítheti és

így könnyen rabszolgájává válik a testének; végül úgy megnő az étvágya a nyalánkság meg a jólét után, hogy erősebb lesz benne a mások iránti tekintetnél is. Így aztán hideg és keményszívű lesz és nem gondol másra, csak maga-magára.

Nem mondom én, hogy minden pénzes gyermek okvetlenül ilyenné lesz. Csakhogy a veszély nagy. Igen-igen nehéz dolog, mimagunkat kényszeríteni rá a mértékletességre és az egyszerűségre. Azért a gazdag gyermeknek ezerszerte jobban kell vigyáznia magára, mint a szegénynek, ha önzetlen ember akar lenni és nem válni az inynek meg a gyomornak bálványimádójává. A szegény gyermektől az élet úgyis megtagadja a nyalánkságokat, a gazdagnak azonban magának kell megtagadnia magától. Ehhez pedig erő kell és az nincs mindenkiben. Azért mondja az Írás: „Könynyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyeknek országába".

A torkoságon kívül van még egyéb veszedelem is. Gondoljátok csak el, hogy jár gyakran a gazdag gyermek. Minden oldalról kisértés környezi, hogy elbizakodottan, fenhéjázón beszéljen az emeberekkel; hiszen mindenki meghajlik szüleinek pénze előtt és eltűr tőle sok olyasmit, amiért a szegény ember fia ugyancsak megjárná. Így aztán a szegény gazdag gyerek észre sem veszi, hogy elejétől fogva eltitkolják előle a hibáit, egyszer csak kikerül aztán az életbe és a maga megszokott szerencsétlen modorával mindenütt csak bosszúságot, ellenszenvet arat.

Ismeritek úgye Schiller költeményét, a Polykrates gyűrűjét? A régi görögök azt hitték, hogy akinek nagyon jó dolga van, akinek minden kívánsága teljesül, kihívja maga ellen az istenek haragját. Schiller költeménye Polykratesről, Samos ki-

rályáról szól, akinek minden sikerült; Polykrates ezért annyira félt az istenek bosszújától, hogy a legdrágább gyűrűjét beledobta a tengerbe. Így akarta megengesztelni a bosszús isteneket. A gyűrűt elnyelte egy hal, másnap egy halász megtalálta a hal gyomrában és visszahozta a királynak. Erre aztán minden barátja elhagyta Polykratest. Nemsokára össze is omlott az egész hatalma. Alapjában véve ez a történet is csak azt akarja mondani, hogy a szerencse, a siker könnyen szerénytelenné, kiméletlenné, fennhéjázóvá teszi az embert; és akiket elhanyagolt, akiket megbántott, azok bosszúsága, irigysége sötét felhőként gyűlik meg a feje fölött és elborítja, megsemmisíti egész életét. Ez ellen bizony nem elég orvosság egy gyűrűt dobni a vízbe. Erre csak vállat vonnak az istenek. Roszszul ismeri az a gazdag fiú az isteneket, aki összetör valami értékes porcellánvázát és azt mondja az édesanyjának, hogy „csak az isteneket akarta kibékíteni a család jólétével". Nem, ide bizony sokkal több kell ennél!

A magunk gőgjét kell feláldoznunk, a magunk pöffeszkedő hajlamait és naponkint gyakorolni kell magunkat abban, hogy másokra is gondoljunk, hogy alacsonyabb sorsúakkal finoman bánjunk. Ez nehezebb ám, mint gyűrűket hajigálni a vízbe; de az ilyen áldozatokkal be is érik az istenek: azaz a szeretet, amely kiárad belőlünk, szentséges védőpajzsunk lesz, amely ott lebeg óva minden cselekedetünk és vállakozásunk fölött.

2. A hegymászás veszedelmei.

Sokszor olvassuk, hogy milyen veszedelmes dolog a hegymászás. Nyáron alig mulik el nap, hogy az ujság egy-két ilyen szerencsétlenséget ne jelentene. Hógörgetegek, kőomlások, ködök glecs-

cserrianások, csuszamlások, ezek a leggyakoribb veszedelmek. A legnagyobb veszedelem azonban, ha meredek sziklákat kell megmászni: a szédülés. Ha mindig csak fölfelé nézne a hegymászó, arra a sziklafalra, amelyre még fel akar jutni, biztosan fel is érne a csúcsra. Csakhogy csábítja valami, csábítja, hogy visszanézzen, le a mélységbe, az emberi házikókra; valami ösztönzi, hogy látni akarja, mekkora utat tett már meg, milyen magasan áll a lenti világ fölött. De alighogy megfordul, már érzi, hogy a bűvös hatalom sodorja lefelé a rettentő mélységbe; elveszíti az egyensúlyt és néhány pillanat alatt lezuhan a mélységbe, ahonnan hosszas, nehéz munkával kapaszkodott fel.

Schwind, a hires német meseképfestő, egy megkapó festményen ábrázolja ezt: a hegyi vadász ott kapaszkodik a meredek sziklafalon és egy fehér ködalak lebeg feléje és karjait csábítólag fonja a nyaka köré, hogy leráńtsa a mélységbe.

Ez azonban nemcsak a hegymászásnál van így. Ha az emberben él a vágy, hogy jobbá, tisztábbá váljék, hogy kiemelkedjék az alacsony vágyak ködös völgyéből és feljusson az önuralom legmagasabb csúcsaira; akkor súlyos veszedelmek lesnek rá. Itt is akkor legnagyobb a lezuhanás veszedelme, ha az ember nem fölfelé néz, a csúcsra, hanem hátratekintget, ha büszkén élvezni akarja, hogy milyen magasra emelkedett mások fölé, hogy a kis kunyhók milyen mélyen feküsznek oda lent a völgy félhomályában, őrá pedig a reggeli napfény tündököl. Aki jobbá akar lenni, az ne nézzen se hátrafelé, se lefelé, ne gyönyörködjék benne, hogy mások fölött áll. Különben menthetetlenül elpusztul. A gőg, mint fehér ködalak, lebeg feléje, átkarolja és magával rántja a mélybe. Erényesnek lenni és ezen elbizakodni, ez a legnagyobb esés, ami

csak elképzelhető az erkölcsi életben. Akkor kárba vész minden eddigi fáradsága, amellyel magát idáig felküzdötte: lezuhan a ridegszívűség sötét mélyébe, hosszú-hosszú időre ki van tiltva a magasságok világából. A gőg szédületéből csak az óv meg, ha sohasem nézzük, mi mindent tettünk már, mennyi győzelem van már mögöttünk, hanem egyre csak fölfelé tekintünk, a célra, mely magasan lebeg előttünk: a legnagyobb, legtisztább emberek életére; ha mindenestől eltölt bennünket annak az átérzése, hogy milyen kicsinyek vagyunk hozzájuk képest és mennyi munka áll még előttünk, ha fel akarunk emelkedni hozzájuk.

Aki ezt átérzi, biztosítva van a szédülés ellen!

TARTALOM.

Oldal

Olvasóimhoz ... 3

I. Önnevelés.

1. Úttörők ... 5
2. Mestermű ... 7
3. Süketnémák ... 9

II. Önuralom.

1. Miért szükséges az önuralom? ... 15
2. Küzdelem a nyelvvel ... 21
3. A lélek befolyása a testre ... 26
4. „Csak azért se!“ ... 28
5. A rossz kedv ... 30
6. Virágok, leányok ... 34
7. A drága hegedű ... 35
8. Férj és feleség ... 37
9. Hogy viszonozzuk a rosszat? ... 42
   a) A pofon ... 42
   b) A döglött béka ... 46
10. A győztes ... 53
11. A jóság hatalma ... 56
12. Az emberek győzelme a természeti erőkön ... 57
13. Hogyan lesz az ember rabszolgává? ... 64
14. A legnagyobb erő ... 69
15. Hogy uralkodhatunk magunkon? ... 72
   a) Uralkodás a nevetésen ... 73
   b) Uralkodás az éhségen és szomjúságon ... 74
   c) Uralkodás az álmosságon ... 75
   d) Uralkodás a haragon ... 77
   e) Uralkodás a víziszonyon ... 77
16. Ingyenlövés ... 78

III. Küzdelem a gyomor ellen.

1. Az elűzött király ... 80
2. Egy tál lencse ... 83
3. Hogyan kezdődik a lopás? ... 88

Oldal

IV. Szokások.

1. A szokások hasznai és veszedelmei 92
2. „A tyúk is kíkaparja..." 97
3. Rend és rendetlenség 101
4. Megbízhatóság 107
5. Bátorság és igazság 114
6. Tisztaság 116
7. Irigység 121

V. Önismeret.

1. Mire jó az önismeret? 124
2. A görög templom 127
3. Önvizsgálat 130

VI. Fölfedezések.

1. Mire jó a színfalak mögé nézni? 131
2. Ének az ingről 133
3. Föld alatt 135
4. A tanító 138
5. Az emberi arc 139
6. A szolgáló 142
7. A szegény Mari 150
8. A foltozott nadrág 151

VII. A kis dolgok hatalma.

1. A nagyító és messzelátó 153
2. Apróságok 156
3. A sülyedő hajó 160
4. A temetőben 162

VIII. Az emberi társadalom.

1. Semmi közöm hozzá! 164
2. A reggeli 168
3. Kinek köszönhetjük szellemi életünket? 171
4. A haza. 173

IX. Felelősségérzet.

1. „Vajjon őrzője vagyok-e én testvéremnek?" ... 175
2. Hogyan neveljük kisebb testvéreinket? 179
3. A kis csavar 184
4. Hogyan hatunk egymásra? 188
5. A bűnbak 191

Oldal

X. Önállóság.

1. Hogyan függünk másoktól? ... 193
2. Tömeglelkek ... 196
3. Félelem a kinevetéstől ... 199
4. Előkelő ismerőseim ... 203
5. Önállóság ... 204
6. Az utcagyerekek ... 208
7. A gazdag pajtás ... 213
8. Az erősebb ... 216
9. Játékrontók ... 220

XI. Életmentés.

1. Akikről lemondtak az orvosok ... 222
2. Az iszákos megmentése ... 223
3. „Ime megkeresem, ami elveszett." ... 224
4. A vándorlegény ... 228
5. A szemetesláda ... 229
6. A gubó ... 231
7. A festő ... 232
8. A hegedűlecke ... 233
9. Mit lehet tanulni az istállóban? ... 234
10. A tizenkét holló ... 236
11. Csipkerózsika ... 239
12. A megbánás könnyei ... 241
13. A hang művészete ... 245
14. Kellemetlen emberek ... 253

XII. Szülők és gyermekek.

1. Modor és szokás ... 256
2. Anya és leánya ... 260
3. Az anya ... 261
4. Mikor az atya megbotlik ... 264
5. Tisztelet ... 267
6. A tavaszi dér ... 271
7. Önkéntes engedelmesség ... 273
8. A halál, mint jó barát ... 278

XIII. Mivé tesznek bennünket a cselekedeteink?

1. A boomerang ... 279
2. Jószívűség ... 282
3. A legkisebb falat ... 283
4. Lincoln elnök ... 284
5. A kísértés ... 285
6. A gummitolvaj ... 288

Oldal

7. Növénypusztítók ... 291
8. Aki egyedül ül az asztalnál ... 293

XIV. Munkánk.

1. Mit lehet tanulni portörülgetés közben? ... 295
2. Átszellemült kéz ... 301
3. Miért dolgozunk? ... 303
4. Mit tanulhat az ember írás közben? ... 306
5. Trónfoglalás ... 310

XV. Erős ember, gyönge ember.

1. Ki a finom ember? ... 312
2. Milyen veszedelem fenyegeti az erős embert? ... 315
3. Ki a gyöngébb? ... 318
4. Hogyan lehet segíteni a gyöngén? ... 327
5. Harc a tanítóval ... 332

XVI. Emberszeretet.

1. Hogyan bánjunk az indulatos és hirtelen haragú emberrel? ... 334
2. A tapogató csáp ... 337
3. Anyai lelkület ... 340
4. Az irgalmas nővér ... 345
5. A legszebb női hivatás ... 348
6. Lehet-e tanulni a leányoktól? ... 350
7. Képek a jövőről ... 352

XVII. Énekórán.

1. A régi zongora ... 356
2. A második hang. ... 358
3. A halk éneklés ... 361
4. A hang története ... 362
5. A helyes hang ... 363

XVIII. Harc a balsorssal.

1. Angyalszárnyak ... 363
2. Boldogok, akik sírnak ... 366
3. A riadó ... 368
4. Alázatosság ... 369
   I. A gazdagság veszedelmei ... 369
   II. A hegymászás veszedelmei ... 371

Tagja vagy munkatársa vagy-e már a Szociális Missziótársulatnak ?

Aki tagjaink sorába akar lépni, jelentse be szándékát egy levelezőlapon a *Szociális Missziótársulat Országos Központi hivatalának I., Krisztina-körút 125.* és tegyen póstára egyidejűleg *4 pengőt.* Ennek ellenében tagsági igazolványt kap, mely konferenciákra, összejövetelekre belépőjegyül szolgál és tagilletményül megkapja a *Keresztény Nő* minden számát.

Aki munkánkban részt akar venni, forduljon az alább felsorolt szakosztályaink valamelyikéhez.

SZAKOSZTÁLYAINK.

Központi Szervező Szakosztály.

Krisztina-körút 125. Telefon: 292—05. Hivatalos óra: 9—1-ig.

Célja: az ország minden részében Helyi Szervezeteket létesiteni, melyek a Központhoz hasonló szociál-caritativ munkát végeznek. Felszólítunk minden várost, községet és falut, ahol munkánk beállítását szívesen látnák, írjanak propaganda-iratokért a Központi Szervező Szakosztálynak, alakítsanak egy kis bizottságot, hívjanak le egy központi megbizottat az alakuló közgyülésre, így álljanak be munkánkba a jó ügy érdekében.

Központi Népgondozó Szakosztály.

I., Krisztina-körút 125. Telefon: 292—05. és I., Városmajor, Missziósház. Telefon: Krisztina 503—76. Hivatalos óra d. e. 9—1-ig.

Célja: a népnek testi-lelki gondozása, napközi gyermekotthon, tanácsadó iroda, népkonyha, foglalkoztató, családlátogatás, segélyezés, menhelyi, kórházi és szegényházi missziók, családi idélutánok rendezése, ifjúság gondozása, stb. Ezen a sokoldalú munkatéren minden önkéntes munkatárs találhat magának és gényeinek megfelelő munkateret.

Központi Fogházmisszió Szakosztály.

II., Gyorskocsi-utca 25. Telefon: 268—37. Hivatalos óra: d. e. 9—1-ig.

Célja: a foglyok testi-lelki gondozása, hozzátartozóik családi és anyagi ügyeinek elrendezése, a szabadulóknak a társadalomban való elhelyezése. Ismeretterjesztő délutánjai keretében családlátogatások, csecsemős anyákkal való foglalkozás, betegek ápolása, karácsonyi, húsvéti missziók, stb. Ebben a konstruktiv munkában a társadalom hathatós segítséget nyujthat.

Központi Patronázs Iroda.

V., Markó-utca 25. III. emelet 336. (Telelon: Központi járásbíróság 97-es mellékállomás). Hivatalos óra d. e. 9—2-ig.

Célja: fiatalkorú bűnösök felkutatása, jobb útra térítése, elhelyezése, a fiatalkorúak bíróságával és a gyermekrendőrséggel kapcsolatosan. Ugyanott Regisi Szent Ferenc Egylet a vadházasságok rendezésével foglalkozik.

Minden önkénytes munkatársat saját körzetében örömmel foglalkoztat.

Katholikus Szociális Iskola.

I. Kültagtestvéri Intézmény (Vidéki Népművelők).

Hivatalos óra: d. e. 9-től 12-ig. X., Család-u. 21. és az Országos Központban: d. e. 9-től 1-ig. I., Krisztina-körút 125.

Felvételre jelentkezhetnek mindazok a komoly munkára vágyó úrileányok, akiknek tanítónői, óvónői, torna- vagy énektanári oklevelük, vagy gimnáziumi érettségi bizonyítványuk van, továbbá, akik felsőbb leányiskolát, iparművészeti iskolát végeztek. Kérvényüket az országos elnök címére küldjék. (I., Krisztina-körút 125.)

II. Szociális Collegium és Népművelő Szeminárium.

X., Család-u. 21. Hivatalos óra: d. e. 9-től 12-ig.

Képzés időtartama 2 év. Rendes hallgató csak szemináriumi növendék lehet. Rendes hallgató egyes tantárgyakat is hallgathat.

III. Ugyancsak a Kath. Népművelési Collegiumban van a Népművelési Könyvtár,

mely a Collegium rendes és rendkívüli hallgatóinak áll rendelkezésére. A Katholikus Szociális Iskola könyvtára pedig Krisztina-körút 125. szám alatt áll a tagok rendelkezésére. Könyvtáróra minden pénteken d. e. 11-től 1-ig. Vidéki szervezeteink tagjai csak itt helyben való tartózkodásuk idején olvashatnak, vidékre ki nem vihetik a könyveket. Előadási tanfolyamanyagot két hónappal előbb kell kérni.

Országos Ifjusági Szakosztály.

Központ: Krisztina-körút 125. Telefon: Teréz 292—05. Hivatalos óra: 11—1-ig és IV., Egyetem-utca 6. I. emelet (gróf Károlyi palota), mely a Szent Erzsébet Leányklub helyisége. Hivatalos óra: hétfőn, szerdán és pénteken 5—7-ig.

Leányklubbok, leányegyletek és gyermekcsoportok országos szervezése, a meglevőknek a kor igényeinek megfelelően való kibővítése.

Budapesti Szervezet.

Az egész fővárosra kiterjedő szociális és karitativ munka. Az egyházközségek munkájába való belekapcsolódás, a munkásosztály és munkásleányifjúság felkarolása, kultúrtanfolyamok megszervezése.

ÜZEMEINK.

Missziósbolt.

I., Krisztina-körút 127.

Könyv- és papírkereskedés, könyvkötészet, képkeretezés, kölcsönkönyvtár, kegytárgyaknak jutányos árusítása.

Nagyasszony-Üzemek.

Felsőruhavarroda: I., Attila-u. 14. és Szikszó (Abauj megye). Fehérneművarroda és kötőde: I., Attila-u 14.

Ruha, szvetter, sál, sapka, harisnya kötését és javítását u tányosan vállalja.

Szövőde.

Missziósház: I., Városmajor.

Készít nagyüzemek és magánosok részére: asztalneműt, ágyhuzatokat, törülközőket, vászonruhaanyagot stb. Az üzemeinkre vonatkozó bármely megrendelés levélben is eszközölhető. Cím: Üzemigazgatóság I., Krisztina-körút 125.

INTÉZMÉNYEINK.

Központi székház:

I., Krisztina-körút 125. Telefon: 72—05.

Főnökasszony *Farkas Edith* országos elnök A központban dolgozó nővérek otthona. Belépés iránti kérvények az alapító főnökasszonyhoz intézendők.

Ottokár Hadiárvaház. — Missziótelep.

Csobánka. — Telefon: Pomáz 8.

Hadiárvák iskoláztatása és nevelése. Ugyanott Gazdasági Nőiskola. Hároméves nyilvánossági joggal felruházott tanfolyam mindenféle gazdasági munkára képesít.

Bethánia otthon.

Szikszón.

Árvákat nevel és gazdasági, házi, ipari munkára képesít.

Missziósház.

I., Városmajor. Telefon: Krisztina 503—76.

Ez az első kis népgondozó Settlementünk, ilyen missziósházakat körzetenkint remélünk építhetni vagy megindíthatni.

Missziósházak.

Nagykanizsa, Balatonboglár (Somogy megye) és Dunaföldvár (Tolna megye), Mohács.

Népgondozás és népművelés.

KIADVÁNYAINK.

Prohászka Ottokár püspök művei közül még kapható kiadványaink.

Táborhegytől Bethániáig.
A túlvilág tornácaiban. Ára egyenként 2 40 P.
Az évenkint tartott **konferencia beszédek** közül még kaphatók: 1920., 1923. évek. Ára egyenként 1.70 P.
Élővizek forrása. Elmélkedések Jézus szentséges Szívéről. Ára fűzve 4 P., kötve 6.50 P., bőrkötés 12 P.
Keresztút. Ára 2.40 P.

Nálunk beszerezhetők még:

Elmélkedések az evangéliumról. Ára vászonkötésben 10.60 P, bőrkötésben 28 P.
Bűnbocsánat szentsége. Ára 2.80 P.
A diadalmas világnézet. Ára 4 80 P.
Prohászka Breviárium. Ára 2.50 P.

Saját kiadványaink még a következő művek:

Farkas Edith alapító főnöknő művei:
Missziós Utravalók I. kötet fűzve 4.60 pengő, kötve 6 pengő. Ugyanaz kapható egyenkint kis füzetekben egy-egy füzet ára 48 fillér.
Sajtó alá készül a *Hivatalos Pártfogó* új kiadása.
Farkas Edith: *Kültagkézikönyv.* Ára 2 P 80 fillér.
Fr. W. Foerster: *Az élet művészete.* Ára fűzve 4 P 10 fillér, kötve 5 P 60 fillér.
Jovánovits Lea S. M. *Az én zsoltáraim.* Kötve 2 P 30 fillér, bőrkötésben 4 pengő.

Ugyancsak nálunk kaphatók:

Jovánovits Lea S. M. *Nemcsak kenyérrel.* Regény 4 P 20 fillér.
Szentiványi Róbert: *A szeretet útján.* Fűzve 2 P 40 fillér.
Walter János: *Egyház és kultúra.* Ára 4 pengő.
Gaudeamus 3 kötetben. (Ifjúságnak különösen ajánlható.)
Tóth Tihamér munkái:
A tiszta férfiúság. Amatőrkötésben 4 P 50 fillér, fűzve 4 pengő.
A művelt ifjú. Amatőrkötésben 4 P 50 fillér, fűzve 4 P.
A jellemes ifjú. Amatőrkötésben 4 P 50 fillér, fűzve 4 P.
A vallásos ifjú. Amatőrkötésben 4 P 50 fillér, fűzve 4 P.
Dohányzol? 50 fillér. *Ne igyál* 50 fillér.
Az intelligencia lelki gondozása
Krisztus és az ifjú. Legközelebb kerül sajtó alá.
Ván Benjámin: *Napraforgók.* Ára 5 P 60 fillér.

Szunyogh Xavér Ferenc: *A szentmiseáldozat.* című misekönyve vasár- és ünnepnapi használatra. Ára 10 pengő, a Szociális Missziótársulat által rendelve 8 pengő.
Lourdesi ájtatosságok. Ára vászonkötésben 3 P 20 fillér.
Szentírás egy kötetben. P. Soóstól. 5 pengő.
Családfelajánlásokra alkalmas *Jézus Szentséges Szíve*-képek. Ára 2 pengő
Keresztes Szent János művei.
Marton B.: *Oltártüzek.*
Kis szent Teréz életrajzok stb.
Némethy: *Szent Ágoston.* Ára 1.20 P., vászonkötésben 2 P.

Legújabb kiadványaink:

Prohászka-imakönyv, vagy a Szentlélek hárfája.
Püspök Atyánknak régi kedves szándéka volt imakönyvet írni. Az ő tervét valósítjuk meg, amikor írásaiból, jegyzeteiből, elmélkedéseiből, beszédeiből összeszedegetve imakönyvet állítunk össze. Az imakönyv a katholikus művelt közönség számára készült és szebbnél-szebb, felségesnél felségesebb imákat és ájtatosságokat tartalmaz, a szokásos egyházi könyörgésekkel, litániákkal együtt.
Magyarország Gyásza Prohászka Ottokár püspök halálakor.
Istenhez hazatért kegyelmes Püspök Atyánk halálakor megjelent vezércikek egy kötetben kerülnek kiadásra. A hazai sajtó megnyilatkozása összegyüjtve és rendezve kerül így könyvpiacra, hogy mindenkinek mindenkor hozzáférhető legyen az a páratlanul megnyilatkozó országos gyász, amely minden idők dokumentuma az ő krisztusi egyéniségének.
Püspök Atyánkról készült *fényképfelvételek, emlékképek, levelezőlapok, plakettek, érmek kaphatók Missziósboltunkban.*
Mindezeken a Missziótársulat jelzései láthatók.

Sajtó alatt vannak:

Prohászka Ottokár Emlékkönyv. Szerkesztette *dr. Brisits Frigyes* ciszt. tanár.
Vezetőink és kiváló íróink tollából a nagy püspök lelkipásztori, tudományos és társadalmi működésének ismertetése.
Prohászka Ottokár püspök Missziós Albuma. *Farkas Edith* S. M. szerkesztésében.
A Prohászka-irodalom máris legkeresettebb műve, mely az utolsó 30 évből vett, a külvilág által nem ismert vonatkozásaiban adja a nagy püspököt több mint száz illusztrációval.
Mindezek és más egyéb a ker. katholikus felfogással megegyező művek beszerezhetők Missziós-boltunkban: I., Krisztina-körút 127. sz. alatt.